

289

200182

A ZENE

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT

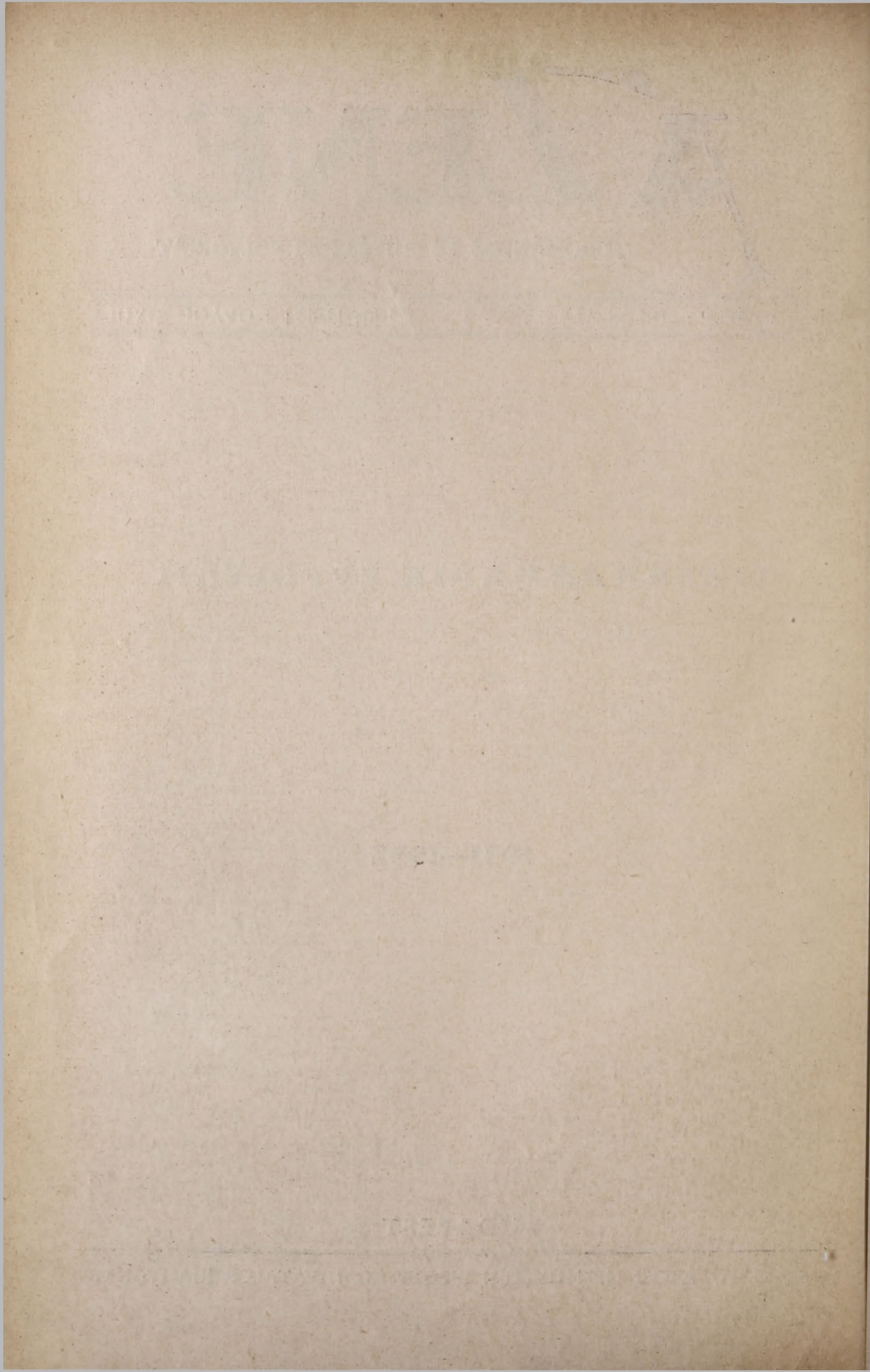
Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA

TIZENHARMADIK ÉVFOLYAM

1931—1932

BUDAPEST

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

A TIZENHARMADIK ÉVFOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE

ESZTÉTIKAI, TÖRTÉNETI ÉS PEDAGÓGIAI CIKKEK

<i>Antos Kálmán</i> : A szegedi fogadalmi templom karorgonája	256	<i>Sebestyén Ede</i> : Egy Beethoven-kompozíció viszontagságai	211
<i>Czeke Marianne dr.</i> : Brunsvik Teréz	161	— Haydn magyar köre	237
197, 212, 248		<i>Siklós Albert</i> : A hegedűverseny	6
<i>Boros Rezső</i> : Magyar zenei műfordítás	273	— A vígopera	18
<i>Ehrens L.</i> : A fiatal Händel és köre	270	— A Jankó-féle billentyűsor	26
<i>Füredy F. Gusztáv</i> : Hanslick és Liszt	41	— Liszt Ferenc Szent Erzsébet legendája	51
— Egy nagy ember gálában és pongyolában	240	— A magyar zene tükrözése külföldi mesterek műveiben	77
<i>Gárdonyi Zoltán</i> : Liszt kiadatlan magyar zongorakompozíciói	132	96, 112	
<i>Isoz Kálmán dr.</i> : Mozart nem járt Győrött	13	— Vincent D'Indy	91
— Rózsavölgyi Márk pesti letelepedése és névmagyarosítása	92	— Haydn 1732 — Goethe 1832	101
— Volkmann Róbert	165	— A múlt század zongoraművészeinek műsorairól	107
— Farsangi táncmuzsikák — száz éve	214	— Három keresztmetszet	225
— Haydn-kultusz Pest-Budán	228	— Mozaik-szemek Haydn biográfiájához	226
— Egressi Béni	254	<i>Sonkoly István</i> : A magyar-tatár zene közti rokonságról	116
<i>Kálmán Mária</i> : A cembalo és jelentősége	74	<i>Szabados Béla</i> : Haydn József (1732—1809)	222
— Haydn vonósnégyesei	241	<i>Szita Oszkár</i> : Pompei antik színházai	145
<i>Kereszty István</i> : A »Gewandhauskonzertek« 150 éves jubileuma ..	115	— Allegri »Miserere«-jét hallgatom ..	206
— Páris és a legújabb zenei stílus ..	150	— Haydn és az olasz Settecento ..	229
<i>Kertész György</i> : A svájci zenekarok 1931/32-es hangversenyszerezőjei ..	79	<i>Sztankó Béla dr.</i> : Arany János (1817—1882)	176
<i>Koudela Géza dr.</i> : Quasi Stella matutina	49	<i>V. P.</i> : Az új Bechstein—Siemens Nernst-féle Rádiószongora	61
<i>Lukács György</i> : Az F-hegedű	201	<i>Vannay János</i> : A vidéki zenepedagógia 1930/31. tanéve	37
<i>Novágh Gyula</i> : Beszámoló Budapest Székesfőváros népművelési bizottsága 1931/32. (VI.) hangverseny-évjáráról	243	<i>Wagner József dr.</i> : A zenegyorsírás ..	58
<i>Salter Norbert</i> : Északamerika operaszínházai és hangversenyélete ..	62	— Goethe	191
<i>Sebestyén Ede</i> : Don Juan, a' kőbálvány vendég	23	<i>Weisschappel Friedrich (Wien)</i> : A Jankó-klavíratúra	10
— Haydn hangversenye Budán	71	<i>Jeltelen cikkek :</i>	
— Mozart magyar operája	109	Ne csüggedjünk el	1
— A százéves Norma	130	Schalk Ferenc (1863—1931) ..	25
— Mignon — kétszázötvenszer	195	Bach János Keresztély (1735—1782)	181
		D'Albert Eugen (1864—1932) ...	200

ÁLLANDÓ ROVATOK

Hangversenyműsoraink ismertetése :

Évadnyitó hangverseny (Bor Dezső): 2, II. (Bor Dezső): 2, III. Vigopera-est (Bor Dezső): 17, IV. (Siklós Albert): 19, V. (Bor Dezső és Demény Dezső): 21, VI. (Bor Dezső): 33, VII. (Bor Dezső): 35, VIII. Szt. Erzsébet legenda (Vaszy Viktor): 51, IX. (Abrányi Emil): 55, X. (Fleischer Antal): 56, XI. (Bor Dezső): 69, XII. (Bor Dezső): 71, XIII. Palestina-kar és Waldbauer-Kerpely vonós-négyes (Bárdos Lajos): 85, XIV. (Failoni Sergio): 88, XV. (Kenessey Jenő): 90, XVI. (Bor Dezső): 103, XVII. (Árokhaty Béla és Bor Dezső): 105, XVIII. (Bor Dezső): 126, XIX. Magyar hangverseny (Siklós Albert): 128, XX. (Bor Dezső): 142, XXI. Weber-est (Vaszy Viktor): 144, XXII. (Fleischer Antal): 158, XXIII. (B. Stojanovits Adrienne és Bor Dezső): 159, XXIV. (Bor Dezső): 174, XXV. (Bor Dezső): 175, XXVI. Goethe ünnepi hangverseny (Bor Dezső): 194, XXVII. Bach: János passzió. (Nilius Rudolf): 194, XXVIII. (Fleischer Antal): 209, XXIX. Gyermekkarok hangversenye: 210, XXX. Haydn-centenáris hangverseny (Bor Dezső): 223.

Kritikai cikkek :

János vitéz (Kacsóhi daltéka) . . . 98
Négy bemutató-előadás az Operaházban 199
Hangversenykrónika (dr. L. H.) . . . 65
152, 259

Vidéki zeneélet : 138, 183, 218, 279

Pasticcio : 28, 45, 64, 117
150, 162, 258

Színházi hírek : 15, 29, 47, 67, 81, 99, 120
154, 171, 186, 220, 256, 261

Hangversenyhírek : 15, 30, 47, 67, 82, 100
120, 154, 202, 251, 265

Vegyes hírek : 16, 30, 48, 68, 83, 100, 122
139, 155, 184, 203, 220, 251, 266, 282

Kótták-könyvek : 100, 203, 252, 284

Pályázati hírek : 16, 32, 84, 100, 139,
268, 283

ILLUSZTRÁCIÓK

Hangjegyek :

Beethoven tréfás kánona : 28.
Liszt »Szent Erzsébet« legendájának témái : 53—54.

Portrék :

Beretvás Hugó 3
Berger Edit 56
Diósy Edit 20
Dr. Eyssen Tiborné 34
Herz Lily 70

Jankó Pál (1856—1919) 11
Kenessey Jenő 91
Liszt Ferenc (1811—1886) 52
B. Szabó Margit 70

Egyéb ábrák :

A Jankó-klaviatúra felülről 27
Egy billentyű oldalnézetben 27
Liszt szülőháza 54
Az új rádiószongora 61
Odeon alaprajza 147

2-68
300182

0. 289.
13/1

A ZENE

ALAPITOTTA: DR. SEREGHY ELEMÉR

Szerkeszti

SIKLÓS ALBERT

B u d a p e s t
XIII. évfolyam, 1. szám
1931 október 1

TARTALOM

Ne csüggedjünk el... — A székesfővárosi zenekar okt. 4.
és 11. hangversenyeinek műsora és annak ismertetése. —
A hegedűverseny. — Weisshappel Friedrich: A Jankó
klaviatura. — Isoz Kálmán dr.: Mozart nem járt Győrött. —
Színházi hírek. — Hangversenyhírek. — Vegyes hírek. —
Pályázati hírek.

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGÁNAK

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL RENDEZETT HANGVERSENYEI

C <u>bérlet</u> 1931 október 18 Vasárnap d. u. 5 órakor	K. SASKÓ HILDA és KÖVÁGÓ LAJOS operaénekesek Karnagy: BOR DEZSŐ	VIGOPERA- EST MOZART, NICOLAI, OFFENBACH, ROSSINI ÉS STRAUSS J. MŰVEIBŐL
A <u>bérlet</u> 1931 október 25 Vasárnap d. u. 5 órakor	DIÓSY EDIT operaénekesnő, a m. kir. Operaház tagja SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ hegedűművész Karnagy: SIKLÓS ALBERT	- SCHUMANN: Manfred — Nyitány - HÄNDEL- és MOZART- áriák - DEBUSSY: L'après midi d'un Faune SZÜNET - PAGANINI: D-dur hegedűverseny - BEETHOVEN: VIII. szimfónia

A hangversenyek bérleti beosztása 1931/32. évre:

A	B	C
Október 25. d. u. 5 órakor	November 1. d. u. 5 órakor	November 8. d. u. 5 órakor
November 15. „ 5 „	November 19. este 1/2 8 „	November 22. „ 5 „
November 29. „ 5 „	December 6. d. u. 5 „	December 13. „ 5 „
December 20. „ 5 „	December 17. este 1/2 8 „	Január 3. „ 5 „
Január 10. „ 5 „	Január 17. d. u. 5 „	Január 24. „ 5 „
Január 31. „ 5 „	Február 7. „ 5 „	Február 14. „ 5 „
Február 21. „ 5 „	Február 18. „ 5 „	Március 6. „ 5 „
Március 13. „ 5 „	Március 11. este 1/2 8 „	Március 20. „ 5 „
Április 3. „ 5 „	Április 10. d. u. 5 „	Április 17. „ 5 „

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség : Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon : József 322—67

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2
Telefon : Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

NE CSÜGGEDJÜNK EL

mert egy döbbenetes világválság tornádója dübörög el felettünk. A világháború utóréngéseit győzők és legyőzöttek egyaránt sínylik meg. Bűnös apák vétkeit hetediziglen szenvedni el a jövő generáció. És sehol semmi biztató fény sugar!

A gazdasági válság fergetege sajnos, a művészetek fellegetését se hagyja érintetlenül. Recseg-rofog minden körülöttünk. Külföldi újságok hírvataiban szinte mindennap megjelenik egy-egy újabb regisztrálása évtizedek óta működő operaszínházak szükségszerű egyesítésének vagy teljes beszüntetésének. Régi igazság, hogy az opera mint műfaj a maga hallatlanul túlméretezett apparátusával ma már nem gazdaságos vállalkozás se államnak, se városnak, se pedig magánvállalkozónak. Elkerülhetetlen deficitjét csak fejedelmi udvarok vállalhatták, legfeljebb még egy-egy város, mely idegenforgalmának előre remélt fellendítésében talált kárpótlást, vagy az állam, mely ezt a »fényűzést« a nemzet kulturális fejlesztésének számlájára írta. Megdöbbenő látvány, hogy az egész világ dalműszínházainak létszáma nemhogy gyarapodnék, hanem évről-évre jobban csökken.

Érdekes lenne társadalomtudományi szemszögből rávilágítani az operai színpad és a hangversenydobogó történetének szocializálódására. Bölcsőkorában az opera firenzei és velencei náboboknak, a renesszánsz-mesterek mecenásainak főúri kedvtelése; szórakozásukat és gazdagságuk fittogatását szolgálta. Később a forradalom előtti francia udvar pénzpocsékolásának formamegnyilatkozása. A 18. század olasz opera-staggionei már szélesebb társadalmi rétegek művelődését szolgálják, míg a 19. század állandó operaházainak megépítése egy akkor megnyilatkozó kereslet kiegészítésének eredménye. Ma a zeneköltészet nagymestereinek alkotásai, legyenek azok akár egyházi, akár világi műfajok, dramatikusan kompozíciók vagy hangversenyterem céljaira szánt művek, az emberiség közkincsévé lettek. Gyönyörködhetik bennük a társadalom minden rétege, a legfelsőbb kiváltságos köröktől a nincstelenekig mindenki, akinek a zenei műélvezés gondúzó szórakozást, lelki kielégülést, szellemi táplálékszükségletet jelent.

Nem következhetik el soha annak ideje, hogy kultúránk e legfontosabb faktorait, az operai előadásokat és a hangversenyzenekarokat a »gazdasági

válság» jelszavával megnyírbálják, vagy »leépítsék«. Szilárd, bevehetetlen védőbástyái legyenek kultúránknak azok a zenei intézmények, melyek eddig is kivívták a külföld csodálatát, elismerését.

Ne csüggedjünk el, mert ez a világ gazdasági egyensúlyának ingadozása, melynek ma nemcsak néma szemlélői vagyunk, nem fog okot szolgáltatni felületes, egyoldalú, tudatlan csodadoktoroknak ahhoz, hogy legfőbb büszkeségünk, európai színvonalú zenei kultúránk ellen soha jóvá nem tehető merényletet kövessenek el azzal, hogy operánk előadásait — hacsak átmenetileg is — megszüntessék, zeneakadémiánk tantestületét megtizedeljék és hangversenyéletünk színvonalát kicsinyes adóbírságokkal lesüllyesszék.

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

KILENCEDIK ÉVAD

Évadnyitó hangverseny — 1931 október 4.-én — Karnagy: **Bor Dezső**

A bérlet.

1. **Beretvás Hugó:** Részletek Assisi Szent Ferenc oratóriumból. Szövegét írta: **Lányi Viktor.**

Közreműködnek: **Dullien Ella** és **dr. Faragó Ferenc.**

1. *Szent Ferenc születése.* (Gloria.) Énekli: **Dullien Ella** és **dr. Faragó Ferenc.**
2. *Szent Ferenc elhivatása.* a) Zenekari előjáték (Ifjú örömmök).
b) *Szent Ferenc eljegyzése* a »Szegénység Úrnővel«. Énekli: **Dullien Ella** és **dr. Faragó Ferenc.**
3. *Szent Ferenc megdicsőülése.*
a) *Szent Ferenc és Szent Klára.* Énekli: **Dullien Ella** és **dr. Faragó Ferenc.**
b) *Szent Ferenc halála.* (Naphimnusz.) Énekli: **dr. Faragó Ferenc.**

S Z Ű N E T

2. **Beethoven:** Hegedűverseny. Előadja: **Molnár Alice** hegedűművész.
3. **Liszt:** Les Préludes. (Szimfonikus költemény.)

*

Második hangverseny — 1931 október 11.-én — Karnagy: **Bor Dezső**

B bérlet.

1. **Beethoven:** Házavatás — nyitány.
2. **Mendelssohn:** XLII. Zsoltár (zenekari kísérettel).
3. a) **Kuhnau:** Motett.
b) **Praetorius:** Egy rózsza nyílt ki szépen...
c) **Gumpeltzhaimer:** Én Istenem...
4. **Gumpeltzhaimer:** Dicsérd Uradat...
Előadja: **A Goudimel-énekkar.** Vezényli: **Kenessey Jenő.**
5. **Haydn:** Oxfordi szimfónia.

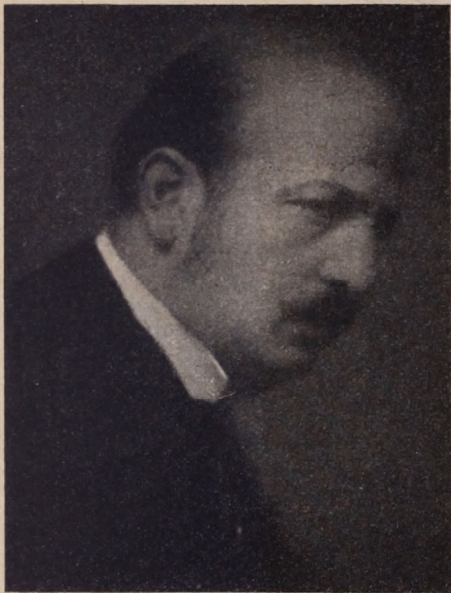
S Z Ű N E T

6. **Händel:** Halleluja a »Messiásból« (Zenekarral.) Vezényli: **Kenessey Jenő.**
7. **Schumann:** Zongoraverseny a-moll. Előadja: **Vincze-Kraus Ilonka** zongoraművész.
8. **Mozart:** Nyitány a »Szöktetés a Szerájból« című operából.

*

Az október 4.-iki hangverseny műsorának ismertetése

Beretvás Hugót oratóriuma megírására Assisi Szent Ferenc romantikus élete és 1926. jubiláris évének közeledése inspirálta. A nagyvonalú, 3 részre tagolt mű bemutató előadása a salzburgi Festspielhausban zajlott le ünnepélyes keretek közt. Utána a budapesti Operaházban hallottuk tökéletesen szép előadásban, Márkus László főrendező költői sugallatú szcenizálásában. Azóta bejárta Németországot, Ausztriát és Olaszországot, sok dicsőséget, elismerést szerezve alkotójának.

BERETVÁS HUGÓ

Beretvás Hugó Budapesten született 1872-ben. Bár kereskedői pályára készült, kora ifjúságában megnyilatkozott nagy zenei adottsága a komponálás technikájában való elmélyedésre sarkalta. Bécsbe került és az udvari opera szólókorrepetitorának nevezette ki a magyar származású Richter János, az opera akkori világhírű Wagner-előadásainak lelke. Később Pesten telepedett le és zenei tanulmányait Siklós Albertnél fejezte be. Legelőször Ady dalaival vonta magára a kritika figyelmét; dalait Környei énekelte Ady Endre legelső nyilvános szereplésekor. Azóta több misét, miserészletet és dalokat komponált.

Oratóriumának első része Szent Ferenc születését allegorizálja. Hatalmas fugával kombinálva jelenik meg a Gloria-motívum az együttes minden szólamán át művészien feldolgozva. A második rész zenekari előjátéka az ifjúsági örömeket jelképezi. Északolaszországi középkori népdalmotívumok beleszővésével illusztrálja a szerző az ifjú Ferenc pezsgő életkedvét barátai körében. Szent Ferenc hadba indul. Beteg lesz, lázalmában megjelenik Jézus és kinyilatkoztatja elhivatottságát. Ettől kezdve megváltozik életmódja; lemond a földi örömről és „jelgyezi magát a Szegénység Úrnővel”. Jegyesét

az »Énekek éneke« gyönyörű verseivel magasztalja. Harmadik részében az oratóriumnak megalapítja a Szent Ferenc-rendet; midőn Szent Klára a rendbe való felvételét kéri, megalapítja a Clarissák rendjét. A befejező részben Szent Ferencet tanítványai haldokolva Assisibe viszik és kertjében kőlapra fektetik. Napnyugtakor felegyenesedik és elmondja »Naphimnusz«-át, melynek páratlan csodás költészete hagyományként maradt az utókorra. »Halál testvér, Isten hozott« kiáltással adta ki nemes lelkét. A befejező kórus a »Nyolc boldogság« és a »Naphimnusz« motívumainak egybeszővésével tetőzi be a szárnyaló íveken nyugvó hatalmas konstrukciót.

1. Szent Ferenc születése

Szoprán :

Egek harmatozotatok,
Lelkek vigadozotatok
És örvendeztetek!
Hozsánna!

Lombok suttogásában,
Vizek csobogásában,
Madarak énekében
Hozsánna!

Nyíló virágokban,
Illó illatokban,

Tavaszi serkenésében
Hozsánna!

Bariton :

Ístálló homályában,
Állatok párájában,
Szeliid bögésében
Hozsánna!

2. Szent Ferenc elhivatása

Zenekari előjáték
(Ifjúi örömek)

*Szent Ferenc eljegyzése a »Szegénység
Úrnő«-vel*

Szegénység:

Mondjad testvérem,
Mi okból jöttél?
Miért siettél
A siralom völgyéből
Föl a fényesség hegyére?

Tán bizony engem szeretsz?
Hiszen én szegény vagyok
Vihartól tépett.
Vigasztalást nem adhatok!

Szent Ferenc:

Hozzád jöttem Úrnőm,
Hozzád én szerelmemem,
Kérlek, fogadj békességgel.
Kérlek jöjj velem.
Légy kísérőm az élet útjain,
Miként kísérted
Az üdvözítő Jézust
Kinek nyomdokait járom én.

Szegénység:

Légy üdvöz Ferenc,
Ki eljövél,
Hogy megválts hosszú elhagyatott-
ságomból.

Tiéd vagyok, veled megyek,
Tiéd vagyok én jegyesem.
Követlek téged boldogan.

Szent Ferenc:

Mely igen szépek
A te szerelmeid
Én mátkám, én jegyesem!
Mely igen jók a te szerelmeid!
Jobbak a bornál
És a te keneteidnek illata
Drágább minden fűszernél.
Egészen szép vagy én mátkám
És semmi szeplő nincsen tebenned.

Szegénység:

Én az én szerelmemem vagyok
És engemet kíván
Az én szerelmemem.

Szent Ferenc és Szegénység:

Hozsánna az egek Urának
Hozsánna Isten Fiának
És a Szentléleknek
Hozsánna! Ámen!

3. *Szent Ferenc megdicsőülése*

a) *Szent Klára-rend alapítása*

Szent Klára:

Ó, fogadj be engemet
Áhitatod asztalához.
Jámborságod kenyeréből
Csak egy morzsát adj nekem

És engedd, hogy ízlelhessem
Hited tiszta italát,
Hogy betöltse lelkemet
Üdvözítőnk szent malasztja.
Ó, fogadj be engemet
Áhitatod asztalához!

Szent Ferenc:

Ki vagy hügom, honnan jössz, mit kívánsz?

Szent Klára:

Klára vagyok, Assisiben születtem,
Atyám a nemes Favorino Scifi,
És Ortolana Fiumi az anyám.
Világi frigyre készítetnek ök,
De eljöttem, mert lelkem Istené,
Eljöttem, hogy téged kövesselek.

Szent Ferenc:

Mondd, hogy fogant meg elhatározásod?

Szent Klára:

Virágvasárnap zúgtak a harangok,
Püspök misézett az oltár előtt.
Fehér ruhában, fehér koszorúsan
Vonultak fel Assisi lányai.
Ott voltam én is, láttalak, Ferenc,
Fejed fölött dicsőség ragyogott,
Szemed sugára rám derült szelíden
S én némán, elbűvölve néztelek.

Szent Ferenc:

Már emlékszem rád, Klára, — láttalak
A nép közt és mert nem mentél el érte,
Magam vittem el hozzád a pálmaágot.

Szent Klára:

Úgy volt, Atyám! S e pálmaág szívemben
A szentség erdejévé lombosult
S e lombok árnyában dicsőn aranylott
Az üdvösség ígéretes gyümölcse.
Világ hívságát immár elvettem.
Eldobtam mindent, itt vagyok szegényen,
Kérlek, fogadj magad mellé, Atyám,
Vezess a jóra és mutass utat
A túlvilági boldogság honába.

b) *Szent Ferenc halála*

Szent Ferenc:

(Naphimnusz)

Dicséret Isten Néked,
Dicsérjen minden teremtményed,
Bátyánk, a fölséges Nap,
Zengje: Te fölséged nagy,
Hold-asszony s Csillaglányai.
Oltárod örök lángjai,
Szél-testvér, Derű és Boru.
Tenger és Égiháború,
A Tűz, mely sötétet űz.
A Föld, tápláló, hű anyánk,
A Nap, a Hold, a Víz, a Láng,
Dicsérjen Őristen, Téged,
Dicsérje szent fölséged.

Dicséret Néked, mert Te küldöd
Testvérünket a Halált.
Ki minden földi szenvedést
A túlvilági jóra vált.
Zengje minden az ég alatt :

Dicsőség Isten Néked.
Dicséret, hála, hódolat!
Szememet már lehunytom,
A nap lealdozott,
Halál testvér Isten hozott!

*

Beethoven L. (1770 Bonn—1827 Bécs.) *Hegedűverseny. D-dur. 61. mű. (1806.)*

A hegedűre írt koncertművek örök eszménye — Beethoven egyetlen hegedűversenye. Örökifjú alkotás, talán ezért véli Bayer, hogy Beethoven ifjúkori témáit dolgozta fel benne s hogy fiatal éveire való boldog visszaemlékezéséből született. És valóban hiányzik belőle az idősebb Beethoven komoran tépelődő zenei filozofálása és szövevényes kidolgozási módja. Formájában kristályosan áttetsző, szárnyalásában könnyed, technikai megoldásaiban csillogó — úgy hogy a Mestert tökéletességének tetőpontján mutatja be. Halk dobütésekkel kezdődő 88 ütemes előjáték vezet be az 1. tételt, mely hosszabb figurációs részeket után végre fölcsendül a főtéma, majd később a híres szépségű melléktema. Hatalmas feldolgozási részében szinte bámulatba ejt ötleteinek kifogyhatatlan gazdagsága. Kadencia után rövid kóda fejezi be a tételt. Költői lélekből fakad a kis zenekarral kísért *Larghetto*. Bensőséges dallamát szabadon csapongó, változatos figurációkkal ékesíti a zenekarral dialogizáló koncertáló hegedű, mely végül improvizációs kadenciával — attaka, megszakítás nélkül vezet át a befejező *Rondó*-tételbe. Ennek folyton visszatérő graciózus főtemáját lírikus, álmódzó mondatok váltják fel, mire újabb kadencián keresztül lendületes kóddal fejeződik be a gyönyörű alkotás.

*

Liszt Ferenc (1811 Doborján—1886 Bayreuth): *Les Préludes*. Szimfonikus költemény.

Liszt e legnépszerűbb szimfonikus költeményének eredete — maga a Mester tréfásan »Gartenmusik«-nak (kerti zenének) mondta, mert különböző jótékony célú előadásokon szerepelt sokszor, szabadban tartott díszhangversenyeken — még párisi tartózkodására nyúl vissza. Akkoriban *Aubray* »Les quatre Éléments« c. költeménye foglalkoztatta, melyet négytétéles karműnek szánt. De a költemény jelentéktelensége és homályos szimbólumai idővel kiábrándították, úgyhogy a negyvenes évek közepén családostan tette félre. *Hugo* Victorlól sem kapott alkalmas verset. Az ötvenes évek elején jutott kezébe *Lamartin* »Méditations poétiques«-je, melynek egy fejezete különösen megragadta:

»Mi más az életünk, mint előjátékok sora ahhoz az ismeretlen dalhoz, melynek első és ünnepélyes hangját a halál adja meg? A szerelem a szív hajnali pirkadása. A boldogság gyönyörét azonban a vihar zúgása szakítja meg, mely durva lehelletével szétfoszlatja az illúziókat, halálós villámcsapásával szétszaggatja oltárát. A lélek megsebezve a falusi élet magányát keresi, hogy emlékeibe temetkezze. De a játékos nyílen nem bírja soká az ifjú és ha megszólal a trombiták vészjele, mely harcra küzdelemre szólít, veszélyes helyére siet, a küzdők soraiba, hol a harc hevében visszanyeri erejét és önbizalmát...«

Ez a gondolatmenete Liszt szimfonikus költeményének; teljes címe: *Az élet, a túlvilág praehudiuma* volt. 1853-ban komponálta, bemutató előadása 1854 február 23-án zajlott le a weimari udvari zenekar nyugdíjalapja javára rendezett hangversenyen. Liszt Ferenc műve szerkezetében a legtisztább, orkesztertechnikájában mintaszerű, motívikus felépítésében szinte klasszikusan tagolt.

Előbb az ifjú témáját halljuk; félszegen és szegyenkezve jelenik meg előttünk az első *Andante*-ban. Eleinte ügyetlenül, bizonytalanul lép az élet porondjára, de mind energikusabban néz szembe az élet konfliktusaival. Az első poétikus epizód a korai boldogság rózsás álmait jelképezi; a kürtök *expressivo* témájából a szerelem mámora árad felénk. De a derűs élet horizontján már gyűlnek a sötét felhők. Tompán hangzik előbb a közeledő vihar dübörgése, szél kerekedik, mely kromatikus bűgására szétfoszlatja a gyönyörű illúziókat. Az elemek tombolása nem akar szűnni, az ifjút egymásután érik a sors kegyetlen csapásai; halljuk kínzott lelkének jajkiáltását, az élet brutális erőszakossága befejezi pusztító munkáját és kíméletlenül vonul keresztül a földrepiropt emberen.

Lassanként elül a zivatar, bár zúgása még hallik a távolban. Könnyezve ébred ájultságából az ifjú és vigaszt keresve, a természet szépségeinek szemléletébe merül. Az *Andante pastorale* bukolikus témái jelképezik a falusi élet harmonikus idilljét. Előbb a kürt, majd az óboa és a klarinét szövik tovább a pásztoréneket.

Majd visszatér a boldogság témája, szimbolizálva, hogy a sorssújtotta ember lelki egyensúlya helyreállt. De a nyugalom nem tart soká. Megszólal a harci riadó, mely új tettek véghezvitelére sarkalja. Harcrakészen áll a küzdők sorába. Ez az epizód a viharepizód szimmetrikus kiegészítője. A szerelmi témában most már nem érzélgős ábrándozás, hanem egészséges akarat nyilatkozik meg. Előttünk áll a hős, győzedelmes életöstőneivel. És ezzel a harmonikus apoteózissal zárul a kolorisztikus szépségekben gazdag mű.

*

A HEGEDŰVERSENY

mint műfaj kialakulását élhetjük át azon a sorozaton, melyet a Népművelési Bizottság a Székesfővárosi Zenekar idei hangversenyévadának A) ciklusában szálaltat meg. Kíséréljük meg olvasóink tájékoztatására röviden összefoglalni a hegedűkoncert történetét.

Versenyműnek ma egy ciklikus — tehát többteteles — műformát nevezünk, melynek legalább *egyik*, többnyire első tétele szonátaforma és benne egyetlen szólóhangszerre, jelen esetünkben a hegedűre ír zenekarkísérettel virtuóz szólamot a komponista. De csak *Mozart* óta szonátaforma a versenymű, előtte — mint alább ki fogjuk fejteni — átmeneti kísérleti formákban élte bölcsőkorát.

A versenymű (koncert) szót a középkorban eleinte nem a hangszeres zenével kapcsolatosan használták, hanem az orgonával, vagy hangszerekkel kísért vokális egyházi zenében. Körülbelül a 16. század második felében jelennek meg az ú. n. egyházi versenyművek, *concerti ecclesiastici*, a két *Gabrieli*, *Viadana* és *Banchieri* alkotásai, melyekben a «concerto» név arra a versengésre céltzott, melyet a két egymástól független hangszin, az énekhang és a hangszer rivalizálása fejtett ki egymással szemben. Ennek a kornak a zenei szerkesztésmódja a basso continuo*) különösen kedvezett a versenyző szólamok feltűnő kidomborodásának, ezért sokszor találkozunk azzal a kitételrel, mely a 17. század stílusát koncert-korszaknak nevezi. Művészi tetőfokát ez az egyházi versenymű *Bach* János Sebestyén kantátaiban éri el; ezeket *Bach* sokszor maga nevezi *concerti*-nek.

Ezt a vokális versenyművet követik a 17. század hangszeres versenyművei, a *Sonata concertata* és tarka összevisszaságban a különféle instrumentális formák mindazon fajtái, melyeknek elnevezésében a *concertato* jelző szerepelt. *Bononcini* és *Torelli* hangszeres versenyműveiben a teljes zenekart (a *tutti*-t, *ripieni*-t) szólószerűen egyes hangszerek vagy kisebb hangszercsoportok váltják fel. *Corelli* a *Concerto grosso* igazi megteremtője, három szólószerűen versenyző hangszert állít szembe egy egyre nagyobbodó zenekarral. Ebből a *concerto grosso*-ból alakult ki a 18. század kezdetén a mai versenymű azzal, hogy három hangszer helyett csak egy vált ki szólószerűen az orkeszterből. E műfaj megteremtői: *Albinoni*, *Torelli* és *Vivaldi*. Utóbbi írta az első hegedűversenyt. Valamennyi eddig felsorolt műfaj formája vagy a régi szonátahoz símul, vagy pedig szvitszerű volt, néha kis rondóformák vegyítésével. Csak a 18. század közepe felé igazodik a versenymű az akkor kialakult újabb szonátaformához, azzal a kiegészítéssel, hogy a versenymű első tétele két expozíciót kapott: az elsőben, melyet a zenekar csak egymagában játszik el bevezetésképpen, a melléktema és a zárótema főhangnemben jelenik meg és csak ezután következik a második expozíció, amit már a szólóhegedű játszik; ennek mellék- és zárótemái — mint minden szonátaexpozícióban — domináns hangnemben jelentkeznek.

A hegedűre írt versenyművek száma és művészi értéke megközelíti a zongorára komponáltakét. Talán nem lesz meddő munka röviden összefoglalni az irodalom leggyakrabban játszott hegedűversenyeit. Hegedűművészeink folyton sírnak, hogy nincs mit játszaniok, oly szegény a hegedűverseny-irodalom. Valóban egy-egy szezonon át alig hallani mást, mint *Beethoven*, *Mendelssohn* és *Brahms* örökszép és elnyűhetetlen mesterműveit. Pedig a következő kis kimutatás elég bizonyíték arra, hogy a hegedűverseny-literatúra nem is olyan szegény, mint sokan állítják.

A 17. század második felében született mesterek között először *Bach* János Sebestyén (1685—1750) nevével találkozunk. Három hegedűversenyt írt vonózenekarkísérettel, közülük a *D*-durát játsszák leggyakrabban. *Tartini* (1692—1770) az Ördögtrilla hírneves szerzője után életrajzírói szerint 140 versenyműt maradt; ezt a számot azonban óvatosan kell fogadnunk, mert a legtöbb koncert nem is tőle

*) L. a Zene XII. évfolyamának 133. oldalát.

való, hanem mások komponálták, de csak Tartini igen népszerű nevével éltek vissza, vagy pedig Tartini más műveinek átírásai, átdolgozásai, sokszor érthetetlen ferdítésekkel. Hitelesen csak 18 versenymű mondható Tartini eredeti alkotásának. Közülük talán a *g*-moll és az *A*-dur a legismertebbek. Tizenkét igen invenciózus hegedűversenyt írt *Locatelli* (1693—1764), kinek alkotásait már a 18. században méltányolták.

Sok halhatatlan mesterművet köszönhetünk a 18. század szülötteinek. *Haydn* (1732—1809) kilenc hegedűversenyt komponált. Valamennyit méltatniuk kell, mert «nem hálásak». Talán a közelgő Haydn-centennárium alkalmából egyik-másikával meg fognak barátkozni hegedűművészeink. *Viotti* (1753—1824) 29 versenyműve valóságos tárháza a hegedűtechnikai bravuroskodásnak. Alig játsszák őket nyilvánosan, legfeljebb a híres *a*-moll koncertet. (22. mű.) *Mozart* (1756—1791) hat csodálatos, gazdag melódiájú, páratlanul szép versenyművel gazdagította az irodalmat. Előadásuk nagy stílusérzéket és a 18. század muzsikájába való elmélyülést kíván, ezért fáznak tőlük az olcsó sikerekre áhítozó átlagművészek. Írt még *Mozart* egy koncertet két hegedűre és egy nagyon poétikus koncertet két hegedűre és mély-hegedűre. *Kreutzer* Rudolf (1766—1831), *Beethoven* korának egyik legismertebb hegedűpedagógusa, 19 versenyművet és két kettős koncertet (Doppelkonzert) írt. Nagyrészt inkább oktatójellegű és még ma is szívesen játsztatják német hegedűtanárok pedagógiai céljal. A hegedűirodalom egyik legnagyobb mesterművét *Beethoven* (1770—1827) 61. művét a *D*-dur koncertet bizonyára minden olvasóm ismeri. Ez a legkeményebb próbaköve minden művészeknek. *Baillot* (1771—1842) a párisi konzervatórium egyik leghírnevesebb hegedűtanára, kitűnő hegedűiskola szerzője kilenc versenyművet írt; pedagógiai szempontból ma is nagybecsült darabok. Ungvácsk jeles hegedűtanár és hangversenyző művész hírében állott *Rode* (1774—1830), kinek 13 hegedűkoncertje közül legalább is kettő megérdemelné, hogy gyakrabban szerepeljen hangversenyműsorokon. *Mazas* (1782—1849), kit a hegedűsök főként hegedűiskolájáról és kitűnő etűdjeiről ismernek, négy hegedűversenyt írt. *Auber* (1782—1871), a «Portici néma», a «Fra Diavolo» és sok szellemes vígopera megalkotója is írt (1808-ban) egy hegedűversenyt *Mazas* részére, ki nagy diadallal járta be vele Európát. Egész kivételes helyet foglalnak el *Paganini* (1782—1840) művei, amint *Paganini* maga is — káprázatos virtuóztatásával, rejtélyes egyéniségével — sokáig áhítattal csodált tisztökös gyanánt ragyogott a művészet egén. Hegedűversenyeit — egyrésztüket hamisítványoknak, nem *Paganini* kezétől származónak tartja a történelemkritika — szinte azt mondhatnók, saját magának írta. Érdekes bennük a *scordaturának* (a hegedűhúrjainak a rendestől eltérő hangolásának) gyakori alkalmazása. *Esz*-dur koncertjében (6. mű.) például a félhanggal magasabbra hangolt hegedűn eredetileg *D*-durban kell játszani. Híres még *h*-moll versenyműve (7. mű). *Špohr* (1784—1859) volt a legsokoldalúbb mesterek egyike. Jelentős operaszerző, szimfónikus zeneköltő, ünnepelt hegedűművész és pedagógus. Hegedűversenyeit ma is nagybecsülik, bár a nagyközönség keveset tud róluk. Legismertebbek *e*-moll (38. mű), *a*-moll (47. mű), a híres *Gesangszen*e és a *d*-moll (55. mű). *Lipinski* (1790—1861) *Paganini* barátja, később vetélytársa, négy hegedűversenyt komponált, köztük legnépszerűbb a második, (*D*-dur, 21. mű, *Militärkonzert*).

A 19. században született mesterek sorát *Bériot*-val (1802—1870) nyitjuk meg, kinek tíz versenyművével ma is sokszor találkozunk, főként zeneiskolák növendékkoncertein. *Mendelssohn* (1809—1847) *e*-moll versenyművével — mint már előbb mondtunk — senki sem konkurálhat. Nagy népszerűségét dallamos közvetlensége mellett annak köszönheti, hogy olyan mestermű, mely laikust és zenészt egyáltalán gyönyörködtetni képes. *David* Ferdinánd (1810—1873) vitte először a nyilvánosság elé, ki mint a lipcei konzervatórium hírneves pedagógusa, öt értékes hegedűversenyyel gyarapította az irodalmat. Egykor sokat játszották *d*-moll koncertjét. *Rietz* (1812—1877) hegedűversenyt ma már alig ismerik, az *Ernst*- (1814—1865) koncerteket, különösen a hálás *fisz*-mollt (23. mű) azonban ma is játsszák. *Gade* (1817—1890), a dánok egyik legnagyobb büszkesége is írt egy hálás versenyművet (56. mű). Ma is népszerűek, különösen az ifjúság körében *Dancla* (1818—1907) koncertjei. *Vieuxtemps* (1820—1881) egykor egyike a legünnepeltebb virtuózoknak, hat versenyművet hagyott hátra (*E*-dur 10. mű; *fisz*-moll, 19. mű; *A*-dur, 25. mű; *d*-moll, 31. mű; *a*-moll, 37. mű; *G*-dur, 47. mű), azonkívül koncertinokat és fantáziákat zenekarkísérettel. A nagyon termékeny *Raff* (1822—1882) *Liszt* és *Bülow* baráti köre tagjának *h*-moll (161. mű) és *a*-moll hegedűversenyt (206. mű) valóban érdemtelenül mellőzik.

Lalo (1823—1892) a spanyolszármazású nagyon invenciózus mester négy versenyművével elég sűrűn találkozunk még ma is hangversenyermeinkben. Első koncertjét (20. mű) *Sarasatenak* ajánlotta. 21. műve a népszerű «Symphonie espag-

nole», van továbbá egy Fantaisie norvégienne-je és egy Concerto russe-je. *Reinecke* (1824—1910) *g*-moll (141. mű) és *Rubinstein* (1829—1894) versenyműve (46. mű) már kevésbé ismertek, *Joachim* (1831—1907) három hegedűkoncertje, a *g*-moll (3. mű), a magyar koncert (11. mű) és a *G*-dur azonban minden hegedűművész repertoárján megtalálható. *Goldmark* (1830—1915) poétikus *a*-moll koncertjén kívül (28. mű) még egyet írt opus-szám nélkül. *Brahms*-nak (1833—1897) híres *D*-dur versenyműve mellett (77. mű) van egy kettőskoncertje is (*a*-moll, 102. mű), hegedűre és gordonkára. *Wieniawsky* (1835—1880) két versenyműve (*fisz*-moll, 14. mű és *d*-moll, 22. mű) ugyancsak az irodalom legnépszerűbb műsordarabja, valamint legendája is (17. mű). A «Sámson és Delila» nagy tudású komponistája *Saint-Saëns* (1835—1921) három versenyműve közül a *h*-mollt (61. mű) halljuk legtöbbször, de *A*-dur (20. mű) és *C*-dur 58. mű) koncertjei is megérdemelnék, hogy másorra tűzzék őket. *Bruch* (1838—1920) *g*-moll versenyművén (26. mű) minden hegedűsnek át kell esnie egyszer, de két *d*-moll koncertjét (44. és 56. mű), valamint Konzertstückjét is sokat játsszák, különösen a Rajna-vidéken. *Csajkovszky* (1840—1893) *D*-dur versenyművét (35. mű) a nagyközönség általában többre becsüli, mint az újabb muzsikuskárda. Nagyon szépek *Götz* (1840—1876) és *Svendsen* (1840—1911) hegedűkoncertjei (*G*-dur, 22. mű, illetőleg 6. mű). A csehek bálványa *Dvorak* (1841—1904) egy versenyművet írt *a*-mollban (53. mű), kevésbé értékes, mint gordonkakoncertje. *Brüll* (1846—1907), *Sitt* (1850—1922) és *Sauvet* (1852—1920) tetszetős versenyművein kívül emlékezzünk meg *Koessler* (1853—1926) mesteri passacaglia formában írt *a*-moll koncertjéről, melyet Hubay Jenő játszott először nyilvánosan. *Moszkovszky* (1854—1925) hegedűversenyének (30. mű) és *Elgar* (1857—) *h*-moll koncertjének (61. mű) felsorolása után Hubay (1858—) idevonatkozó műveivel kell foglalkoznunk. Őt nagyértékű zenekarkíséretes kompozícióját állandóan játsszák hegedűművészeink, úgy a Concerto dramatique-jét (*a*-moll, 21. mű), mint *E*-dur, *g*-moll versenyműveit, érdekes Concerto all'antica-ját és Variations sur un thème hongrois (72. mű) című művét.

Ismertetésünket fejezzük be *Sibelius* (1865—), *Schillings* (1868—), *Pfitzner* (1869—), *Reger* (1873—1916), *Dohnányi* (1877—) és *Szymanovszky* (1883—) sokszor méltatott tartalmas hegedűversenyeinek felsorolásával.

*

Az október 11.-iki hangverseny műsorának ismertetése

Beethoven (1770 Bonn—1827 Bécs): »Házavatás«-nyitány.

Kotzebue alkalmi színműveire »Athen romjai«-hoz és »István király«-hoz még 1811-ben írt Beethoven kísérő zenét. (Utóbbit a pesti német színház felavatásán játszották 1812-ben.) Az »Athen romjai«-t tizenkét évvel később átdolgozta, sőt teljesen új nyitányt írt hozzá. Ez a »Weihe des Hauses«, mely a 124. opus-számot viseli.

A ragyogó *C*-durban tartott nyitány hosszú, lassú és ünnepélyes (*Maestoso e sostenuto*) bevezetéssel indul. A szonátaforma főtémáját (*Un poco piu vivace*) a trombiták fanfárja vezeti be a basszusok kontrapunktikus tizenhatodskáláival alátámasztva. Domináns hangnemből megszólaló melléktéma nagyon emlékeztet az »Athen romjai« egyik gyorsmozgású motívumára.

Szélesen ömlő, nyugodtabb téma a zárótétel, mely csaknem közvetlenül az expozíció visszatérésébe torkollik. Zajos kódával, a *C*-durt szinte az ötödik szimfónia utolsó tételének analógiájára diadalmasan harsogató örömmámorban záródik a méltatlanul mellőzött kompozíció.

*

A Goudimel Kórus a Budapesti Református Egyház hivatalos énekkara s mint ilyen az ünnepi istentiszteleteken egyházzenei funkciót is tölt be. Célja és feladata a protestáns egyházi zene halhatatlan mestereinek (Goudimel, Schütz, Bach, Händel stb.) örökbecsű műveit a közönség széles rétegében megismertetni és megszerettetni.

Mendelssohn: (1809—1847) XLII. Zsoltár (zenekarral).

Mint a szarvas ér vízéhez,
Hű lelkem hozzád égi lény,
Úgy sóhajt, úgy vágyik Istenem ...
Úgy sóhajt, úgy vágyik Istenem.

*

Kuhnau I.: (1667—1722) Motett. (5 szólamú).

Búsult az én lelkem mélyen mindhalálig.
(Itt maradjatok jól vigyázván vélem.)
Majd íme, jönnek a szolgák, kik elfognak engem,
S ti futtok távol tőlem,
De én járom utam a Golgotháig,
Megfeszítettetem ... s ti éltek.

Praetorius: (1609—1671). Egy rózsza nyílt ki szépen (4 szólamú).

Egy rózsza nyílt ki szépen, elhagyva bájos tőt,
Hogy énekelték régen: Jessének kertjén nőtt.
Az ég így rendelé ... S a szép virág kinyílott,
Épp mikor éjfélt volt.
Ó Jézus, még itt hagynánk e földi tájakat,
Mely országodba visz fel, mutasd a szent utat,
Hogy a magas égben dicsérjünk mindörökre,
Felséges nagy Isten!

Gumpeltzhaimer: (1559—1625). Én Istenem (4 szólamú).

Én Istenem bús éjemen, meddig hallgatsz,
Óh irgalmaz, esengve kér hű gyermeked,
Borítsd reá kegyelmedet.

*

Gumpeltzhaimer:

Dicsérd Uradat dallal,
Örvendj Krisztusnak népe,
Élted balútra nem tér.
Mert véled van az Isten.

Ha el is kell viselned,
Sok rosszat és sok bajt,
Ne csüggedj, bizva bízzál,
Mert véled az Atyánk.

*

Haydn: (1732 Rohrau—1809 Bécs.) *G-dur szimfónia.* (Oxford 1788.)

Százhuszonöt zenekari szimfóniája közül csak tizennyolcat tartanak ma örökbecsűnek, a hat párisi és a tizenkét londoni szimfóniát. A Breitkopf-cég kiadásában a 16. sorszámot kapta az a G-dur szimfónia, amelyet Haydn József az oxfordi egyetemen 1791 júliusában történt doktorrá avatása előtt, 1788-ban Párisban komponált s így ez az »Oxford«-szimfónia tulajdonképpen a párisi hatos sorozatba tartozik.

Fohász-szerű rövid *Adagio* vezet be a szimfóniát. Első tételének *Allegro*-főtemájában föltűnően hasonló zenei gondolatot hallunk Beethoven VIII-ik szimfóniájának fináléjából ismert főmotívumával. Egyébként az egész első rész tematikája, földolgozása, instrumentációja annyira fejlett, hogy Beethoven egészen magáévá tette humoros szimfóniájában. Angol egyházi dallamon épül a 2. tétel *Largoja*. Témája a templomokban ma is énekelt »Praise God, from whom all blessing flow ...« kezdetű himnusz, amelyet Beethoven is földolgozott. Haydn a himnusz-témát hét variációban dolgozza fel, rövid közjátékokkal különválasztva, mégis megkapó változatossággal. A *Menuett*-ben falusi tánczenére ismerünk, végig eredeti ritmusban. Első része szellemes, graciózus, *Triója* naiv és nehézkes. Érdekes hanghatást vált ki az üstdob pianisszimója, amely úgy hallatszik, mintha távolból szólna. A 4. tétel rondó-formában írt *Allegro con spirito*, amelynek vidáman kergetődző témái, tréfás imitációi Haydn könnyed kontrapunktikus művészetének csodálatos megnyilatkozásai. Pajkos, jókedvű zárókóda fejezi be a gondtalan életnek ezt a vidám hangokba foglalt dithirambusát.

*

Händel: (1685—1759) Halleluja a Messiásból. (Zenekari kísérettel.)

Halleluja! Halleluja!
Isten a mi Urunk, az országol, Halleluja!
Az Úr lesz a király,
A világegyetem az Atyáé s a Fiué,
Uralkodik mostantól örökké,
Legfőbb Úr örök király,
Halleluja! Halleluja!

*

Schumann: (1810 Zwickau—1856 Endenich) *Zongoraverseny, a-moll. 54. mű.* (1846.)

A zenei romantika legszebb virágzása Schumann kertjét sem kerülte el. A költő mélyeséges érzelmvilága és gazdag tudása fölött azonban szigorú önkritika lebegett. Ennek tulajdonítható, hogy *egyetlen* zongoraversenyének első tétele eredeti formájában »Phantasie in A-moll« cím alatt — mint »Koncert allegro, zongorára és zenekarra« — szerepelt. Később »Paradies und Peri« című kariművébe akarta beilleszteni, de nem sikerült. Erre Schumann írt hozzá egy Intermezzo-t s egy második Allegro-t s kész volt a — zongoraverseny, melynek kialakulása öt esztendőig tartott. A Mesternek ezt a koncertjét beethoveni mélységű tartalom jellemzi. Hibája, hogy nem használja ki a magánhangszer egyéniségét s bár helyes érzéket tanúsít a hanghatások és pedálrafinementok iránt, a virtuóz elemeket elhanyagolva mindenek fölé helyezi a fantázia költői szárnyalását és poézisének őszinteségét. Reinecke szerint a Beethoven utáni korszak legszebb zongoraversenye, bár — a zenekar mindig alárendeltje a koncertáló zongorának.

A három részből álló versenymű 1. tétele szonáta szerkezetű *Allegro*, a 2. rész bájos *Intermezzo*, amelyet megszakítás nélkül követ a *Finálé*. Az egyes tételek témái s azok kidolgozása annyira világos, hogy kissé fokozottabb figyelemmel hallgatva tisztán átérezzük a mű szerkezetét.

*

Mozart: (1756 Salzburg—1791 Bécs) *Nyitány a »Szöktetés a Szerájból« c. operához.* (1872.)

Egyik Mozart-levélben olvassuk, hogy: »Tegnapelőtt új szövegkönyvet hozott nekem a fiatal Stephanie, szövege egészen jó, töröktárgyú s a címe *Belmont és Constanze* vagy *Szöktetés a Szerájból*«. A levél 1781 augusztus első napjáról van keltezve és 22-én — már készen volt az I. felvonás zenéje. A lázas munka folytatása elé azonban leküzdhetetlen akadályok gördültek s így a II. felvonás csak tíz hónap múlva: 1872 május 8-án készült el. Május végével megkezdődtek a próbák és ezzel együtt az intrikák. — *II. József* császárnak kellett közbelépnie, hogy az első előadás *császári parancsra* 1782 július 12-én megtörténhessék. Mozart vígoperájának leírhatatlan nagy sikere volt, még ellenségei is meghódoltak előtte.

A nyitány zenéje könnyed, elragadóan kedves, orientális zamatú muzsika. Graciózus témái, finom, áttetsző hangszerezése, logikus, világos szerekezete egyszeri hallás után is elkápráztatják a hallgatót. Szonáta formájában az elemzés helyén egy 34 ütemű, szomorú andantét hallunk, de csakhamar felcsendül a keccses presztő, amelynek forgószélsebességű rövid kódája zárja le a maga nemében páratlan kis remekművet.

A JANKÓ-KLAVIATÚRA

JANKÓ PÁL SZÜLETÉSÉNEK
75. ÉVFORDULÓJÁRA

Jankó Pál — aki Tatán, Magyarországon született 1856 június 2-án és Konstantinápolyban halt meg 1919 március 17-én — most töltené be 75-ik évét. Nagy tehetséggel és gazdag tudással megáldva, egy olyan találmánnyal ajándékozta meg 49 évvel ezelőtt a zenei világot, melynek a zongorajátszás további fejlődésére való hatásáról és jelentőségéről a nagy többség ma sem alkotott magának még helyes képet. Hogy is volna ez másképp lehetséges? Hiszen csak itt-ott hall a növendék valami futólagos megjegyzést (még az akadémiákon és zenei főiskolákon is) Jankó Pálról és a Jankó-klaviatúráról, holott immár legfőbb ideje lenne, hogy ennek a halhatatlan találmánynak híre és dicsősége az egész világon elterjedjen. De az emberi szellem még mindig hihetetlenül lassú és lomha, különösen, ha arról van szó, hogy valami jobb útjának egyengetésében működjék közre.

Gondolkodó agynak valóban érthetetlen, miért kell a zenében mindennek a régi ben maradnia és miért megdönthetetlenek a bár történelmi múltú, de sokszor igen hiányos dolgok. A hagyományoknak ugyanezen tisztelői bizonyára nagyon haragudnának, ha azt kívánnák tőlük, hogy villanyvilágítás, vasút, autó és repülőgép helyett faggyúgyertyával és postakocsival elégedjenek meg, mert az új kor eme vívmányai nem »történelmi«-ek. Milyen átalakulásokat hoztak magukkal a tudományos találmányok! Évtizedes, megdönthetetlennek látszó nézetek dőltek romba az új megismerések előtt. Senki sem kérdezte, át kell-e formálni tudásunkat, a tanultakat is. Természetes, hogy az új eredmények elfogadása — ma bármily magától értetődőnek tűnnek is — nem ment simán és bizony kemény harcok voltak napirenden. Feltalálókát és felfedezőket és ezek első követőit a kortársak »bolondok«-nak tartották. A klaviatúra és kottairás reformjánál az átalakulási processzus ugyanilyen jelenségek között megy végbe.

A jelenleg használatban levő klaviatúra és hangjegyírás olyan időből származik, amikor még azt hitték, hogy az oktáv csak hét hangból áll. A fejlődés előrehaladásával lassanként elismerték ugyan a 12 hang szükségességét, de ez-

JANKÓ PÁL
(1856—1919)

zel, sajnos, nem tartott lépést a klaviatúra és a kottairás átalakulása. Hibás alapokon építettek tovább, olyan tökéletlen várat emelve, mely ma már a praktikus követelményeknek és az adott helyzetnek semmiképpen sem felel meg. A régi klaviatúra sokféle hibáját ma már senki sem meri tagadni; az időközben kialakult komponálási mód mellett pedig mindig jobban érezzük hiányait.

Az egy oktáv keretében igen szegényesen hangzó akkordok Beethoven óta mindig arra indították a komponistákat, hogy egymástól távolos hangok használatával tegyék orkesztrálisabbá a zongorátélt. Senki sem tagadhatja, hogy bár ezzel tényleg új, szép hanghatásokat értek el, de kivételre minden közép nagyságú, vagy kis kéz képtelen volt. A régi klaviatúrát, melynek illogikus billentyűrendszere nem felel meg a kéz anatómiai szerkezetének és csak nagyobb kezek teszik lehetővé az egy oktávnál nagyobb távolság átfogását, — nem lehet kisebb oktáv mérettel előállítani (legfeljebb gyermekeknek), mert akkor a felső billentyűkön, vagy az azok közötti játék lehetetlenné válnék. Az alkalmatlan felső billentyűk nemcsak a kényelmes ujjrendet teszik sokszor lehetetlenné, de nagy mértékben megnehezítik az egyenletesen gyöngyöző játékot is és sok akkordfogásnál valóságos akrobataügyességet követelnek. Senki sem vonja kétségbe, hogy a virtuózok kitartó gyakorlással küzdi le majdnem az összes nehézségeket; de a művészet nemcsak a virtuózoké.

Érthető tehát, ha találekony agyak különböző időben és helyeken azzal foglalkoztak, hogyan lehetne a billentyűzet hiányait kiküszöbölni. Vörös fonalként vonul végig ez a gondolat mintegy három évszázadon át. Minthogy nem a billentyűzet a természet szülötte, tehát nem a kéznek kell ahhoz idomulni, hanem természetszerűleg a tasztatúrának kell a kéz praktikus követelményeihez alakulnia. Miután ez a régi klaviatúránál már régen lehe-

tetlen, magától adódik az átalakítás, illetve az újjáformálás kényszerítő szükségessége.

Schmitt Hans tanár »Das Pedal des Klavieres« című könyvében írja: »Talán sikerül majd egy találékony főnek praktikus módon annak a lehetőségét megteremtteni, hogy egymástól távoleső hangokat kis nyújtással lehessen megszólaltatni, ami a zongorajátzásban egy új korszak hajnalhasadását jelentené. És íme, hamarabb teljesedett a haladás barátainak évtizedes kívánsága, mint gondolták és a kiskezű zongoristák álma valóra vált. Saját növendékének, Jankó Pálnak, adatott meg, hogy ezt a problémát, mellyel már oly sokan eredménytelenül kísérleteztek, zseniális módon oldja meg. Klaviatúrája, mely a kínaiaknál már több mint kétezer év óta ismeretes kőlapú hangszert, a »king«-et veszi alapul, $\left(\begin{smallmatrix} c & d & e & f & g & a & b & c \\ \text{cisz} & \text{disz} & & \text{fisz} & \text{gisz} & & & \end{smallmatrix} \right)$ hat terraszszerűen egymás fölött fekvő billentyűsorból áll; az első és második sor minden billentyűjének 3-3 kis érintője van; az első, harmadik és ötödik sor tehát egy billentyűn van, ugyanígy a második, negyedik és hatodik sor is. Az első látvány, a sok kis billentyű miatt elképesztő, de néhány magyarázó szó után megszűnik a zavar, az ember mindent természetesnek talál és el van ragadtatva a kéztartás természetességétől és az új fogási lehetőségektől. Hogy melyik sorban kell a billentyűt leütni, az a kéztartásból és a hangok egymásutánjából adódik. Különböző akkordok a kéz nagysága szerint szűkebb vagy bővebb fogással játszhatók. A tizenkét hangnak két sorban hatosával való egyenletes elosztása lehetővé teszi: a tizenkét dur és moll hangnem egységes ujjrenddel és kéztartással való játszását, egyforma teljesítőképességét, minden hangnemből tíz hangból álló hangzatok játszását, a decima-skálázást, képesít kromatikus glisszandókra minden hangnemből, egyszólamúan, tercekben, szextekben, oktávákban, decimákban és akkordikusan, lehetővé teszi az egészhangú skálát, valamint az összes dur hangsorokat, glisszandójátékkal egyforma nagyságú és egyenlő fekvésű billentési helyeket. Az oktávaváltság 120 mm, tehát egy-egy kézzel két oktávát foghatok át. Nagy szabadságot nyújt az ujjrendnek a hüvelyk használata tekintetében, miután utóbbi sohasem kerül egy sorba a többi ujjal. Új, csodálatos zenekari szinkombinációknak és hanghatásoknak ad teret.

Komponisták, mint Beethoven, Schumann, Weber, Brahms, Chopin, Liszt, Rubinstein és mások tulajdonképpen sokszor használták műveikben azokat a lehetőségeket, amiket a Jankó-klaviatúra nyújt. Azokat az árpeggiókat, amelyek némely zongoraműben valósággal ijesztően hatnak, a Jankó-klaviatúra a szerző igazi szándékának megfelelően általánosan hozzáférhetővé tette.

Jankó Pál maga is egyike volt a természet azon mostohagyermekének, aki kis keze miatt képtelen volt a 19. század sok kompozícióját technikailag tökéletesen játszani. Ragyogó találmányát ennek a körülménynek köszönhetjük.

Miután Jankó 1885-ben az első harmóniumot és 1886-ban az első zongorát hozta saját klaviatúrájával nyilvánosság elé, lelkes rajongók kis tábora csatlakozott köréje Európában és Amerikában.

Az emeltyűszerkezet megépítése a zongorakészítőket nehéz feladat elé állította, minthogy az $\frac{1}{4}$ résszel kisebb helyet elfoglaló billentyűzetet sugáralakban szétágazó emelőkkel kellett felszerelni, hogy egyrészt minden

meglevő zongorába be tudják helyezni, másrészt, hogy a hang erősségét a hűrok összeszűkülése ne gyengítse.

Jankó Pál maga elragadóan játszott az akkori emeltyűszerkezet hibái ellenére, amit azok, kik első hangversenyén jelen voltak ma is igazolhatnak. E sikereknek ma még élő tanuit szomorúság tölti el annak láttára, hogy a nagy előnyökkel szemben az általános elismerésért még ma is küzdeni kell. Bár sikerülne az újonnan megnyert és buzgón tevékenykedő *Rehberg* Walter tanárnak, a kitűnő zongoraművésznek, hogy a Jankó-ügynek új hiveket toborozzon, hogy elmondhassuk a Jankó-féle billentyűzet közeledő 50 éves jubileumán (1932-ben): a haldokló zongora íme újjáéledt a zenének, a komponistáknak, pedagógusoknak és az előadóművészeknek nagy nyereségére és új virágzásnak indult az alkotó és előadó zene-művészet és a zenepedagógia nagy nyereségére.

WEISSHAPPEL FRIEDRICH

a bécsi Jankó-egyesület elnöke

MOZART NEM JÁRT GYÖRÖTT

Az utóbbi Ernst-aukciók egyikén árverésre került s Győr városa megvásárolta a Mozartnak tulajdonított sziluettek egy sorozatát, amelynek alapján Gálos Rezső 1931 február 22-én a Pester Lloydban »Mozart in Ungarn« címen írott cikkében, valamint a Győri Szemle múltévi folyamában »A két Mozart Győrött« (különlenyomata 1931) című tanulmányában közreadta, hogy Wolfgang Amadeus Mozart és atyja, Leopold Mozart Győrött hangversenyeztek, ami rendkívül értékes adalék Mozart életírásához s az árnyképek a Mozart ikonográfiához.

Miután a szóbanforgó sziluettek egy hamisítványokat kitűnően gyártó műhely termékei, nehogy a külföldi irodalomba téves adatok kerüljenek, melyek esetleg heves támadásoknak lehetnének célpontjai, helyesbítő sorokat küldöttem a Pester Lloydnak, amely azonban közlésükről — mondjuk — megfeledezett. Most, hogy Gálos nagyobb tanulmánya is megjelent, szükséges Győr és Mozart egymáshozí viszonyát tisztázni. Mindenekelőtt hangsúlyozni kívánom, hogy a hamisítványok felette ügyesek s hogy már európai tekintélyekkel is megesett, hogy remekbekészült hamisítványokkal vezették félre őket (lásd a híres tiara [Párizs], vagy a szintén nagy port felvert Flóra-szobor [Berlin] esetét). Gálos Rezső autentikusoknak fogadván el a sziluetteket, legendáikat (magyarázó felírásaikat) közli és azokból vonja le következtetéseit. Elismerésreméltó, hogy úgy Lloydbeli cikkében, mint főleg tanulmányában a képek felírataiban foglalt nevek és a belőlük kiszámítható időpontok diszharmóniáját kiemelte és következtetéseit feltevéseknek mondja, a hibákra pedig rámutat. Pl.: »Nehéz kérdések... amelyekre... csak föltevésekkel felelhetünk«. Vagy »A tetszetős kép jórésze igaz lehet — csak a dátum rossz«. Vagy Mozart pozsonyi tartózkodási idejét véve figyelembe »1762-ben Batthyány hercegének nincs, mi több Batthyány herceg sincs«. Mozart győri látogatásának idejét Gálos Rezső 1768-ra szeretné tenni, mert ekkor volt Zichy püspökké szentelésének 25-ik évfordulója s ezért »ekkorra kínálkozik a legvalószínűbb dátum«, amely azonban csak a püspöki — ezidőszent rendezetlen — irattárból, illetve annak számadásaiból tűnhetnének ki feltétlen bizonyossággal, mert hiszen valamiképen meg kellett hálálnia Mozartnak a jubileumán való közreműködését. Ez azonban nem fog bekövetkezni, mert a sziluettek egytől-egyig hamisak s a feliratokból folyó kérdések és ellentmondások, melyekre igen helyesen mutatott rá Gálos, azok a narancshéjak, amelyeken a legügyesebb hamisítók is elvágódnak. De ezeken felül vannak tárgyi bizonyítékaim is.

Vissza kell térnem még jóval a háború előtti időre, amikor az Ernst-múzeumban rendezett »Biedermeyer-kiállításon« nyolc sziluettt szerepelt. Ezek a katalógusban (1. és 2. kiadás), mint Liszt Ferenc művei voltak feltüntetve. Természetesen hamisítványok voltak. Kénytelen vagyok magamat ismételni, ki e dologgal kapcsolatban az azóta leépített Múzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelőségének sajnos beszünt hivatalos közlönyében a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1913. évi 210—211. lapjain »Liszt Ferenc a silhouette-művész« címen a hamisítványokról megemlékeztem. A mondott helyen szószerint ez olvasható: »E kiállításról (t. i. a Biedermeyer-

kiállításról) lapjaink annak idején megemlékezvén, egy ilyen silhouettet két képes lapunk nem is késett reprodukálni. Világos, hogy hamisítványokkal van dolgunk. A tulajdonos igazán nem tehet róla, hogy e dolgokat nyakába varrták, de már a kiállítás vezetőségének méltán szírhattak volna e Liszt-művek. Igaz, hogy a hamisító elég ügyes volt, de azért mégis csak feltűnő, ha nyolc silhouette van egy csomóban, mindenik igen ügyes, mesteri kézzel metszve, mindenik alatt megfakult tintával »Ma chère comtesse N.« vagy »Mon cher ami X.« és Liszt aláírása, mindez Liszt saját kezű írása, azután meg mindegyiken rajta salétkül ez a bélyegző: »Sammlung Freiherr von Lanna, Prag.« Utóvégre nem ismerheti mindenki az elárverezett Lanna-féle gyűjtemény anyagát vagy bélyegzőjét, sem nem köteles Liszt kézírását ismerni, de kézenfekvő tárgyi indokok bizonyítanak Liszt szerzősége ellen. Közülök a legfőbb az, hogy a silhouettek oly ügyesen s oly nagy rutinnal vannak vágva, hogy ezt csak mesterségbeli tudja, ennek a közügyességnek és művészetnek megszerzésére Lisztnek ugyancsak nem volt érkezése. De meg nem valószínű, hogy ha memóriánk támogatására valamely kép alá az ábrázoltnak nevét odaírjuk, egyszersmind azt is kitegyük, hogy ez a mi »kedves barátunk« X. vagy Y. s még valószínűtlenebb, hogy ezt a kijelentésünket s. k. aláírásunkkal hitelesítsük. (Utóvégre megeshetni megeshetett már ez is, de alig hiszem, hogy ez általános szokás lett volna.) Amikor — ha jól emlékszem — a múlt év végén, vagy az ezideinek legelején, mint Liszt különös nagy tisztelőjének ezt a sorozatot egy eladó megmutatta nekem, kértem volt, hogy hagyán ezeket 24 óráig nálam, hogy azokat jobban szemügyre vehessem. Így is történt s a legmulatságosabb a dologban az volt, hogy alig távozott másnap A. antiquarius, amikor belépett B. antiquarius egy másik silhouette-sorozattal, mely Mozart és Beethoven hasonló közügyességéről tett tanúbizonytságot, szintén a »Mon cher ami« stb. recipéje szerint. Mindkettőnek tehát ugyanaz a »Valaki« volt a forrása.

Egyoldalú véleménynek lehet esetleg a fentieket mondani, de ebben az esetben a vitát lehetetlenné teszi egy törvényszéki ítélet. A »Börsenblatt für den deutschen Buchhandel« ezidei február 6-án megjelent száma, már igen tanulságos felvilágosítással szolgál. Ott ugyanis az 1420-ik lapon azt olvashatjuk, hogy »Kuderna József hamisítót hathavi börtönbüntetésre ítélték Berlinben. Az illetőt ismételten vádolták azzal, hogy rajzokat és régi silhouetteket hamisított. Kuderna különféle alkalmakkor a hamisított silhouetteket a híres Lanna Adalbert-gyűjtemény hamisított bélyegzőjével látta el, amely gyűjteményt, mint tudjuk 1909/1910-ben árverelték Lepkénél Berlinben.« De ugyanott a február 28-iki számban a 2283-ik lapon is igen épületes dolgokat olvashatunk a »Berliner Tagblatt«-ból átvett törvényszéki hírből. Ismét a bécsi illetőségű, állítólagos színész Kuderna József állott a bíróság előtt, természetesen megint hamisítások miatt. Lássunk csak néhány szemelvényt! Vádolt eladott egy antiquariushoz egy silhouettet, melyet Lujza királyné írt alá. Kért és kapott érte nyolc márkát s ugyanezt a silhouettet másnap az antiquarius nyolcszáz márkán kínálta a Hohenzollern-Museumnak. »A vádlott — írja a lap — idővel annyira biztosnak érezte magát a dolgában, hogy a bonni Beethoven-ház másodelnökének, Schmidt professornak, egy állítólagos Beethoven-levelet kínált megvételre. Miután csak harminc márkát kért érte s miután oly hamisítványról volt szó, melynek mivoltát csak vegyi vizsgálattal tudták volna megállapítani, megvásárolták a levelet.« Utóbb Pozsonyból küldetett Bonnba Beethoventól való silhouette-albumot, majd más városok antiquariusainak ajánlott fel s adott el Mozart, Mendelssohn- és Wagner-leveleket és silhouetteket. A bíróság szakértője dr. Lehmert magántanár megállapítása szerint a hamisítványok rendkívül ügyesek; a silhouetteket abból a fekete papírból vágta, amilyenbe a fényképlemezeken vannak csomagolva, az alapot pedig, amire ezeket ragasztotta, régi könyvekből szedte ki. A vádlott csalásaiért újabb hat hó büntetéssel lett sújtva.«

E cikkem óta a Haydn-sorozat az egyik régebbi vagyonmentő aukción s a Mozart-sorozat az Ernst aukción jelent meg. Hangsúlyozom, hogy nézetem szerint a tulajdonosok jóhiszeműsége kétségen felül áll. A vétel megtörtént, bár a helyzet nem változtat, sovány vígaszul szolgálhat, hogy a Beethoven emlékek fókuszával, a bonni Beethoven-ház vezetőségével is megesett, hogy félrevezették. Most csak az lehet a feladatunk, hogy Mozart győri utazását a történelemből sietve töröljük s hogy a hamisítványok ne kerüljenek közszemlére a Múzeumban Győrött. Végezetül hadd szóljon figyelmeztetésem, hogy ha jövőre Haydn születésének századik évfordulójára a Haydn-silhouettek esetleg újból napvilágra jönnek, senki se fogadja el a hamisítványokat hiteleseknek.

ISOZ KÁLMÁN dr.

SZÍNHÁZI HÍREK

....

New-Yorkban az elmúlt szezonban 45 opera került színre 247 előadásban. A komponisták között *Wagner* vezetett, utána sorakoztak fel: *Puccini*, *Verdi*, *Bizet*, *Mozart* és *Gounod*.

Grieg műveiből özvegyének beleegyezésével operát állítanak össze. A szövegkönyvet, melynek címe: »A troidhaugeni esküvő«, *Lothar Rudolf* írta, a zenei feldolgozást dr. *Günther Félix* vállalta.

Strauss Richárd »Arabella«-ját, melynek bemutatóját nagy érdeklődéssel várják, a drezdai opera hozza színre.

Wolf—Ferrari legújabb dalművét, »A csintalan özvegy«-et október második felében mutatja be a kölni operaház.

Lengyelország operaházai is áldozatul estek a világszerte leromlott gazdasági helyzetnek: a most kezdődő évadban csak a lembergi játszik, míg Varsó, Pozen és Kattowitz operái bezárták kapukukat.

Casella Alfréd új dalművét Rómában hozzák színre az évad elején. Címe: A kigyó, a nő.

Schaporin orosz zeneköltő Gorkijnak »A bolsevik« c. szövegkönyvét zenésítette meg.

Verdi »La battaglia di Legnano« c. dalművét az augsburgi Városi Színház mutatja be Bayerl Fr. X. főrendező át-dolgozásában.

Kacsóh Pongrác »János vitéz«-ének át-hangszerelését most fejezte be Buttykay Ákos. Az egykor nagysikerű daljátékot új köntösében december 6-án, a kormányzó nevenapján rendezendő dísz-előadás keretében mutatják be.

Chlubna cseh zeneköltő Osszip Dymov »Nyu« című drámáját operának dolgozta fel.

Grétry, 50 francia opera ünnevelt zeneszerzője, körülbelül másfélszáz évvel ezelőtt írta »Evénements imprévus (Előre nem látott események)« c. egyfelvonásosát. Most Berlinben »Liebe gut: alles gut« címen föllevenítették; meséje ugyan elavult »tévedések vigjátéka«, de zenéje olyan bájos és művészi, hogy a közönség elragadtatással hallgatta a patinás művet.

Hindemith befejezte »Das Unaufhörliche« c. oratóriumát. Berlinben mutatják be *Klemperer* Ottó vezényletével.

Csajkovszki ritkán játszott, kétszer átdolgozott operája »Az aranyapucsk« címen (»Cserevicski«) több német színpadon kerül színre a jövő évadban.

Respighi »Sába királynője« c. balletjére készül a római királyi Opera.

Heger Róbert »Névtelen koldus« c. operáját a müncheni opera igazgatósága a jövő év elejére tűzte műsorra.

»Il duce«, ahogyan Olaszországban általában nevezik a valóságos kormányzó Mussolinét, tudvalevőleg jól hegedül és a zenét nagyra tartja, aminek újabb bizony-sága az, hogy az ő fíradózásainak sikerült talpraállítani a milánói Scala anyagi erejét: négy és félmillió líra támogatást eszközölt ki részben az államtól, részben Lombardia tartománytól, részben Milánó városától és gazdag testületektől. A Scala mindegyik előadása 96.000 lírába kerül! Ilyen állapot mellett Mussolini arra törekszik, hogy a Scalának valahára egész évi társulata legyen, de amely — az illető városok anyagi hozzájárulásával — a római Teatro Reale, a nápolyi San Carlo és a genovai Carlo Felice színházak-ban is működjék.

HANGVERSENYHÍREK

....

Az ostendei Kursaal nyári hangverseny-sorozata az utóbbi években műsorának gondos megválogatásával, valamint nagy-nevű szolisták szerepeltetésével vonta magára a muzsikuskörök figyelmét. Ör-vendetes, hogy a 6000 főnyi közönségre méretezett gyönyörű hangversenyterem dobogóján magyar művészek is sűrűn szerepelnek. Augusztusban operánk két népszerű primadonnája, B. Bodó Erzsé és P. Budanovits Mária szereztek dicsőséget a magyar kultúrának átütő erejű frenetikus sikerükkel. Budanovits Máriát Azucena áriájának és egy Szabados-dalnak virtuóz előadásáért ünnepelte percekig az angolokból és amerikaiakból álló, egyébként fagyos közönség hall-gatóság, Bodó Erzsé pedig a La Grange ária és Erzsébet belépő áriájának töké-letes interpretálásával hódította meg a közönséget. A belga és francia sajtó szokatlanul meleg elismerő bírálatainak hatása alatt a rendezőség mindkét mű-vésznot leszerződtette a jövő évadra.

Lisszabon mostanában hallotta először Bach Máté-passióját. Külön énekkar ala-kult, mely a nagy művet portugál nyel-ven adta elő.

Furtwängler a bécsi filharmónikusok élén 12 koncertre tervezett hangversenykörútra szerződött Amerikában.

A lipcei Gewandhaushangversenyek műsorát ez évben különös gonddal állítják össze. November 25-én lesz 150 esztendeje annak, hogy Müller polgármester megalakítván a bérleti hangversenyek adminisztrációjára egy tizenkéttagú igazgatóságot, Hiller Adámra bízta az első ciklus vezetését. Az első hangversenyt 1781-ben tartották meg. Azóta Schicht, Pohlenz, Mendelssohn, Hiller Ferdinánd, Gade, Reinecke, Nikisch és Furtwängler állottak a világhírű együttes élén. Most a jubileumi ciklusban Walter Bruno, Straube, Abendroth és Fischer Edvin szerepelnek; a gazdag műsor pedig a német klasszikus mesterek halhatatlanságát hirdeti.

Berlioz »Orfeusz halála« c. kantatéját, melynek vezérkönyvét pár év előtt találták meg véletlenül Marseilleben, az őszszel fogják bemutatni Strassburgban.

VEGYES HÍREK

...

Liszt Ferenc Román rapszódijának kéziratát találták meg a weimari Liszt-archivumban. Beu Oktavian zenetörténész szerint ez a mű 1847-ben készült a mester erdélyi utazása alkalmából. A rapszódia bemutatását október elejére tervezik Bukarestben.

Sachs Kurt tanár, a berlini Főiskola páratlan hangszergyűjteményének igazgatója, az ismert zenehistorikus, a nyáron töltötte be ötvenedik életévét.

Schumann Róbert halálának 75. évfordulójáról emlékezett meg kegyelettel Bonn városa az óvárosi temetőben pihenő tragikus sorsú zeneköltő sírjánál. Dr. Oberbeck tanár ünnepi beszéde előtt az a bonni »Concordia«-énekkar adott elő Schumann-kórusokat, mely egykor a mestert kísérte utolsó útján.

Reiner Frigyes, hírneves karnagyunkat, a newyorki »Curti's Institut of Music« a hangszerelés tanárául szerződtette.

Zwölf deutsche Tänze címen Haydnnek 1792-ben komponált táncsorozatát találták meg a bécsi Nemzeti Könyvtárban. A kis zenekarra komponált igénytelen kis darabokat a Bécsi képzőművészek nyugdíjalapja javára rendezett estélyen játszották először.

PÁLYÁZATI HÍREK

...

The Treble Clef (1301 Spruce Str. Philadelphia, P. A. — U. S. A.) pályázatot hirdet három-négyszólamú nőikarra, 1—8 tetszés szerint válogatható hangszer kíséretével. A nőkár szövege csak angolnyelvű lehet. Díj: 300 dollár. Határidő: 1931 december 31. Pályázhat minden nemzetiségű zeneköltő. Jelíges levelek — a pályázó nevével és pontos lakcímével — fenti címre küldendők.

A newyorki zeneiskolák szövetsége pályázatot hirdet iskolai hangversenyeken előadható zeneművekre: kamarazenei, vonószenekari vagy énekkari kompozíciókra. A jelíges levéllel ellátott pályaművek ez év december 31-ig küldendők a következő címre: Association of Music Settlements, Room 328, Barbizon Plaza Hotel, Newyork U.S.A. Pályadíj: 500 dollár.

A washingtoni »Elisabeth Sprague Coolidge«-alapítvány rendelkezései értelmében a Kongresszusi Könyvtár Zenei Osztálya pályázatot hirdet az »Elisabeth Sprague Coolidge«-díjra ezer dollár értékben egy kamarazenei műre, hat húros hangszerre (zongora nélkül). Pályázhat bármily nemzetiségű zeneszerző. A pályázat 1932 szeptember 30-án zárul. A kéziratok (partitúra és szolamok) névtelenül küldendők be (a zeneműhöz csatolt lepecsételt borítékban a zeneszerző teljes nevével és lakcímével) a Kongresszusi Könyvtár Zenei Osztályához Washingtonba (Music Division, Library of Congress, Washington). Ha a pályabírák többsége úgy dönt, a díj esetleg nem adatik ki. Csak oly eredeti művek (tehát nem átiratok) vehetők tekintetbe, melyek még nem jelentek meg és nyilvánosan még elő nem adtak. A pályanyertes eredeti partitúra a Kongresszusi Könyvtár tulajdona marad, mint kéziratgyűjteményének gyarapodása. A Kongresszusi Könyvtár Zenei Osztálya magának tartja fenn a pályanyertes mű előadásának kizárólagos jogát a díj kiadását követő egy éven belül. A pályanyertes mű először a Kongresszusi Könyvtárban tartandó kamarazenei ünnepély alkalmával 1933 áprilisában kerül előadásra.

CSATLAKOZZÉK

A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG

TANULMÁNYI TÁRSASÁGÁHOZ

A Bizottság kirándulásain, múzeumlátogatásain, szemináriumain stb. részt vehet minden tanköteles koron túllevő férfi és nő, aki általános műveltségének emelésére, tervszerű ismeretszerzésre törekszik.

A BIZOTTSÁG ŐSZI TERVEI:

SZEMINÁRIUMOK ÉS GYAKORLATI TANFOLYAMOK:

BUDAPEST MUEMLÉKEI *

Okt. 14—dec. 2. minden szerdán
Előadó: MESTERHÁZY JENŐ
tan. képz. int. tanár

ESPERANTO NYELVTANFOLYAM *

Okt. 8—dec. 10. minden csütörtökön
Előadó: MIHALIK JÓZSEF
tanár

AZ ŐSEMBERTŐL A MA EMBERÉIG *

(Euráziai emberlajtak)

Okt. 19—dec. 7. minden hétfőn
Előadó: MALÁN MIHÁLY dr.
egy. tanársegéd

RAJZ — AQUARELL-FESTÉS

az Iparművészeti Főiskolán
hetenként négyszer este 6—8-ig
Vezetik a főiskola tanárai

MAGYAR NÉPI HÍMZÉSEK *

öltéstechnikái

Okt. 15—dec. 17. minden csütörtökön
Előadó: PALÓTAY GERTRUD

FŐZŐ

TANFOLYAMOK kereső nők és egyetemi hallgatóknak részére hetenként egyszer vagy kétszer a IV., Prohászka Ottokár-utcai iskolában, illetve a Kath. Házi-asszonyok székházában (VIII., Mária-utca 7.) este 5—8 óra között

A *gal jelölt tanfolyamok a IV., Reálánoda-utcai községi Főreáliskolában lesznek este 7—8-ig

TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSOK:

Pomáz—Szentendre
(geológiai és műtörténeti)

Petőfi-ház

Boldog
(néprajzi)

Budapest szobrai

Flórián-tér, Aquincum
római emlékei

Őszi tárlat

INTÉZMÉNYEK, ÉPÜLETEK:

Postahivatalok

Madártani intézet

Állami Kertészeti Tanintézet

Egyetemi templom

Földrendési obszervatórium

GYÁRAK:

Titán vegyipari rt. — Meinel Gyula rt.

Láng gépgyár rt. — Filtex rt.

A Bizottság havonként megjelenő részletes munkatervének előfizetési díja egész évre 2— P
(amely összeg levélben 2 filléres postabélyeg alakjában beküldhető)

A Bizottság hivatali helyisége: IV., Szép utca 5., telefontel 2. Telefon Automata: 845—29

Hivatalos órák köznapon d. e. 9—2 között és péntek d. u. 5—7 között.

FŐVÁROSI

SZABAD

EGYETEM

1931. október—decemberi

ELŐADÁSSOROZATAI:

I.

Domanovszky Sándor dr.

egy. ny. r. tanár.

Magyarország gazdasági
ujjászervezése a törökök
kiűzése után.

Áprily Lajos

író.

Erdély mai irodalma.
(Bemutatókkal).

Hekler Antal dr.

egy. ny. r. tanár.

Michelangelo művészete.

felvinci Takács Zoltán dr.

egy. m. tanár.

A Kelet és a Nyugat
művészete.

Siklós Albert dr.

Zeneműv. Főisk. tanár.

Bevezetés a zeneművé-
szetbe.

(A klasszikus zene megértésé-
hez szükséges ismeretek.
Bemutatók zongorán).

II.

Farkas Géza dr.

egy. ny. r. tanár.

Élettan.

Vermes Miklós dr.

egy. tanársegéd.

Bevezetés a rádióelmé-
letbe gyakorlati bemutató-
tásokkal.

III.

Mihelits Vid

író.

Bevezetés a társadalom-
tudományba.

Imre Sándor dr.

egy. ny. r. tanár.

A családi nevelés főbb
kérdései.

Gortvay György dr.

egy. m. tanár.

A kereső nő szociális és
foglalkozási viszonyai.

Czettler Jenő dr.

egy. ny. r. tanár.

A magyar agrárkrízis
okai.

Hu Ching Ya

egyetemi lektor.

A mai Kína. (Német nyelven.)

BEIRATÁSI DÍJ: 2 P.

TANDÍJ:

az összes előadásokra . 8 P

egy előadássorozatra . . 3 P

két előadássorozatra . . 5 P

Minden előadó előadásait 6—10 héten át tartja.

Részletes felvilágosítást Székesfőváros Népművelési Bizottsága (Budapest, IV., Szép-utca 5. félem. 2.)
köznapiokon délelőtti 9—2 között és péntek délután 5—7 között ad.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERTSzerkesztőség : Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon : József 322—67Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULAKiadóhivatal : Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2
Telefon : Automata 845—29.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

1932

HAYDN *1732

GOETHE †1832

A német géniuszt két nagy reprezentánsának halhatatlanságára emlékeztet bennünket a most beköszöntött új esztendő. Kétszáz éve annak, hogy *Haydn* József, a rohraui egyszerű kádármester gyermeke egy jelentéktelen, szegényes kis osztrák faluban, a magyar határ közelében megszületett és száz éve annak, hogy a weimari udvar minisztere, a legnagyobb német költő és filozófus, *Goethe* Johann Wolfgang, ki az emberiséget a *Faust*-tal ajándékozta meg, sikerekben, elismerésben gazdag pályát futva be, hűnyta le örökre szemeit 83 éves korában. *Goethe* mindössze tizenhét évvel volt fiatalabb *Haydn*-nál. Útjaik sohasem kereszteződtek. Nem is találkoztak az életben, csak az 1932-es év dobta nevüket egymás mellé, szeszélyesen.

Haydn munkásságát ma, a letűnt másfél század távlatában látjuk csak a maga mérhetetlen nagyságában. Két műfajt teremtett meg, úgyszólván semmiből : a vonósnégyest és a szimfóniát. De nemcsak ezért ünnepli őt az egész kultúrvilág, hanem azért, mert *Haydn* ma is olyan zenei nyelven szól hozzánk, mely lelkünkben, érzésvilágunkban még mindig rezonanciát tud kelteni, mely nem avult el, mert ennek a nyelvnek, a kifejező eszközök eme nagyszerű tárházának bőségéből táplálkoztak az utána következő század alkotó művészei, kik mindannyian — *Mozart* ép úgy, mint *Beethoven*, *Schumann*, vagy *Brahms* — *Haydn*t vallották büszkén mesterüknek. Őt évtizeden át vergődött, kínlódott, míg megtalálta hangját :

HÁVI MŰSORT LÁSD A HÁTLAGON

hatvan éves korában írta meg azokat az ópuszait, miknek szépségét, dallamosságát, formai tökéletességét és bensőséges, közvetlen hangját ma is hódolattal csodáljuk : legutolsó vonósnygyeseit és ma is népszerű londoni szimfóniáit. Ebben az esztendőben az éter hullámainak szárnyán Haydn örökszép örökifjú melódiái fogják átfonni Földünket, hogy egy kis napsugaras derűt csempésszenek sívár életünk felhőborította sötét horizontjára.

Goethenek, a halhatatlan poétának, sokkal több kapcsolata van a muzsikával, mint felületesen gondolnók. Behatóan foglalkozott a zene elméletével és saját, kialakult — ha nem is mindig szerencsés — véleménye volt korának zenetudományi eredményeiről, zeneköltő kortársairól, költeményeivel és drámáival kapcsolatos kompozícióikról. Mozartot szerette, Beethovent kevésbbé. Schubert dalainál pedig érthetetlenül magasabbra értékelte *Zelter* és *Reichardt* — ma már két ismeretlen dalszerző — jelentéktelen dolgait. Lemérhetetlen az a határfok, amit Goethe versei gyakoroltak a német dalkomponistákra Mozarttól Brahmsig, Regerig. Drámáinak is nagy visszhangja volt az operaszerzők körében. Csak *Faust*-operát írtak vagy negyvenen a múlt század folyamán, köztük Spohr, Bishop, Béancourt, Gounod és Boito ; a *Faust*-drámához komponált kísézőzenék tömegéhez adjuk még hozzá a nyitányok, kantáték, szimfónikus költemények és szimfóniák végtelen sorát, (Meyerbeer, Herbeck, Schumann, Berlioz, Liszt, Wagner, Brahms, Mihalovich stb. idevonatkozó műveit) hogy megértsük azt a hatást, amit Goethe gyakorolt a romantikus zenére. Ugyanezt mondhatjuk azonban egyéb drámáiról és regényeiről is ; gondoljunk a példátlan sikerű Wertherre és Wilhelm Meisterre, továbbá Tasso, Egmont, Clavigo és Götz von Berlichingen c. drámáira. A 18. század végén dívott Singspielek nagy népszerűsége ilyen tárgykörű szövegek írására csábította. Öt daljátéka közül az »Ervin und Elmire«-t *Amália* szász weimari hercegnő zenésítette meg. Csodálatos elméjének nagy átfogó képessége a fizika, a botanika és az anatómia terén tett értékes felfedezései mellett a drámai zene esztétikájának területére csábította. Levelezésében szinte megjósolja a zenedráma wagneri reformját. A Wilhelm Meister-ben még a bayreuthi zenekar elrendezését is előrelátja ; mikor Natalieval a következőket mondatja : »Még valamire felhívom figyelmét : látja ezeket a félköralakú nyílásokat? Itt rejtőznek el a zenészek és az énekesek . . . Különösen a hangszeres zenénél zavar és a figyelmet eltereli, ha látom a játékok mechanikus mozgását és a kétségtelenül elkerülhetetlen, de mindig fonák és különös taglejtéseit. Ezért hallgatta mindig behúnyt szemmel a muzsikát, hogy egész valóját a fül egyedüli kizárólagos élvezetének engedje át.«

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenhatodik hangverseny — 1932 január 10-én — Karnagy: Bor Dezső

A bérlet

1. **Berlioz** (1803 Côte St. André -- 1869 Páris): *Római karnevál, nyitány.* (1837.)

A mai hangszerelés atyamestere, a mesteri hanghatások virtuóza és a program-szimfónia megteremtője ebben a művében *Benvenuto Cellini* c. operájának hangulatát örökíti meg a koncertnyitány formájában. (Az opera cselekménye ugyanis Rómában farsang idején játszódik.) Sikere oly nagy volt, hogy nemcsak koncerttermekben adták, hanem a Benvenuto Cellini II-ik felvonása előtt is, mint második nyitányt. Berlioz aránylag kis zenekart foglalkoztat, de ez elég arra, hogy a legváltozatosabb színeket tudja kikeverni palettáján. Programjáról maga a szerző tájékoztat bennünket. Áradozó jókedv hangja csendül fel a vonósokon — ez jelzi a karnevál kezdetét. Mámoros tömegek hömpölyögnek az utcán. Az angol kürt egy szerelmes ifjú epedő dalát tolmácsolja a vonósok pengető, majd tremoló-kíséréte mellett. Kérésére a fuvola ad *igenlő* választ s a két téma a mélyhegedű és fuvola izzó duettjében egyesül. A szerelmi kettőst megzavarja a farsangoló nép zajongása. A karneváltéma folyton erősödik, a zürzavarban fölszillannak az eddigi témák, előbb kánonszerűen, később humoros fugatóval. A farsangi mómornak gondtalan tobzódását fantasztikus zenei hatásokkal illusztrálja Berlioz muzsikája.

2. a) **Thomas**: *Ofélia áriája a »Hamlet» c. operából.*

Kérlek engedjétek barátim részt vehetni ez
ünnepen!
Látatlanul hágám el kora hajnalhasadtával a
királyi várt.
Könnyárral öntözé virágimat az éjjel
És a pacsirta dalolva üdvözölte a napsugárt. —
De lám, miért hallgassam el, ime tudjátok meg
nevem,
Hamlet a jegyesem és én arája, Ofélia!
Szerelmi vallomással ad nekem szívét
Én viszont az enyémet!
S bárki ha mondja is: szíve hogy elfelejtett
Ne higgyétek!
Szíve hogy engem elfelejtett, ne higgyétek!
Nem! Hamlet a jegyesem és én arája Ofélia!
... Ha megszegné szavát, megőrülnék talán!

Osszuk virágimat! Tiéd eme kis ága zöldelő
rozmarinnak!
Ah! Tiéd im ez örökzöld!
Most figyelem, hallgassátok dalom!
Hol az árnyak habjai lejárnak, Villi áztatja hajzatát.
Szép leányom, ott a partvirányon meg ne várd
a nap alkonyát!
A nő milyen boldog férje hű öten,
Ennyi boldogságot mint irigylek én!
Vándor, ha arra jársz
Ah meg ne várd a napnak alkonyát!
Drága férj! ah kedvesem!
Boldog vagyok én!
Érted dobog szívem ah!
Érted halok!

b) **Proch**: *Variációk.*

c) **Meyerbeer G.**: *Árnyéktánc a »Dinorah» c. operából.*

És most gyorsan kezdjük csak el,
Énekelni kell és táncolni kell!
Jer ide bátran, nehogy a táncban
Kosarat adj nem, nem, nem,
Egyedül élek, szomorú lélek,
Csak te ne hagyd el nem, nem, nem,
Jer ide hiven, remeg a szívem.,
Ha te se vagy mellettem.
Ah! nem hagysz el, ugye, nem hagysz el?
Várlak, amikor eljön az éj
Ah schová se fuss, sohse féj,
Hogy kedved lássam, egyetlen társam,
Dalolok neked, jer közelebb,
Jer és ne féj, jer énekelj!
Ah! most szólj! Így jó, Most szólj! Így jó!
Most szólj! jó! Most szólj! Így jó!

Van egy szív, aki vár rám,
Van egy szív, aki vár rám,
Tudd meg, hogy e nagy nap
Holnap végre jó. Holnap lesz a várva-várt esküvő,
Úgy bizony, úgy bizony, úgy bizony!
Ejnye hová tűntél? Hol bujkálsz te most?
Mért még el ha jöttél? Hol bujkálsz te rossz?
Óh jőj! óh jőj! vissza már!
Most itt vagyok szépen. Senki, senki más
Óh fogadj szót nekem! Ah jőj! légy jó!
Ah! Most megvagy!
Te csunya, te csunya, hát miért szöktél el.
Te csunya, te csunya, hát tőlem így szaladni kell?
Jer ide bátran.

Éneklő: Miklósy Irén operaénekesnő.

3. Goldmark (1830 Keszthely — 1915 Bécs): *Hegedűverseny, a-moll.*

Ez a versenymű évről-évre fokozatosan sűrűbben szerepel hegedűvirtuózaink műsorán, egy évtized múlva kétségtelenül el fogja foglalni a szépsége révén megillető helyét Beethoven, Mendelssohn és Brahms mesterművei mellett. Ez a költői szárnyalású, színesen hangszerelt s főképpen a magánhangszer szólamában virtuóz fölényvel megírt koncert háromtételes, közülük az első *Allegro moderato*-t férfias uniszónó vezeti be. Ennek elhangzása után a magánhegedű poétikus témát mutat be, mire hosszú átvezető rész visz a halk melléktémához és a tizenhatod figurákkal díszített záródallamhoz. Rövid kidolgozás után visszatér az expozíció s egy briliáns kódával zárul az *Allegro*. A második tétel: *Air* — ellentéte a bravuros első résznek. Egyszerű, de bensőséges dallam, két álmodozó daltémával, átlátszó, világos szerkezettel. Egyike a hegedűirodalom leghálásabb *adagio*-inak. Az utolsó tétel *allegretto*-ját a koncertáló hegedű vezeti be egy markáns ritmusú főtémával. Pattogó, eleven lüktetését legatótéma váltja fel, amelyet a szerző később mesteri feldolgozásban mutat be, sőt egy négy szólamú fugát is rögtönöz belőle. A zárótétel egy nagyobb kadenciába vezet át, ezt a repríz követi, igen hatásos kódával kibővítve.

Előadja: Kálmán Mária hegedűművész.

S z ü n e t

4. a) Clement Károly (1876 Selmezbánya —): Trilby — Billy áriája.

b) Wagner: Walkür — Sigmund tavaszi dala

Éneklí: Lóczy Hugó operaénekes.

5. Casella Alfréd (1883 Turin —): *La giara* (A) nagy korszó). Szimfónikus szvit két részben.

Casella a mai olasz zeneköltőiskola egyik legagilisabb tagja; kitűnő zongoraművész, rutinos karmester, nagy szervező-tehetség, a *Società Italiana di Musica Moderna* megalapítója. Kompozíciói nem nagyon eredetiek, de nagy tudást, sok fantáziát árulnak el. Színpadi művei közül legnagyobb sikerét Pirandello egyik novellája után készült *La giara* című egyfelvonásos koreografikus komédiájával aratta. Ennek zenei anyagából állította össze hangversenytermi előadás céljára jelen szvitjét, melyben a táncjáték legerdekesebb számaint foglalta egybe.

A szvit első része két tételre oszlik: egy prelúdiumra és egy szicíliai paraszt-táncra. »Zi Dima, egy öreg drótostót a függöny elé lép, hirtelen észreveszi a közönséget és ijedten menekül a színpadról. A függöny szétválik és a lenyugvó nap bíborvörös fényében lejtenek szicíliai parasztok egy különös, élénk táncot, a *chiovu*-t (a. m.: szög), majd csoportokba verődve tárgyalják a napi eseményeket.»

Második része öt tételre tagolódik. Gyűjtőcíme: *Egy szűz története, kit kalózok raboltak el.* »Holdfényes éjszaka. A színen elhelyezett óriási korszó szájából füst gomolyog elő. Ez a drótostót Zi Dima pipájának füstje, kit ide zártak be. A háttérből tenorhang szól felénk: *Hol van a kedvesem? Innen tűnt el, nem tudom hova? Keresem, hogy megtaláljam, végigbolyongánám a föld kerekességét. Elzarándokolok a tenger partjára, hogy megkérdezzem a hullámoktól, hol a kedvesem? A visszhangtól tudom meg, hogy török kalózok rabolták el. Nem hallottad a figyelmeztetést: ne menj a tengerre, mert a rablók gonoszak!* Közben Nela jön a háttérből, körül táncolja a korszót, (*Vivacissimo e leggero*) majd összecsődi a parasztokat, kik kíváncsian szimatolják a titokzatos füst eredetét. Bort hoznak és vígan koccintanak. Jókedvük fokozódik és ittasan táncra kerekednek. Don Lollo jelenik meg hirtelen a lárna hallatára a balkonon. Mikor meglátja az ittas tömeget, dühösen neki ugrik. Általános rémület támad, mikor a korszót a magaslatról legurítatja. Mindenki a háttérbe rohan, hogy a korszóba zárt drótostót megmentse. Nemsokára boldogan térnek vissza, váliukon cipelve Zi Dimát. A zárótételben (*Finale, Prestissimo*) Don Lollo házába menekül vissza, míg a falu népe Nela vezetésével szilaj táncra perdül.

Tizenhetedik hangverseny — 1932 január 17-én

B. bérlet.

I. rész

Három kántáta a protestáns egyházi irodalomból.

A protestáns egyházak istentiszteletében az egyházi zenének nincsen akkora szerepe, mint a katolikus liturgiában. A reformáció az istentisztelet központi részévé az igeláldást tette, amelyhez a hívők gyülekezete imádsággal és énekléssel készül s melyet énekekkel és imával köszön meg. A Luther irányát követő evangélikusok s különösen azoknak szászországi egyházai az ősrégi katolikus liturgiából megtartottak bizonyos gregorián liturgikus elemeket: antifónákat, responsoriumokat s általában a zenének is engedtek továbbra is bizonyos jelentős szerepet az istentisztelet körében, de ének és ima egyaránt csak nemzeti nyelven zenghetett és a művészi zene sohasem és seholsem nyerte vissza azt a jelentős szerepét, amelyet a katolikus liturgiában tölt be.

De kifejlődésében is elhagyta azt az alapot, amelyen a katolikus egyház zeneművészete felépül: a gregorián helyett a *népének*ből indul ki s abból emelkedik és nő azzá a hatalmas kultúrává, amelyet *protestáns egyházi zene* néven ismer a zenetörténet. A reformáció erőteljesen igyekszik kidomborítani a hívek cselekvő tevékenységét az istentiszteletben s ezért rendkívül nagy gondot fordít a gyülekezeti énekekre, a népénekre. Így a 16. században lihetetlen termékenységgel születik meg a *protestáns korál* (gyülekezeti népének), amely a protestáns egyházi zene remekműveinek éppen olyan életető elemévé válik, mint a gregorián-korál a katolikus egyházi zenének. Ezeknek a koráloknak rendkívül gazdag felhasználása jellemzi a 17—18. század protestáns zeneköltészetét, amelynek legkiválóbb mesterei: Schütz, Scheidt, Buxtehude, Telemann, valamint legösszefogóbb és legtermékenyebb költője Bach János Sebestyén s vele egyidőben Händel az egyházi zene legkülönfélébb műformáiban, orgonaművekben, motettákban, kántátákban, oratoriumokban a legmagasabb művészi fokra emelik azt a kultúrát, mely az egyszerű népének talaján fakadt.

Műsorunk első részében három *kántát* mutatunk be. A kántáta (az olasz *cantata*, vagy a német *Kantate* szóból) általában *énekes-művet* jelent, szemben a »sounáta«-(szonáta)-val, mellyel a hangszeres-kompozíciókat jelölték. Kezdetben főként olasz *világi egy-* vagy több énekhangra írt művet jelentett s ebből fejlődött ki a 17. században a német egyházi kántáta. Tartalmát tekintve vannak lírikus, epikus és drámai kántáták. A vallásos érzések és gondolatok, kontemplációk kifejezői a lírai kántáták; az epikus kántátákat az oratóriumszerű elbeszélés jellemzi; a drámai kántáták pedig lényegükben (színpad nélküli) bibliai drámai jelenetek. Ezenkívül megkülönböztetünk szóló-kántátákat, kar-kántátákat s ez utóbbiak közül azokat, melyek korálok feldolgozásai, korál-kántátáknak nevezzük. Egyébként az egyházi kántátákban a kar- és szólóénektételek mellett tiszta instrumentális tételeket is találunk.

Fontos szerepe van a protestáns egyházi zene fénykorában az ún. *n. continuo*-nak. A régi hangszeres énekkíséretnek azt a fáját értjük ez alatt, amely a basszus-szólam fölé írt számokkal jelezte azokat az akkordokat, melyekkel eredetileg az ének-szólamokat kísérték orgonán, lanton vagy csembalón. Ez a számjelzett basszus sokszor egészen bonyolult kíséretet követelt, melyet a játékosnak rendkívül ügyességgel rögtönöznie kellett. Az egyházi zeneirodalomban a continuo-szólam természetesen az orgona osztályrésze volt.

1. **Bach Johann Sebastian** (1685 Eisenach — 1750 Lipcse): *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* — »Bánat, sirás, könnyek, gondok« című kántátája (Bach összesen több, mint 200 kántátát írt, melyek közül 198 egyházi mű maradt ránk). Ez lírai kar-kántáta alt-, tenor- és basszus-szólóval.

»*Simfonia*« vezeti be a művet, melyben az oboa csodagazdagon figurált kántilénáját a vonósok egyszerű, nemes hangzatokkal festik alá. 1. Az instrumentális bevezetés után a *kar* szólal meg: Bánat, sirás, könnyek, gondok, bán és baj, földi éltünk fája... Négyütemes »basso-ostinato«-n épül fel az élet teherhordozását festve ez a mesteri kar-tétel (dacapo-formában), amelyet Bach h-moll miséjének a Crucifixus-ában találunk meg átdolgozott alakban. 2. Alt-recitativo és ária, melyet az oboa mintegy virágfüzérrel fon körül, mutat rá ezután, hogy bánat és könny arra való, hogy általa tisztuljon a lélek s ezért a bánatot fel is váltja a vigasz,

melyet Krisztusban találhat meg a hívó lélek. 3. A *basszus-ária* vonósok kíséretével a lélek Krisztushoz vágyó, bizakodó érzéseit festi, a 4. *tenorária* pedig a megnyugodott lélek örvendező hangjával ékesíti fel a zenekarban a *küri* hangján felcsendülő »Jézus az én örömöm« című korálnak a fenséges melódiáját, hogy utána győztesen zengje a kar a diadalmas korált:

»Mit Isten tesz, mind jól van az,
Én nyugton élek abban.«

A szólokat éneklük: *M. Kemény Frida* (alt), *Ferter Miklós* (basszus), *Schmitt Ede* (tenor).

2. Buxtehude Dietrich (1637 Helsinborg — 1707 Lübeck): nagyhírű svéd származású orgonaművész és zeneszerző, 1668-tól haláláig a lübecki Marien-Kirche orgonása. Újabban megtalált egyházi kántátái egymásután kerülnek sajtó alá. Előadandó művei: *Herr, auf Dich traue ich* (»Benned bízom Uram«), szoprán-kántata hegedűkarral és orgona-kontinuóval. Hangulatos bevezető szimfónia után recitativókban és változatos áriákban festi a léleknek Istenhez való vágyódását.

Előadja: *Blank Hilda*.

3. Bach Karácsonyi Oratóriuma hat kántátából áll, melyeket a mester karácson első, második és harmadik napjára, újévre, újév első vasárnapjára és Vízkeresztre komponált. Az első rész Jézus születését adja elő. 1. Hatalmas kara vezeti be a Szent történetet, mely a karácsonyi öröm elragadó kifejezése. 2. Az Evangélista recitativójában közli velünk a bibliai történetet, melyet 3. *Sion leánya*: az *Anyaszentegyház* fogad megváltó ígéreteképen és szent hittel készül, hogy méltóképen várja az ígért beteljesedését (*alt-ária*). 4. Vágyakozva csendül meg a hívók seregének a várakozása is a híres korálban (»Óh miként fogadjalak . . .«). 5. Miután az Evangélista hirdeti, hogy megszületett az Úr, a *kar korálját* meg-megszakító Recitativóban és Bariton-áriában az ünneplő, az Isten szeretetét csodáló és magasztaló érzések zengenek, melyekhez csatlakozik a Megváltó után epedő hívek serege is a fánfárokkal átszőtt karácsonyi népeinkben:

»Óh kedves Vendég, nálam szállj,
Bűnömtől ne iszonyodjál,
Jőjj be hozzám Te szolgáddhoz,
Szegény megtérő juhodhoz!«

A szólokat éneklük: *M. Kemény Frida* (alt), *Steinberger Béla* (tenor), *dr. Győri Pál* (bariton).

Közreműködik a Lónyay-u. Ref. Főgimnázium fiú-kara (tanára *Faragó József*).

Karnagy: **Árokháty Béla**, az orgonánál: *Zalánfy Aladár*.

S z ü n e t

II. r é s z

4. Csajkovszky Péter (1840 Votkinszk — 1893 Szentpétervár): op. 23. *Zongoraverseny, b-moll.* (1875.)

Az oroszok Beethovenje eredetileg Rubinsteinnek szánta ezt a versenyművet, aki azonban megjegyzéseket tett a hálátlan nehéz szölamra. Erre Csajkovszky kitorúlta Rubinstein nevét a címlapról és a koncertet Hans Bülownak ajánlotta, aki Amerikában óriási sikerrel mutatta be. Kevés zenei kompozíciót ért annyi elismerés és lelkesedés, mint e *B-moll* koncertet. Legnagyobb diadalát mégis Rubinstein aratta az 1878-iki párisi kiállítás orosz estéjén, mire a szerző 1889-ben hálából alaposan átdolgozta az egész hangversenyt. Mint a koncertek általában, ez is három tételből áll, formai tökéletessége mellett rendkívül hálás szerepet juttat a magánhangszernek. Szélesen ömlő andante vezeti be a versenyművet, amelyet előbb káprázatos futamok, majd a fűvökon felhangzó lágy téma követnek. A 2. tétel egyszerű lírikus hangulatú andantino, középső részében szellemes ötletekkel. A finale — szabályszerű rondo — jellegzetes orosz táncmotívummal kezdődik. Különösen érdekes hanghatást keltenek a középrészben oktavákban alkalmazott hegedűk.

Előadja: *Damokos László* zongoraművész.

5. Liszt Ferenc (1811 Doborján — 1886 Bayreuth) : *Hungaria*. Szimfónikus költemény.

Liszt Ferenc 14 szimfónikus költeménye között a »Hungaria« tematikus anyagának gazdagságában és hatalmas formai koncepciójában egyike a mester legkitünőbb alkotásainak. Szorosabb értelemben vett programja nincs. Árpád népének hősiességét, küzdelmét, váltakozó hadiszerencsáját, majd győzelmét és diadalának apoteózisét zengi el benne a költő. A mű zenei anyagának magva az a magyarstílusú induló volt, melyet a mester még 1840-ben komponált. E köré csoportosította témakészletét, ebből formálta ki hatalmasan kibontakozó arányokban szimbólikus művét. Több, mint tíz évig dolgozott rajta — többszörös megszakítással, míg az ötvenes évek elején elkészült vele. Bemutató előadása Pesten zajlott le 1856 szeptember 8-án, a Nemzeti Színházban, Liszt dirigálásával.

Komor *Largo*-val kezdődik a mű, benne megtaláljuk Liszt annyiszor alkalmazott »magyar skálá«-ját. (*d, e, f, gisz, a, b, disz*). Belőle bontakozik ki a verbunkos ritmusú induló (*Andante marziale*), melynek a tempója folytonos *accelerando*-val *Allegro eroico*-ig fokozódik. Közben érdekes az az epizód, melyben a hegedűk cigányos kadenciája szakítja meg rövid időre az induló jellegét. Akaraterő, nemes hősiesség csendül ki a trombiták és kürtök fanfárából. Minden oldalról özönlik az ellenség. Futamok száguldanak, trillák csattognak, fegyverek csillogását festik a fúvók tremolói. Megkezdődött a csata. Győzelmi hangok. De az örömet tempítja az a tudat, hogy a győzelemnek súlyos az ára : a puszta síkságot elesett bajtársak hullái fedik be. Ismét felhangzanak a bevezető motívum reszignált akkordjai. A gordonka panaszát mély csend követi. De az élet követeli a maga jogait. Hatalmas orgonaponton (üstdob tremoló) felépített fokozás után csendül fel az *Allegro trionfante* diadalmas ritmusa. Ez a győzelmi himnusz szimbóluma a költő lángoló hazaszeretetének.

Karnagy : Bor Dezső.

A MULT SZÁZAD ZONGORAMŰVÉSZEINEK MŰSORAIRÓL

Elsárgult levelű százéves hírlap- és folyóiratkötegek böngészése közben akad meg szemem a mult zongoraművészeinek műsorain ; magam elé képzem bozontos fejüket, egykori metszeteken megörökített jellegzetes arcvonásaikat és azt a színes keretet, melyben zenei produkcióik lezajlottak és akaratlanul párhuzamot vonok magamban a mult és a jelen ízlése, szokásai között.

Ma könnyebb a dolga a művésznek, mint a mult század első felében! Műsorát saját ízlése és rátermettsége szerint állítja össze. Ha a klasszikus irodalom az erőssége, Bachot, Beethovent játszhatik egész estén át ; de természetesnek tartja a közönség ma már azt is, ha egész este csak Chopint, csakis Schumannt vagy kizárólag Liszt zongoraműveit hallgassa. Műsorára gonddal készüllet el, váratlan meglepetések sohasem érhetik, legfeljebb egy-két »ráadásra« számít, repertoárjának kiegészítéseként.

Hajdanában bizony másként volt. Sohasem tudhatta előre a művész, mit kell játszania, milyen váratlan kívánságokkal »megrendelésekkel« kerül szembe, miket feltétlenül teljesíteni kellett, hacsak nem akarta magára vonni a mindenható közönség tüntető közbeszólásait, pisszegéseit — sőt olykor tetleges közbelépését is. Zongora repertoárjáról a mult század elején, a mai értelemben véve persze szó sem lehetett. Az előadó művész ezért rendesen csak egy-két eredeti zongoradarabot tűzött ki műsorára — közöttük legalább egy saját műve volt, minthogy az akkori virtuózok kivétel nélkül komponisták voltak — a többi programszám átírat volt. Játsoztak variációkat és fantáziákat régi mesterek témáira, sokszor népdalokra, vagy akkor divatos olasz operaáriákra. Különösen kedvelték azokat a fantáziákat, amik egy-egy ismert, akkor széltében énekelt népszerű opera tematikus anyagát

összegezték potpourri-szerűen. Ilyen művészietlen, de a közönség részéről szinte egyhangúan követelt termékek néha a műsor háromnegyedrészt tették ki. *Clementi* például keservesen panaszkodik egyik protektorához írt nagyon őszinte levelében, hogy zongorakompozícióit, egyik hangversenye alkalmából, tüntető közönnnyel, sőt »ellenséges indulattal« hallgatta közönsége, de amint belefogott egy ma már alig ismert operakomponista (*Paësiello*) egyik népszerű bravuráriájának variálgatásába, viharos tapsokkal jutalmazták meg érte. Egyik legtehetségesebb növendéke *Cramer*, a legkitünőbb zongorapedagógusok egyike, a múlt század elején Párisban tartott egyik nagyon látogatott hangversenyén csak azzal tudta felmelegíteni közönségét, hogy hirtelen ötlete sugallatára egy jelentős politikai személyiség fölött szerte énekelt és füttyürészett gúnydal motívumaiból rögtönzött valami bravuros fantáziát.

Ilyen rögtönzéseknek különben is nagyon sok lelkes híve volt az akkori koncert-látogatók körében. Ne gondoljuk, hogy *Thalberg*, *Liszt* Ferenc legkomolyabb vetélytársa Párisban Mozart, Beethoven vagy Schubert szonátaival hódította meg 1835-ben a franciákat. Produkciójának fénypontja — egykori ujságkritikák szerint — az a variáció- és fantáziasorozat volt, amit azokból a témákból rögtönzött, miket a közönség, apró cédulákra felírva, a zongorára helyezett cilindrébe dobott. Lelkesedve állapítja meg az akkori sajtó, hogy a művész a fantázia végén két-három témát is »egybe tudott keverni szédítő futamokkal tarkítva«.

A kor divatja alól még a sokkal finnyásabb ízlésű és emelkedettebb szellemű *Liszt* Ferenc sem vonhatta ki magát. Azon az első hangversenyen, mellyel a 11 éves csodagyermek bámulatba ejtette Bécsben az egybehívott osztrák és magyar arisztokráciát, Hummel a-moll zongoraversenyén kívül *szabad fantáziát pianoforten* is hirdetett a műsor és az egybegyűlteket nem győztek eleget ámulni azon az ötletességen, ahogyan a kis *Herkules Beethoven A-dúr szimfóniájának dallamos andantejába bele-szötte Rossini Zelmira c. operájának kavatínáját*.

Beethoven térsalgási füzetekinek egyikében *Schindler* kezeirésével a következő bejegyzést találjuk 1823 április 13-án*): »Sürgösen megkért a kis *Liszt*, akit a multkor elég barátságatlanul fogadtam, hogy adjon fel neki egy témát lepecsételt börtökben, amit csak ott a hangversenyen nyitna ki és fantáziálna fölötte szabadon. Ergo rogo humiliter Dominationem vestram, si placet scribere unum thema.« Mint tudjuk, Beethoven a gyermek kérését nem teljesítette, de a hangversenyen megjelent és annak végén homlokon csókolta a boldogságtól remegő kis művészt.

*Liszt*nek későbbi hangversenyein is egész a hatvanas évekig ki kellett elégítenie a közönség zsarnoki követelését, hogy helyszínen feladott témákra variációkat és fantáziákat rögtönözzön; panaszkodik is emiatt *Lamennaishoz* intézett egyik levelében: »... keserves sors! irgalom nélkül arra ítélek, hogy szalónok mulattatója, közönséges bohóc legyek.« Hányszor sodorta őt a közönség tapintatlansága és rakoncátlansága a legfurcsább helyzetekbe. Egy ízben arra szólították fel, hogy az akkori forgalomba bekapcsolódott vasút dübörgését és sístergését utánozza, máskor a forni kezdő víz rotyogásának illusztrálását követelték tőle. Dűtől szinte tajtékozva rohant el egy alkalommal zongorája mellől a megbántott mester, midőn egyik izléstelen hallgatója a témák bemondása közben szerelmi ügyeire tett otromba célzást.

Úgy látszik, hogy még a múlt század közepén sem vállalkozott zongoraművész arra, hogy műsorát kizáróan klasszikus mesterek zongorára komponált műveivel töltsse ki. A most említett rögtönzéseken kívül a különféle átiratoknak nagyobb terük

*) Ezek a társalgási füzetek meghatóan szomorú néma tanui a halhatatlan mester tragédiájának, mert életének utolsó 15 esztendejében barátai és látogatói csak úgy tudták magukat meg-
 értetni vele, hogy mondanivalójukat, kérésüket leírták. A választ persze élőszóval kapták meg.

volt, mint szonátáknak, szviteknek, vagy másfajta zongoradaraboknak. Thalberg hangversenyein *Souvenir de Beethoven* címen állandóan játszott egy ízetlen egyveleget, melyet a mester ötödik és hetedik szimfóniáinak motívumaiból tákoltt össze. *Hummel, Moscheles, Czerny, Hiller, Tausig* és *Liszt* programjain garmadával szerepelnek nemcsak kétkezes, hanem négykezes, két- és háromzongorás átiratok. Tájékoztatásul ime egy-két szemelvény *Liszt* külföldi és pesti műsoraiból.

Schubert dalai ekkor már eléggé népszerűek voltak, hogy *Liszt* zongorán játssza el őket. Éveken át improvizálta hangversenyein a »Ständchen«-t, a »Lob der Träne«-t, az »Ave Maria«-t és az »Erlkönig«-et, míg végre leírta valamennyiüket. Épen ilyen rögtönzések eredményei azok a virtuóz fantáziák, miket a Don Juan, Mózes, Niobe, A puritánok, A próféta, Ördög Róbert, Lammermoori Lucia stb. dalművek ismertebb motívumaiból állított össze. Ma leginkább azon csodálkozunk, ha koncertező zongoraművész négykezes zongorakivonatokat játszanék a város helyi pianistabálványával: szimfóniákat, szimfónikus költeményeket, opera- és hangverseny-nyitányokat. Akkoriban ezen nem ütközött meg senki. Így játszott pesti koncertein *Liszt* több ízben Sipos Antallal, Ábrányival, Mihalovich Ödönnel és sokszor fiatalabb tanítványaival Beethoven, Wagner, Mosonyi, Mihalovich stb. kompozíciókat.

Befejezésül említsük meg, hogy ma semmikép se vállalkoznék zongoraművész arra, hogy a hangversenyén közreműködő énekest, hegedűművészt maga kísérje zongorán. A múlt században ezt természetesnek tartották, sőt meg is követelték tőle, hogy hallgatósága erről az oldaláról is megismerhesse. *Liszt* pl. minden közreműködőjét maga kísérte, Reményit, Paulynét, Schodelnét, sőt Jókainé Laborfalvy Rózát is, ki »A holt költő szerelme« c. melodramáját két alkalommal is szavalta.

S. A.

MOZART MAGYAR OPERÁJA

December ötödikén volt száznegyven esztendeje, hogy Mozart, a halhatatlan Mozart meghalt s holttestét a bécsi köztemető egyik tömegsírjában földelték el. Több mint harminc más ingyenes halottal tették egy gödörbe; a temetőbe nem kísérte el senki és senkisem borult a koporsójára...

Az évforduló alkalmából nagyszerű emlékünnepeket rendeznek világszerte. Természetesen nálunk is; hiszen Magyarországon már az élő Mozartnak is nagyon sok tisztelője volt s az intenzív Mozart-tiszteletnek csaknem másfél évszázados multja van nálunk.

Ezúttal ifjúkorának egy emlékezetes részletét mondjuk el: *tizenkésztendőskorában komponált magyar tárgyú operájának történetét.*

*

A bécsi udvar évszázadokon át igen lelkes pártfogója volt a művészeknek. Mint mecénás, nem volt bőkezű egyik császár-király sem, annál kevesebbek voltak házigazdai minőségükben. Demokraták a lehetőség legszélsőbb határáig. Különösen *I. Ferenc, Mária Terézia* és *II. József*. Udvaruknak legkedvesebb vendégei a muzsikusok voltak, akik egész fesztelenül viselkedtek az uralkodók társaságában. E fejedelmek az udvari színházak minden eseményében résztvettek, megbeszélést tartottak készülő operák komponistáival és szövegíróival, sőt olyanok is voltak közöttük, akik kegyelt muzsikusaik műveinek előadásában szerepet is vállaltak, ki hangszerrel, ki énekkel.

*

I. Ferenc legkedvesebb muzsikusa a gyermek Mozart volt. Nagyon szerette a zongorajátékát, különösen, ha saját szerzeményeit játszotta. Egyszer, amikor éppen nála volt a tüneményes gyermek, azt mondja neki Ferenc:

— Szeretném, ha operát írnál és láthatnálak, amint zongora mellől dirigálsz. Mernél vállalkozni?

A fiú bátran felelt:

— Igen!

Szövegírót nem kellett keresni. Akkoriban Marco Cotti volt az udvari színházi költő, aki, mint fixfizetéses alkalmazott, mindenkor rendelkezésére állt az uralkodónak. A császár kiadta a parancsot, hogy készítsen librettót Mozartnak, de sürgősen.

Mozart akkor még nem töltötte be életének tizenkettedik esztendejét.

Cottit nekifeküdt a munkának és nemsokára átadta az ifjú zeneszerzőnek a szöveg vázlatát. Vigopera volt, *opera buffa* s a címe: *La finta semplice*. (A színlelt együgyűség.) Két főszereplője magyar, meg az egyik epizodista is.

A szereplők ezek:

Fracasso, magyar tiszt.

Rozina, a huga.

Cassandro

Polidoro

} gazdag agglagények, testvérek.

Giacinta, a huguk.

Simone, Fracasso magyar szolgája.

Ninetta, Giacinta komornája.

Ami ennek a három felvonásos operának a magyarságát illeti, azt egyáltalán nem lehet komolyan venni: ebből a nézőpontból kár lenne kritizálni. De mindenestre kedves figyelem volt a szövegírótól, hogy három magyar alakot állított be a cselekménybe. Még kedvesebb lett volna a figyelmesség akkor, ha alkalmat ad a zeneszerzőnek magyar téma fölhasználására. Ilyen alkalom azonban nem adódott Mozartnak.

A színlelt együgyűség cselekménye egészen az akkori operaszövegek sablonja szerint készült.

Fracassót beszállásolják Cassandro és Polidoro házába, ahová természetesen magával viszi a szolgáját, Simonet is. Egy-két nap: és a magyar tiszt máris beleszeret Giacintába, szolgája pedig Ninettába, az intimus komornába. A két házigazda nem is sejt semmit.

Cassandro, az idősebbik testvér, nőgyűlöletet színlel és az öccsét terrorizálja, hogy ő is kerülje a nőket. Pedig igazában mindegyik nagyon szerelmes természetű.

A tiszt hamarosan tisztába jön velük. Szeretné megkérni Giacinta kezét s szolgája is a szobalányét. (Szimpatikus beállítás a szövegíró részéről.) De hogyan boldoguljanak a két alakoskodó házigazdával szemben? Nincs más mód: valami cselet kell kieszelni.

Fracasso közli Giacintával és Ninettával, hogy huga Rozina nemsokára meglátogatja. A hugát rábeszéli majd, hogy valamilyen ravasz fogással bolondítsa magába a két agglagényt s ha ez sikerül, akkor semmisen állhatja útját Fracasso—Giacinta és Simone—Ninetta boldogságának.

Rozina megérkezik és együgyűséget színelve kikezd a két testvérrel. Természetesen mindegyikkel külön. Bele is szeretnek és megkérik a kezét. Most bonyodalmas helyzetek és burleszk jelenetek következnek, de a kibontakozás nagyon lassan halad. Itt valaminek történnie kell...

Fracasso közli az agglagényekkel, hogy huguk a szobalánnyal megszökött és sok aranyat meg egyéb drágaságot vitt magával. Nagy fölháborodás. Cassandro és Polidoro kijelentik, hogy a történetek után a két nővel nem törődnek és már bánják, ha azok, akik visszahozzák őket a *kincsekkel*, akár feleségül is veszik.

A szerelmes tiszt és nem kevésbé szerelmes szolgája csak ezt várták. Persze minden keresés nélkül megtalálják a hölgyet és komornáját és visszahozzák. Esküvő után jön a csattanó: Rozina megvallja az agglagényeknek, hogy együgyűsége és szerelme csak komédia volt...

*

Miközben Mozart az első felvonás zenéjén dolgozott, Ferenc császár megbeszélte *Affligioval*, az udvari színház bérlijével, hogy az operát 1768 húsvétján adják elő s hogy a bérlo igazgató száz aranyat fizessen a komponistának.

Alighogy híre ment az uralkodó nagy érdeklődésének, összeálltak a féltékeny zenei vénemberek, hogy elgáncsoljanak egy tizenkét esztendőes fiút. *A föllázadt zenei pokol* (Empörte Musikhölle), mint Mozart papa a feleségének írta, mindenkit harcba szólított a nagyreménységű *Wolfgangerl* ellen. Tűrhetetlennek tartották, hogy az udvari színház előadja egy tizenkét esztendőes fiú operáját s hogy ez a fiú még dirigálhasson is.

Mozart minden énekszámot átadott a szereplőknek, amint elkészült egy-egy darab. Az énekesnők és énekesek a legnagyobb elragadtatással nyilatkoztak a munkájáról és áradozó szavakkal hálálkodtak neki a szép szerepekért.

Az intrikusok legelőbb is Coltellinit, a szövegíró környékezték meg. Az olasz ember minden rábeszélés nélkül közéjük állt. Egyre lassabban dolgozott a szövegen s a már átadott kéziratokat visszakérte és átdolgozta, amivel nagyon hátráltatta és megnehezítette a kis zeneszerző munkáját.

Coltellini után *Affligiot*, az igazgatót nyerték meg. Ez az olasz is közéjük állt első szóra. Nem csoda, nagy gentleman volt: kiderült később, hogy sokat emlegetett tiszti rangját és tüntetően használt grófi címét csak bitorolta: *mint hamiskártyás, gályarabságra ítélték hazájában és a rabságban halt meg.*

A szövegíró és az igazgató megnyerése után az énekesekre vetették rá magukat az intrikusok. És a művészek, akik addig a legnagyobb elragadtatással beszéltek az operáról, egyszerre száraznak, unalmasnak találták. A zenekart is ráuszították a tizenkét esztendőes szerzőre, sőt a közönséget is megdolgozták.

Mozart papa pedig mindezek ellenére reménykedett. Március 30-án ezt írta Salzburgba a feleségének:

„... az opera ügye jól áll, de csak akkor adják elő, ha a császár már visszatért Magyarországról...”

De nemcsak reménykedett az apa, hanem állandóan szorongatta is az igazgatót. Ferenc császár is sürgette az előadást, amikor visszatért Bécsbe és *Degenfeld* gróf hollandus követ is. A sok sürgetésre ezt felelte cinikusan *Affligio*:

— *Jól van, előadatom a darabot, de lesz rá gondom, hogy kifütyüljek!*

S hogy megmutassa, milyen komoly ez a szándéka, a még betanulatlan operából összpróbát tartott, amelyen természetesen minden fölborult.

A kitartó apa állandó sürgetése végre rákényszerítette az álnok embert, hogy színt valljon. Kereken kijelentette, hogy *nem adatja elő az operát*. A császár sem kényszerítheti rá, mert a bérlo dolgaiba nem szólhat bele.

Az apa most írásba foglalta a póruljárt dalmű történetét s személyesen adta át a császárnak. Erre vizsgálat indult meg. Megállapították, hogy a panaszkodnak minden sora igaz, de a bérlo ellen mégsem lehet eljárni.

Erre legalább a kikötött száz aranyat szerette volna megkapni az apa. Elmondta az igazgatónak, hogy bécsi tartózkodásuk százhatvan aranyba került s hogy milyen kemény munkát végzett a fia, míg az ötszázötvennyolc oldalra terjedő partitúrát megírta. Mindez nem használt semmit.

A színlelt együgyűség nem került színre. Sem akkor sem később. Csak magántársaságban mutatták be egyszerűen.

Az átlagos tehetségű vénemberek legyőzték a lángeszű gyermeket.

Mozart papa ezzel a rezignált kijelentéssel zárta le a szomorú ügyet:

— Nagyon sajnálom, hogy a fiú hiába dolgozott, de sokkal jobban fáj az a szegény, hogy német emberek áskálódtak egy német ifjú ellen, akinek nevét idegen országokban is tisztelik...

SEBESTYÉN EDE

A MAGYAR ZENE TÜKRÖZÉSE KÜLFÖLDI MESTEREK MŰVEIBEN EGY RÁDIÓ-ELŐADÁS KIVONATA

(Befejezés)

Minden idők legnagyobb zeneköltője, *Beethoven* is több ízben taposta hazánk rögeit. Magyar arisztokraták támogatásával jelentek meg első művei, magyar nemesi családok sarjai, kiket a zene miszteriumába avatott be, szálltak síkra műveinek megértéséért és magyar főúri családok meleg családi fészke feledtette el vele a csalódások és keserőségek magányát. A korompai, martonvásári és kismartoni parkok lombjai sokat suttoghatnak a csupa akaraterőtől duzzadó ifjú titán idillikus sétáiról. *Beethoven* szerette Magyarországot és rajongással emlegette »nagybajúszos magyarjait«, kik sokszor segítették ki apró kis kellemetlenségeiből. Természetes, hogy amidőn skót, francia és orosz népdalok iránt érdeklődött, — fel is dolgozott belőlük sokat zongora- és kamarazeneműveiben — felkeltette figyelmét a magyar muzsika is, ha talán elsősorban nem is a népdal, de az akkor szélteben játszott verbunkos tánc. Ennek ritmusai jelennek meg sokszor talán öntudatlanul szonátaformában írt hangszeres műveinek táncszerű zárótételeiben, ennek színpíát, súlytalan ütemrészen történő sforzandóit és bokázó záradékaít alkalmazza variációkban, rondóformák epizódjaiban, anélkül, hogy ezt a »magyarosságot« különösen aláhúzná művében. Csak két ismert példára utalok, az *Eroica* utolsó tételének híres G-moll variációjára és a hetedik szimfónia utolsó tételének gyönyörű melléktémájára — előbb cisz-mollban, a reprimánál pedig a-mollban — mindkettőnél a verbunkos pontozott tizenhatod figurái, dur- és mollhangzatainak gyakori cseréi adják meg a magyar faji muzsika zamatát. Célzatosan magyar muzsikát írni egyedül »István király« című művében tűzte ki feladatul magának a Mester. Keletkezésének külső körülményei ismereteseek.

A pesti német színháznak, mely 1811-ben épült a mai Haas-palota helyén, 1812-re tervezték ünnepélyes megnyitását. *Kotzebu*-t, a divatos osztrák költőt bízták meg egy megfelelő alkalmi darab megírásával. A nagyon kevésbé sikerült, zavaros szöveg megzenésítésére, *Brunsvik* gróf közbenjárására, *Beethoven*t kérték fel, ki magyar barátai iránti meleg szeretetének sugallatára *Teplitz*-fürdőbe vonult vissza, hol három héten át

dolgozott a megrendelt partitúrákon. A nyitányból és öt számból álló kísérőzene — melyben egy csárdásszerű tánc is van — a zsúfolt nézőtér előtt lezajlott bemutató előadáson nagy sikert aratott. Magának a nyitány-nak inkább csak a bevezetése magyar stílű, míg szonátaformájában csak a főtéma szinkópái emlékeztetnek egy népdalra, a többiek egyáltalán nem magyarosak. Az említett bevezetés lassú hallgató, nem hiányzik belőle még a cigányzenekar cimbalmának tremolója sem. A nők énekében a nyitány hallgatónóta ízű bevezetőrészét halljuk, de legmagyarosabb talán a »zárókar«, melynek gyorscsárdásliktetésű nyolcadai arra engednek következtetni, hogy Beethoven alighanem közvetlen megfigyelései alapján utánozta a külföldön már akkor híres »friss«-nek szilaj tobzódását, táncoló párok szédítő körforgását, legények lábdobbanását és a lányok jókedvű közberikoltását.

Schubert, hatszáz műdal halhatatlan szerzője, mint eszményképe, Beethoven, szintén erős száakkal fűződik hazánkhoz. Két ízben tartózkodott Magyarországon, Esterházy János gróf zselézi kastélyában, hol a két komtesz mellé szerződtettek zenetanítónak. Itt sokszor hallhatta aratók énekét, szüreti multságok cigányzenélését, a konyhák környékén foglalatосkodó cseléd-lányok dúdolgatását. Csak nemrégiben találták meg Esterházy Carolina grófnő hagyatékában Schubert egyik kiadatlan művének kéziratát, melynek címe: Ungerische Melodie és keletzése is: »Zelez, 2. Sept. 1824.« magától Schuberttől ered. Dallamát később a *Divertissement à la hongroise* allegrettojában használta fel. De telítve vannak magyar hangulatokkal egyéb zongoradarabjai és kamarazeneművei is: a-moll zongoraszonátájának scherzója és rondója, f-moll impromptuje, a *moment musical*-sorozat asz-moll és f-moll kis darabja, a-moll kvartettjének gyönyörű menuettója és C-dur szimfóniájának Andante-tétele. 1826-ban jelent meg *Divertissement à la Hongroise* c. négykezes darabja, melyet folkusfalvi Laszny Miklós magyar földbirtokos nejének, Buchwieser Katinka énekesnőnek dedikált. A divertissement-dalformák sorozata. Főtemája lassú hallgatónóta, mely kétszer tér vissza, közben epizódnak előbb egy verbunkos nótát, aztán indulót, végül azt a szinkópás táncot ékelte bele a mester, mely külön is megjelent a már említett *Ungerische Melodie* címmel.

Webernek, a Búvös vadász és az Oberon c. Németországban ma is népszerű operák jeles poétájának érdeklődése is a magyar zene felé fordult, midőn idegenszerű, különleges, mondjuk exotikus hatásokat akart beleszőni műveibe. Úgylátszik azonban nem volt alkalma jobban elmélyedni a magyarság művészetébe, hazánkban sohasem járt és talán csak külföldi bolyongásai közben hallhatott cigányzenét. Ennek is csak külsőségeit ismerte meg felületesen, anélkül hogy mélyére hatolhatott volna. Ezért utánozza a »Preciosa« cigányindulójában és *Alla zingara* négykezes zongoradarabjában inkább csak az idegenszerű koloritot és ritmizációt, mint a jellegzetes dallamszerkezetet, hangsúlyozást és kadenciális fordulatokat. Valamivel közelebb jutott az igazsághoz *Andante und Rondo Ungarese* című viola altara gondolt, alig ismert kompozíciójában, de ennek megírását már Haydn és Schubert magyar tematikájú műveinek tanulmányozása előzhette meg.

Nem tartozik ugyan szorosan felolvasásom címének témakörébe, de nem mellőzhetem Berlioz »Marche Hongroise«-ának említését, a francia mester *Damnation de Faust* című drámai legendájának népszerű Rákóczi-

indulóját, bár ebben az esetben nem népdalt, se nem táncfajtaát dolgozott fel a komponista, hanem egy teljesen kész indulót hangszerelt meg, rövid visszavezetőrész beiktatásával. Berlioz Bécsen át került Pestre 1846 februárjában és két hangversenyen vezényelte műveit. Egy este, két nappal a kitűzött koncertje előtt, csöndes borozás közben hívta fel figyelmét Erkel Ferenc a pattogó ritmusú indulóra, mely annyira fellelkesítette, hogy lázasan nekiült, másfél nap alatt meghangszerelte, szölamait is kiíratta s már első hangversenyének műsorába be is iktatta. El sem tudjuk képzelni a lelkesedésnek azt az extatikus megnyilatkozását, amit Berlioz bravuros tette váltott ki hasonló, részint udvariassági, részint politikai tüntetésekre akkor amúgy is fokozottan fogékony hallgatóságából.

Nemzeti zenénk iránt a franciák elég érdeklődést árultak el. *Bruneau* és *Bériot* kevésbé sikerültnek mondható kísérletei mellett említsük meg *Delibes* Coppeliájának csárdását, *Thomas* »Raymonde« című operája nyitányának főtemáját, mely körvonalaiiban egy ismert régi népdalunkra emlékeztet, azonkívül *Messenger* »Deux Pigeons« c. balletjének egyik allegro táncát, melynél talán nem is véletlen műve, hogy hangról-hangra meg-egyezik a »nagy az én rózsám ereje, kilenc pandúr sem bír vele« kezdetű népdalunkkal. Lehetőség, hogy a *Carmen* híres toreádor-indulójának f-moll dalformája nemcsak véletlenül hasonlít a múlt század hatvanas éveinek elején oly népszerű *Lujza*-csárdásra, hanem Bizet szándékosan keresett itt valami magyar kapcsolatot. Emlékezzünk meg végül a nemrég elhunyt ősz mester: *Vincent D'Indy* egyik ifjúkori művéről »*Jean Hunyade*« — vagyis Hunyadi János — című szimfóniájáról. A diadalmas, törekvő hőst glorifikálja benne a szerző. Tematikus anyagában csak annyiban ismerhetünk fel magyar vonatkozást, hogy — elég naiv módon — a himnusz használja fel benne két ízben is cantus firmus gyanánt, másrészt Erkel Hunyadi Lászlójának triolás motívumát ismételteti az exozicció főtemájában.

Zeneművészeti főiskolánk első zeneszerzéstani tanára, a szászországi születésű *Volkman* Róbert, négy évtizedet töltött hazánkban. Előbb Szemeréden nevelősködött, később Pestre költözik, hol hamarosan a hetvenes évek lázasan bontakozó zenei életének középpontjába kerül. Bár ízig-vérig német muzsikuss volt (nyelvünket sem értette) figyelme korán ráterelődött a magyar muzsika szépségére. Ez számára nem annyira a cigányzenében és a népdalban nyilatkozott meg, hanem Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Thern Károly és Mosonyi Mihály műveiben; tanulmányozásuk alapján írta meg »Visegrád« című zenei képsorozatát, »Széchenyi sírja«-ról elnevezett fantáziáját, Magyar Dalait, zongora négykezes Magyar Vázlatait és a Nemzeti Zenede fennállásának 25 éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepi hangversenyen bemutatott *F-dur*-nyitányát. A magyar dalokban egy lassúnak variációit egy ötnegyedes ütembeosztásra hajló élénkebb táncrész követi; kidolgozásmódja erősen emlékeztet Liszt rapzódiaiira. Visegrád tizenkét zenei akvarelljéből pedig *Volkman* írásmódjára a daliás fegyvertánc és a hangulatos szerelmi ének a legjellegzetesebb két kis zongoradarab.

Felolvasásomat Brahms idevonatkozó műveinek rövid ismertetésével zárom le. A Bécsben letelepedett hamburgi mester a nyolcvanas évektől kezdve gyakori vendége volt fővárosunknak, hol jelentős baráti kör fogadta rajongó szeretettel. Csaknem minden télen lerándult legalább egyszer

hozzánk, sokszor egy-egy új opuszának kéziratával. A világszerte ismert és elismert Hubay-Popper vonósnégyes próbáin figyelte meg új műveinek külső hatását, sokszor hallgatva vitás esetekben legintímebb baráti körének tanácsára. Brahms géniuszába annyira felszívódott a magyar muzsika fajiságának karakterisztikuma, hogy zenei nyelvezetét sokszor még ott is magyarosnak érezzük, ahol ez nem is volt szándékában. Ezek az önkéntelen asszimilálódásai éppen ezért sokkal érdekesebbek, mint azok a lassú magyar és gyors csárdástípusú kompozíciói, melyeknél néha más magyar zeneköltő — például Erkel Gyula, Lavotta János, Gaál Ferenc és mások — témakészletéből vett át egy-egy motívumot. Ilyen sajátos asszimilációk eredményei: rapszódiai, *f*-moll kvintettjének középső tétele, *B*-dur vonós szextettjének lassú része. Befejezésül említem *g*-moll zongoranegyesének utolsó tételét. Ez tipikus példája annak, hogyan alakult át Brahms késői romantikájának hangulatszűrőjén a megelőző évtizedekben inaugurált cigányzene jellegzetes stílusa. Tüzes csárdással indul a Rondo a földalforma középtételében cigányos ízű tizenhatodfutamokkal. A tácoló párok szilaj bokázását rövididőre szerelmi idill szakitja félbe, hogy utána annál tüzesebben vessék magukat a tánc izzó forgatagába.

S. A.

A „GEWANDHAUSKONZERT“-EK 150 ÉVES JUBILEUMA

A világ legkitűnőbb zenekarainak egyike tartotta régóta rendszeres hangversenyait még ötven évvel ezelőtt is a lipcsei posztókereskedők vásárházában, melynek nevét (*Messhaus der Tuchhändler*) rövidre fogva »Gewandhaus«-nak (ruhaháznak) mondták. A régi, romlásnak indult épület helyett a zenekar 1884-ben saját, új házába költözött, melyre átvitte a »Gewandhaus« nevet.

Már Joh. Seb. Bach is, a halhatatlan Thomas-Kantor részt vehetett az 1743-ban kezdett, de néhány évtizeden át nem rendszeresített Gewandhaus-hangversenyeken. Végre 1781 november 25-én megkezdődtek a »téli évadra« hetenként megállapított s azóta következetesen fennmaradt heti zenekari hangversenyek; az intézménynek két magánszopránistája, tizenkéttagú ének- és huszonhéttagú zenekara volt; karnagya szintén a Thomaskirche kántora volt: Johann Adam Hiller, korának egyik nagysága, mint zeneszerző (s az első német nyelvű zenei folyóirat szerkesztője) 1785-ig. Utóda 1810-ig Johann Gottfried Schicht volt, szintén Thomas-Kantor és oratorium-szerző, az ének- és zongoratanítás apostola. Őt, a ma már elfelejtett Christian August Pohlenz váltotta fel, korának népszerű dalköltője és jeles énekmeister, míg 1835–47-ben a már akkor méltán híres zenekart Felix Mendelssohn-Bartholdy a legelsőik közé emelte: nagyszerű műsort is teremtett, Schubert nagy *C*-dur szimfóniáját, Händel Messiását, a már-már elfelejtett Bachnak nagy műveit is keltette életre. 1848–60-ig Julius Rietz (nevét szép hegedűkoncertje tartja fenn), a híres Karl Reinecke, zongoraművész, zeneszerző és író, 35 évig állt a zenekar élén; 1895-től 1922-ig, haláláig Nihisch Artúr, a magyar születésű karnagy remekelt a pompás zenekarral. Utána a nagy Wilhelm Furtwängler jött. 1929 eleje óta a nem kevésbé híres Bruno Walter tartja fenn a magas színvonalat. Van a Gewandhausnak kitűnő énekkara is, 1920 óta a Thomaskirche nagy orgonása vezeti, a nálunk is járt Karl Straube.

Természetes, hogy a legnagyobb művészek is közreműködtek, a maguk műveit dirigálták a Gewandhaus-hangversenyeken: Mozart (1789), Weber, Mendelssohn, Gade, Berlioz, Liszt, Wagner, Brahms s az előadóművészek legjobbjai is kitüntetésnek veszik a Gewandhaus meghívását.

A mostani nevezetes évforduló alkalmából *Furtwängler*, aki pedig már évek óta nem karnagya többé a Gewandhausnak, egy jubiláló cikkben többek közt ezt írja: »Ez a lipcei nagy zenélet egyértelmű magával a nagy német zenének létével, amely még mindig a legonátlóbb, a legragyogóbb, legerőteljesebb művészi teljesítménye az utóbbi évszázadok európai népeinek. Ezt a roppant értéket takarékosági szempontból megbénítani nem szabad!«

A jubileum első pontja rendkívül érdekes volt: november 21-én a Gewandhaus »történeti hangverseny«-t adott; a zenészek, mint 150 évvel ezelőtt, állva, gyertyafény mellett s részben amaz első hangverseny műsorát játszották: Johann Friedrich *Reichardt*, *Hiller*, Johann Christoph *Bach* darabjait; a hallgatók, mint hajdan, a fal hosszában ültek.

A november 25-iki hivatalos jubiláláson az ünnepi szónoklatot Max *Brockhaus* tartotta, a híres könyvkiadócég mai feje és a Gewandhauskoncert igazgatóságának elnöke, először a díszvendégeket köszöntve, köztük dr. *Richter* szászorsz. belügyminisztert, majd a birodalmi, állami és városi hatóságokat. *Siegfried Wagner* özvegyét *Winifred* asszonyt, dr. Hans *Pfitzner* nagynevű zeneszerzőt, Mendelssohn, *Hiller*, *Joachim* és *Reinecke* megjelent utódait, az új Gewandhaus építészt *Gropius*t és *Nikisch* családját. Azután vázolta a Gewandhaus történetét, rátért a legújabbkori nehéz anyagi helyzetre, amelyet enyhít a Középnémetorsz. Rádió R.-T. s remélhetőleg a tárgyalásba kezdett városi hatóság. Aztán felolvasták a számtalan üdvözlőlevelet, táviratot. — *Richter* miniszter szólalt fel: a kormány jubileumi ajándéku felállítja a Gewandhausban Schubert márványszobrát.

Majd Lipcse főpolgármestere dr. *Goerdeler* jelentette ki, hogy minden erejével iparkodik a Gewandhaus súlyos helyzetén könnyíteni; a lipcei egyetem Brockhaust tiszteletbeli szenátorául választotta — s még számos előkelő intézmény csatlakozott az üdvözletekhez. Az ünnepet a Thomaner-Chor éneke nyitotta meg, befejezte pedig Straube mesterjátékában Bach g-moll orgonafantáziája.

Az ünnepi hangversenyen *Ludwig Wüllner*, a nagy recitátor és énekes, Schiller-től és Goethétől állított össze prólógot; Mozart *Esz-dúr* szimfóniáját Beethoven ötödike követte, végül a »Nürnbergi mesterdalkok«-ból a »Wachet auf« kar és Hans Sachs szözeata tartotta a díszes hallgatóságot emelkedett hangulatban.

A MAGYAR–TATÁR ZENE KÖZTI ROKONSÁGRÓL

Másfél évszázad óta terjed ki figyelmünk a rokon népeink nyelvi, néprajzi szokásaira. Bár nem minket illet a kezdeményezés dicsősége, mert *Nirchow* már 1517-ben megemlékezik oroszországi nyelvrokonainkról, — mégis kiváló nyelvtudósaink, *Reguly*, *Hunfalvy*, *Budenz*, *Vámbéry*, *Kőrösi Csoma* stb. ha nem is egy-egy, de mégis igen fontos megállapításokhoz jutottak el. Hangmegfelelések s alakítani egyezések alapján állapítják meg a nyelvrokonságot.

Az összehasonlító nyelvtudomány mintájára az összehasonlító zenetudomány számára jelentős feladat hárul. Kikutatni a jellegzetes, közös sajátosságokat. Ritmusbeli melódiai, tonalitásbeli, ornamentikai hasonlatosságot megadni a magyar s a török és más rokonnépek között. De a zene nyelve még annyira sem állandó, mint a népnyelv. Egy-egy dallam vagy zenei stílus sokszor egy emberöltő alatt kikopik s helyt cserél mással. Épp ezért az ősi sajátosságok, melyek a finn-ugor népek zenéjében valaha éltek, nehezebben lelhetők föl, mint a nyelvi azonosságok. A legősibb zenei emlékek későbbi időből származnak, mint a nyelvi emlékek.

Az összehasonlító zenetudomány itt a zenei folklóret hívja segítségül. A rokonnépek népességét hasonlítjuk össze elsősorban a műzene összehasonlítása kevésbé célravezető. Sőt, azokban a népdalokban lehető fel leginkább az ősi jellegzetesség, melyek várostól messze eső vidékről származnak s nagy kultúrájú idegen néptől ugyancsak távol esnek. Ezért nem leljük fel a rokonvonást a nagyon fejlett s nyugat-európai nívójú finn zenében, mert ez svéd és német hatást tükröz vissza. Viszont megtaláljuk a krimi tatár, cseremis, török, ázsiai tatár stb. zenében, mert Dél-Oroszország, Közép-Ázsia, vagy Anatólia népessége még leginkább maradhat integer

az idegen kultúrhatástól. Joggal csodálhatjuk a kaukázusi *svén, osszét, mingrel* népek zenéjét is. Az *organum, gymel, falso, bordone*, tehát a nyugateurópai többszólamúság kezdő típusai megvoltak Kaukázus bércei közt is s meg is maradtak csaknem változatlanul az arab, perzsa, mongol uralmon át egészen napjainkig.

Ha összehasonlítjuk a tatár, főleg a krimi tatár törzsek népdalait a mi erdélyi dalkincsünkkel, meglep az ornamentika nagy gazdagsága. De ez a melizmatikus ének előtt a cigány agyonkromatizált cifrázatától, inkább diatonikus jellegű. A melizmatikus csoport mindig nyugvó hangba torkol, mely esetleg a melizmában váltóhangokkal körül van írva, vagy esetleg lefelé haladó futamnak utolsó hangja. Ezt a gazdag ornamentikát egy nép zenéjében sem lelhetjük föl, mert minden népzene jellegzetessége, hogy átlagban egy szótagra egy hang jut. A félhangnélküli ötfokú hangsor (pentatonika) bár megvan, sőt jellegzetes tünete a régi magyar népzene is, s megvan a kazántatár, ázsiai tatár, cseremin rokontörzsek zenéjében is, még sem lehet a pentatonikát a rokonnépek zenéje közt összekötő Ariadne-fonálnak tekinteni. Az ötfokú hangszer épp úgy előfordul keleten, mint nyugaton. Kínában, Koreában, Siamban, Jávában épp úgy található, mint Európában. A francia gyermekdalok, kelta druidaénekek, skót, ír dalok, gyakran a gregorián korál is ennek jellegét viseli. Sőt *Riemann* az ősi germán énekek uralkodó hangnemeül is ezt tartja.

Minden valószínűség szerint a török zene mutatja a legtöbb hasonlóságot a magyar zenével, csakhogy mindeddig oly kevés anyagot ismerünk a török zenéből, hogy ebből alig vonhatunk le végső következtetést. Ha a török-tatár zenét az erdélyi magyar zenével hozzuk kapcsolatba, *Hamit Zübeir* nézetét támasszuk alá, ki a *Türk Turdu* 1930. évi nov. számában azt a nézetét fejtegeti, hogy a székelyek tulajdonképpen törökök voltak. Azok a török dallamok, melyeket ismerünk, *Lavotta, Bihari* idejébeli magyar nóta s palotás stílusát közelítik meg. *Fabó Bertalant*, amikor a rokonnépeink zenéje közt párhuzamot keresett, joggal támadta *Seprődi*, mert elegendő népzenei »nyersanyag« híján nem lehetett összehasonlítani. De ma már sokezer népdalt ismerünk *Ilmari Krohn, Armas Lannius, Wäisenen, Robert Lach, Schünemann* munkássága révén, A finn, észt, zürjén, mordvin, permi, cseremisz, kirgiz, különböző tatár és kaukázusi törzsek vokális és instrumentális népzenejét kapjuk a kiváló gyűjtők filológikusan részletes gyűjteményeiben.

SONKOLY ISTVÁN

PASTICCIO

Mozart 21 éves korában újra vándorútra kelt, hogy állást keressen magának, miután a salzburgi érsekkel ismételtelen összetűzött. Anyja kíséretében Münchenen át Párisba érkezett, hol egy *Concert spirituel* keretében egyik szimfóniája került bemutatóra. Itt nagy csapást mért rá a kegyetlen sors: elvesztette édesanyját, kit rajongóan szeretett. Ennek a szomorú epizódnak egyetlen dokumentuma, a párisi temetési jegyzőkönyv, most került ismét elő, a *Saint-Eustache* templom anyakönyvi hivatalában. Teljes szövege a következő:

Samedi. 1er Juillet 1778. — Le dit jour, Marie-Anne Pertl, âgée de 57 ans, femme de Léopold Mozart maître de chapelle de Salzbourg en Bavière Décédée D'hier rue de Groschenet a été inhumée au cimetière en présence de Wolfgang Amadé Mozart son fils et de François Haina trompette de chevaux-Legers de la Garde du Roi.

Sign. Mozart. Heina. Lisson. Co.

*

Magyar ujságban 1842 december 4-én jelenik meg Wagnerről a legelső rövidke hír. Mátray Gábornak 1833-ban alapított szépirodalmi folyóiratának, a *Regélő*-nek »*Omnibus*« (= mindenkinek) című rovatában olvassuk a következő kis tudósítást: »Drezdai lapok egy új operaszerzőre tesznek figyelmessé, *Wagner* Richardra, mint kinek első operája *Rienzi* igen tetszett s jellemző élénk zenével bír. Egy második operája *A Repülő Hollandi* (t. i. A bolygó hollandi) Berlinben jön színpadra.«

*

A banjo (olv. bengyó), az amerikai négerek szerény gitára sohasem álmodta, hogy valaha oly hódítást végez majd Európa kultúrországaiban, mint ma, a jazzzenekarok korában. Afrikában ma is játszanak rajta és *bania*-nak hívják. Amerikai változata, melyen az európai hangszergyárosok csak kisebb módosításokat tettek, hosszúnyakú gitár, kettősfedelű tamburin-szerű rezonátorral, 5–9 bélből sodort játszóhúrral. Legmagasabb húrja, melyen a dallamot pengetik ki, a legmélyebb húron belül van. Ujabbban érintőekkel és dróthúrokkal szerelték fel. A párisi konzervatórium hangszergyűjteményében egy kisebb gordonnagyságú banjo-t őriznek; vastag pergamentfedele furcsa zörejszínezetet kölcsönöz az egyébként érdekes színezetű hangszernek.

*

Nemcsak Dürer Albrechtnek a metszeteiről híres német festőnek családja származott Magyarországból — nagybátyja a Békésgyulával szomszédos Ajtós községben (Ajtós = Thüser = Dürer) élt mint ötvös és kisbirtokos —, hanem Bach János Sebestyénnek ősei is hazánk területéről vándoroltak Tübingiába, hol akkoriban — a protestánsüldözések korszakában — biztonságosabban érezték magukat. Maga a nagy Sebestyén *Veit Bachot* jelölte meg ősenek, aki keresztnévét a wechmari templom védszentjétől, Szent Vitustól nyerte. Szorgalmas, takarékos pékmester volt, vándorlásai közben jutott el hazánk északnyugati részébe. Régebben Pozsonyt jelölték meg a 16. századbeli Bach-ok tartózkodási helyének, újabb kutatások azt derítették ki, hogy azt a kis városkát, ahol az öreg *Veit* ropogós cipőit sütötte, inkább Nyitra és Turóc megyék környékén kell keresnünk. II. Miksa császár korában a luteránusok békében és zavartalanul éltek hazánkban, de már II. Rudolf idejében rosszabbul ment soruk, mert a jezsuiták, akik befészkeltek magukat a turóci prépostságba, mind jobban és jobban zaklatták őket. Veit Bach tehát a 16. század utolsó évtizedében vándorbotot vett kezébe, pénzzé tette minden ingóságát és nekiindult a nagyvilágnak. Wechmarban telepedett le, Gotha mellett. Fia Hans — aki 1626-ban halt meg — lett az ükapja minden idők legnagyobb mesterének, az 1685-ben született János Sebestyénnek.

*

Magyar zenei folyóirat — lapunk belső munkatársának, *Kereszty Istvánnak* összeállítása szerint — eddig mintegy 70 jelent meg, betudva természetesen az összes hangversenyműsoros, felekezeti és szociális célzatú lapokat.

Még nincsen száz éve, hogy az első magyar művészeti folyóirat megindult: a »Honművész«-t 1833-ban alapította *Rothkrepf* (később *Mátray*) Gábor, aki zenei író volt s a többi művészetek mellett a magáénak is tág teret adott 1841-ig folytatott, hetenként kétszer megjelent és félévi tartalomjegyzékkel ellátott eleven, értékes lapjában. De azután két teljes évtizedig nem volt Magyarországon művészeti szaklap. Végre a külföldön is tanult és Liszttel személyes érintkezést folytatott *Ábrányi Kornél* 1860 őszén megalapította az 1876-ig élt »Zenészeti Lapok«-at. Ellenlábasa lett *Langer Viktor* a rövid ideig élt »Zeneművészeti Hetilap«-pal, de azután ez a kultúrmezőnk évekig parlagon hevert. Maga *Ábrányi* 1882-ben »Zenészeti Közlöny«-nyel próbálta a közönyt megtörni, de hiába. Ekkor fiatal erők: *Aggházy Károly* (Liszt tanítványa), *Erney József*, a Nemz. Zenedének Párisból hazajött zeneszerző és zongoratanára, s a költő, író, hegedűs, énekes, pap, ügyvéd és tanár *Kacziány Géza* dr. egyesültek. »Harmonia« c. zenei folyóirat kiadására, mely 1882–85-ben havonként a többi művészetekkel is foglalkozott s 1886-ban »Művészeti Szemle« cím a. fejezte be értékes szereplését. Ez év elején azonban *Ábrányi* veje: *Ságh József*, megindította »Zenelap«-ját, mely évekig egyedül küzdve, változó szerencsével 1912-ig működött. Közben a szellemes *Sztojanovits Jenő* kísérletezett »Zenevilág«-jával

(1890—91); a Rózsavölgyi cég útnak indította üzleti célú »Zeneirodalmi Szemlé«-jét (1894—95), mely azonban tartalmas lappá lett s 1895—96-ra, *Merkler* Andor zeneszerző és kritikus s a nótaíró *Kéry* Gyula szerkesztésében sokoldalú »Művészeti Lapok«-ká vált. *Váli* Béla dr. színeszetünk történetének bűvára, 1893-ban »Színművészeti Lapok«-at kezdett kiadni, de látva, hogy a színpadok a legtöbb sikert zenés darabokkal aratják: kibővítette lapját »Zene- és Színművészeti Lapok«-ká; sajnos az általános föllendüléssel járt millenium évét (1896), sok szép egyéb törekvéssel együtt, nem élte túl. 1898-ban, pár hónapig, kis keretben is tartalmasat igyekezett nyújtani *Kereszty* István »Művészeti Tudósító«-ja. Az ismét egyedül maradt »Zenelap«-nak 1900-ban akadt első kitartó versenytársa: a *Hackl* N. Lajos szerkesztette »Zenevilág«; 1912-ig élt, 1916-ban újra feltámadt rövid időre. Szerencsésebb volt — és méltán — a »Zeneközlöny«: *Demény* Dezső a jeles zeneszerző alapította 1901-ben, eleinte *Vavrínek* Mór (a Koronázó Mátyás-templom karnagya) és *Hoppe* Rezső együttes szerkesztésével. Külön jelentősége volt azért, mert értékesebb hangversenyeink (a zenekariak) műsordarabjait kótapéldákkal ismertette. A szép lap pályafutásának a világháború izgalmai vetettek véget 1917-ben, a Rózsavölgyi-cég 1924—25-ben felújításával próbálkozott. Bizonyos, hogy zenei folyóirat fenntartásából nem lehet meggazdagodni. . . *Major* J. Gyula, ismert nagytudású zeneszerző, egyesülten *dr. Hermann* Antal kiváló etnológusunkkal, »Magyar Zenetudomány« címen komoly folyóiratot indított meg: az első kettős szám *P. Horváth* Ádám sokat emlegetett, de addig meg nem közelíthetett 500 magyar dalok-jának facsimiléjét kezdte közölni 1907-ben; befejezte a 3. szám — 1911-ben! A 4. szám pedig meg sem született. . . Csak az értékesebb jelenségeket soroltuk fel; ne feledjünk ki egy szűkebbkörűt: a »Kath. Egyházi Zeneközlöny«-t (1894, majd 1900—1918) és két vidéki társunkat: a Győri »Magyar Lant«-ot *Angyal* Armand szép színvonalon tartotta 1901—5-ben, ekkor átadta *Klökner* Edének, a »Zenélő Magyarország« c. vegyes értékű zeneműfolyóirat (1894—1914) kiadójának, ki rövidesen megszüntette, pedig a szerkesztők neve (*Lányi* Ernő és *Kereszty* István) kezeskedett magas színvonaláról. Szegeden 1901-ben *Sommer* Endre »Vidéki Zeneközlöny«-e tüzesen harcolt a zenei kultúráért. A világháború alatt a zenei irodalom szünetelt. De 1917-ben mégis erőre kapott: a fiatal *Sándor* Árpád (most Berlinben kedvelt zongoraművész). »Szimfónia« c. derék folyóiratot szerkesztett néhány hónapig, Temesvárott pedig egy szép készülségű fiatal pap, a csanád-egyházmegyei székesegyház karnagya *Járosy* Dezső kezdte kiadni »Zenei Szemlé«-jét, mely 1929-ben szűnt meg; az utolsó időkben Szabolcsi Bence és *Major* Ervin szerkesztették. Az utóbbi évekből *dr. Gombosi* Ottó »Crescendo«-ja (1926—28) és a »Muzsika« (1929—30) említendők. Ma csak négy zenei folyóiratunk van. Legrégibb az 1884-ben alapított »Apollo«; első szerkesztője »Vágvolgyi« (*Müller*) Béla tanár Nagyszombatban, mint bármely fajú zeneművek tárlházát kezdte kiadni, de alig egy év múlva belefáradva, átadta *Goll* János budapesti tanárnak, aki csakis férfikarműveket közölt benne; halála (1907) óta fia Aladár vállalta a nagybecsű gyűjtemény folytatását. Második legrégebb folyóiratunk az Orsz. M. Dalosszövetség hivatalos közlönye, a »Magyar Dal« 1895-től 1910-ig »M. Dal-és Zeneközlöny« volt a címe. »A Zene«, a csakhamar más működési térre vonult *Luria* Artúr mellett *dr. Seveghy* Elemér kiadásában és szerkesztésében 1909-ben indult meg; ma mint a Székesfővárosi Népművelési Bizottsága hivatalos kiadványa, az egyetlen zenei orgánus, mely tudományos és a világi zenét népszerűsítő cikkeket közöl. 1913-ban *Buchner* Antal, az esztergomi székesegyház karnagya közreműködésével Egerben, *Luspay* Kálmán indította meg a »Katholikus Kántor«-t. Ezek mellett most egy új kartársunk keletkezett: a »Magyar Kórus«, szerkesztői: *Bárdos* Lajos és *Kertész* Gyula.

HANGVERSENYHÍREK

....

Stravinszky Zsoltár-szimfóniáját Párisban is bemutatták nagy sikerrel. Harmadik tétele annyira meghatotta a hallgató-ságot, hogy a vezénylő-komponistától annak megismétlését követelte. Stravinszky azonban semmi áron se volt az ismétlésre rávehető.

Modern csoda. Augusztus 18-án a rádió bayreuthi előadást közvetített; egész Európa hallhatta »Tristan és Isolda« mintaelőadását — ez zenetörténeti esemény és kinek-kinek nagy művészeti élmény volt. De hogy most, november 29-én, Amerika zenéjét hallhattuk itt Európa keletén: az csodaszámba mehet, amellet, hogy a new-yorki filharmóniai zenekart Arturo Toscanini dirigálásával élvezhettük, ami nagy művészeti élmény volt s egyben a zenetörténetben megörökítendő esemény. A csodának azonban magyarázata van: nem a rádió-hullámok hozták át a zenét a Nagy-Óceán felett, hanem tengeralatti kábel közvetítette Londonnal, ahonnan már a rádió útja vezetett Belgiumon s végül Bécsen át Budapestre. A pompás és kitűnően közvetített művészi teljesítmény már tárgyainál fogva is nem közönséges élvezetet nyújtott: oly nagybecsű művek után, mint *Brahms* Haydn-változatai és *César Franck*-nak a »Rédemption« (Megváltás) c. oratóriumához utólag írt intermezzó, Otterino *Respighi* ötletes és ragyogóan hangszerelt zenei képét: »Pini di Roma (R. fenyőfái)« hallottuk.

A római **Augusto** legutóbb két érdekes újdonságot mutatott be *Bernardino Molinari* vezényletével: *Respighi* »Metamorfosi«-ja nem Ovidiusnak ilyen című verses mitológiáját önti zenébe, csak egy szép komoly zenei témából és 12 mesteri változatából áll; a lassúbbak romantikus hangulatúak, a gyorsak: játszi jellegűek, virtuóz előadásra vannak számítva, főleg a különböző hangszerek kadenzái. — A csehországi születésű, de teljesen elolaszodott zongoraművészből zeneszerzővé fejlődött *Riccardo Pick-Mangia-galli* két Bach-preludit hangszerelt mesterre valló művészetet.

A salzburgi ünnepi játékok 1932-ben ismét nagyon érdekeseeknek ígérkeznek. Megnyitja júl. 30-án »A rózsalovag« (karnagy: *Clemens Krauss*), bezárja aug. 31-én »Fidelio« (vezényli: *R. Strauss*). Új inszenázásra kerül *Weber* »Oberon«-ja, *Heinz Tientjen* berlini intendáns és *Oskar Strnad* művészi kezében (karnagy: *Bruno Walter*); a többi művek közül »A varázsfuval«, »Orpheus« és »Szöktetés a szerály-

ból« *Karl Heinz Martin*nak, »A rózsalovag«, »Die Frau ohne Schatten«, »Fidelio«, »Figaro lakodalma« és »Cosi fan tutte« *Lothar Wallersteinn*ek rendezése lesz. A bécsi filharmónikusok az említett karnagyokon kívül egy párisi nagyság: *Philippe Gaubert*, alatt is játszanak; ezt a hangversenyt a francia zenének szentelik, szólistája a nagynevű *Jaques Thibaut* hegedűművész lesz.

16.000 hangversenyt rendezett a legtekintélyesebb angol impresszárió, a most elhunyt *Lienel Powell*. Londonban székelt, de Anglián kívül Ausztráliát is ő látta el a világ legnagyobb művészeinek vendég-felleptével. Képviselte minden világ-városban volt.

Stravinszky »Scherzo fantastique«-ját csak most hallotta Frankfurt először, *Wilhelm Steinberg* karnagy vezényletével. Az ottani kritika a csipkefinom, ragyogó külsőben megjelenő tartalmas darabot az orosz zeneszerző mesterművének mondja; 1907-ből való.

Berlinben a filharmónikusok városi szubvencióját 120.000 márkára csökkentette a szocialista párt; most 60.000-re akarja »leépíteni«. Nem nagy művészi érzékre vall... semmiesetre sem követendő példa.

SZÍNHÁZI HÍREK

....

Operaházak deficitje Amerikában is növekszik. Nemcsak Los-Angeles, meg a San Francisco Opera Company érzi a világválságot; a Chicago Civic Op. Comp. 20 százalékkal szállította le minden tagjának fizetését, — sőt a new-yorki Metropolitan Opera abba a hihetetlen helyzetbe került, hogy az eddig mindig fényesen sikerült bérlet idén csak 10 százalékra süllyedt! A híres dollármilliomosok is inkább a teli zsebre, mint a művészetre áhítoznak... Kivételképpen Philadelphia operája jól megy.

Honegger »Roi Pansole« című operettje — ófrancia zsánerű daljáték — Párisban az idei évad legvonzóbb műsordarabja.

Oxford világhírű egyetemének diákjai operatársulatot alakítottak. Novemberben előadták Rimszki-Korszakov »Májusi éj« című darabját, a német *Hans Strohbach* avatott, gyakorlottkezü rendezésével, méltó nagy sikerrel.

Offenbach operettjét *Madame wird Erzherrzogin* *Kraus* *Karl* átdolgozásában az esseni városi színház hozza színre.

Donizetti »Kleopátra elrablása« című operáját *Kleefeld* dolgozta át.

»Hoffmann meséi«-t még mesésebbé tette Max Reinhardt, a világhírű rendező. Szövegét kibővítette Egon Friedellel (akinek háromkötetes új művelődéstörténetéről sokat beszélnek) és Hans Satzmann ügyes színpadi íróval: új alakok jelennek meg, Stella szerepe pedig kibővült; az utolsó felvonásbeli Auerbach-pince nyílt színen átváltozik a régi berlini operaházzá, ahol Stella éppen bravúr-áriáit énekel, Hoffmann szenvedélyesen felrohan a színpadra és botrányt idéz elő... A zenét Leo Blech karnagy Offenbach más műveinek gyöngyeivel bővítette. A Grosses Schauspielhaus a főbb szerepeket operacékekkel töltötte be.

Az Álcár karlsruhei nagysikerű bemutatójáról dr. Karl Hagemann, a *Neue Mannheimer Zeitung* nagytekintélyű zene-kritikusa írja: »... Hubay zenéje, amit ehhez az érdekes, bonyodalmakban gazdag és a legjobb értelemben operaszerű cselekményhez írt, telivér muzsika. A színpad színes történéseit biztos megérzéssel követi és egy olyan lendülettel, amintőre ma, a fokozott Sachlichkeit korszakában is ritkán akadunk. A zenekar úgy szól, úgy énekel, ahogyan operaszínházban már rég nem hallottuk. A második felvonás erősen faji, káprázatos hangszerrel balletzenéje a hangszerelési művészet olyan rendkívüli produktuma, melynek a hangversenyteremben is nagy sikere lenne. Igen hálásak, bár nem könnyűek, a magánszereplők énekszólamai... Mindent egybevetvén, Hubay az irodalmat egy minden ízében őszintén átértett nagy színpadi érzéssel megalkotott műremekkel ajándékozta meg, amiért, a mai gyér termés mellett, csak hálásak lehetünk neki... « *A Signale für die Musikalische Welt*-ben a következőket olvassuk: »Hubay Jenő dalműve: Az Álcár kiállotta a tűzpróbát a német színpadon is: a karlsruhei bemutatóelőadás sikere minden tekintetben fényes volt. Biztos, hogy ezek után megtalálja győzedelmes útját a kontinens összes színpadán. Végre egy modern opera valóságos ötletekkel, igaz meleg érzéssel, mint egykoron a régi szép világban... «

Nagynevű drámai énekesnő búcsúzott a színpadtól Zürichben december havában: Emmy Krüger, a müncheni operának mintegy két évtizedig disze. Pályáját Zürichben kezdte, de vendégül Bécs Páris, Berlin, Drezda és Amerika első színpadain lépett fel akkora szerepkörben, mely felölelte a Rózsalovag, Sieglinde, Ortrud, Isolde, Orpheus szerepkörét; Európában Bayreuthon kívül ő volt az első Kundry »Parsifal«-ban.

21 éves zeneszerző művét adták elő Freiburgban: »Sandro der Narr« című operát; közönség és kritika egyaránt elismerte kiváló szépségeit és eredetiségét, bár olykor a tapasztalatlan kezdőt kiérezhetni. Az ifjú zeneszerző, Hans Biensstock a világháborúban hősi halált halt.

»Der Musikant.« A bécsi kritika is sokat és méltán panaszkodik a hazai zeneszerzők elhanyagolásáról: most is, mikor az 56 éves Julius Bittner szép és minden ízében osztrák operáját 12 évi mellőzés után vette elő a nagyhírű bécsi operaház — s nem éppen híres előadásban — abból az alkalomból, hogy sokat beszélnek Bittnerről: a nagytehetségű költő és zeneköltő nagy betegségen esett át, egyik lábát le is kellett vágni... A Neue Freie Presse kritikusa Julius Korngold, hosszú tárcája végén azt kérdezi: vajon minden bécsi tehetségnek meg kell-e előbb betegednie, hogy műve szóhoz jusszon?

Friedemann Bach, a zeneköltés óriásának legmértöbb fia, regény hőse lett mintegy 80 évvel ezelőtt, most Rudolf Lothar, a magyar származású, sok sikerre visszanező német író operaszöveget írt róla Paul Graener számára. A zeneszerzőnek is szép sikerei voltak már; a Schwerinben előadott újdonság igazi opera: áriákkal, ballettel; közönség és kritika nagyon kedvezően fogadta.

Flotow, a mult század közepének nagysikerű zeneszerzője, »Marta« és »Stradella« c. operáiban ma is él; dallamgazdagsága, franciás könnyedsége és derűje fennmaradt számos kéziratában is — ezekből Benno Bardi, a feltámadt bécsi Volksoper karnagya, egész operát állított össze. A »Fatme« c. vígopera a régibb, egyszerű stílus, vidám zene kedvelőinek nagyon kedves estét szerzett.

Csajkovszki »Pique-Dame«-ját a bécsi opera felújította nagy sikerrel. Ez alkalommal az egyik jeles zenei író, dr. Ernst Dörmay, fölemlíti, hogy Csajkovszkit Johann Strauss fedezte fel: a »Keringőkirály« zenekarával Oroszországban körutat tett, s a kezdő zeneszerző Csajkovszkinak — ki akkor joghaligató volt — egy »Leányok tánc« c. kéziratát kapta kezéhez; a tehetségre valló mű megtetszett neki, nem törődött azzal, hogy szerzőjének neve még ismeretlen, előadta — és a siker meghozta Csajkovszkinak az önbizalmat, ki pályául a zeneköltést választotta.

Afrika hívják a grazi operát: július és augusztus havában Capstadt, Johannesburg és D emelésére.

Essen operaháza két év óta Verdi ciklust épít ki. Most a »Don Carlos«-t mutatta be, természetesen nem eredeti (Páris 1867.) alakjában, hanem a Verdi által néhány évvel utóbb átdolgozott formájában. A jó előadás az érdekes művet teljes sikerhez juttatta.

Lilien operáját »Die grosse Katharina«, melynek szövegét G. B. Shaw írta, a wiesbadeni opera szerezte meg.

Mascagni átdolgozta egyik ifjúkori művét, »Pinotta« című operáját.

VEGYES HÍREK

....

A Budapesti Egyetemi Énekkarok a napokban tartotta ezidei tisztújító közgyűlését. Az elnöki megnyitó után dr. Dierner Géza alelnök tartotta meg beszámolóját, az egyesület 70 szereplést felölelő negyedszázados jubiláris esztendőjéről, majd Záborszky Árpád alelnök terjesztette elő az Énekkar dicsőséges nyári Finn—Esz—Lett—Lengyel hangversenyútjáról szóló jelentését. A közgyűlés előtt újra végigvonult a sikerekben gazdag turné, minden mozzanata, kezdve a rokonnépek meleg fogadtatásától a Helsinki—Tallin—Tartu—Riga—Warsó és Krakkóban tartott hangversenyekig, amelyek nagy megbecsülést szereztek a magyar dalkultúrának. A közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetet szavazott a hangversenykört vezetőinek: Fixl János tud. egy. elnöknek, Záborszky Árpád műgy. alelnöknek és Vaszy Viktor karigazgatónak, majd megejtették az 1931/32. évre a tisztújítást. Elnökök lettek közfelkiáltással az eddigi elnökök: Tudományegyetem részéről: Fixl János, Műegyetem részéről: Láng Elemér. Alelnökök: dr. Dierner Géza, illetőleg Záborszky Árpád. Karigazgatónak ez évben is nagy lelkesedéssel Vaszy Viktor Zeneművészeti Főiskolai tanárt választották meg. A mindvégig nívós közgyűlést, amelyen megjelent az Énekkar köztisztelőben álló tanár elnöke dr. Verebely Tibor professzor is, a Himnusz akkordjai zárták be.

Münchenben joggal nagy meglepetést keltett, hogy egy *Tarzan-film* majomjelenetéhez a kilencedik szimfónia scherzoját játszották kísérierének.

Luzern városi tanácsa megszavazta annak a Tribschen-birtoknak megvásárlását, melyen Wagner Richard tartózkodott. A 350 ezer frank értékű majorságot megnyitja a nyilvánosság számára és lakóházában múzeumot létesít.

A Fővárosi Szabad Egyetem első szemeszterének előadássorozatában Siklós Albert, a Zeneművészeti Főiskola tanára a múlt hó közepén fejezte be szerdaesti igen látogatott előadásait. Zongorán játszott illusztrációk kíséretében fejtette a dallam és a forma egyensúlyának törvényeit, ismertette a klasszikus és romantikus mesterek formanyelvét, beavatván hallgatóságát a zenehallgatás tudatos módszerének titkaiba. A lezárt tanfolyam sikerét legjobban a következő statisztikai kimutatás bizonyítja: beiratkozott 125 hallgató, más tantárgyakat is hallgatott további 43; ha hozzá-számítjuk a napi jegyeket váltott, általában hűsznek számítható jelentkezők számát, úgy a tanfolyam összes látogatóinak száma egy-egy órán meghaladta a száznolcvanat. A népművelési bizottság felhívására előadásait a második szemeszterben is folytatja. A hallgatóság körében lefolytatott szavazás eredményeként Beethoven korát és szellemi hagyékát fogja tárgyalni a következő beosztásban: I. Beethoven korának történeti kerete, stílusának előkészítői. Élete műveiben. II. Formátörténet Beethoven műveiben. III. Beethoven zongorastílusa. IV. A szonáta és rondó Beethovennél. V. Beethoven kamarazenéje. VI. Vokális művei. VII—VIII. Nyitányok és szimfóniák. A Szabad Egyetemre a Népművelési Bizottság hivatalában (IV., Szép-utca 5) délelőtt 9—2 és pénteken 5—7 óra között lehet beiratkozni.

A ma élő komponisták nesztor *Ernst E. Taubert*, a berlini Stern-féle konzervatórium egykori tanára, zenekritikus, akadémiai szenátor, most töltötte be 93. életévét.

Kirley, a délafrikai egyetem tanára expedíciót szervezett, hogy a Bavenda tartomány zenéjét tanulmányozza, különös tekintettel az exotikus instrumentális zene őstörténetére.

Prágában jazz-zenede nyílt meg; vezetője: Schulhoff Ervin. Nemcsak jazz-hangszereket tanítanak, hanem speciális zenészerzést és hangszerelést is.

A csehországi hangszeripar olyan válságba jutott, hogy a schönbach-i gyár kénytelen kétezer korona értékű elsőrangú hegedűket és gordonkákat 4—500 koronáért kiárusítani.

Raimund von Zur Mühlen belga hangversenyekes meghalt angliai birtokán Steyningben (Surrey grófság). A rendkívül rokonszenves és előkelő megjelenésű művész 77 évet élt; meleg baritonját és finom, kultúrált énekét egykor Budapesten is bemutatta.

Streichernek nagy szerepe volt a bécsi zenei élet történetében. *Andreas Streicher*, Schillernek segítő jóbarátja, augsburgi zongoragyárárt 1794-ben Bécsbe helyezte át; az ő találmánya, hogy a zongorának kettős fenekéből az alsót eltüntette, a kalapácsszerkezetet pedig a húrozat fölé építette. Gyárában hangversenytermet építtetett, itt az ő híres, jó — külföldre is jutott — hangszerain *Liszt*, *Henselt*, *Chopin*, *Schumann* Klára játszottak... Az 1872-ben berendezett nagyobb Bösendorfer-terem elhomályosította a régi hangversenyterem népszerűségét; amikor 1885-ben a ma is jónévű *Stingl*-cég vette birtokába a gyárat: a terem műhelynek használta. Évekkel ezelőtt a Bösendorfer-hangversenytermet új tulajdonosa bezárta (a házat csak most kezdték lebontani) a *Stingl*-gyárnak az a szerencsés ötlete támadt, hogy a régi, kedves és hagyományszentelte helyiséget alapítójáról *Streicher*-teremnek elnevezve, újból megnyitotta hangversenyei számára. Az első hangverseny műsorán többek közt az alapító immár őszhajú unokájának *Theodor Streichernek* dalai s a magyar-születésű bécsi *Schmidt Ferencnek* egy vonósnégyese szerepelt.

Marcelle Demougest, a párisi nagy operának 25 éven át erőssége, alig egy éve vonult nyugalomba s most meghalt. A Bűvös vadászban aratta első diadalait, de csakhamar felfedezték drámai erejét s azóta *»Hugenották«* *Valentine*-je, *»Sigurd«* és a *Wagner-triológia* *Brünhildje*, *»Salammbô«* címszerepének s hasonló hősnőknék mesteri megszemélyesítője volt.

Németh Mária tüneményes hangú honfirtársnőnk — s vele egyidőben *Alfred Piccaver*, a tíz éve dédelgetett tenor — pár hónappal ezelőtt kijelentette a bécsi opera fennhatóságának, hogyha ragaszkodik az előírt kitűzött fizetéscsökkenéshez, ő otthagyja színházát. A bécsi állami operaház alkudozni kezdett a nevezett elsőrangú művészekkel; a tárgyalások karácsonyig folytak. Egyik művész sem egyezett bele illetékének jelentékeny megnyirbálásába. Az ügy vége most az lett, hogy a bécsi opera intendántúrája felmondólevelet küldött a művésznőnek még pedig a legridegebb formában, amelyből még az udvarias megszólítás is hiányzik.

Deréki Antal érdemes jellemszínész és író, 84 éves korában meghalt Óbudán dec. 28-án. Vándorpályájának emlékeit *»Palcás színészek«* c. könyvében (1914.) örökítette meg, számos színművészeti érdekű cikket és bírálatot írt napilapokba,

népszínművei (*»Búzavirág«*) sikert arattak — s ő írta *Konti József* első művének szövegét: *»Az eleven ördög«*-ét, amely ugyan korántsem volt — mint a nagyközönség hiszi — az első magyar operett, de nagy sikere (1883-ban) adott hatalmas impulzust hazai operett-termelésünknek.

Haydn Nelson-árja *Landschhoff* feldolgozásában jelent meg. *Furtwängler* már műsorra tűzte. A szöveget *Louis Graveure* éneкли.

150 éves lett a Németországban rég híres *Mainzer Liedertafel*. Anyagi eszközei megengedték, hogy jubileumát hangversenykörúttal ünnepelje meg.

Lilly Lehmann világhírű koloratúra- és drámai énekesnőt dec. 8-án követte a sírba méltó testvérhuga *Marie*, Berlinben, 80. évében. Ő is elsőrangú operaházak csillaga volt, az *»ifjú-drámái«* szerepkörében; a bécsi udv. operánál 14 évig tündökölt. Évtizedek óta a színpadtól visszavonultan, mint énektanárnő működött.

Fodor Aranka, 1906-tól 1919-ig operánk elsőrangú alt-énekesnője dec. 19-én meghalt Grazban, ahol férje, *Lénárd Béla*, mint színgazgató működik. Impozáns szépség volt, egész szerepköre — *Gertrudis*, *Amneris*, *Azucena*, *Carmen*, *Delila*, *Erda*, *Fides*, *Fricka*, *Heródiás* (a *Salome*-ban), *Orfeus*, *Waltraute*... — sikereket jelentett, míg utol nem érte néhány nagy pályatársának (*Materna Amália*, *Szilágyi Arabella*, *Wilt Mária* stb.) végzete — termete formátlanná lett, megjelenése többé nem bírt illúziót kelteni, lélegzése is mindinkább feltűnő lett. Az egykor ünnepelt művésznő sikereit, az olasz énekesnőből magyar művésznővé és asszonnyá lett *Bartolucci Vittorina* (*Pártos Béláné*) és a magyar fiúból bécsi tenorrá és operai rendezővé lett *Stoll Ágoston*, mint tanárai, alapozták meg.

Richard Strauss a dirigálásról írt érdekes és nagyon dicséret előszót egy most megjelent könyvhöz. A sok újat tartalmazó kis mű címlapját ide másoljuk: *Ein Orchestermusiker über das Dirigieren. Die Grundlagen der Dirigiertechnik. Aus dem Blickpunkt des Ausführenden. Von Hans Driestel, Kammermusiker an der Staatsoper in Berlin.*

A gazdasági válság a kiadóhivatal költségvetését is redukálta. A külső borítéklapot drága előállítás miatt a további számoknál mellőznünk kell. Tartalomban azonban ezután is változatlanul ugyanazt törekszünk nyújtani olvasóinknak, mint eddig.

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA
HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR közreműködésével

A. bérlet.

1932 január 10-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek: KÁLMÁN MÁRIA hegedű-
művésznő, MIKLÓSSY IRÉN operaénekesnő és
LÓZSY HUGO operaénekes

1. BERLIOZ: Római karnevál — Nyitány

2. a) THOMAS: Hamlet. Ophelia áriája

b) PROCH: Variációk

Énekli: MIKLÓSSY IRÉN

3. GOLDMARK: Hegedűverseny

Előadja: KÁLMÁN MÁRIA

S z ü n e t

4. a) CLEMENT KÁROLY: Trilby — Billy áriája

b) WAGNER: Walkür — Szigmund tavaszi dala

Énekli: LÓZSY HUGO

5. CASELLA: La giara (A nagy korsó)

Szimfónikus szvit.

I.

Preludio. Danza siciliana

II.

„La storia della fanciulla rapita dai pirati.”

(Tenorszólót énekli: LÓZSY HUGO)

Danza di Nela. Brindisi (Bordal).

Danza generale. Finale

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

B. bérlet.

1932 január 17-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek: DAMOKOS LÁSZLÓ zongora-
művész, ZALÁNFY ALADÁR orgonaművész, a
Budapesti Korál-Kamara Társaság és a
Ref. Főgimnázium Fiúkara

1. BACH J. S.: Bánat, sirás...
(Weinen, Klagen)

2. BUXTEHUDE D.: Benned bizom Uram

3. BACH J. S.: A karácsonyi oratoriumból:

a) Fel dalra vígan

b) Áldás zengjen

Karnagy: ÁROKHÁTY BÉLA

S z ü n e t

4. CSAJKOVSKÝ: Zongoraverseny

Előadja: DAMOKOS LÁSZLÓ

5. LISZT: Hungaria. Szimfónikus költemény

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

C. bérlet.

1932 január 24-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek: DÉRY MARGIT, a Városi Színház
művésznője, PALÓTAI VILMOS gordonkaművész
és Dr. ERDŐSS ÁRPÁD operaénekes

1. VASZY: Vigjáték nyitány. (Első előadás)

2. a) LEONCAVALLO: Bajazzók — Prológos

b) THOMAS: Hamlet — Bordal

Énekli: Dr. ERDŐSS ÁRPÁD

3. POPPER: E-moll gordonkaverseny

Előadja: PALÓTAI VILMOS

S z ü n e t

4. WEBER: Bűvös vadász — Agátha áriája

5. a) VERDI: Aida — Ária Énekli: DÉRY MARGIT

b) VERDI: Aida — Duett (DÉRY MARGIT —

Dr. ERDŐSS ÁRPÁD)

6. BUTTYKAY: Magyar szvit.

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

A. bérlet.

1932 január 31-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek: SEBŐK STEFI, a Városi Színház
művésznője, KOROMZAY DÉNES hegedűművész
és GERGELY LÁSZLÓ zongoraművész

1. SIKLÓS ALBERT: Vigjáték nyitány

2. a) SZABADOS BÉLA: Pillangó — Keringő

b) ERKEL FERENC: Cabalette

Énekli: SEBŐK STEFI

3. ZÁDOR JENŐ: Kamarakonzert kis zenekarra

Előadja: GERGELY LÁSZLÓ

S z ü n e t

4. DOHNÁNYI ERNŐ: Ruralia hungarica

5. JOACHIM JÓZSEF: Hegedűverseny magyar

stílusban. Előadja: KOROMZAY DÉNES

6. HUBAY JENŐ: Balletzene az „Álarc” című
operából

Vezényel: SIKLÓS ALBERT karnagy

300182

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség : Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon : József 322—67

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Szép-u. 5, lélemezlet 2.
Telefon : Automata 845—29.

Budapest
XIII. évfolyam, 8. szám
1932 január 15

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Sebestyén Ede:
A százéves Norma. — Gárdonyi Zoltán : Liszt kiadatlan
magyar zongorakompozíciói. — Vidéki zeneélet. —
Vegyes hírek. — Pályázati hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizennyolcadik hangverseny — 1932 január 24-én — Karnagy: Bor Dezső
C bérlet.

1. Vaszy Viktor (1903, Budapest—): Vigjáték-nyitány (Először.)

A fiatal karmester-komponista vigjátéknyitányával, — melyet Bor Dezsőnek, a Székesfővárosi Zenekar karnagyának ajánl — teljesen hátat fordít eddigi stílusának és erősen klasszicizáló törekvéseket juttat érvényre. Ez szembetűnik úgy a mű kissonátára emlékeztető felépítésén, valamint technikai kidolgozásán. Könnyed, csipkészerű arabeszkok jellemzik a főtémát, melynek pregnáns ritmikája első hallásra a hallgatói fülébe vésődik. Általában az egész kompozíciót könnyedség és sziporkázó temperamentum jellemzi. Hangszerelése, dacára, hogy a szerző különlegesebb hangszereket nem ír elő partitúrájában, nagy orkesztráló készségről és a vérbeli instrumentalistáról tesz tanúságot.

2./a Leoncavallo: Bajazzók — Prológus.

Szabad? Szabad? Nagyrődemű közönség, bocsánatot, hogy csak magam jövek ki! Én a prológ vagyok! A régi maskarákat hozván színre a szerző, élesztini vagyik némiképp a múlt szokásait s ez okból küldött életet. De ma nem azt üzeni ám: A könny, amelyet ont szemünk, hazugság győtrő-déseink, mindenféle jajunk ne bántsa szíveteket. Nem, nem! Ma szerzőnk nem így tesz, egy darab életet óhajt tártni életet; mert néki elve az, hogy »ember« a művész! S kell, hogy az emberi szíveknek frjón, a való az, mi lelkesít. Hogy éltén elmerengett s emléke fészkből egy nótá csengett, s megírta valódi könnyekben ázva, égő lázba, hogy szíve dobbant s vére forrt. Nos hát! Majd láttok úgy szeretni, mint ott kiinn az élet piacán szeretnek; látjátok a gyűlölet indulatját, hallotok majd bús panaszt s vad dühnek ordítását, gúnyos kaján kacajt!

És majdan, óh nézők, ne gondoljatok csak a bohóc tarka mezére! Ám gondoljatok lelkére inkább; emberi lélek az, csak úgy, mint Tiétek és amelyet Ti valamennyien, mi is ugyanazt a léget szívjuk. Ez a műben az eszme, halljátok íme, érvényre, hogy jut! Gyerünk! kezdődjék a játék!

2/b Thomas: Hamlet — Bordal.

Oh bor, oszlassa el varázssod, szívünk keserveit! Mutasd a földi boldogságot s az élet bájait! Általad szívem feléled, a mámor s élet te benned fakad! Az élet álom, rövid a lét, kevés az idő e zord világon. Remegve hajh! mennyi sóhaj repül az égnek s viszályait viseljük itt a földi létnek. Félre gond most! Bús előjel! Félre gond bús előjel! Bölc s valóban a bolond. Ah! Oh bor oszlassa el varázssod, szívünk keserveit! Mutasd a földi boldogságot s az élet bájait! Általad szívem feléled s a mámor, élet Te benned fakad, te általad!

Énekli: dr. Erdős Árpád operaénekes.

3. Popper Dávid (1843. Prága — 1913. Baden, Bécs mellett): Versenymű, e-moll. 24. mű.

Popper Dávid, Zeneakadémiánk egykori büszkesége, a világhírű gordonka-művész és pedagógus négy versenyművet írt; közülök ez az e-moll a legnépszerűbb. Első tételének nemes főtémáját mozgalmassabb melléktéma váltja fel. Érdekes a szólógordonka gyakori recitativója, ezt a hangot Popper kétségtelenül Volkmanntól tanulta el. Különös technikai bravurt kíván a zárótéma *spiccato* szeptimhangzat szekvenciája. Az *andante*-tételben gyönyörűen érvényesül a gordonka *cantabile*-hangja. Belsőleges dalforma, ismeretlen áhítatos kódával. A harmadik tétel (*Allegro mollo moderato*) páros ütemű szláv tánc egyik témája, élénken emlékeztet egy orosz népdalra, melyet Cui Cézár is feldolgozott.

Előadja: Palotai Vilmos gordonkaművész.

S z ü n e t

4. Weber Károly Mária (1786 Eutin — 1826 London) : Bűvös vadász. — Agátha áriája.

Nem jön szememre álom, amíg nem láthatom.
 A szerelem és bánat, mindig együtt vagyon.
 Kísér az utadon holdfény? Csodás az éj.
 Halkan, halkan édes dallam, szállj a csillagok honába.
 Istent áldva és csodálva szálljon hő imám az égbe.
 Mint ragyog a csillagtábor, égi fényben tündököl,
 Am ott a hegyekben távol, vihar kél a bérctetőn
 És a zöld erdőkön túl, szürke felleg tornyosul.
 Kulcsolt kézzel Istent kérem, hallgassa meg könyörgésem,
 Mennynek Atyja óvj a vészről, küld le angyalid az égből.
 Álom szállt mindenre már! Kedvesem oh merre jár!
 Oly epedve várlak én csak a lomb susog felém
 A patak csobog csupán a varázsos csöndes éjben,
 Édes dallal hívja éppen kis párját a csalogány!
 De ah! Nem csalódom-e? Lépteket hallok ott a fenyő erdőből,
 Valaki jó, Ez ő! Oh adna bár szárnyat a vágy.
 Hű mátkád vár, ő vár rád. De ő még nem látott meg.
 Ég, ha nem csal a holdvilág kalapja mellett friss virág, úgy van!
 Legtöbbször célba ő talált, ez holnapra bizalmat ád,
 Remény te édes, ő adj új erőt.
 Forr ereimben a vér a szívem úgy dobog, hogyha vágyva rád gondolok.
 Ennyi üdvöt nem reméltem. Oh balsorsa véget ér,
 A szerencse vissza tér és nem hagyja el őt holnap. Vagy csak álom?
 Csalfa kép? Oh nagy ég fogadd a hálám, e kegyért, e nagy kegyért.
 Forr ereimben vérem és a szívem úgy dobog. Oh ha én rád gondolok.
 Boldog vagyok, hogyha rád gondolok.

5. a) Verdi: Aida — Nilusparti ária.

Radames ide jön. Mit akar tőlem? Úgy félek.
 Ah! ha talán elbűsúzni jönnek tőlem örökre.
 A Nilus ária vár reám, hogy engem eltemessen,
 Ott lelek én majd békét és nyugodalmat.
 Oh drága szép hazám, de messze vagy te most, soha
 Nem látlak soha. Oh azur színű ég, oh höní tájak,
 Lelkembe hol a vágy derű osont. Zöld halmok, rétek,
 Hol felleg üzött árnyat, Atyáim földje, nem látlak már viszont.
 Oh szülőföldem, hazám, soha többé nem látlak már viszont.
 Oh szép hazám, drága hazám, nem látlak már viszont.
 Soha! Nem, nem soha többé. O, hűvös völgyek, gyönyörű tájak,
 S álmaim romba dőltek. O szép hazám, többé nem látlak soha.

Énekli: Déry Margit, a Városi Színház művésznője.

b) Verdi: Kettős az Aidából. Előadják: Déry Margit és Dr. Erdős Árpád.

6. Buttykay Ákos (1871 Halmi —.): Magyar szvit.

Ábrányi Emil három poetikus versét írta Buttykay szvitjének három tétéle elé. Az első tétel címe: *Alkony a Tisza partján*:

Halk estelli szellő enyeleg a sással,
 Madarak libbennek lomha, szárnyecapással,
 Pattogó csikósok vad ménest terelnek,
 Dübög-dobog a föld, amint tovakelnek.

Furulyázó pásztor viszi haza nyáját,
 Pengeti a tücsök lassú muzsikáját.
 Virrasztó csillagok leragyognak szépen,
 Ringatják magukat a Tisza vizében.

Ez a *Lento*-tétel hangulatosan ecseteli gazdag színekkel a tiszaparti estét. Különösen szép a klarinét bús témája a dalforma visszatérésénél.

A második tétel (*Andantino*): *Pásztortűz mellett*, olyan hallgatónóta-féle, élénkebb középtétellel, amint a pásztorok mesélik harci emlékeiket.

Lobogó tűz mellett
 Pásztorok mesélnek:
 „Ott voltak az ágyúk,
 És itt a honvédek.

Be szomorú nap volt
 Be szépen harcoltak,
 Egy perc... valamennyin
 Az ágyúknál voltak.

Hallgattak az ágyúk
 Mind az isten-adták,
 Más nem dörgött csak ez:
 Éljen a szabadság!»

Nagy idők! Belőlük
 Már csak itt-ott élnek
 Hamvadó tűz mellett
 Pásztorok mesélnek.

Ugyanilyen találó színekkel festi Buttykay a harmadik tételt, (*A jalu mulat*) hol a csárda hangulatát, legények-lányok dobogását, kurjantását illusztrálja izzig-vérgig magyar táncok sorozatában:

Heje-luja ördög malom!
 Majd megszakad a címbalom,
 A legények, a leányok
 Majd fölvetik a világot.

Robog a tánc, szól az ének
 Pislogatnak rá a vénnek,
 Idogálnak, halkán mondják:
 Mink is jártuk a bolondját!

*

Tizenkilencedik hangverseny — 1932 január 31-én — Karnagy: Siklós Albert

A bérlet.

1. **Siklós Albert** (1878 Budapest —): Vigjáték-nyitány, *D*-dur, kis zene-karra.

Nyárutóján írta meg a komponista jelen ópuszát, melyet a Budapesti hangversenyzenekar mutatott be 1931 december 5-én. A szonátaformában modellált derűs hangú mű főtémáját Ben Johnson híres, nálunk is játszott ötletes vigjátékának a »Volpone«-nak főalakja, a ravasz, minden hájjal megkent, fölényesen okos velencei kereskedő inspirálta. Ehhez a jellegzetes témához, melyből a kidolgozási részben rövid humoros fugát is fejlesztett ki a zeneköltő, még három, kontrapunktikus bravurral összefűzött téma tartozik, egy dallamos, kissé szentimentálisan induló, mely Volpone nem is nagyon önzetlen szerelmének motívumszimboluma, azonkívül egy energikus téma, mely a pénzügyeiben hallatlanul merész kalmár elszántságát jelképezi és egy szemtelenül gúnyos téma, mely a félrevezetett társaságot figurazza ki. Ez a négy téma kavarog, sístereg pár percen át előttünk az orkeszterművészet boszorkánykonyháján.

2. a) **Szabados Béla** (1867 Budapest —): Pillangó — Keringő.

b) **Erkel Ferenc** (1810 Békésgyula — 1893. Budapest): Cabaletta.
 Énekli: *Sebők* Stefi, a Városi Színház művésznője.

3. **Zádor Jenő** (1894. Bátaszék —): Kamarakoncert. *Gergely* László zongoraművész közreműködésével.

A »Kamaraversenyt« Zádor 1930. végén írta. A művet a szerző kis zenekarra komponálta: vonósokra, 2 kürtre és zongorára. (A zenekar elhelyezkedésének rendjét a komponista egy, a partitúra első oldalán feltüntetett módon kívánja, amely a mű sajátos hangszerezésének akusztikailag a legjobban megfelel.)

A zongorának nincs szólószerepe, aminthogy a zenekar sem »kísér«; a mű komponálási formája tiszta kamarazene-stílus: egyforma jelentőséggel bír a polifon, szólistikus vonalvezetésű műben minden hangszer.

A »verseny« jelleget a mű 3-tételes formája adja meg: az első tétel szabad szonátaformájú *Allegro*, a második elégikus *Andante*, amelyben a kürt domináló szerepet játszik, az utolsó pedig erősen magyaros színezetű *Molto allegro*, amelynek lendületes ritmikája sok táncszerűséget fejez ki. A művet eddig Breslauban, Berlinben és Dortmundban játszották; következő előadásai: Bécs, Saarbrücken és Páris (február 6.).

4. Hubay Jenő (1858 Budapest —): Ballet »Az álarc« c. operából.

A magyar komponistagárda nesztorának tavaly bemutatott nagysikerű dalművében, annak második felvonásában közvetlenül a drámai feszültség kulminálása előtt bontakozik ki a színpadon az a színes kép, mely a trópusi nyári éj minden buja exotikumát varázsolja élénk. Félmeztelen táncosnők lepik el a színt, hogy szórakoztassák a tengerészisztiket. A ballet zenéje négy részre tagozódik, három jellegzetes dalformára; mindegyik színes hanghatásaival és a keleti skálákra jellemző dallamképzésével ragadja meg fantáziánkat. Rövid bevezető ütemek után egy *alla breve* tempójú *Allegro moderato* fátyoltánc nyitja meg a sort. Előbb a fuvolák suttogó harmóniái jelennek meg a celesztá kíséretében, majd mint ellentéte a vonósok épedő dallama. Utána megelégnül a tánc (*Allegro vivace*), hogy azután helyet adjon a kelet elmaradhatatlan karakterisztikus, bűvölő lassú szolótáncának, Naimé magántáncának. (*Lento.*) Most az óboa panaszoshangja dominál. De lassankint megelégnül a tánc kíséret ritmusa, újabb és újabb párok vetik magukat bele a szilaj kórtánc forgatagába és egy bachanáliába torkollik a fokozatos *accelerando*. Végül az eddigi témák felsorakoztatásával zárul a színes kompozíció.

S z ü n e t

5. Joachim József (1831 Kőpcsény — 1907. Berlin): Versenymű magyar stílusban, d-moll, 11. mű. Brahms Johannesnek ajánlva.

Három versenyművet írt hegedűre Joachim, a berlini főiskola világhírű pedagógusa, kinek születési centennáriumát tavaly ünnepelte meg a muzsikos világ, közöttük talán a G-dúr a legnépszerűbb, de hálás feladatot nyújt az előadónak ez a »magyar koncert« is, melynek főként első tétele szerepel a hegedűművészek műsorain.

Hosszabb zenekari bevezetés (az expozíció tömörített kivonata) előzi meg a koncertáló hegedűszólam belépését. Előbb domináns-organapont feletti kadenciát hallunk s csak ezután lép fel a G-húron játszott magyaros főtéma. Az expozíció másik két témacsoportja a párhuzamos dúr hangnemben szólal meg. Utána gazdag figurációval díszített kidolgozás következik, melynek végén ugyancsak domináns-organapont készíti elő a főtéma visszatérését. A klasszikus forma törvényei szerint a melléktéma és a zárótéma most D-dúrban ismétlődnek, befejezésül pedig hatásos kóda zárja le Joachim nagy technikai bravurt követelő alkotását.

Előadja: Koromzay Dénes hegedűművész.

6. Dohnányi Ernő (1877 Pozsony —): *Ruralia hungarica* 32. mű.

Dohnányi öttételes bájos szvitjének népi dallamokból szerkesztett dalformái egy zongoraszvitnek részletei. Partitúrája iskolapéldája annak, hogyan kell a magyar népzene kincseit díszes zenekari köntösbe öltöztetni.

Mintha egy régi történetet mesélne el nekünk az első tétel: egy régen elhalt bús regős meséjét. Az óboa és a mélyhegedű két motívumot szólaltat meg, ezt a két témát fűzi tovább mesteri kézzel Dohnányi. Megszólal a klarinét sejtelmes dallama szordinált vonósok kíséretében. Egy szenvedélyesebb *rubato* után az óboa és a szolóhegedű még egyszer visszasírja az első melódiát, aztán minden halkabb, csenedesebb lesz, míg végül egy lágy ködös hangzatba olvad fel.

Szilaj tánc a második tétel (*Presto ma non tanto*). A kvartpárhuzamokkal ötletesen aláfestett téma több változatban jelenik meg. Rövid középtétel után az első téma tér vissza érdekes variáció alakjában.

Bájos, vidám tétel az *Allegro grazioso*. Mintha gyermekek játszanának és kergetőznének a réten s vékony hangon csiripelik: »Búj, búj, zöldág, zöld levelecske...!«

Szomorú, bánatos dallammal indul a negyedik tétel (*Adagio non troppo*). Az angolkürt, basszusklarinét és kürt uniszónóját sötéten festi alá a vonós-basszusok tizenhatod figurája. A *Piu mosso* rész élénkebb hangulata után újból az első dallam tér vissza, lassan elhalva, eltűnve.

Az utolsó tétel (*Molto vivace*) virtuóz variációk sorozata, frappáns hanghatásaival méltó befejezése a gyönyörű kompozíciónak.

A SZÁZÉVES NORMA

A milánói *Scala-Színház* egy bukott opera első bemutatójának századik évfordulóját ünnepelte december utolsó napjaiban, díszes külsőségekkel, díszes szereposztással. A bukott opera szerzője Vincenzo Bellini, címe: *Norma*.

Bellini a 19. századbeli olasz zeneirodalomnak egyik legjelentősebb és legrokonszenvesebb alakja volt már, amikor a *Norma*-nak, Felice Romani librettójának megzenésítéséhez hozzáfogott. A szövegíró Soumet és Belmontet francia írók tragédiájából készítette az operát, amelynek cselekménye röviden ez:

Norma, a druidák papnője *Severust* szereti, a megszálló római hatalom prokonzulját, tehát az ő népének ellenségét. A papnő voltaképpen csábításnak volt az áldozata és két gyermeke is van a rómainól. Minderről természetesen senki sem tud... *Norma* utóbb rájön, hogy *Severus* már nem őt szereti, hanem a másik papnőt, *Adalgisát*. Elkeseredésében meg akarja ölni a gyermekeit, de nincs hozzá lelki ereje s mivel sem a római, sem *Adalgisa* nem akar szerelméről lemondani, *Norma* bosszúból nyilvánosan megvallja bűnös szerelmét és megnevezi *Severust* is, mint bűntársát. Még most is szereti a rómain s mivel nem élhet vele együtt magával viszi a halálba. Máglyára vetik őket.

*

Bellini 1831 nyarán fogott hozzá az erős drámai hatású szöveg megzenésítéséhez és négy hónap alatt készült el vele. Nagy gonddal és nagy szeretettel végezte munkáját, mert arra törekedett, hogy tovább jusson ezzel a művével a pályáján és főként az énektechnika dolgában akart újszerű föladatokat előkészíteni. És ebből támadt sok baja az énekesekkel. Leghevesebben *Giuditta Pasta*, a címszerep kreálója tiltakozott a technikai akadályok ellen, holott ő volt annak a kornak legnagyobb koloratur-csillaga. Különösen a *G-durban* komponált *Casta diva* kezdetű cavatina ellen volt kifogása.

— Kedves Vincenzo, — mondta Bellininek — mit komponáltál itt össze? Ezt senki emberfia el nem tudja énekelni. Legalább én nem!

Bellini, aki ekkor már nyolcadszor komponálta át ezt az áriát — maga is fölismervén a nehézségeit — megnyugtatta az énekesnőt, hogy nem lesz nagyon nehéz föladata vele.

— Énekeld el egy héten át minden reggel egyetlen egyszer és egészen jól megy majd.

Az énekesnő hosszas könyörgésre megígérte a zeneszerzőnek, hogy megfogadja a tanácsot. És valóban: sikerült is az akadályokkal megbirkóznia.

Most még csak a cenzúrákkal kellett végezni. A politikai és a rendőri cenzura nem talált semmi kifogásolni valót, annál inkább az egyházi. Még a címet sem engedélyezte, mert a *Norma* (szabály) szóval kezdődik több egyházi rendelet, tehát sértené az egyház tekintélyét, ha egy világi dalmű ezt a címet viselné. Más címet kellett adni, de nemsokára visszaadták az operának eredeti címet.

Végre megtarthatták a bemutató előadást. A nevezetes esemény dátuma: 1831 december 26. A színház nagy lelkesedéssel készült az előadásra, a szereposztás is elsőrangú volt s a siker mégis elmaradt. A lesújtott zeneszerző ezt írta nyomban a kudarc után egyik meghitt barátjának Rómába:

»Olyan fájdalomnak, olyan kegyetlen szenvedéseknek a hatása alatt írok neked, amiket nem tudok jellemezni s amiket egyedül csak te tudsz megérteni és átérezni. Most jövök a *Scala*-ból a *Norma* első előadásáról. Mit gondolsz, mi történt? *Bukás, bukás, tökéletes bukás!*«

De a sötét felhők hamarosan eloszlottak és nemsokára teljes fényével ragyogott föl a *Norma* szerencsecsillaga. Előbb az olasz városokban, azután egész Európában.

*

Magyarországon 1836-ban, április 12-én adták első ízben *Kassán, Szerdahelyi Józsefnek*, a nagy színésznek a fordításában. (Máig sem készült új fordítás.) A címszerepet *Déryné* énekelte. Másfél évvel később, 1837-ben, október 28-án a pesti Nemzeti-Színház is fölvette műsorába s a következő szereposztással mutatta be:

<i>Severus</i>	id. Lendvay Miklós
<i>Flavius</i>	Frikk
<i>Oroveso</i>	Udvarhelyi Miklós
<i>Norma</i>	Déryné
<i>Adalgisa</i>	Éder Lujza
<i>Klotild</i>	Bartháné Meszlényi Anna

Pesten kezdettől fogva nagy sikere volt a druida operának, amelynek zenéje belső és technikai szépség, dallamgazdaság és szenvedélyesség dolgában egyképpen föltúlulta Bellini korábbi dalműveit. A címszerepet Dérynétől csakhamar átvette *Schodelné*, aki nagyon sokszor énekelte.]

A Nemzeti Színházban 1837-től 1884-ig nem kevesebb, mint *száznegyven-négy*szor adták elő, ami egészen szokatlan eredmény volt.

Némelyik előadásnak egészen különleges érdekessége volt. Az 1838-ban, március 9-én tartott előadás színlapja büszkén jelentette, hogy ez lesz az *első előadás légszuszvillagítás mellett*. Az 1842 május 31-iki előadás *Hassel-Barth* bajor énekesnő vendégfellépésével történt, aki *műkedvelőkkel* adta elő a Normát olasz nyelven; 1849 december 20.: jótékony célú előadás a *Haynau* által alapított katonai gyámintézet javára; 1858 szeptember 4. és 13.: a címszerepet *Viardot Gevicia* asszony éneкли; 1860 június: *Salvi* olasz társulata kétszer előadja a Normát; 1862: *Arlot-Desirée da Cadilla* éneкли *Adalgisa* szerepét.

A magyar színészet nagyjai közül az említettekén kívül a következők énekeltek a címszerepet: *Hollósy Kornélia*, *Kaiser Ernsztne*, *Voggenhuber Vilma*; vendégek: *Turolla Emma*, *Will Mária*, *Leszniewszka Lujza*, *Schröder-Hanfstaeagl Mária*, *Lehmann Lili*. *Adalgisa* szerepét: *Pauly Richardné*, *Rabatinszky Mária*, *Ellinger Jozefa*, *N. Widmar Katalin*, *De Caux Mimi*, *Bognár Vilma*, *Huber Ida*. *Severus* szerepét: *Erkel József*, *Stéger Ferenc*, *Ellinger József*, *Gassi Ferenc*, *Hajós Zsigmond* (első színi kísérlete 1868 április 28-án). *Orovesot*: *Köszegi Károly*, *Füredy Mihály*, *Szerdahelyi József*, *Benza Károly*.

Az *Operaházban* 1886-ban, január 1-én újították föl a hosszú és dicsőséges múltú dalművet a következő szereposztással:

<i>Sever</i>	Gassi Ferenc
<i>Flavius</i>	Dalnoki Béni
<i>Oroveso</i>	Ney Dávid
<i>Norma</i>	Turolla Emma
<i>Adalgisa</i>	Maleczky Vilmosné
<i>Klotild</i>	Henszler Helén

Az *Andrássy-úti palotában* nem kísérte el a szerencse a boldogtalan druida papnőt. Itt mindössze tizenhatszor adták elő, utoljára 1909-ben, február 5-én. Ez volt az utolsó fölnújtó kísérlet első és egyúttal egyedüli előadása. *Sebeők Sári*, *Venczell Béla* és *Lunardi* voltak a főbb közreműködők. Az operaházi előadásokon *Severus* szerepét *Prévost Henrik* és *Arányi Dezső*, *Orovesot* *Tallian János* és *Odry Lehel* is énekeltek; *Adalgisát* *Abrányiné Wein Margit* és *Sz. Bárdossy Ilona*.

A *Városi Színház* is megpróbálkozott egyszer a *Norma* föltámasztásával. A címszerepet *Németh Mária* énekelte, *Severust* *Scmló József*. A kísérlet itt sem sikerült. *Norma* — úgy látszik — a budapesti színpadokon véglegesen meghalt.

SEBESTYÉN EDE.

LISZT KIADATLAN MAGYAR ZONGORA-KOMPOZÍCIÓI

I.

Liszt Ferenc magyar vonatkozású zongoraművei közül jórészt csak a feldolgozások ismeretesek, az eredeti kompozíciók alig. Az utóbbiak iránt tanúsított közöny a legtöbbjükénél odavezetett, hogy az első kiadáson kívül többé nem kerültek forgalomba. Nem csoda tehát, hogy mai zongorajátzóink mit sem tudnak felőlük, hiszen az első kiadások példányai legfeljebb elvétve találhatók a zeneműkereskedések raktáraiban, ahol idejét mult anyagként kezelik, mivel maguk a kiadók sem veszik fel már a műveket az újabb nyomtatott árjegyzékekbe. A Liszt-alapítvány által kiadott és a Breitkopf & Härtel cégnél megjelenő összkiadás néhányat a kompozíciók közül újból napvilágra hozott. Ezzel azonban jóformán semmivel sem jutottak közelebb a kérdéses művek az előadó művészekhez, amint hogy ennek a kiadásnak nem is a művek ezirányban való népszerűsítése a célja.

Nem szándékozom e tanulmány keretei között ezekkel a kompozíciókkal részletesen foglalkozni.¹⁾ Ezúttal csupán két, eddigelé egyáltalán kiadatlan magyar műre akarok rámutatni, amelyek ilyenformán szinte hozzáférhetetlenek, de amelyeknek a kiadása számos, helyenkint merőben ismeretlen vonással gazdagítaná a Liszt magyar műveiről alkotott általános képet. Ezek: a »Csárdás macabre« és a »Magyar Arcképek«.

II.

A »Csárdás macabre« Liszt Csárdásai közül időrendben az első, az 1881. és 1882. évek elején budapesti tartózkodása alatt keletkezett²⁾. A reá vonatkozó, Liszt-irodalombeli adatok könnyen azt a látszatot keltethetnek, mintha a kompozíció azonos lenne a pár évvel később (1884. vagy 1885.) keletkezett »Csárdás obstiné«-val³⁾, amelyet egy harmadik, minden különösebb név nélküli Csárdással együtt a bécsi J. Weinberger, ill. az Universal-Edition kiadásában ismernek. Egyesek szerint Tábornszky & Parsch⁴⁾, ill. Fr. Hofmeister⁵⁾, ill. Jos. Aibl⁶⁾ adta ki ezeket, amiről azonban személyesen nem volt alkalmam meggyőződni.

A »Csárdás macabre« Ramann szerint⁷⁾ a berlini Th. Barth kiadónál jelent meg, ez a kiadás azonban még eddig nem került elő. Ismeretes továbbá, hogy Liszt Tábornszkyval levelezett a kompozíció kiadásáról, amelynek a Munkácsy-rapszodiát (16. sz.) kellett volna követnie⁸⁾.

¹⁾ Egy részük megtalálható az összkiadás már megjelent kötetiben. Első sorban a következő eredeti művekre gondolok: »Sunt lacrymae rerum, en mode hongroise«, Összk. II, 6. köt.; »Weihnachtsbaum« Nr. 11: »Ungarisch«, Összk. II, 9. köt.; 16., 17. és 18. magyar rapszódia, Összk. II, 12. köt.

²⁾ Göllerich A.: Franz Liszt. Berlin, 1908. 286. l., továbbá Ramann L.: Franz Liszt. II. köt. 2. rész. Leipzig, 1894. 524. l.

³⁾ Ramann u. o.: »Csárdás macabre (obstinée)«. Grove: Dictionary, London 1927, Vol. III, 276. l.: »Cs. macabre or obstinée«.

⁴⁾ Ramann i. m. i. köt. 259. l.; Grove i. m. u. o.

⁵⁾ Göllerich i. m. 289. l., továbbá Pazdirek: Universal-Handbuch etc. Vol. XVII, 535. l.

⁶⁾ Pazdirek u. o.

⁷⁾ I. m. i. köt. 524. l.

⁸⁾ Liszt Ferenc levele Tábornszky Ferdinándhoz 1882 március 16-án. Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban.

A rapszódia megjelent Tábornszkynál, a »Csárdás macabre« azonban nem. A kompozíció eredeti kéziratát nem ismerem, csupán a nem Liszt kezétől származó tisztázata⁹⁾, amelynek a végén Liszt sajátkezű aláírása és keltezése áll (»F. Liszt, Avril 82, Budapest«). Ismeretes továbbá a műnek Végh Jánostól származó négykezes átírata¹⁰⁾, amely Liszt kívánságára készült¹¹⁾.

A kompozíció merészségével Liszt teljesen tisztában volt. »Alle *ordentlichen* Conservatoristen mögen sich an diesem Stück den Kopf anstossen«, írja Liszt az említett levelében Tábornszkynak. Talán a Göllerich jegyzékében¹²⁾ közölt kételkedő megjegyzés: »Darf man solch ein Ding schreiben oder anhören?« is Liszttől származik. A »rendes konzervátoristák«, azaz a régi szabályokhoz ragaszkodók említésekor elsősorban a következő kvintpárhuzamokra gondolhatott Liszt, amelyekkel az első, erősen kromatikus témát 27 ütemen keresztül kíséri; továbbá a darab folyamán előforduló teljes akkordpárhuzamokra, amelyek mindig a kromatikus kezdőtéma megjelenésével együtt lépnek fel (moll-szextakkordok kvintkettőzésekkel: oktáv, kvint és kvartpárhuzamok; domináns szeptakkordok: kvint, triton és szeptimpárhuzamok). Ezekben a kvint- és teljes akkordpárhuzamokban Liszt jóval megelőzte Debussyt. Liszt párhuzamai némileg eltérő jellegűek a Debussyéitól, aki inkább diatonikusan használja ezeket. Továbbá Lisztnél a melódiával párhuzamosan haladó akkordok a teljes kíséretet jelentik, míg Debussynél inkább csak színbeli jelentőségük van. E párhuzamos akkordika mélyebb gyökereire Lisztnél egy későbbi dolgozatomban szándékozom rámutatni.

A merészségek azonban nemcsak ezekben a párhuzamokban lelhetők fel, hanem a tonalitásbeli viszonyokban is. A kizárólag kromatikus lépésekben mozgó kezdőtéma, pusztán az állandó kvintpárhuzamokkal kísérve nélkülözi a tonális centrúmot és így csupán a következő téma belépésénél (41. ütem) lesz világossá a d-moll-tonalitás, amelyet azonban még itt is sokszor elfátyoloz a kromatika. A kezdőtéma, bár a darab folyamán többször visszatér, már tonális bizonytalanságánál fogva is, de egyébként is inkább csak bevezetés jellegű. A tulajdonképeni főtéma a 41. ütemben lép fel. Mindkét téma inkább induló-, mint csárdásszerű. Valóságos csárdás-téma azonban a második főtéma, amely először F-dúr dominánsán, a C orgonapont felett jelenik meg. Ez kétségtelenül az »Ég a kunyhó, ropog a nád« dallama és ritmusa által inspirálva jött létre. Ehhez még egy harmadik, inkább csak epilógszerű téma csatlakozik, amely az első főtéma eredetileg szaggatott és inkább ritmikus fontosságú melódiájának a Geszorgonapont feletti kantilénává való kiszélesítéséből ered.

A mű felépítése határozottan szonátaszerű szerkezetre vall. Ha a kezdőtémát csupán többször visszatérő bevezetésnek tekintjük, akkor a két főtéma (A és B, ez utóbbi az epilógszerű függelékkal együtt) és egy hosszabb, moduláló, kidolgozásszerű rész (Y) a következő formává kapcsolódnak össze:

⁹⁾ Liszt-Museum Weimar, jelzés: Ms. J 11.

¹⁰⁾ Liszt-Museum Weimar, jelzés: Ms. V 15.

¹¹⁾ Az említett Végh-féle átíráshoz tartozó egyik lapon Liszt kezeirásával ez áll: »Herrn J. von Vegli zu gütigem Arrangement 4-oder 8 händig dankbar ergehenst F. Liszt«.

¹²⁾ I. m. 289. 1.

A	B	Y	A	B	Coda.
d-moll,	F-dur		d-moll,	D-dur	

Ez természetesen csupán elvont, sematikus váz, amelyen belül a variált ismétléseknek és az úgynevezett Liszt-féle szekvenciának (hosszabb részleteknek más fokról való változatlan megismétlése) néhányszor jut szerep. A szonátaforma mint elmosódott keret Liszt alkotásaiban néhol halványan felismerhető, de sehol sem lép ily relatív határozottsággal előtérbe, mint a »Csárdás macabre«-ban.

Zongoratechnika szempontjából a késői Liszt-művek általános jellegzetességei itt is fellelhetők: a pusztán ornamentális figurák teljesen hiányzanak, ezzel szemben elsősorban oktáv- és akkordtechnikával dolgozik Liszt. A mű költői tartalmának általános jellemzéséhez legyen elég ezúttal az ezt meghatározó szagattott és szilaj ritmusú témákra utalni. A Bartók műveiből gyakran kiértett »démonikus víziók« már Liszt »Csárdás macabre«-jában előrevetik az árnyékukat, a Codában azonban a Lisztnél oly gyakori apotheosis, illetve győzelmi mámor hangjai szólnak meg.

III.

A »Magyar Arcképek« keletkezésének ideje legnagyobbbrészt Liszt utolsó életéveire esik (1884—86.)¹³⁾. Stradal szerint 1885 tavaszán Budapesten dolgozott rajtuk Liszt¹⁴⁾, de már ugyanazon év júniusában a kiadásukról levelezik Tábornszkyval és közli a címetek: »Dem Andenken Stephan Széchényi, Franz Deak, Josef Eötvös, Ladislaus Teleki, Michael Vörösmarty, Alexander Petöfi«. Ez utóbbi — írja Liszt — már megjelent Tábornszky kiadásában, most azonban több záróüteme lesz. Mint 7. szám »Mosonyi's Trauerklänge« fog szerepelni, amely Tábornszkynál már 15 évvel azelőtt megjelent¹⁵⁾. 1885 július 30-án Liszt a következőket írja Wittgenstein hercegnőnek: »Őn a buddhizmusban íszik, én pedig a magyarizmusban merülök el zeneileg hat vagy hét történeti arcképpel: Széchényi István, Deák, Teleki László, Eötvös, Vörösmarty, Petöfi és Mosonyi barátom gyászmenetével s mindez a megdicsőülés fanfárjával végződik«¹⁶⁾. Amint már eddig is látható, az Arcképek sorrendje Lisztnél még nem volt egészen határozott; a Liszt-irodalomban számos verzió kering, amelyek közül egyik sem egyezik tökéletesen a másikkal¹⁷⁾.

A »Magyar Arcképek« eredeti kéziratát nem ismerem, csupán a lipcei Breitkopf & Härtel cég tulajdonában levő másolatot¹⁸⁾. Ez a másolat valószínűleg azonos azzal, amit Ramann említ. Ész szerint a másolásról Göllerich gondoskodott s ugyanő látta el ezt 1886 augusztusában jegyzetekkel, amelyek Liszt megjegyzéseit szószerint tartalmazzák. Ő küldte el továbbá a másolatot Tábornszkynak, akinek Liszt a kiadói jogot odaigérté¹⁹⁾. Hogy miként került a másolat Tábornszkytól Breitkopf & Härtel-

¹³⁾ Ramann i. m. II. k. 2. r. 259. 1.

¹⁴⁾ Stradal August: Erinnerungen an Franz Liszt, Bern, 1929. 60. 1.

¹⁵⁾ F. Liszts Briefe. Kiadta L. A. Mara. II. köt. 1885 június 8.

¹⁶⁾ Briefe, VII. köt.

¹⁷⁾ Ramann i. m. II. k. 2. r. 259. és 526—527. 1.: Sz., T., E., D., V., M. — Göllerich i. m. 82. 1.: Sz., T., E., D., V., P., M. — Stradal i. m. 60. 1.: Sz., E., V., T. D., P., M.

¹⁸⁾ E helyen mondok köszönetét a kiadó cég előzékenységéért, hogy a másolatot számomra a berlini Preussische Staatsbibliothek útján több napon át rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁹⁾ Ramann i. m. II. k. 2. r. 259. 1. 5. jegyzet.

hez, azt nem tudtam eddig megállapítani. Ez a másolat a következő sorrendben tartalmazza az Arcképeket: Széchényi, Eötvös, Vörösmarty, Teleki, Deák és Petőfi. A hetedik Arckép: Mosonyi, itt nincs meg. Göllicher jegyzete szerint Deák eredetileg a második helyen állott, tehát az adatok közül egyik sem, csupán Liszt két idézett levele közölte megközelítőleg az eredeti sorrendet. Azt sem sikerült megállapítanom, hogy az eredeti sorrend megváltoztatása vajjon Liszt intenciói szerint történt-e, vagy a másoló, ill. Göllicher önkényes elrendezéséből ered-e? A másolat sorrendjét az adatok közül a Stradal-féle közelíti meg a leginkább.

Az »Arcképek« közül »Petőfi« és »Mosonyi« Liszt régebbi műveinek az átdolgozásai. »Petőfi«-nek a témái először »A holt költő szerelme« című, Jókai Mór balladájához komponált melodramatikus zenében fordulnak elő. E melodráma szövege nyíltan, de ki nem mondottan Petőfire céloz. A zene egyes témáiból építette fel Liszt az 1877-ben megjelent²⁰⁾ »Melodie dem Andenken Petőfi's« (»Petőfi szelleméhez«) című zongoradarabot. Itt említtem meg, hogy Ábrányi Kornél megfordítva állítja be a dolgot. Szerinte²¹⁾ Liszt azért választotta a melodráamához ugyanazokat a témákat, amelyek a »Petőfi szelleméhez« című zongoradarabban szerepelnek, hogy ezáltal zeneileg is kifejezésre juttassa a melodrázában a Petőfi személyére való célzást. Ábrányi tévedése abból is kitűnik, hogy ő a melodráma keletkezését és első előadását az 1881–82. évek telére teszi, holott kétségtelen, hogy a melodráma már 1874-ben íródott²²⁾. A hatodik »Arckép« az említett zongoradarab átdolgozásából ered.

A másolatból hiányzó »Mosonyi« már 1870, vagy 1871-ben megjelent Táborszky-nál, mint »Mosonyi gyászmenete«²³⁾. Később a bécsi J. Weinberger, illetve az Universal-Edition kiadásában is megjelent Liszt több késői magyar zongoraművével együtt. Ez utóbbi kiadvány címe: »Bilder aus Ungarn«, az említett darabé: »Trauermusik zu Mosonyi's Tod«. Az irodalmi adatok többsége »Mosonyi's Grab-Geleit« gyanánt említi, csupán Stradal írja »Mosonyi's Grabgeläute«-nek. Valószínűleg az előbbi cím származik Lisztől, noha az utóbbi cím sem nélkülöz minden tárgyi alapot a kompozíciónak harangzúgásra emlékeztető kezdete miatt. A »Magyar Arcképek«-ben ennek a szerzeménynek az átdolgozása²⁴⁾ kellett, hogy szerepeljen, azonban — nem tudni, mi okból — elmaradt a másolatból.

A negyedik »Arckép«: »Teleki«, az 1885. év folyamán keletkezett. Eredetileg »Trauer-Vorspiel und Trauer-Marsch« volt a címe s ezt Liszt tanítványának, Göllicher Augustnak ajánlotta, kinek az ő »Trauerdichtung«-jai, azaz »gyászköltemény«-ei iránti előszeretétét tüntette ki az ajánlással²⁵⁾. Ez a két részből álló mű Liszt halála után 1887-ben²⁶⁾ meg is jelent Breitkopf & Härtel kiadásában (lemezszám: 18.114, 1. még Breitkopf & Härtels Kataloge Nr. II, 1908., 122. old.). A kompozíció első része:

²⁰⁾ U. o. 259. l.

²¹⁾ Fővárosi Lapok, 1893 június 1.

²²⁾ L. Lisztnek 1874 február 8. és március 8-áról keltezett leveleit Wittgenstein hercegnőhöz, továbbá Liszt levelét Jókaihoz 1873 januárjából (Briefe, Neue Folge etc.). V. ö. Ramann i. m. II. k. 2. r. 364. és 520. l.

²³⁾ L. Liszt említett levelét Táborszkyhoz, továbbá Ramann i. m. II. k. 2. r. 259. és 519. l.

²⁴⁾ Stradal i. m. 60. l. szerint.

²⁵⁾ Göllicher i. m. 145. l.

²⁶⁾ Ramann i. m. II. k. 2. r. 526. l.

a »Trauer-Vorspiel« a kézirat dátuma szerint 1885 áprilisában Budapesten keletkezett s Liszt ezt eredetileg az első Arckép: »Széchényi« kezdetétől akarta felhasználni, azonban ezt a szándékát nem valósította meg, sőt a »Trauer-Vorspiel« egyáltalán nem áll kapcsolatban az Arcképek végleges fogalmazásának egyetlen darabjával sem. Göllerich szerint (i. m. 25. l.) a »Trauer-Vorspiel« motívikus rokonságban van a Liszt által Wagner halálának a hatása alatt komponált gyászzenével (»Richard Wagner. Venezia.« Lásd Liszt-összkiadás II., zongoraművek 9. köt. 184—185. old.), a valóságban azonban legfeljebb csak stílus- és hangulatbeli rokonság van a jelzett művek között. Ellenben a »Trauer-Vorspiel« az utolsó néhány ütem kivételével azonos az összkiadás ugyanazon kötetének 165. oldalán közölt »Preludio funebre«-val. Az összkiadás jegyzetei szerint ez utóbbi 1927-ben jelent meg először, ami nyilvánvalóan tévedés, mert a vele tartalmilag csaknem egészen azonos »Trauer-Vorspiel« akkor már negyven éve ugyanannál a kiadónál jelent meg, ahol az összkiadás is. A »Trauer-Vorspiel und Trauer-Marsch« második részét (a gyászindulót) Liszt nem sokkal a halála előtt átdolgozta és ebből lett a »Magyar Arcképek« szóbanforgó darabja. »Teleki« tehát csak ebben az átdolgozott formában és ezen cím alatt nem került nyilvánosságra.

Liszt az »Arcképek«-et eredetileg zongoradaraboknak szánta, de szándékában volt a darabokat meghangszerelni. Ezt nyíltan kijelentette a Táboroskyhoz intézett s már idézett levelében, továbbá Göllerich is említi²⁷⁾. Liszt a darabok egyes helyein a normális két vonalrendszer felett egy harmadikban kifejezést is adott a zenekari intencióknak (például a »Széchényi«-ben: »Trompeten«, a »Deák«-ban: »Orchester«). Ezek a zenekarnak szánt szólamok a kérdéses helyeknek zongorán két kézzel való játszásánál ugyanazon játékos által nem foghatók, tehát a zongorátétel nem adja vissza teljesen Liszt zenei gondolatait. Liszt maga nem végezte el a hangszerelést, ellenben az ő kívánságára²⁸⁾ Friedheim Arthur írt át néhány tételt zenekarra²⁹⁾. Ez a hangszerelés teljesen megfelelt a szerző intencióinak³⁰⁾. Ebben a formában kerültek ezek a tételek (»Széchényi«, »Teleki«, »Eötvös«, »Deák«) még Liszt halála előtt az 1886. év folyamán előadásra. Először Weimarban adták elő január 19-én a Liszt-egyesület javára rendezett hangversenyen³¹⁾, azután pedig június 3-án a Sondershausenben rendezett zenetünnep egyik esti hangversenyén³²⁾, mindkét alkalommal Friedheim vezényletével. Ez utóbbi előadás óta többé nem is játszották nyilvánosan a műveket.

A »Magyar Arcképek« eredeti címe: »Ungarische Portraits«, vagy »Ungarische Bildnisse«³³⁾, sőt Ramann szerint eredetileg »Ungarische Oden«, azaz »Magyar Ódák« címet akart adni Liszt a kompozíciónak³⁴⁾. A Fried-

²⁷⁾ I. m. 83. l.

²⁸⁾ Stradal i. m. 61. l., Allgemeine Musik-Zeitung (Berlin) 1886 jún. 18.

²⁹⁾ Göllerich i. m. 154. l.

³⁰⁾ Musikalisches Wochenblatt 1886 január 28, Neue Zeitschrift für Musik 1886 június 11.

³¹⁾ Neue Zeitschrift für Musik 1886 január 29., Musikalisches Wochenblatt 1886 január 28.

³²⁾ Hirdetve a Neue Zeitschrift für Musik 1886 május 28-i számában, B. Schrader beszámolója a június 11-i számban. L. még a Musikalisches Wochenblatt 1886 június 17-i és a Neue Berliner Musikzeitung 1886 június 10-i számát.

³³⁾ Ramann i. m. II. k. 2. r. 259. l.

³⁴⁾ U. o. 5. sz. jegyzet.

heim által hangszerelt tételek mint »Ungarische Portrait-Skizzen« szerepeltek az említett hangversenyeken. A hercegnőhöz írott s már idézett levelében »portraits historiques«-nek nevezi őket Liszt. A Breitkopf & Härtel-cég tulajdonában levő másolat címe a fedőlapon: »Historische ungarische Portraits, oder Bildnisse«, belül: »Ungarische Portraits«. A Táborcsykyhoz intézett s többször említett levélben »Arcképek«-ről nem is történik említés; csupán a következő címe lett volna a műnek: »Dem Andenken...« stb. (következnek a nevek). Észert semmi programmatikus jelentése nem volna a daraboknak, csupán néhány kiváló, akkor már elhunyt honfitársának az emlékét akarta zeneileg megörökíteni Liszt. Más adatok szerint jellemrajzoknak szánta őket: »sie sind nach dem Leben gezeichnet«, mondotta állítólag³⁵⁾ róluk. Ez utóbbi értelemben, amely a »Portraits«, illetve »Bildnisse« megjelölésnek is inkább megfelel, bizonyos programmatikus tendenciákat kellene keresnünk az egyes tételekben.

Liszt programzenéje tudvalevőleg bizonyos lelki, érzelmbeli folyamatoknak inkább lirai, mint leíró jellegű zenei kifejezése³⁶⁾. A »Magyar Arcképek«-ben sem akart Liszt objektív jellemrajzokat adni, hanem a címekben megjelölt magyar közéleti nagyságok emléke által kiváltott szubjektív reflexiókat fejezte ki zeneileg. A részletekbe menő, leíró program-szerűség hiánya abból is látható az »Arcképek«-ben, hogy ezekben a tematika nemcsak stílusban egységes, hanem bizonyos, minden egyes tételben közös zenei eszmekörből meríti az anyagát. Ebben az jut kifejezésre, hogy a főszű nem az egyes személyek jellemzésén, hanem valamely, mindnyájukban közös vonáson: a magyarságukon fekszik. A tematikát általában az indulószerűség jellemzi, legyen az elkeseredetten harcias, gyászos, vagy győzelmi alaphangulatú. Az indulószerű tematika Liszt legtöbb magyar vonatkozású eredeti kompozíciójában fellelhető. Egy másik, gyakran visszatérő jellegzetesség a »Magyar Arcképek«-ben egy kürtjelszerű motívum, amely egy magasabb, szinkopált és egy rákövetkező kvinttel, kvarttal vagy szexttel mélyebb hangból áll.

Ezen az általános és mondhatni: egységes tematikán belül azonban többször jut nyomatékos szerep bizonyos megkülönböztető, egyéni célszatoknak. Így a »Vörösmarty« első és fő témája az indulószerűség mellett annyiban van Vörösmarty személyével közvetett kapcsolatban, hogy a téma Vörösmarty »Szózat«-ának Egressy Béni által szerzett melódiájából a harmadik dallamsorra (»A nagy világon e kívül...«) emlékeztet. Göllicherichnek a téma kezdetéhez írott jegyzete szerint Liszt a dallamot »Vörösmarty-Nótá«-nak nevezte.

A »Teleki« (László) emlékének szentelt gyászinduló sajátos basso ostinato-ra épül fel (*cisz-Fisz-G-B*, majd *G-B-cisz-Fisz*), amelyet Liszt Mosonyi Mihály »Gyászhangok Széchényi István halálára« című zongoraműve első részéből merített. Tárnyilagosan tekintve ennek a témának több jogosultsága volna a Széchényi, vagy a Mosonyi nevét viselő »Arckép«-ben. Ellenben Lisztet nyilván nem ez a külső kapcsolat vezette, hanem a téma harangzúgásra emlékeztető, mélységesen gyászos jellege, amit a tragikus véget ért költő-politikus Teleki László személyével hozott kapcsolatba. Itt említem meg, hogy Liszt művészetében a gyász kifejezésének a legváltozatosabb alakjaival találkozunk, amely azonban sehol sem mutat-

³⁵⁾ Ramann i. m. u. o. V. ö. Göllicherich i. m. 83. 1.

³⁶⁾ v. ö. Chantavoine J.: Liszt. Paris. 1910. 146—147. 1.

kozik oly sötéten és megenyhülés nélkül, mint ebben a kompozícióban.

A »Magyar Arképek« részletes stílusbeli elemzését fenntartom most készülő nagyobb Liszt-tanulmányom számára. Általános jellemzésül a tematikáról mondottakon kívül a következő főbb vonásokat emelhetem ki: az oktávák és az uniszónók kedvelése, a cigányskála behatolása a dallam- és harmóniavilágba, a hangnemi kötöttség szándékos fellazítása és a végkadenciák határozatlansága. Az »Arképek«-nek a »Csárdás macabre«-ral való közelebbi kapcsolata a stílári közösségeken kívül még néhány motivikus rokonságból is kitűnik (p. o. »Eötvös«, G-dur téma: »Csárdás macabre«, *Gesz-dur* epilóg stb.).

IV.

Az eddigiekben igyekeztem a tárgyalt két jelentős kompozícióról némi halvány képet nyújtani. A fősúlyt inkább keletkezésük történetére helyeztem, mint a részletes stíluselemzésre. Ez utóbbi úgyis mindaddig holt betű marad, amíg maguk a kompozíciók nem lesznek mindenki által hozzáférhetőkké. Kottapéldák közlését, amellyel a fentebbi vizsgálódásokat némileg megvilágíthattam volna, a »Magyar Arképek« másolata felett rendelkező kiadócég nem engedte meg. Közleményem célja így csupán az lehetett, hogy a tárgyalt művek iránt szélesebb körben érdeklődést sikerüljön kelteni s így közvetve a nyilvánosságra való hozatalukat kívánatosá tenni. Liszt összes műveinek a Liszt-alapítvány által rendezett kiadása még csak nem is jelezte, hogy ezeket a műveket mely kötetben szándékozik közölni. Reméljük azonban, hogy Liszt Ferenc magyarságának ezen érdekes megnyilatkozásait talán egy, szélesebb körben is hozzáférhető és gyakorlati célt szolgáló kiadásban is nyilvánosságra hozzák.

GÁRDONYI ZOLTÁN

VIDÉKI ZENEÉLET

Debrecen. A »Debreceni m. á. v. filharmonikus zenekar január 10-én este tartotta meg e szezonbeli II. hangversenyét a *Bika-szálló* nagytermében a legteljesebb sikerrel. A hangversenyen *Mendelssohn*: »*Szentivánéji álom*«-jának nyitánya, »*Berlioz*: *Harold Itáliában*« c. zenei költeménye; *Beethoven* »C-dur« *Hármasversenye*, *Goldmark* »Sába királynőjének« bevonulási indulója került előadásra. — *Beethoven* művét az est vendégei: a »debreceni trió« tagjai: *Gáldny Lajos* (zongora), *Buza Gábor* (hegedű), *Erdész Mihály* (gordonka) a debreceni Zeneiskola tanárai játszották színekben gazdag, a mű minden szépségét és hangulatát kiemelni tudó közvetlenséggel és készséggel. A filharmonikus zenekar kísérete finoman simult a kitűnő előadáshoz. A zenekar önálló számai is teljes sikert arattak a lelkesedéstől átfűtött esten és a közönség a koncert befejezése után is, percekig ünnepelte a zenekart és a bravúrosan vezénylő Ábrányi Emil karnagyot.

Győr. Az 1931/32. szezont az aradi vértanuk emlékének szentelt (okt. 5.) ének- és zeneegyleti hangverseny vezette be. *Beethoven Eroidájának* gyászindulóját és *Poppernek* magán-gordonkákra és zenekarra írt *Rekviemjét* *Hermann László Cherubini* c-moll *Rekviemjét* pedig *dr. Boldis Dezső* vezényelte. A *H. Szanyi Irma—Hermann László—Gerő Frigyes—dr. Ámon Ferenc—Helényi Gyula* kamarazene-társaság a jelen évadban már 3 (okt. 17., nov. 12., és dec. 19.) estével vett részt az Ének- és Zeneegylet hangversenysorozatában. Az előadott művek közül nagy érdeklődést váltott ki *Schubert Forellen-kvintettje*, *Kodály II. vonósnygyese*, *Brahms* H-dur és *Arensky* d-moll zongorahármasa. *Hollósy Kornélnak* (a miskolci városi zeneiskola tanárának) zongoraötöse Győrött jutott el (dec 19.) második előadásához.

Fodor Kálmán, az ev. egyházközség kitűnő orgonása, dec. 20-án rendezte önálló és nagysikerű orgona-estjét. A zeneiskola a jelen tanévben eddig már két (nov. 24. és dec. 17.) hangversenyt tartott. A szomorú gazdasági viszonyok rendkívül nehéz feladat elé állítják Győrt is a hangversenyrendezés faktoraiktól, de a vezetőkörök lelkes, önfeláldozó buzgalma mindenkor győzedelmeskedik a feltornyosuló akadályokon.

Szeged. Liszt Ferenc születésének százhuszadik évfordulója alkalmából igen sikerült hangversenyt rendezett Szeged városi zeneiskolája a Tisza szálló nagytermében, Juhász Gyula alkalmi ódáját (*Liszt Ferenc emlékezte*) Baj János szavalta el, nagy hatással. Liszt bravúros zongora-darabjainak (Nocturne, Soirée de Vienne, Rigoletto), valamint költői hangulatú néhány dalának előadása egészítette ki a színesen összeállított műsort. E szólószámokban Hilbert Janka, Jónásné Baranyi Ilona, Kollár Pál, dr. Belle Ferenc, Fiedler Walter, Perényi Pál és Körffy Endre tanárok növendékei tettek tanúságot a kitűnően vezetett intézet számottevő pedagógiai eredményéről. Befejezésül König Péter igazgató vezényelte Liszt, nagy műgonddal betanított bájos háromszólamú női karát: A felébredő gyermek dicsőenét.

VEGYES HÍREK

...

Az olasz Akadémia szép újévi ajándékot kapott Rómában. Verdinek 143. levelét (1849–1872. évekből) és a »Vendetta in domino« (1859.) operaszövegkönyvét, amelynek utóbb »Un ballo in maschera« lett a címe.

Max Koch, a német irodalomtörténet érdemes művelője, a múlt év végén meghalt Borszolóban. Háromkötetes Wagner-életrajza mintaszerűen festi hősenek szellemi fejlődését.

Sípládára zenekarral öt hangverseny-darabot és néhány Notturmo-t írt a nápolyi király megbízásából a nagy *Haydn*, 1786 és 1790 közt. (Kéziratát most találta meg.) Akkoriban ilyes divat járta. Ma azonban igazat adunk a franciáknak, akik a sípládát (németesen »verkl«t) »orgue de Barbarie« névvel illetik.

Marc Delmas francia zeneszerző, akit decemberi elhunytát jelentettük, mint író is értékes volt. A párisi Delagrave cégnél most jelent meg hátrahagyott könyve: *Gustave Charpentier et le lyrique français. «Luiza» (Louise)*, az immár ősz Charpentier legnevezetesebb operája, most került 800-adszor színre az Opéra-Comique-ban.

Walter Courvoisier, svájci származású zeneszerző s a müncheni zeneakadémia tanára, 57 éves korában Locarnóban elhunyt. Aki ismerik »Der Sünde Zauberei« című, Calderonból merített hátrahagyott operáját, nagy sikert jósolnak neki.

Dr. Josef Marx bécsi udv. tanácsos, az ottani zeneakadémia tanára és volt igazgatója, eddig csak kisebb-nagyobb-szabású zeneművek nagysikerű, tekin-

télyes szerzője volt; most beállt zenei írónak s rendszeresen írja magvas cikkeit a »Neues Wiener Journal«-ba. Legutóbbi értékes cikkének (jan. 10.) lényege benne van kettős címében: »Nem minden, ami hangzik, zene is. Az »Appassionata«-tól a vonóségyesig, amely úgy hangzik, mint a varrógép zakatolása.«

Roger-Ducasse-t, a közel 60 éves francia zeneszerzőt, 10.000 francnyi Lasserre-díjjal tüntették ki. Fiatalon a római díj nyertese volt, azóta számos nagyszabású művel szerzett nevének tiszteletet.

PÁLYÁZATI HÍREK

...

A Hollywood Bowl Association, egy nyílttéri színpad, mely több mint húsz-ezer nézőt képes befogadni, 1000 dolláros díjat tűz ki szimfónikus műre, melyet az egyesület zenekara fog a nyáron bemutatni. A díjat a bőkezűségéről híres mecénásnő: Catherine Yornell helyezte letétbe.

Nemzetközi zeneverseny Bécsben. Ez év június 5–9. nemzetközi verseny lesz Bécsben hegedűsök és énekesek részére; ez a verseny módot akar nyújtani ifjú tehetségek nyilvános bemutatkozására. A díjat Clemens Krauss elnöklése alatt előkelő zsűri osztja ki. Hazánkat Hubay Jenő képviseli a bizottságban.

100 márka pályadíjat tűzött ki a berlini *Bruinier-quartett*; 145 beérkezett pályamű közül a Max Panel-é győzött; dícséretet nyert a berlini Fritz Piket és a bécsi dr. Leopold Spinner.

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA
HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR közreműködésével

C. bérlet.

1932 január 24-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek: DÉRY MARGIT, a Városi Színház
művésznője, PALOTAI VILMOS gordonkaművész
és Dr. ERDŐS ÁRPAD operaénekes

1. VASZY: Vigjáték nyitány, (Első előadás)
2. a) LEONCAVALLO: Bajazzók — Prológus
b) THOMAS: Hamlet — Bordal
Énekli: Dr. ERDŐS ÁRPAD
3. POPPER: E-moll gordonkaverseny
Előadja: PALOTAI VILMOS
- S z ü n e t
4. WEBER: Bűvös vadász — Agátha áriája
5. a) VERDI: Aida — Ária Énekli: DÉRY MARGIT
b) VERDI: Aida — Duett (DÉRY MARGIT —
Dr. ERDŐS ÁRPAD)
6. BUTTYKAY: Magyar szvit.

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

A. bérlet.

1932 január 31-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek: SEBŐK STEFI, a Városi Színház
művésznője, KOROMZAY DÉNES hegedűművész
és GERGELY LÁSZLÓ zongoraművész

1. SIKLÓS ALBERT: Vigjáték nyitány
2. a) SZABADOS BÉLA: Pillangó — Keringő
b) ERKEL FERENC: Cabaletta
Énekli: SEBŐK STEFI
3. ZÁDOR JENŐ: Kamarakonzert kis zenekarra
Előadja: GERGELY LÁSZLÓ
4. HUBAY JENŐ: Balletzene az „Álarc” című
operából

S z ü n e t

5. JOACHIM JÓZSEF: Hegedűverseny magyar
stílusban, Előadja: KOROMZAY DÉNES
6. DOHNÁNYI ERNŐ: Ruralia hungarica

Vezényel: SIKLÓS ALBERT karnagy

B. bérlet.

1932 február 7-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek:
M. HIR SÁRI zongoraművésznő, a TOLDY
FERENC UTCAI FŐREÁLISKOLA FIÚKARA
(Karnagy REZIK BÉLA tanár) és
SAUERWALDNE SZATHMÁRY MARGIT
operaénekesnő

1. a) ZÖLD KÁROLY: Derül-borul
b) DEMÉNY DEZSŐ: Sárga a liba bögye...
c) DEMÉNY DEZSŐ: Ez a kislány...
d) MAYER HELMUD: Ébredj szívem...
Előadja a Toldy Ferenc utcai Főreáliskola
Fiúkara
2. LISZT: A-dur zongoraverseny
3. KÁRPÁTI SÁNDOR: Feltámadás.
Szimfonikus költemény. (Kézirat, első előadás)

S z ü n e t

4. a) KREUTZER: Esti dal (vonószekerek kísérettel)
b) STRAUSS JÁNOS: Polka
Előadja a Toldy Ferenc utcai Főreáliskola
Fiúkara
5. a) HALEVY: Zsidónő — Románc
b) LEONCAVALLO: Bajazzók — Madárdal
6. CSAJKOVSKY: 1812. Ünnepi nyitány

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

(A harangokat Szlezák László úr szíveségből engedte át)

C. bérlet

1932 február 14-én, vasárnap
délután 5 órakor

WEBER-EST

Közreműködnek: KOVÁTS ILONKA a Városi
Színház művésznője, HEGYI EMÁNUEL
zongoraművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára,
IMRE VINCE, LIGETI DEZSŐ és TEICHMANN IRÉN
operaénekesek és az
EGYETEMI ÉNEKKAROK

1. Bűvös vadász — Nyitány
2. F-moll fantázia

S z ü n e t

3. Részletek a Bűvös vadász című operából

- I. felvonásból: Max áriája
Bordal
- II. felvonásból: Annus—Agátha duettje, Arietta
Annus áriája, Agátha áriája, Tertzett
- III. felvonásból: Cavatina Vadászskórus

Vezényel: VASZY VIKTOR karnagy

300182

12

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, felemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

Budapest
XIII. évfolyam, 9. szám
1932 február 1

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Szita Oszkár:
Pompei antik színházai. — Páris és a legújabb zenei
stílus. — Pasticcio. — Hangversenykrónika. — Színházi
hírek. — Hangversenyhírek. — Vegyes hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Huszdik hangverseny — 1932 február 7-én — Karnagy: Bor Dezső

B bérlet.

1. a) Zöld Károly: *Derül-borul* ... — b) Demény Dezső: *Sárga a liba bögye* ...
c) Demény Dezső: *Ez a kislány* ... — d) Mayer Helmund: *Ébredj szívem* ...

Előadja a »Toldy Ferenc« Reáliskola énekkara. Vezényel: Rezik Béla tanár.

2. Liszt (1811 Doborján — 1886 Bayreuth): *A-dúr zongoraverseny*. (1849.)

Liszt Ferenc a zeneművészet egyik legtüneményesebb alakja. Át van hatva óriási reformeszméktől, melyek megvalósításának szenteli egész életét. Megteremti az egytétéles szimfónikus költeményt, mint új műfajt. Új hangot szólaltat meg az egyházi zenében és oratóriumaiban. A zongorának ihletett mestere, aki bámulatos termékenységgel ontja magából újabb és újabb kombinációit a technikai lehetőségeknek, akinek — mint Schumann mondja — az ujjja minden ízéből csak úgy árad a muzikálítás.

Két zongoraversenyét is egytétéles formában írja meg, mint a szimfónikus költeményeket. Ez a formai megoldás nem pusztán külsőség. Mélységes költői tartalom árad minden motívumából. Liszt a lelki események egész sorát fűzi koszorúba egymás mellé és ezek szabják meg úgy a zongora, mint a zenekar mondanivalóját.

Két versenyműve közül kétségtelenül az A-dúr képviseli a poétikusabb hangulatot. Egységét biztosítja a főtéma, melyet a klarinét merengő hangja szólaltat meg a fagótok és egy fuvola kíséretével. Ez átvonul az egész kompozíción. A mű forma dolgában teljesen önálló alkotás; a hagyományos koncert formának kontúrjait alig érezzük ki belőle.

Előadja: M. Hír Sári zongoraművész.

3. Kárpáti Sándor (1872 Sopron. —): *Feltámadás (Resurrectio)*. Szimfónikus költemény.

A négytétéles mű — melynek egyes tételei *attacca* követik egymást — komor gyászindulóval (*Largo e grave, quasi marcia funebre*) kezdődik. A trianoni szerződést ráerőszakolták hazánkra. Kétségbeesés és fájdalom tölti el a lelkeket az elszakított országrészek miatt. A sötét komor színeket világosító hang váltja fel. (Tempo risoluto). Nem szabad elcsüggednie a magyarságnak, letargikus kábultságából fel kell ébrednie, hogy bizakodva nézzen szembe a jövővel. Felcsendül az ősi gyönyörű egyházi ének: »Boldogasszony anyánk, régi Pátronánk...« tőle, az ország védszentjétől kér segílyt a meggyötört magyarság a nagy ínségben. Majd bariton szóló énekli: »Magyarországról, romlott hazánkról ne felejtsd el meg, szegény magyarokról!...« És megindul az újjáépítés munkája. Egy energikus fuga, mely a basszusokban kezdődik és fokozatosan egymásra tornyosuló szólamokkal készíti elő a zárótételt (*Largo e maestoso*) jelképezi a tétel mottóját: »Dolgozzál erős hittel s kemény akarattal és bízzál: az igazságos Isten megsegít. Negyszólamú kórus zengi az örök szép korált: »Erős várunk a mi Istenünk, jó fegyverünk és pajzsunk. Ha Ő velünk, ki ellenünk...!«

Baritonszólót énekli: Dr. Faragó Ferenc operaénekes.

S z ü n e t.

4. a) Strauss János: *Polka*. (Zongorán kísér: Horváth Tibor VII. o. tanuló.)
b) Nesler: *Esti dal* (vonószenekezi kísérettel).

Előadja a »Toldy Ferenc« Reáliskola énekkara. Vezényel: Rezik Béla tanár.

5. a) Halévy: *Románc a »A Zsidónő« c. operából*

Ő visszatér, remegek, a szívem dobog.

Rám teríti az éj komor árnyát.

A lelkeim balsejtelmek bántják.

Megnyugodni ah nem tudok,

Mert érzem én, Ő jönni fog,

Érzem én, Ő jönni fog.

Megnyugodni ah nem bírok

Én várok, Rá várok, Rá...

Ő jönni fog.

Ott kiűn vad szelek zúgnak

A felhők tornyosúlnak,

Oh jaj, úgy rettegek.

Ma mind felszabadulnak a gyászos szellemek.
 Ő visszatér, remegek, a szívem dobog.
 Megcsaltam drága jó atyámat,
 Bűnömre, érzem, nincs bocsánat,
 Nem bánom már, nem, elfutok.
 S csak várok rá, Ő jönni fog,

Mint a tűz, győtri szívem titok.
 Nem, nem bírom el, elfutok
 S csak várok rá, ah Ő jönni fog,
 Megnyugodni nem bírok,
 Ő vissza tér, ah Ő jönni fog hozzám.

5. b) Verdi: Ária az »Aida« c. operából.

Térj vissza győztesen! Oh miért is nyílt e bűnös szóra ajkam! Hogy te légy a megverője atyámnak, kit az kész harcra, hogy legyen újra enyem honom, palotám s a nagyogó név, melyet feltéve rejtettem. Győzd le mind a drága testvért s ha visszatértél, vérükben megfürödve, ünnepljen áldva honod rád büszke népe! S mögöttem menjen atyám, a király, henyé rabbilincsen! Ez esztelen óhaj, oh ég be ne teljen s a jó atya újra a lányára leljen. Oh pusztítsd, oh pusztítsd, oh pusztítsd el nagy ég az elnyomó hadat! Ah, hogyan ejthettem ily szót? S szerelmem lángja? Máris elfeledve volna, szívem lángszerelme, mely engem, rabnőt, a napugára itt úgy boldogított, Radames, rád a halált kérem és úgy lángol szívem érted! Ah, soha senkit itt a földön ez a szörnyű sors nem érhet! Szívemben két drága név, feltéve rejtem s titkon gondolva rájuk, siránkozom. Hol ez, hol amaz, kiért bús a lelkem, vagy sírok érte, vagy imádkozom. Ám ajkam imája káromkodásra, sirás és sóhaj, átkos bűnre vál s míg aggaszt elmém ez elborulása, szívem azt sirja váltás meg, oh halál! Szánj meg nagy ég, kit szívem áld! Írt nem talál ily győtrelem. Oh szerelmem, nagy fájdalom, törd meg szívem s hozz rá halált! Szánd meg nagy ég, kit szívem áld, fájdalmamat, szánd meg nagy ég, fájdalmamat, szánd meg nagy ég, fájdalmamat, szánj meg, nagy ég, szánj meg, nagy ég!

Éneklő: Sauerwaldné Szathmáry Margit operaénekesnő.

6. Gounod: Valentin imája a »Faust« c. operából.

Most midőn eltávozom
 S töled válok szép hazám
 Hozzad sóhajtok ég ura
 Nővérem vedd oltalmadba,
 Minden viszály elől,
 A nagy világ veszélyitől.
 Oltalmazd jó nővéremet
 Minden viszály elől.

Bizva hön az egék urában
 Majd győzni fogok hősileg
 A hazám ellenén.

Ostromnál az első,
 Miként a hős csatában.
 Szüülőhazám majd megvédem én.
 És ha Isten hívna magához
 Bátyád Teérted hő imát mond
 Oh! Margaréta.

Most midőn eltávozom
 S töled válok szép hazám
 Hozzad sóhajtok ég ura
 Védelmézd nővéremet,
 Oltalmazd oh uram!

Előadja: Dr. Faragó Ferenc operaénekes.

7. Csajkovszky (1840 Votkinszk — 1893 Szentpétervár): 1812. Ünnepi nyitány.

1881 nyarára tervezték a moszkvai Megváltó-templom beszterelését; annak emlékére épült, hogy 70 évvel azelőtt Moszkvában semmisült meg Napoleon hadserege, mely csúfosan, letörtén menekült az égő városból. Csajkovszkyt bízták meg egy megfelelő alkalmi kompozíció megírásával. A bemutatás színteréül a templom előtti hatalmas teret jelölték ki.

Ezekhez az arányokhoz mérte Csajkovszky kompozícióját, midőn a rendes nagy zenekaron kívül még hatalmas fúvókart is állított fel, mely a zárópoteózisban az orosz himnuszot intónálta.

Zsoltáros fohással kezdődik a nyitány. A hívők imádkoznak, hogy a teremő mentse meg őket az ellenség kezeiből. Aggodalom nyomasztó félelem árad a bevezető részből felénk. A könyörgés mindig erősebb, mindig panaszosabb lesz. A hegedűk reszkető tremoló fölött futamok cikkáznak. Egyszerre hirtelen csend támad, ebben messziről kivehető a közeledő csapatok felvonulása dobosz mellett.

Az *Allegro giusto* az ütközet kezdetét festi. A francia csapatok lerohanását a *marseillaise* kezdő ütemei jelzik előbb a kürtökben, majd a trombitákban. Egy nyugodtabb középtétel után átmenően szláv táncritmus üti meg fülünket, de hirtelen megcsakad, hogy ismét az ütközetet festő heves témának adjon helyet. Hatalmas fortissimuóban, ágyuk dörgése, fegyverek ropogása, dobok pergése és trombiták recsegése harsogja túl a sebesültek jajgatását, haldoklók hörgését. Az oroszok győztek, a franciák megfutamodtak: a *marseillaise* dallamának gyengülése mellett diadalmasan szólal meg az orosz cári himnusz. Diadalittasan parádés lépésekkel vonulnak fel a győztes harcosok. Örömujjongással, üdvívalgással, harangzúgással és ágyúdörgéssel fejeződik be a zeneirodalom egyik legnépszerűbb alkalmi kompozíciója.

Huszonegyedik hangverseny — 1932 február 14-én — Karnagy: Vaszy Viktor
 C bérlet.

WEBER-EST

1. Weber (1786 Eutin — 1826 London) : *A »Bűvös vadász« nyitánya.* (1821.)

Weber, a német zenei romantika megteremtője, 1821 június 18-án vezényelte Berlinben először operáját a német nemzet ünneplése és hódoló tapsai mellett. Azóta több, mint 100 esztendő telt el és Weber dallamai szemernyt sem fakultak el. Agátha imája, nagy duettje Max-szal, a nászkar, Anna tréfás áriája ma is oly frissek, mintha még meg sem száradt volna kézíratos partitúrájukon a tinta.

Nyitánya, mely népi mese, romantikájának örökéletű gyöngye oly szépségeket tár fel, melyek évtizedekre táplálták a 19. század legnagyobb mestereinek fantáziáját. A bevezető *Adagio* négy kürtjének népszerű dallama elválaszthatatlanul asszociálja velünk a cseh-morva erdők természeti szépségeit, viszont a klarinét mély regisztereinek kitartott hangjaival, valamint a gordonok és az üst-dob kísérteties stakkatóival kapcsolatosan akaratlanul is Sámuelre, a különös fekete vadászra gondolunk. A szonátaformában írt *Allegro*-tétel szellemesen egyesíti az opera témáit, Max és Agáta áriáit. Előbbi a melléktémát, utóbbi a népszerű zárótémát szolgáltatja. A kidolgozási részben Weber olyan virtuóz módon ecseteli a »Wolfschlucht« borzalmaait, hogy akármelyik multszázadvégi naturalistának becsületére válnék.

2. Weber : 79. mű. Zongoraverseny, f-moll.

A romantika egyik megalapítójának, Weber Károly Máriának nagy érdemei vannak a zongorakonzert fejlődése körül is. A műsorunkon szereplő versenyműnek (eredeti címe : »Konzertstück«) szerkezetéből látjuk, hogy maga is elsőrangú játékos volt. Ragyogó zongoratétele és emelkedett páthosza mutatja, hogy mennyit fejlődött általa a külső fény : virtuóz elem és miként formálta meg költői érzéseit a zongorán. Jelentős szerepe van nála a koncertáló szolamot kísérő zenekarnak is, együttműködésükből azonban még hiányzik az a bensőbb egybeolvadás, amely Liszt két zongoraversenyét annyira tökéletessé teszi.

Az f-moll koncert megszakítás nélkül egybefolyó három rövid tételből áll, amelyek közül az első rendkívüli szonátaformában van írva, amennyiben a kidolgozás után a szabályszerű repíz helyett a 2. tétel indulója következik. Az induló tétel viszont jelentéktelen zongoraközjáték kapcsolja össze a koncertmű utolsó részével, a brillánsan megkomponált Rondóval.

Előadja : Hegyi Emánuel zongoraművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

S z ü n e t.

3. Weber : Részletek a *Bűvös vadász* című operából.

Weber operája a legelső romantikus és vérbeli német nemzeti opera. A *Bűvös vadász* a kiinduló pontja *Marschner* és *Wagner* reformtörékvéseinek. 1817 júliusában kezdte meg Friedrich *Kind* szövegének zenésítését és 1820 május havában készült el vele. Csak Annus áriáját komponálta közvetlenül a bemutató-előadás (1821 június 18. Berlin) előtt Eunicke k. a. a szerep kreálójának kívánságára. Az opera címe eredetileg »Der Probeschuss« volt, majd »Die Jägerbraut« — ilyen címen hirdették is — és csak a premier előtt »kapta a »Freischütz« nevet. Szöveggönyve a »Zord vadász« (*Der Wilde Jäger*) c. ősi német népmesén épül fel.

Kuno a grófi főerdész Maxot jelölte ki magának segéde és utóda gyanánt, de régi hagyomány szerint Maxnak egy mesteri lövéssel kell bebizonyítania rátermettségét. Napok óta nincs szerencséje és mindig elteveszti a célt és mert Kilian — egy parasztleány — több ízben lefőzte őt, az egész falu gúnyolja. Kaspar, ki a gonosszal szövetekezett, kihasználja Max kínos helyzetét és ráveszi arra, hogy éjjel a Farkasvölgyben teljes holdfogyatkozás alkalmával öntsenek együtt bűvös golyókat. Hét közül, hat biztosan talál, de a hetediket az ördög irányítja. De Kaspar rosszul számított, mert Max ártatlan tiszta lelkiületét nem tudta a gonosz hatalmába keríteni és mikor Max a hetedik golyót lövi célba — az előbbi hatot Kaspar maga használta fel — ezt az ördög egyenesen Kaspar szívének irányítja. A haldokló átkódolásaiból derül ki minden, a gróf el akarja űzni Maxot, de egy szentéletű remete kérésére megkegyelmez neki és Agáthet hozzáadja feleségül.

POMPEI ANTIK SZÍNHÁZAI

Aki olvasta *Bulwer* könyvét, bizonyára élénken visszaemlékezik még arra a vészterhes jelenetre ott az Amfiteátrumban. Dél van és a hatalmas arénában a tömeg visszafojtott lélekzettel lesi a játékokat. Az oroszán kiugrik ketrecéből és körülnéz. Aztán idegesen körülszaladja a színházat. Olykor-olykor dühösen át akar ugrani a közönség közé s miután látja, hogy ez nem sikerül, ordítva visszakotródik odujába. Néhány perc múlva pedig új ordítás rázza meg a földet. A hegy bőmbölt és a város egész népének halálos sikitása hasította át a levegőt. Ez a jelenet megrázóan játszódik le képzeletünk előtt... Egy percre összezsugorodik a könyvet és elgondolkodik: vajjon tényleg így történhetett? Vagy csak a fantázia színezte ki a miljót és a benne lejátszódó életképet? A feleletet az archeológia és a történelem adja meg.

Tizenhét századon át annak a katasztrofális napnak a mozdulatlanságában aludt az egész város. Egyetlen faltöredék meredt a szabad égnek és a holnapot hajszoló embernek ezerhétszáz éven át nem jutott az eszébe, vajjon hová nyúlnak le a fal gyökerei...? Pompei multja ma már nem a régiségtan nagy titka, hanem mindnyájunk számára beszélő valóság, élő realitás, melynek töredékeiből elevenen, közvetlenül beszél hozzánk az antik világ mindennapi életmódja.

Az iskolában szerzett régiségtani ismereteink nagyon hiányosak és ferdek. A diák megtudja, hogy Cicero egész nap torkaszakadtából szónokolt, Caligula és Nero őrzöngött, Lívius pipázott és írt, Vergilius dadogott, Demosthenész kavicsot evett és valami nagyúr ajtaja előtt minden reggel tíz naplopó őgyelgett. Ezek alapján a legtüzetesebb fantáziával sem lehet az ókori Rómát száz embernél többel beépíteni. Pedig mindjárt realisabbá válik és közelebb húzódik hozzánk az antik világ, ha elgondoljuk, hogy Róma virágkorában másfél millió lakost számlált és például agilis részvénytársaságok voltak a város kereskedőnegyedében.

A modern kultúra egyetlen pontján sem habarnak össze annyi pompás haszonlatanságot, mint a régiségtan és főleg a művészettörténet terén. Ez utóbbi lassan el is veszíti komolyságát, mert máris csitri lányok és széplelkek szalóneledelevé válik. Kikapcsolódva tehát minden nagyképszerűsködből, ha az archeológia és a történelem rendezett adataiból a mi modern életstílusunk polgári mértékeivel rekonstruáljuk az antik világ és társadalom egy-egy életképét, meglátjuk, hogy *Bulwer* beállításai egyáltalán nem fantazmagória, hanem teljesen fedi a valóságot.

Pompeiben a nagy, tömegcélokra szolgáló amfiteátrumon kívül két művészi és irodalmi jelentőségű színház működött: egy úgynevezett »komikus« és egy »tragikus« színház. E névszerinti szétválasztásnak az előadások jellegének szempontjából semmiféle jelentősége nincs. A két színház között az volt a különbség, hogy az egyiket kisebbre, a másikat nagyobbra építették. Minden más megkülönböztetés csak nézeteltérést és zavart okoz. A pompeieiek a kisebbik színházat (a komikust) görögösen *Ódeion* (Ódeion)-nak hívták. Ennek mind a színpada, mind a nézőtere majdnem teljes épségében fennmaradt, úgyhogy ebből hiánytalanul össze tudjuk állítani az antik színház rekonstruktív alaprajzát és belső berendezését. Amint kilépünk az Ódeion falai közül, az út balra, megszakítás nélkül egyenesen a tragikus (a nagyobbik) színházba torkollik át »*Excuntibus e teatru, sinistra parte Odeum*« mondja *Vitruvius*. A város virágkorában a két színház előadásai szoros tartalmi összefüggésben állottak egymással.

Az archeológusok azt mondják, hogy az Ódeion semmiféle komolyabb célt nem szolgált, csak a színész-, zenész-, ösz- stb. próbákat tartották ott. Ezt az elgondolást színházi ember nem fogadhatja el, mert próbára nem szükséges egy egész színház, komplett színpaddal, háttérrel és nézőtérrel. Elegendő arra egy terebélyes

emelvény. Már pedig az Ódeionnak csaknem egész nézőtere épségben fennmaradt, körben köpadokkal. Az egyik köre rá van vésve, hogy *Oculatus Verus* egyik intendánsa volt a színháznak. Egy próbahelyiség számára pedig tudvalevőleg nem kell intendáns.

A két színház közül az Ódeion a szimpatikusabb. Lehet, hogy azért, mert ezt az épületet az idő jobban megkímélte s így az enyészet nem teszi oly túlvilágivá. Ez fedett színház volt, amit néhány fennmaradt fal írás is bizonyít. Tehát télen-nyáron játszott. Valószínűleg fafedő borította, mert a falak nem látszanak oly erőseknek, hogy kötötözetet elbírtak volna. A tető, mint minden pompeii épületben, összeomlott.

Ezt a színházat a polgárháború után, tehát körülbelül Krisztus előtt 80-ban építették régebbi lávárétegre, amely nagyon alkalmas talajanyag lehetett erősebb építkezésre, — de amely egy napon el is temette a ráépített várost.

Lépünk be az égnek meredő romok közé, ahol kétezer éve elhalt az emberi szó, női mosolygás és azóta időtlenül, némán a Halál játssza nagy, allegorikus jelenését.

A régi színház két egyenlő részre oszlott, a néző- és játszórészre. Az egész nézőtérfeletti épületrészt *κοιλον*-(koilon)-nak, magát a nézőteret *visorium*-nak hívták. A *κοιλον*, amit mi hibásan amfiteátrumnak nevezünk, átmetszett tölcseralakban, lépcsőzetesen emelkedett és válaszfalak, *praecinctiones*-ek által emeletekre, *cavea*-kra volt felosztva. A praecinctiok a nézőtér lépcsőzetességét három részre tagolták, ami megfelel a mai I., II. emeleti tagoltságnak. A caveak helyei kényelemben és minőségben különböztek egymástól és a nézőközönség úgy oszlott meg, mint ma. A legelső cavea négy sorában húzódtak a legkényelmesebb helyek, mert ezeket az előkelőség számára tartották fenn. A második cavea tizennégy sorát a polgári középosztály foglalta el. A legfelsőbb cavea a nép, rabszolgák, udvaroncok, szabad gladiátorok özönlötték el. Itt a nép szabadon járt-kelt. A falon különös bevések, kaparások láthatók: színészek, énekesek nevei; a nevek mellett számok, ami valószínűleg a sikerek statisztikáját mutatja. Augustus koráig a proletárság össze-vissza, szabadon özönlötte el a nézőtér felső részét, a »summa cavea«-t. Onnan nézni az előadást, »de summa cavea spectare« kiszólás közmondásos értelművé vált és a szegénységet jelentette. Augustus megszámoztatta a helyeket és parancsba adta, hogy rosszul öltözött ember nem léphet be a színházba.

A legelső caveától a legfelsőig a sorok között hat feljárólépcső vezetett, melyek alján nyíltak a be- és kijárás. A tribünre, a »summa cavea«-ra külön hátsó feljárólépcsőn lehetett felmenni. Az antik latinok praktikus szempontból gyakran építették színházait úgy, hogy az egy domboldalnak támaszkodott. Ekkor a legelső caveara felülről kellett bemenni, a kívülről vezető természetes úton. Ez látható Siracusa, Taormina, Catania, Ostia romokban megmaradt színházainál.

A legelső cavea előtti széles, alsó padlózatnak a közönséggel szembe néző oldala volt az úgynevezett »orkesztra«, melynek padlója görög márvány. (Ide vették be, hogy *Oculatus Verus* intendáns volt.) A név etimológiai eredeti jelentése (*δωρῆσαι* = táncolni) e helyet a táncolásra szánta. Az orkesztra előtti, körülbelül 18 méter átmérőjű szabad téren nem volt szabad tartózkodni, mert ez lefogta volna a hangot. E teret másrészt a perspektíva igényelte. A térség perspektívikus szépségét nagyon emeli a középen emelkedő márványoltár, melyen az előadások előtt Bacchusnak áldoztak.

A színházi helyiség közepén keresztben egy hosszú mélyedés húzódik. Ide ágyazták be a függőnyt, melyet allegorikus képekkel festettek tele s amelyet rabszolgák csavartak le és fel. A függőnyt a pompeiiiek ismerték. Két neve maradt fenn, »*siparium*« és »*aulaeum*«. E két függőnyfajta közötti pontos különbség nincs egészen felderítve. Néha a kettő együtt is előfordult, mint Apulleius is mondja (Metam.

L. X.) »*Auleo subducto et complicitis sipariis scena disponitur*«. Ez bizonyára olyan összetétel lehetett, mint a mai nagyobb színházakban a vas- és báronyfüggöny.

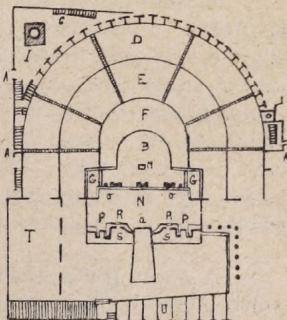
A színháznak a függöny síkján túl eső egész négyszögalakú része volt, a *δυναμή* = a scéna. Ez a szó komplex értelmében egészen mást jelentett akkor, mint ma. Ez alatt nemcsak a néző által látható színpadot értették, hanem jelentette az egész épület-részt az orkesztrától kezdve, hátra a színház utolsó kövéig. A Skéné három részre: a proscenium, hyposcenium és postsceniumra tagolódott. A *δυναμή* szó értelme később átmódosult és a látható színpad háttérét, a mai kulisszákat jelentette.

A színpad 17 és fél méter széles. A pompeieiek a színpadaikat görög mintára rendezték be. A proscenium (a mai »színpad«) hátrafelé elég szűk. Nincs mai értelemben vett többsíkú háttér, hanem a játszó alakok egy hátul húzódó, díszesen megépített sík fölött szinte *basreliefszerűen* emelkednek ki. Ez az antik görög scénika főjellege. Már pedig a pompeieiek többen vettek át a görögöktől, mint a rómaiaktól.

Amint mondtuk, az Ódeionból kilépve, egyenesen a Tragikus-színházba érünk. Az itt lejátszódó élet rekonstruálása kissé nehezebb, mert kevesebb emlék maradt fenn. A részletkérdésekre vonatkozó töredékekből kevesebbet tudunk meg. A napolii Museo Nazionale-ban a pompei-teremben őrzött egyik kódarabról megtudjuk, hogy ezt a színházat *Martorius Primus* építtette. Egy másik töredék arról számol be, hogy a jó Augustus idejében, a császár tribunátusának 22-ik évében nyílt meg. (A romokat 1764-ben ásták ki a lávaburokból.) Nem sokban különbözött az Ódeiontól. Egy domboldalon épült féltölcsér alakban. Szintén fel volt osztva caveákra. Az első sorok két szélén ma is láthatók Nero és Agrippina szobrai.

Körülbelül ez volt az alaprajza az Ódeionnak is:

A = bejárások; B = orkesztra; idáig vezettek a bejáratok folyosói; C = a legfelső caveára vezető lépcső; D = a legfelső cavea; E = a középső cavea húsz sor ülése; F = a legalsó cavea öt sor ülése; I = 4 méter magas, 6-70 méter széles tartály az illatos hűsítő víz számára; M = emelvény, melyen archeologusok szerint egy szobor állott(?). Ilyen emelvény római színházakban nincs, a görög színházakban megtalálható; ez lehetett az előadás előtti áldozati oltár. N = a színpad; O = a színpad fala; a zenészek az O alatti bemélyedésekben foglaltak helyet; P = a háttér; ezt hívták szkénének; R = egy-egy illusztratív szobor számára fenn tartott hely; S = hátranyíló ajtók és a háttér mögötti rész; Q = főszínpadi bejáró; T = raktár; U = öltözők.

Ez a színház fedetlen volt, mint az antik világ legtöbb színháza. A tető különben a pompeieiek elpuhultságát szolgálta. Az Ódeiont azért fedték be, hogy a téli hűvösség »ne zavarja az arcátlan falusias elpuhultságot« (Tertullianus). A fedetlen nagy színház fölé a nap és szél ellen ponyvát borítottak, amikor arra szükség volt. A tetőponyva kifeszítését tengerészek végezték, mert ez nagyrészt hajós munka. A rómaiak gyakran gúnyolták a pompeieiket, mert félnek egy kis naptól és széltől. Később pedig a rómaiak üzték a legszélsőségesebb tetőponyvakultuszt. Pompei nagyon széles vidéken fekszik; szélben pedig nem lehetett ezt a »velariumot« szétteríteni hagyni. Martialis egyik epigrammájában meg is emlékezik egy körülményes alkalomról: »*In pompeiano tectus spectabo teatro, nam populo ventus vela negare solet*«.

Nero selyemből, Caligula bíborból készíttetett tetőponyvát. De az elkényeztetett pompeieieknek ez sem volt elég. Meleg időben mesterséges, finom esőt idéztek elő, sőt ezt a vizet meg is illatosították.

Pompei legnagyobb színháza a valamivel messzebb fekvő *Amphitheatron*. Nevében benne van a jelentése: dupla színház, vagyis két színház összetöltött kombinációja, melyben a két orkesztra egy ovális térben egyesül. Ez római találmány, ahol nagyobb számú közönség oly *cirkuszi* látványosságot igényelt, amely zárt helyen, szélesebb arénában játszódhatik. Ilyen építkezésmód legóriásibb alkotása a római *Colosseum*, melyben kilencvenezer ember kényelmesen elfért. A pompeii cirkusz a város arányaihoz és lakosságszámához képest elég nagy. (130 × 102 méter ovális alak, körülbelül húsz-ezer ember számára.). Takarékosági szempontokból a föld nivójánál alacsonyabbra épült; szinte beleépítették a földbe, mint egy tányért.

És most térjünk vissza a történelmi szemlélődéseink által rekonstruált Ódeionba. A fennmaradt kevés töredék is oly közvetlenül beszél, mintha csak tegnap játszódnott volna le az »utolsó színelőadás« és mi egy kis fantáziával könnyen bele tudjuk magunkat képzelni annak vérkeringésébe. Dél van; ilyenkor pedig a latinoknál tömve voltak a színházak. A józan latin természet az éjszakát alváásra szánta és nappal ment a színházba.

A jegyeket megszámozott helyek szerint adták ki. Az ásatások közben nagyon sok, össze-vissza elszórt, különböző nagyságú és kiállítású, pénzalakú csontjegyet találtak. Egyik jegyet például ez a felírás díszíti (egymás alatt): CAV. II., CVN. III., GRAD VIII., CASINA, PLAUTI, vagyis II. cavea, III. feljárólépcső, VIII. sor Plautus »Casina« c. darabjához. (A szerző neve mindig genitívusban van.) Más két jegyen például ez olvasható: XII. (az alsó IB görögül XII.), Aischüloi.

A jegyek felírásai alapján tehát nagyjából össze lehet állítani az előadások repertoírját.

A talált jegyek újra felvetik a kérdést, amely gyakran foglalkoztatta a régiségbúvárokat: a belépődíj. Ha vállalkozó (direktor) rendezett egy-egy előadássorozatot, akkor a helyekért fizetni kellett. A nép ekkor is ingyen ögvelgett az emeleteken. *Svetonius* megemlíti (»vitae duodecim Caesarum«) Caliguláról, hogy »inquietatus fremitu gratuita in circo loca de media nocte occupantium...« (a császárt idegesítette a kora hajnal óta ott lézengő *ingyenes* tömeg zajongása). Egy másik megjegyzés szintén fényt derít a kérdésre: Plautus az »Asinaria« prologusában mondja: »... age, nunc reside! cave modo ne gratiis.« (Most menj, foglalj magadnak helyet! De vigyázz, nehogy ingyen surranj be.).

* * *

A »casa poetae«-ban látható híres, elég csonkítottan mozaik egy színházi próbát ábrázol. A képen megőrzött figurákkal könnyen be tudjuk népesíteni az Ódeion színpadát.

E művelt város mindennel számoló rendkívüli színházi érzékére vall egy nagyon érdekes akusztikai eljárás. A színpad mögött a fej magasságában bronzból készült üstszerű harangokat helyeztek el a hangvisszaverődés erősítésére. Erre ugyan inkább a tágas római színházakban volt szükség, mert itt Pompeiban a színház méretei a természetesnél kissé erősebb, de normális emberi hangot is szépen leköszölték. Ez a dinamikai felfokozás és a nagyobb színházakban az emberi méretek eltörpülése tette szükségessé az antik színészet főkarakterisztikumát, az *álarcot*, melyet, ha akár festményekről, akár fennmaradt példányairól megnézünk, érdekes megfigyeléseket tehetünk. Az álarc annak idején ugyanazt jelentette, mint a mi redukált színpadi méreteinkben a »jellemszínész«: a szerelmes, a naiva, a nagyasszony, az öreg paraszt stb. stb. Egy-egy színtársulat 8–10 ilyen álarcot hordozott magával. Akadnak közöttük olyanok, melyek fél-fél oldalukon mást fejznek ki s ilyen álarcban a színész profilban recitált.

A nők szereplését a színpadon egyedül a pompeiiiek engedték meg. A megemlékezések egy *Arbuscula* és egy *Dionisia* nevű művelt, nagyzúri színésznőről beszél-

nek, akik egy szezon alatt 800 nagy sestertiust harácsolnak össze, ami akkor hajmeresztő összeg volt. Igaz, hogy mégis vonzóvá teszi a pompeii közönséget, hogy a műveltséget és az általános emberi tulajdonságokat méltányolta jobban és sohasem esett meg, hogy vigécekből lett divatos világsztár lábai elé dobta volna a vagyonát...

Egy előadás elmaradhatatlan kísérője volt a zene, melyet a »Tibicines«-ek szolgáltattak. A zenekar és a kórus a színpad előtti mélyedésben foglalt helyet. A zenészek külön szervezetbe tartoztak. A zenekar ércből, nádból, szaruból készült fúvóhangszerekből, tibiákból, milcinákból, sarránákból tevődött össze. Egy festmény egy tibicinást ábrázol, amint játszás közben ballábával a taktust üti. A kórus hangok szerint oszlott meg. Seneca 84. epistolájában így ír: »Non vides, quam multorum vocibus chorus constet: unum tamen ex omnibus sonus redditur. Aliqua illic acuta est, aliqua gravis, aliqua media. Accedunt viris feminae; interrumpuntur tibiae; singulorum ibi latent voces, omnium adparent.« E sorok tehát kétségtelenül harmonikus összjátékra céloznak. Zenetörténetileg csak az a titokzatos, hogy a vokális harmonikára való ennyire határozott utalás mellett a hangszeres harmóniára való célzásnak semmi nyomát sem találjuk.

A birodalom virágkorában, Krisztus születése körüli időben a szavakkal operáló színész, szerző vagy igazgató politikai elővigyázatosságból pantomimot és varietét iktatott a színházak műsorába. Ezeknek a mithosz világából vett történelmi vagy allegorikus tartalmát mindenki megértette.

Az előadások előtti gyülekezés semmiben sem különbözött a maitól. Ha előkelőség érkezett, a közönség jól megnézte. Gyakran lehetett hallani görög beszédet, ami akkor modern idegen nyelv volt. A felvonásközök hősei, a hölgyek szépek, ragyogóak voltak, rózsaszín és fehér ruháikból keleti illat áradt szét.

A tibicinások elé a karmester, a színpad elé az igazgató állott és a függöny legördültekor a zenekar valami előjátékot játszott, melyről a közönség ráismert a következő darabra, úgy, mint ma. A színészek szavát különben gyakran váltotta fel a zene. Ez töltötte ki a felvonásközöket is. Plantus a »Pseudolus« I. felvonását így fejezi be: »Tibicien vos interea hic delectaverit.« (»Közben majd a tibicinások szórakoztatnak titeket«).

... A déli nap erősen rásüt a fedetlen közhízházra. Egyszerre csak egy selyemfüggöny terül szét. Halvány, lágy árnyékot vet a ragyogó ruhákra, a gyönyörű nőkre; azok szépsége intímebb, beszédesebb, vonzóbb lesz. A zenekar egy közjátékot játszik... Valahonnan illat árad... egyszerre finoman szemergő, permetező parfümeső tölti meg a levegőt... Valljuk be, ilyen »falusias elpuhultságban« ma is szívesen hallgatnánk egy-egy előadást. A zene megszűnik, a beszélgetésnek vége. Csend lesz. A színpad megnyílik, kezdődik a tragédia második felvonása. A darab végén a függöny felgördül... Az illúzió szertefoszlott...

Újra vissza kell esnünk mindennapi nehéz életünkbe és vinni a terhet a holnap felé.

Most néhány órára a tegnap megkövesedett világába éltük bele magunkat, végigsétáltunk a halott város korzóin... Mennyire ugyanaz a mi életünk, mint volt annak idején azoké. Az évezredek leperegtek, de az ember ugyanaz maradt. Akkor elmentek a »tragikusba« vagy a »komikusba«, ma elmennek a Scalaba vagy a Dal Vermébe, az Operába vagy a Vigbe...

Haldokló, késő őszi, esti csend borul a halott városra. Az ember szava oly sajátságosan, idegenül hangzik itt. Egy kis kutyus bolyong és szaglász. Itt mindenki vándor. Az üresség és terméketlenség árnyéka lebeg a romok felett »Venient tibi duo haec in die uno, sterilitas et viduitas«. Itt senkinek sincs állandó lakóhelye. Egy távoli halk csengő jelzi, hogy az élők távozzanak innen. Ez a halál birodalma.

Pompei, 1931 december.

SZITA OSZKÁR

PÁRIS ÉS A LEGÚJABB ZENEI STILUS

A francia »új zene« külföldön legismertebb képviselői: Maurice Ravel és Darius Milhaud. Amaz ragyogóbb, szellemesebb; bizarr alkotásaiban sok van abból, amit a multak rajongói zenének neveznek. Annál merészebb és kevésbé élvezhető Milhaud politonalitása; új nagy operája »Maximilien«, ilyen kellemetlen kritikákat kapott: »A Nagy Operában hadüzenet hangzott el: művészeti háborúé; Milhaud teljesen szakított az összhang- és zeneszerzéstani törvényeivel; ezeknek ő régi esküdt ellensége. Emlékszem, milyen lármás ellenségeskedés fogadta valamikor a »Pelléas...« és a »Sacre du printemps« új hangjait; nem tudom: most miért fogadta a főpróba hallgatósága béketűréssel a metsző vagy épen ijesztő disszonanciákat... Anarchikus hangzások, brutális különösségek, süvöltő hangszerelés libabőrössé tesznek mindenkit, aki valaha a zene elveit tanulta... Micsoda hosszú és fáradságos dolog, megtalálni akarni az egyes személyek vagy érzelmek jellemző motívumait — mégis zongoraátiratban is, hol néha 6, 7, sőt 8 vonalrendszer van egymásfölé írva... Itt a 27. lapon, találtam egyedül olyan helyet: 6 ütemet, amely (a-mollban tartva) megtartja tonalitását. Milhaud zenéje forrongó, apokaliptikus, mérges gőzöket lehelő, mint a »Macbeth« boszorkányainak üstje. (Henry Malherbe, a »Le Temps« január 13-ai számában.) »Milhaud zenéje értelmetlen, lélektelen; kháosz, amelyet isteni szó nem változtat renddé. (Jaques Marteaux: »Journal des Débats.«) »Lehetséges, hogy ez a jövő formulája; végre minden megeshetik. A komponista tudja művészetének nyelvtanát, helyesírását és nyelvét, de eszperantóul beszél, volapükül. Ilyen ötletekkel nem volna szabad a Nagy Operában jelentkezni, olyan életkorban, mikor az ember már nem handabandázó ifjóné. (P. B. Gheusi: »Le Figaro«). A zeneszerző kétségkívül sokoldalú, ereje is bámulatos. A túlnyomó eszmunka megbénítja érzelmi oldalát és kifejezőképességét. A politonális nagy egészben csak itt-ott tűnik elő egy-egy világosan fogalmazott frázis. (Jean Prodhomme: »Le Matin«). »El lehet mondani, hogy háromféle zene van: jó, rossz és Milhaud-féle. Nem volna szabad M.-nak elfelejtenie, hogy ebben a hadállásban nemcsak bátorinak kell lenni, hanem okosnak is, különben csakhamar ráfanyalodnak, hogy visszavonulóra trombitáljanak. (Ch. Teuoc: »Le Petit Parisien«). A berlini Vossische Zeitung, amely e szemelvényeket összeállította, azt következteti, hogy a párisi hivatalos kritika« ellensége a haladásnak. Ezzel szembeállítjuk a »N. Zürcher Zeitung« G. Sch. jelzésű párisi tudósítóját, aki (január 13.) tárcacikkének első felében megasztalja a zeneszerzőt, azt is állítja, hogy »ohne Aufdringlichkeit« muzsikál, in der denkbar diskretesten Art, a zenekar szözlamai átlátszóak... de aztán elismeri, hogy a kedvező benyomás nem tartós, az átkomponált zene miatt a szöveg érthetetlen »ohne dass uns die Musik dafür entschädigte!« Az utolsó kép ugyan hatásos, de már nem képes felkorbácsolni az ellanyhult érdeklődést. A cikkíró megállapítja: »sehr kühle Aufnahme«, nagyon hűvösen fogadták az operát, (amit mindezek után természetesnek kell találnunk) — de megpróbál a mű előnyeiről beszélni, végül jónak találná, ha némi változtatásokat eszközölnének... —y

PASTICCIO

Régi hirdások nyomán jegyezzük fel ezt az érdekes kis epizódot 1815-ből, a bécsi kongresszus epilógusából. I. Sándor az oroszok mindenható cárja arra a hírre, hogy Napoleon ismét partraszállott Franciaországban, otthagya Bécest és fényes kísérettel rohogott hazánk északi vármegyéin és Lengyelországon át vissza, Szentpétervárra. Egy napra megpihent Bártfán, hogy váltott lovait bevarja. Desewffy József gróf kastélyában fényes vacsorát adtak tiszteletére. A cár sokat hallott a cigánymuzsikáról és arra kérte a házigazdát, hogy kerítsen valahonnan egy pár szál faraót, mert magyar nótákat szeretne hallani. Nemsokára jött egy hegedűs, egy cimbalmos és egy bőgös és tisztességtudóan belekezdett egy minétbe és egy langausba. A cár kedvetlenül leintette a cincogást és magyar nótákat kért. A szerencsétlen tót-cigány — nem jutva más eszébe — belekezdett abba az inszurrekciós indulóba, mellyel János főherceg hadseregét csúfolták. Nevetve szolt erre a cár a mit sem sejtő Desewffy grófnak: *Mais c'est une persiflage... ? ! C'est assez* és bosszúsán tért nyugvóra.

A *hangverseny* szó internacionális neve (Concert, koncert) Angliából származik. *Consort*-nak kisebb klubféléket neveznek Londonban, a 17. században, miket az együttmuzsikálás céljaira alapítottak. Hivatásos zenészek és zenekedvelők hódoltak itt passzióiknak azzal, hogy kamarakoncertek, madrigálok, szvitek együttes előadásában mindenki azzal a hangszerrel vett részt, melynek kezelésében jártas volt. Olyan hangversenyt, melyen már belépődíjakat szedtek, hivatásos zenészek bevonásával legelőször *Banister* John hegedűművész, II. Károly angol király karmestere rendezett Londonban, 1672-ben.

*

Kisfaludy Sándor a Kesergő szerelem halhatatlan költője nagy zenerajongó volt, sőt maga is komponált. Az »Aurora« mellékletén több ízben találkozunk nevével *Magyar (ongarese)* feliratú zongoradarabok élén. Kisfaludyt Zala vármegye 1793 tavaszán küldötte fel Bécsbe a testőrséghez. A daliás levente szellemességével, megnyerő modorával napok alatt meghódította nemcsak a bécsi főúri társaságot, hanem egy gyönyörű táncosnő — *Medina Mária* — szívét is; szerelmi kalandjairól még évek múlva is irigykedve beszélt a császárváros aranyifjúsága. Ebben az időben ismerkedhetett meg Kisfaludy a Vasárnapi Ujság egyik (1859. évi január 30.) számának híradása szerint az akkor 23 éves Beethovennel is, bár ezt az adatot Kisfaludy Sándor életrajzíróinál sehol sem erősítik meg. Kétségtelen, hogy Beethoven akkor még nagyon idegenül mozoghatott Bécs főúri szalonjaiban, hiszen mindössze egy évvel előbb telepedett meg második hazájában.

*

Haydn vígoperájának (»A sántító ördög«) keletkezéséről feljegyezték, hogy a 21 éves mester egész véletlenül jutott szöveggönyvéhez. Egy *Kurz* nevű színház-igazgató sokat hallott a »tehetséges« muzsikusról. Meghívta lakásába és felszólította, üljön a zongorája mellé. »Most egy pantomimet játszom el Önnek, rögtönözzön hozzá megfelelő kísérőzenét. Képzelse, hogy vízbe estem és segítségért kiabálok...!« ezzel tényleg hasra feküdt egy pamlagon és kézzel-lábbal vesztettül kapálózni kezdett. Ezalatt Haydn oly találó $\frac{6}{8}$ -os ütemű élénk illusztráló muzsikát játszott ehhez a furcsa némajátékhoz, hogy a direktor vígan ugrott fel kényelmetlen helyzetéből, nekirohant Haydnnak, ölelte, csókolta, majd megfojtotta és boldogan kiáltozta közben: »Ön az én emberem, ön fog operát írni számomra!« A mű elkészült, nagy sikert is aratott. Haydn 25 aranyat kapott érte, de két előadás után le kellett venni a műsorról, mert szövege igen sértő célzásokat tett akkor szereplő politikusokra.

*

A bécsi Hofarchivumban őrzik azt a 18. század végén használt udvari etikett-kódexet, mely a Favoriten-kastélyban tartott operaelőadások és táncleckék ceremóniáit írja elő. Megtudjuk belőle, hogy *Mária Terézia* apjának VI. *Károly* császárnak operáiban csakis főhercegek és főhercegnők léphettek fel. Kivételt csak *Keglevich* József gróffal, egy ifjú magyar főnemessel tettek, akire *amoroso*-szerepeket osztottak ki. Ennek a *Keglevich* grófnak még egy kiváltsága volt: táncórán keztyűs kézzel érinthette partnerének az ifjú *Mária Terézia* főhercegnőnek ujjait, míg a többi főrendű fiatalság a menuetto lejtése közben csak annak a zsebkendőnek szélét foghatta, melynek egyik csüskét a főhercegnő tartotta kezében. A schönbrunni udvari színházat *Mária Terézia* már megkoronáztatása után építette férje, lotharingi Ferenc számára.

HANGVERSENYKRÓNIKA

Budapest, 1932 január 15.

Európa minden zenecentruma egy sajátságos jelenséget állapít meg: a szolisták hanyatlását a hangversenyzenekarok tömegprodukciónál szemben. A vándor énekesmadaraknak (Beer Teréz, Koenen Tilly stb.) ma már se híre, se hamva. Letűnt a hangversenyénekese (Balladensänger) romantikus korszaka is. De annál jobban szaporodnak a különféle címen működő zenekarok; velük párhuzamosan egy új, ifjabb karmestergeneráció jelentkezik, mely hangos reklámszóval követeli érvényesülését. Vajjon gazdasági okok lappanganak-e a különös szimptóma mögött, vagy pedig a hangosfilm és a rádió okozta tömeges zenésznomor? Bizony bajos eldönteni. Megállapítható tény azonban, hogy az elmúlt hónap zenei eseményszámba vehető hangversenyeinek 50%-a (!) zenekari koncert volt.

Filharmónikusaink harmadik és negyedik bérleti estjének újdonságai: Schmidt Ferenc »Változatok egy huszárdal felett Casella »Italia« c. rapszódiaja, Radó Aladár gordonkaversenye és Ravel Bolerója. Közülük az utóbbi emelkedett ki friss közvetlenségével, színpompás hangszerelésével. Ravel érdekes kísérlete — a megszokott figurációs változatok helyett instrumentálisan variálni egy dalformában írt spanyol táncot — elemi erővel ragadta meg a közönséget és hálás tapsokkal köszönte meg a kitűnő előadásban szervirozott csemegét. Radó Aladár szűrke gordonkaversenyét Csuka Béla jobb ügyhöz méltó készültséggel szolgáltatta meg. Hálátlan feladat volt, Schmidt Ferencnek, Bécsben élő honfitársunknak variációi korántsem ütötték meg azt az előkelő magas nívót, amihez operája (a »Notre Dame«) és szimfóniája után hozzászoktatott bennünket. Casella olasz rapszódiajától is sokkal többet vártunk. Bach-Vivadi négyzongorás versenyműve tökéletes interpretációban került bemutatásra Dohnányi mester négy kitűnő növendékének előadásában. Guglielmotti Anna nemes hanggal szárnyaló előadásban énekelt el Mozart *Exultate jubilate* c. motettáját. A zsúfolt nézőtér lelkesen ünnepelte a kivételes műélvezetért. Nem tehetünk róla: mindkét esten mégis csak Schumann és Brahms szimfóniai férfoztek legközelebbi lelkünkhöz. Hallgatásuk közben felejtkeztünk csak meg igazán minden gondunkról, bajunkról. Dohnányi érdeme, hogy mindkét mesterművet régen hallott eszményi előadásban fedezhettük fel önmagunk előtt.

Failoni, az Operaház olasz karmestere, kit Radnai igazgató az olasz operák *bel canto* stílusának fejlesztésére szerződttetett, eredeti hivatásától eltérően Wagner-operák és klasszikus hangversenyművek dirigálására vetette magát — váltakozó sikerrel. Bár a fővárosi sajtó egy jelentéktelen töredéke minden szereplését hódoló üdvörléssel köszönti, az a muzsikuskárda, mely a könyvnélküli vezénylés ócska blöffétől nem reszegül meg és nem hagyja magát tőle félrevezettetni, kellő értékére tudja redukálni Failoni mester művészi produkcióit. Operai működését már több ízben feszegettük e lap hasábjain. Most csak a hangversenydobogón való utóbbi szerepléseiről néhány szót. Hallottunk tőle egy Mozart-estet, hallottuk továbbá Beethoven Eroicáját és a hetediket és három Strauss Richárdot: a Till Eulenspiegel, a Don Juant és a Don Quixotet. Utóbbi három mű, úgylátszik, közelebb áll fiatal, rakoncátlan, idegesen kapkodó, egységes tempókat nem respektáló egyéniségéhez. Még a Mozart-esten is helyenkint bele tudta magát élni a Figaró komponistájának sokrétű lelkivilágába. De Beethovenhez alig volna szabad hozzányúlania. A közönség mintha megérezte volna Failoni művészi teljesítményének igazi mérlegét, csak a Strauss-műveknél melegegett igazán fel.

Krips József, a karlsruhei opera főzeneigazgatója alapos, komoly készséggű karmester. Változatos, érdekes műsorának számai közül Hubay Chaconne-átíratát

várta nagy érdeklődéssel a Budapesti Hangversenyzenekar közönsége. Bachnak egy szál hegedűre írt monumentális chaconnejához *Mendelssohn*, *Schumann* írtak már kísérőzenét, *Taussig*, *Brahms* és *Busoni* pedig zongorára tették át. Hubay — a chaconnenak egykor egyik legbravúrosabb interpretátora — áhítatos félelemmel a mű örök szépségeit átérző művész lelkesedésével bővítette ki a hegedű szűk keretébe alig beilleszkedni tudó polifóniát a nagy zenekar sokszínű hanghatásaira. Alkotása kitűnően sikerült. Lendületes fokozás van az egymásra halmozódó variációk dinamikájában ; gyönyörűen hangzanak továbbá a dur-variációk, halvány, kódós lírájukban. Úgy *Krips* Józsefet, valamint Hubay mestert percekig ünnepelte tomboló tapsokkal a Zeneakadémia termét zsúfolásig megtöltő előkelő közönség.

Zsolt Nándor dirigálta biztos kézzel, férfias erővel a Hangversenyzenekar legutolsó bérleti hangversenyét, melyen *Siklós* Albert szellemes, frissen pezsdülő vígjátéknyitánya került bemutatóra. *Kennedy* Daisy Bruch skót-fantáziájának bravúros előadásával bizonyította be zenei rátermettségét. Feltűnt hegedűjének nemes tónusa. Chopin f-moll zongoraversenyében pedig *Hegyí* Emánuel artisztikusan ragyogtatta bravúros technikáját.

Jól sikerült Amadeo *Baldovino* olasz gordonkaművész hangversenye is, ki Haydn és Schubert gordonkakoncertjeit játszotta finoman, fejlett stílusérzéssel. A verseny-műveket a kitűnően kísérő Hangversenyzenekar diszkrétén támasztotta alá. A dirigens: *Nicolai van der Pals* Sibelius D-dur szimfóniájában pontos, lelkiismeretes karmesternek bizonyult, ki nem közönséges stílusérzékről tett tanúságot.

Bor Dezsőn, a Székesfővárosi Zenekar kitűnő elnök-karnagyán kívül négy magyar karmester állott a kitűnő együttes élén : *Fleischer* Antal, *Kenessey* Jenő, *Bárdos* Lajos, és *Árokháthy* Béla. *Bor* Dezső különösen *Charpentier* itáliai benyomásainak, *Casella* »La gíara« c. táncszvitjének és *Liszt* Hungáriájának gondos betanításával és bravúros eldirigálásával aratott megérdemelt tapsokat. A közönségnek nagyon tetszett *Casella* szellemes, kitűnően hangzó műve, mely a fiatal olasz mestert legelőnyösebb oldaláról mutatta be. *Offenbach* bájos kis vígoperáját *Kenessey* dirigálta fölényes biztonsággal, lendületesen. *Bárdos* Lajos a nagyon kultúrált *Palestrina*-kórussal gregoriánénekeket, majd magyar karácsonyi énekeket mutatott be, egybevágó előadásban, sok stílusérzéssel. Különösen tetszettek *Deák*—*Bárdos* György, *Bárdos* Lajos, *Demény* Dezső, *Kertész* Gyula és *Zsaskovszky* József feldolgozásai. *Árokháthy* Béla a protestáns egyházi zene gazdag kincstárából szedett össze három gyönyyszemet : *Bach* egyik kantátáját, Karácsonyi oratóriumát és *Buxtehude* kantátáját.

A lefolytatott hangversenyeken a magyar szerzőket ezúttal *Kenessey*, *Perényi* és *Gy. Márkus* Kily képviselték. *Perényi* szolid struktúrájú invenciózus szimfóniája mellett különösen *Kenessey* groteszk kis indulója nyerte meg a közönség tetszését. Helyszűke miatt alig tehetünk egyebet, mint a közreműködő művészek névsorát adjuk : *Dullien* Klára, *Szabó* Margit és *Gál* Marcell (hegedű) *Herz* Lily és *Damokos* László (zongora), *Goda* Gizella, *Némethy* Ella, *Losonczy* Dezső, *Lósy* Hugó, *Blank* Hilda, *Kemény* Frida, *Steinberger* Béla, dr. *Győry* Pál, *Darvas* Ibolya, *Sándor* Mária, *Bertók* Ferike és *Somló* József. Mindannyian bőségesen kiérdemelték a közönség zajos tetszésnyilvánítását.

Két világhíres kamarazenetársaság a Római vonósnégyes és a *Léner*-kvartett szerzett őszinte gyönyörűséget közönségének. Előbbiek *Schumann* hervadhatatlan I. vonósnégyesével, utóbbiak a *Brahms*-kvartett utolérhetetlenül egybevágó előadásával tették felejthetetlené a megnyilatkozás erejével ható művészi együttjátékukat. *Lajtha* Lászlónak új vonósnégyesét a *Waldbauer*—*Kerpely* kvartett mutatta be. Érdekes, egyéni utakon haladó munka, melynek kvalitásai csak a mű többszöri meghallgatása után analízálhatók lelkiismeretesen. A közönségnek tetszett a kompozíció és zajosan tapsolta ki a zeneköltőt.

dr. L. H.

SZÍNHÁZI HÍREK

....

Német színpadok összefoglaló statisztikáját állította össze Wilhelm Altmann az elmúlt 1931-es esztendőre. A százon felüli előadások rangsora a következő. *Carmen* (407), *Tannhäuser* (301), *A büvös vaddász* (295), *Lohengrin* (279), *A varázsfuvola* (277), *Paraszbecsület* (264), *Bajazzók* (255), *A trubadur* (251), *Pillangó kisasszony* (245), *Hoffmann meséi* (242), *A bolygó hollandi* (241), *Hegyek alján* (240), *Bohémek* (230), *Fidelio* (221), *A jegyverkovács* (211), *Cár és ács* (211), *Aida* (210), *Nürnbergi mesterdalnokok* (207), *Tosca* (202), *Figaro lakodalma* (201), *A rózsavirág* (192), *Rigoletto* (185), *A vadász* (175), *A szevillai borbély* (174), *Don Juan* (164), *Szöktetés a szerájból* (153), *Az eladott menyasszony* (151), *Jancsi és Juliska* (141), *Simone Bocanegra* (131), *A vindsori víg nők* (130), *Traviata* (127), *Faust* (122), *Az álarcosbál* (121), *Mignon* (120), *Márta* (117), *Undine* (117), *A walkür* (115), *A Rajna kincse* (112).

Strauss és Milöcker művei január elsején felszabadultak. Előadásuk után ezután nem kell jogdíjat fizetni.

Josef Krips, aki Hubay új operáját dirigálta Karlsruheban, ott méltó utóda a nagy Felix Mottl bayreuthi karnagy; mikor a »Parsifal« felszabadult: ezt egy héten hatszor dirigálta s általában szereti a nagy feladatokat. Szülővárosa, Bécs, a még nem egészen 30 éves művészt meghívta vendégül operaházi dirigálásra.

Antwerpen sem tudja fenntartani operáit. A flamand opera zárva marad, a franciát valószínűleg sikerül magánúton elegendő anyagi támogatáshoz juttatni.

A milánói Scala évadát Bellini halhatatlan »Norma«-ja nyitotta meg, első előadásának 100. évfordulóján. Karácsony második ünnepnapján. Trentinaglia új főigazgató rendelkezése szerint *Panizza* dirigált.

Algir most ismerkedett meg Wagner Nibelung-trilógiájával. Egy bécsi születésű fiatal karmester: Erich Stekel tanította be és dirigálta.

Olaszországban nemcsak az állandó operai, vagy drámai színtársulat fehér holló, hanem a szimfónikus zenekar is. Ilyet csak nemrégiben alapítottak Rómában, majd Firenzében; most Kossuth városában is sikerült szervezni: Torinóban, hol a fenntartó társulat élén Franco Alfano ismert zeneszerző áll. A karnagy egy Gedda nevű, még fiatal muzsik.

HANGVERSENYHÍREK

....

Hindemith gordonkaversenyét a *Nederlandsch Kamerorkest* mutatta be Hollandiában.

Heger Róbert Verdi-változatait nagy sikerrel mutatták be Glasgowban.

A müncheni Pászthory-vonósnegyes Beethoven és Bruckner műveit mutatta be ciklikusan.

Második nemzetközi Bruckner-ünnep-séget rendez Salzburg városa ez év nyarán (augusztus 29. és 30.) a salzburgi ünnepi játékok keretében.

A kontrapunkt művészete nem halt ki; ma is vannak ihlett zeneköltők, akik nagy tudásának és szigorú fegyelmezettségnek tanúságot nyújtják műveikben. Ilyen a fiatal Kurt Thomas, aki 27 éves létére a lipcsi konzervatóriumban a zeneelmélet tanára; karácsonyi oratóriuma a fenséges szépnek megtestesülése s egészen a régi ellenpontozó stílusban van írva Berlinben. az állami és a dóm-énekkar közösen adta elő.

Páris két új zenei eseménye: Otto Klemperer a jeles német karnagy az *Orchestre Symphonique de Paris* élén a Pleyel-teremben dirigálta Bach 2. szvitjét, Mozart g-moll concertjét és Bralms I. szimfóniáját; kár, hogy Karácsony napján, amikor a franciák hagyományosan cafe-restaurant-ban mulatnak; de jelen volt sok jeles zenész (Honegger, Milhaud stb.) Az ott már kedvelt Hösslin pedig bayreuthi előadásban dirigálta »Tristan und Isolde«-t.

Mahler tizedik szimfóniája töredék maradt, a cseh nevű, de tősgyökeres bécsi Ernst Kronek kegyeletű és avatott kézzel kiegészítette lassú tételét, mely most Münchenben Hermann Scherchen vezényletével mély hatást tett.

Amerikából most tért haza két bécsi nagyság: Elisabeth Schumann drámai énekesnő és férje Carl Alwin karnagy, mindketten az állami opera tagjai. Egyik newyorki hangversenyükön olyan nagy művészek is megjelentek a hallgatóság közt, mint a már 75 éves Marcella Sembrich, Geraldine Farrar, Frieda Hempel világhírű énekesnők és Erich Kleiber a berlini karnagy.

Berlin filharmónikusai, élükön Furtwänglerrel, júniusban körutat tesznek északnémet városokban s egypár hangversenyt adnak Londonban, Liverpoolban, Hágában és Amsterdamban.

VEGYES HÍREK

....

A Burell-féle Wagner-gyűjteményt (400 levél és 560 kéziratot kötaoldal) *Centis-Bok* asszony vette meg Amerikában.

Dr. Szendrei Alfréd a Mirag (Mittel-deutsche Rundfunk A.-G.) zenei főigazgatója ez év júniusában válik meg a részvénytársaságtól, melynek alapításában és megszervezésében jelentékeny szerepet vitt.

II. Károly angol király dalainak kéziratát találta meg *Leslie Bridgewater* a Globe Theater igazgatója. Az érdekes lelet 1675-ből való.

„Photostat-felvétel” a fényképezésnek egy sajátos neme, amelyet itt nem ismertethetünk; áldásait 1927 óta a nagy bécsi nemzeti könyvtár zenei osztálya élvezi, melynek egy A. Hoboken nevű, Bécsben letelepedett — de a világban sokat bolygó — hollandi nemcsak odaajándékozta gazdag fényképgyűjteményét, hanem ezt azóta is 30.000 újabb darabbal gyarapította, sőt ő fizet egy képzett tisztviselőt, aki a páratlan gyűjteményt rendezi! Le van fényképezve a nagy mesterek zenei alkotásának első kézírata, továbbá fontos iratok, amelyek a mesterekre, illetőleg műveikre vonatkoznak — s amelyek a világ minden táján szétszórva, alig hozzáférhetően, ki vannak téve az elkallódásnak, míg itt a dicső zenei múltú Bécsben bárki által tanulmányozhatók. Persze még sok megszerzeni való van szerzte a világon; s mennyi minden semmisült meg évszázak alatt, mielőtt egy nemesen rajongó lélek fénykép útján megőriztette az utókor számára... Nagy érdeme dr. Heinrich Schenker bécsi zenei főnök, hogy a szenvedélyes gyűjtőt — akinek kincsei évtizedek múltán ki tudja, hová szóródtak volna visszatartathatatlannul — rábeszélte a nagy nyilvános könyvtár gazdagítására.

Johann Herbeck, a bécsi operaháznak 1870—75-ben igazgatója, nagy ének- és zenekarok vezénylője, most száz éve született Bécsben a Fleischmarkt 14. sz. házában. Ide most emléktáblát illesztetett a Verein der Musikfreunde, a Singverein és a Wiener Männergesangsvereine. Mint ének-, főleg karművek szerzője is jelentékeny volt Herbeck. Tévedni azonban emberi dolog, a nagy embereknek megtevése is nagy; ilyen volt az, hogy Herbeck az akkor nagyon újszerű hangokkal és szokatlan tömörséggel ékes »Sába királynője«-t nem tartotta elő-

adásra méltónak... De ez, szerencsére nem számított — Liszt Ferenc és Metternich Sándor Paula hercegnő pártfogásával szemben, akik mégis kivívták megérdemelt dicsőségét.

Rauheinsteinigasse 8, »Mozart-Hof«: ez a ház áll annak helyén, amelyben Mozart a »Titus«-t, »A varázsfuvola«-t, végül rekviemét írta s ahol meg is halt. Csak most, halála után 140 évvel tettek emléktáblát az épületre, igaz, hogy nagy ünnepélyességgel; maga az osztrák köztársaság elnöke, *Miklas* leplezte le.

Irodalmi est a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. A Főváros Népművelési Bizottsága f. évi február hó 2-án (ünnepe) d. u. 5 órakor irodalmi estet rendez a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Közreműködnek: Agyagfalvi Hegyi István, Áprily Lajos, Bodor Aladár, Komáromi János, Bodán Margit, Laurisin Lajos, K. Lázár Jolán, Korenek Valéria és K. Simonffy Margot. Jegyek 0-70 és 1.— pengős árban válthatók a Népművelési Bizottság hivatalában (IV., Szép-u. 5., 1/2 em. 2.) hétköznapiokon d. e. 9—2 óra között és a Zeneművészeti Főiskola portájánál.

Előadássorozat Beethovenről a Népművelési Bizottság Fővárosi Szabadegyetemén. A Fővárosi Szabad Egyetem első félévében tartott zenetörténeti előadások nagy sikere arra indította a Főváros Népművelési Bizottságát, hogy a nagyszámú hallgatóságtól szavazás útján tudja meg, hogy a II. félév előadásain a zenetörténet és irodalom mely részéből tartasson előadásokat. A szavazás eredményeként f. évi február hó 10-től minden szerdán este 1/27—8-ig Beethoven életét és műveit ismerteti zongora és kamarazene bemutatásokkal Siklós Albert, a Zeneművészeti Főiskola tanára, a főiskola kis hangversenytermében. Az előadások rövid syllabusza a következő: I. Beethoven korának történeti kerete, stílusának előkészítői. Élete műveiben. — II. Formátörténet Beethoven műveiben. — III. Beethoven zongorastílusa. — IV. A szonáta és rondo Beethovennél. — V. Beethoven kamarazenéje. — VI. Vokális művei. — VII—VIII. Nyitányok, szimfóniák.

Beiratkozni az előadások napján a helyszínen, vagy előzőleg hétköznapiokon d. e. 9—2 óra között a Népművelési Bizottság hivatalában (IV., Szép-u. 5., 1/2 em. 2.) lehet.

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA
HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR közreműködésével

B. bérlet.

1932 február 7-én, vasárnap
délután 5 órákor

Közreműködnek:

M. HIR SÁRI zongoraművész, S. SZATHMÁRY MARGIT és Dr. FARAGÓ FERENC operaénekesek, „TOLDI FERENC” FŐREÁLISKOLA ÉNEKKARA (vezényel REZIK BÉLA tanár), KERESZTY JENŐ orgonaművész és a BSZKRT fuvós zenekara

- a) ZOLD KÁROLY: Derül-borul...
 - b) DEMÉNY DEZSŐ: Sárga a liba bögye...
 - c) DEMÉNY DEZSŐ: Ez a kislány...
 - d) MAYER HELMUND: Ébredj szívem...
2. LISZT: A-dur zongoraverseny
3. KÁRPÁTI SÁNDOR: Feltámadás.
Szimfonikus suite (Kézirat, első előadás)

Szünet

4. a) STRAUSS JÁNOS: Polka
b) NESLER: Esti dal
(vonószenei kísérettel)
5. a) HALEVY: Románca „Zsidónő” c. operából
b) VERDI: Aida — Ária
6. GOUNOD: Valentin imája „FAUST” című operából
7. CSAJKOVSZKY: 1812. Ünnepi nyitány

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

(A harangokat Szlezák László úr szívességből bocsátja rendelkezésre)

C. bérlet

1932 február 14-én, vasárnap
este 1/28 órákor

Közreműködnek: HEGYI EMÁNUEL zongoraművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára, IMRE VINCE operaénekes, KOVÁTS ILONKA és LIGETI DEZSŐ, a Városi Színház művészei, TEICHMANN IRÉN operaénekesnő és az EGYETEMI ÉNEKKAROK

WEBER-EST

- Büvös vadász — Nyitány
- Zongoraverseny f-moll op. 79.

Szünet

3. Részletek a Büvös vadász című operából

I. felvonás:

- Max áriája (Imre Vince)
- Bordal (Ligeti Dezső)
- Aria a „Büvös vadász”-ból (Ligeti Dezső)

II. felvonás:

- Annuska — Agátha duettje (Teichmann Irén és Kováts Ilonka)
- Arielta (Teichmann Irén)
- Agátha áriája (Kováts Ilonka)
- Terzett (Kováts Ilonka — Teichmann Irén — Imre Vince)

III. felvonás:

- Cavatina (Kováts Ilonka)
- Annuska áriája (Teichmann Irén)
- Vadászkar (Egyetemi Énekkarok)

Vezényel: VASZY VIKTOR karnagy

A. bérlet.

1932 február 21-én, vasárnap
délután 5 órákor

Közreműködnek: DULLIEN ELLA operaénekesnő és ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművész

- GAJÁRI: Argyrus — Nyitány
- WAGNER: Senta balladája a „Bolygó hollandi” c. operából
- LALO: Hegedűverseny
(spanyol szimfónia)

Szünet

4. BEETHOVEN: Ah Perfido — Ária
5. VOLKMANN: D-moll szimfónia

Vezényel: FLEISGHER ANTAL
a. m. kir. Operaház karnagya

B. bérlet.

1932 február 28-án, vasárnap
délután 5 órákor

A Szilágyi Erzsébet leányliceum jelenlegi és volt növendékei énekkarának zenekari és a capella hangversenye

Orgonán kísér: Wiesenberger Antal

Közreműködnek: Kreszné SZTOJANOVITS LILY operaénekesnő, BANDA MARTON hegedűművész és Dr. SEBESTYEN SÁNDOR gordonkaművész

- RHEINBERGER J.: A-dur miséből:
Kyrie és Sanctus
- MENDELSSOHN: Laudate pueri
- SZTOJANOVITS J.: Ave Maria stella
- DEMÉNY D.: Szegedi mise offertórium

Szünet

5. BRAHMS: Kettős versenymű (hegedű-gordonka)
6. KODÁLY: Dalok
7. VÁSÁRHELYI Z.: Szedem szép rózsáját...
8. DEMÉNY D.: A szíves házigazda meg a finom vendégek

Vezényelnek: B. SZTOJANOVITS ADRIENNE tanárnő és BOR DEZSŐ karnagy

300182

13

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

Budapest

XIII. évfolyam, 10. szám

1932 február 15

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Czeke Marianne dr.:
Brunsvík Teréz. — Isov Kálmán dr.: Volkmann Róbert. —
Bach János Keresztély (1735—1782) — Színházi hírek.

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Huszonkettedik hangverseny — 1932 február 21 — Karnagy: **Fleischer Antal**

A bérlet.

1. **Gajári István** (1884 Budapest —): *Argyirus-nyitány*.

1924 tavaszán mutatta be az Operaház **Gajári István** *Argyirus* királyfi című táncjátékát, amely a legutóbbi ideig állandóan nagyszerű műsordarabja volt a színháznak. A most előadásra kerülő nyitány szabad formájú zárt egység s mint az opera balett nyitányok legtöbbje, zenei ízelítőt nyújt a darab tartalmából. Kezdődik az aranyalhnákat termő fa motívumával s erre torkollik a boszorkány motívuma, mintegy jelzésül annak, hogy a cselekvényt is a fa elvarázsolásával indítja meg a régi mese szerint a boszorkány. Bemutatja a zene a büszke fiatalágú *Argyirust* s a szépséges *Tündér Ilonát*, majd illusztrálja a szétnyíló függöny mögött látható előképet, amelyben a boszorkány a darab előzményeként elvarázsolja a fát. *Argyirus* diadalát és *Tündér Ilonával* történő egybekelését mutatja a nyitány második felének magyar palotása, amelynek verpezdítő »friss«-ével végződik a hatásos zenemű.

2. **Wagner** (1813 Lipcse — 1883 Velence): *Senta balladája* a »Bolygó hollandi« c. operából.

Jo ho hoe! Jo ho hoe!
Láttál hajót, mit úz az ár,
Sötét az árbóc színe vörös,
Tetőjén halvány férfi jár
Ki csak vigyáz és nyugta nincs.
Hui! Mint zúg a szél
Jo ho he! Jo ho he!
Hui! miként süvit! Jo ho he!
Hui! Mint a nyíl úgy hasít céltalan,
Szüntelen nyugtalan.
E sápadt férfi sorsa úgy enyhül,
Majd jobbra válik,
Ha jó egy nő, ki e földön hű lesz hozzá halálig.
Ah sápadt férfi, hol lelsz te e nőre.
Kérjük az Istent, hogy leljen egy hűséges nőt.

»Örökre bár, nem hátrálok!
Hui! Sátán hallá! Jo ho hoe!
Hui! Kárhozva tengeren hurcolja
Nyugtalan szüntelen.
Ám, hogy ez az árva lény a megváltást
Föllelni tudja.
Vidd oh égi angyal az üdvözítő jó útra.
Ah sápadt férfi, hol lelsz te ez útra
Kérjük az Istent, hogy egy nő majd hön szeresse.
Ő kétvétenként partra szállt,
Hű nőt keres, de nem talált,
És mindenkor, ha partra szállt,
Meggért egy nőt, de hűt nem talált.
Hui! Vitorla lengj! Jo ho he!
Hui! A horgonyt föl! Jo ho he!
Hui! csalfa lény, csalfa szív, örökre
Végtelen tengerre!
Hűségem által én megváltlak téged
Hozzám vezessen égnek angyala,
Találd meg általam
Az üdvöt csak nálam találd!

II.

Vad szélviharban vakmerőn
Kerülni ment egy szírfokot
Mérgében átkos esküt tett;

Éneklő: *Dullien* Ella operaénekesnő.

3. **Lalo Edouard** (1823 Lille — 1892 Páris): *Symphonie espagnole*. 21. mű, hegedűre és zenekarra.

Négy kitűnő versenyművet, egy orosz koncertet és egy norvég fantáziát írt **Lalo** hegedűre, zenekarkísérettel. Párisban élt és *Le roi d'Ys* című operájával 1888-ban nagy sikert aratott.

Ez a *Symphonie espagnole*, melyet **Sarasatenak** ajánlott, tulajdonképpen öt-tételes versenymű; a *szimfónia* szóval a zeneköltő a kisérlet gyakori előterbe tudulását akarta jelezni. Az első tétel jellegzetes témával indul. A főtemát előbb a zenekar *intonálja unisono*, azután a szólóhegedű veszi át, a fafúvók szellemes alátámasztásával. Dallamosan lágy a melléktema kissé orientális mellékízzel. Rövid kidolgozás után tér vissza az expozíció és tizenhatod futamokkal tarkított élénk kódával zárul a tétel.

Komor *andante* a negyedik tétel, melynek balladaszerű sejtelmes hangulata élénk ellentétet alkot az ötödik tétel (*Rondo, Allegro*) tarantellaszerű vidám táncjellegével szemben. Három szellemes epizód ékelődik a főtéma visszatérései közé és a rondó-téma legutolsó beköszöntését ragyogó kóda egészíti ki, variációszerűen.

Előadja: *Zipernovszky* Fülöpke hegedűművésznő.

S z ü n e t

4. Beethoven : »Ah! Perfido« ária. (1814.)

Te áruló! Te csalfa! Rút hitszegéssel hagysz el engem!

Nincs hozzám egy jó szavad búcsúzóul?

Ah, van-e még a földön több ilyen zsarnokszív!

Menj csak, gaz pogány! Menj és vissza se térj!

Él még az Isten ott fönt az égen!

Bosszúm nyomodban jár, nincs irgalom!

Gazságodért a bűnhődés lesz a béréd!

Megbántott lelkem, mint sápadt siri árny,

A kárhozatba üldöz! A szívem vad bosszúra vágyik,

Hadd sujtson le a villám a te átokverte földre.

De nem! De nem! Kegyelmezz neki nagy Isten!

Legyek én, hogyha kell, ki érte szenved.

Bár elhagyott, csak övé a szívem most is.

Csak érte éltem, halljak is hát meg érte!

Ah, ne mond még búcsút nekem,

Ne mondj, még búcsút, oh ne menj még tőlem el!

Óh ne még tőlem el.

Ah, mit ér nélküléd éltem,

Mit ér az éltém? Árva szívem sírra lel.

Óh, ha meghalok, te azt se bánod,

Te a kínom meg nem szánod,

Ez a hű szívemnek bére,

Velem ilyen rútul bánsz?

Ó ti mind, kik sírni láttok,

Vigaszt mért nem adtok hát?

Énekli: *Dullien* Ella operaénekesnő.

5. Volkmann Róbert (1815 Lommatzsch — 1881 Pest) : 1. szimfónia (d-moll) 44. mff.

Két szimfónia, három szerenád vonósenekarra és két nyitány — ezek Volkmann zenekari alkotásai. Csaknem valamennyiüket budai, várbéli lakásán alkotta meg. Ritkán játszott d-moll szimfóniája egyik legjellegzetesebb kompozíciója. Energiikus unisono-témával kezdődik első tétele, (*Allegro patetico*) a téma felső szolamai később leválnak és egy dallamos ellentéma alakul ki belőlük. Az átvezető rész is a bevezető taktusokon épül fel. Érdekes a dramatikus hangú kidolgozás, sejtelmes f-moll fugatójával, valamint az a hatalmas démonikus crescendo, mely a főtéma visszatérését előzi meg. Hamisítatlanul »volkmannos« a második tétel (*andante*) lassú keringőzerű klarinét-dallamával. Inkább szerenádba, mint szimfóniába illő tétel. A *scherzo*, érdekes $\frac{3}{2}$ -es ütemével, beethoveni formaképzésével Volkmann egyik legsikerültebb ópusza. Nemes ívelésű triójában mintha mesterének, Schumann emlékének hódolna. Utolsó tétele (*Allegro molto*) ugyancsak szonátaforma, melynek négy hangból álló karakterisztikus témáját — főképp a kidolgozásban és a kódában — érdekes ellenpontozati formákra (kánon, fugató, kettős ellenpont) használta fel a komponista.

*

Huszonharmadik hangverseny — 1932 február 28

Vezényelnek: **B. Stojanovits Adrienne** tanárnő és **Bor Dezső** karnagy

és bérlet.

A Szilágyi Erzsébet leánylíceum jelenlegi és volt növendékeinek hangversenye. Vezényel: **B. Stojanovits Adrienne** tanárnő.

Az iskolai énekkaroknak hármass rendeltetésük van. Először betöltik szerepüket az iskolai élet keretében rendezendő ünnepélyeken, másodsor közreműködésükkel fokozzák az iskolai év alatt az istentiszteletek áhitatát és értékét, harmadszor mint az iskolai kultúra esztétikailag kikristályosodott szerve összekötő kapocs az iskola és a külvilág között. Ezen hármass hivatást méltóan képviseli az iskolák között a *Szilágyi Erzsébet* leánylíceum kórusa, mely már több mint két évtized óta teljesíti hivatását, szolgálva az egyetemes magyar kultúrát.

1. **Rheinberger J.** (1839 Vaduz -- 1901 München): *Kyrie és Sanctus*.

Két áhitatkeltő részlet a kiváló zeneszerző A-dúr (op. 126.) miséjéből, melyet három szólamú nőikarra írt orgonakísérettel. Hangszerelte Demény Dezső a Szt. István-bazilika karnagya.

Kyrie eleison
Christe eleison
Kyrie eleison

Sanctus Dominus
Deus Sabaoth, pleni sunt coeli et terra
gloria tua. Hosanna in excelsis.

2. **Mendelssohn B. F.** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): *Laudate pueri*.

A motettát 1837-ben komponálta a szerző és a római Trinità de'monti apácázárdának ajánlotta.

Isten örök dicsőségét ujjongó hangon hirdető ének. Hangszerelte Demény Dezső.

Laudate pueri, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum est hoc nunc et usque in saecula.

3. **Sztojanovits J.** (1864 Budapest — 1919): *Ave maris stella*. (op. 100)

A Mátyás-templom korán elhunyt kiváló karnagyának egyik legszebb egyházzenei alkotása. Szívhezszóló folhász a »Tenger csillagához«.

Solo.

1. Ave maris stella
Dei Mater alma
Atque semper virge
Felix coeli porta

Solo.

3. Solve vincla reis
Profer lumen caecis
Mala nostra pelle
Bona cuncta posce

Solo.

5. Virgo singularis
Inter omnes mitis
Nos culpis solutos
Mites fac et castos

Kar.

2. Sumens illud Ave
Gabrielis ore
Fundo nos in pace
Mutans Havea nomen.

Kar.

4. Monstrate esse matrem
Sumat perte preces
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus.

Solo és kar.

6. Vitam praesta purum
Iter para tutum
Ut videntes Jesum
Semper collaetemur.

Solo és kar.

7. Sit laus Deo patri
Summo Christo decus
Spiritui sancto
Tribus honor unus. Amen.

Vezényli: B. Sztojanovits Adrienne.

4. **Demény D.** (1871 Budapest —): *Offertorium a »Szegei misé«-ből.*

A szegei mise pályázaton díjat nyert mű ú. n. változó része. Finoman szőtt dallama stílusosan alkalmazkodik a szöveghez.

Domine Deus in simplicitate cordis mei laetus obtuli, universa et populum tuum, quia repertus est, inveni in ingenti gaudio populum Israel, custodi, hanc voluntatem. Alleluja!

S z ü n e t

5. **Brahms** (1833 Hamburg — 1897 Bécs): Kettősversenymű hegedűre és gordonkára. 102. mű.

Brahms érdekes és költői szépségekkel teli versenyműve igen ritkán kerül előadásra, mert az igen nehéz két vonós szólam eljátszására alig akad vállalkozó művész. Első tételét (*Allegro*) négy ütemes zenekari bevezetés után előbb a gordonka, majd a hegedű recitativója vezeti be. A főtéma pregnáns ritmusú *tutti*, mely hatásosan készíti elő a versenyző hangszerek belépését. Dallamos mellék téma után a zenekar intonálja a mozgalmas zárótémát. A szonátaexpozíciót követő kidolgozásban a szólóhangszerek egymás hegyin-hátán torlódó triolás és tizenhatodos futamai igen érdekes és ötletes hanghatást hoznak létre. Rövid kódá zárja le az expozíció szabályos megismétlődését. Igen nobiles az *andante* témája. Összetett dalforma, a közepén mozgalmas F-dúr trióval. Utolsó tétele (*Vivace non troppo*) saltarello-szerű magasabb rondó-

forma, melynek F-dúr epizódjában a Brahmsnál szinte elmaradhatatlan magyaros hangulat jelenik meg. Igen nehéz feladatot ró a szolista a visszavezető rész, szex-tolás futamaival és bonyolult modulációival. A moll hangnemben kezdődött tételt a komponista vidám dúr hangnemben zárta le, hatásos kódával.

Előadók: Banda Márton hegedűművész és dr. Sebestyén Sándor gordonkaművész.

6. Kodály (1882 Kecskemét —): a) Gólya nóta

b) Tánc nóta.

7. Vársárhelyi: *Szedem szép rózsáját...*

8. Demény (1871 Budapest —): *A szíves házigazda és a finom vendégek.*

BRUNSVIK TERÉZ

Amióta Brunsvik Teréz nevét, hacsak feltevésszerűen is, Thayer nagy Beethoven-életrajzának második kötetében az »Unsterbliche Geliebte« problémakörrel hozta kapcsolatba, a zenetörténetet érdeklődése fokozottabb mértékben fordult Brunsvik Teréz egyénisége felé¹⁾ s bár a későbbi kutatások hosszú sora sem tudta a »halhatatlan kedves« titkát megfejteni — sőt mintha e titkot borító fátyol azóta még sűrűbbé vált volna — mégis vezetett némi eredményre, mert hiszen a Brunsvik-család tagjainak zenei műveltségére (Brunsvik Ferencre vonatkozóan ezt már adott ténynek fogadhatjuk el) főként Teréz és Jozefin muzikalitását²⁾ és zenei tudását világította meg élesen, miként az La Mara,³⁾ Hevesy,⁴⁾ majd Romain Rolland⁵⁾ irataiból plasztikusan domborodik ki.

E közlésekből Brunsvik Teréz muzikalitását bebizonyítottak vehetem, s csak áttekintésül sorolom fel az erre vonatkozó fontosabb adatokat. Azokban a Brunsvik-memoároknak, miket La Mara tett közzé, Teréz külön említi, hogy zongorára már három éves korában kezdték tanítani, miután apja szenvedélyes zenekedvelő volt és egy Rohringer nevű osztrák házitanító primitív oktatása mellett is oly gyorsan haladt előre, hogy hat éves korában zenekari kísérettel játszott el egy Rossetti versenyművet Buda és Pest arisztokráciája előtt. (La Mara: 60. old.) Ugyancsak e memoárokból tudjuk meg, hogy 12 éves korában egy bécsi nevelőintézetben helyezték el, ott Preindlnél⁶⁾ a Szt. Péter templom regenschorijánál folytatta zongoratanulmányait, sőt a zeneelmélet misztériumába is elmélyült. Kiadatlan naplóból derül ki, hogy a zeneszerzéstán még később is állandóan érdekelte.

Teréznek mindenesetre tehetséges zongorázónak kellett lennie, ha játékaival meg tudta nyerni Beethoven tetszését, ki tanítványának fogadta, miután próbakép eljátszotta a Mester egyik trióját zongorán úgy, hogy a hegedű- és gordonkaszólamokat felváltva hozzáénekelte. Tehetsége mellett szól az a tény is, hogy Beethoven e nevezetes

¹⁾ La Mara: »Beethoven und die Brunsviks« (Leipzig 1920) munkájában Brunsvik Josefint teszi meg az »Unsterbliche Geliebte«-nek kitűnő logikával megszerkesztett bizonyító anyaggal. Feltevése számára nálunk Haraszti dr.-t nyerte meg, aki a B. H.-ban (1927) La Mara elméletéhez csatlakozott; úgy látszik, nem volt tudomása az Esterházy-leveltárban, Kismartonban előkerült adatokról, melyek Thomas-San Galli és Max Unger kutatásait kiegészítve perdöntően az 1812. évre utalják a leveleket; ez a dátum a Jozefin-féle feltevést tarthatatlanná teszi.

²⁾ L. a Revue Musicale 1927. Romain Rolland cikkét: La lettre à l'aimée immortelle de Beethoven.

³⁾ La Mara: Beethovens Unsterbliche Geliebte. Das Geheimniss der Gräfin Therese Brunsvik und Ihre Memoiren (Leipzig, 1909).

⁴⁾ André de Hevesy: Petites amies de Beethoven. (Paris 1910).

⁵⁾ Romain Rolland: Beethoven. Les grandes époques créatrices. (Paris 1927).

⁶⁾ Preindl Joseph, zeneköltő és karmester, elméleti tanár (175—1823) Albrechtsberger növendéke. 1780 a S. Péter-templom karmestere Bécsben, 1809-ben a Stephans dómé. Műve: Anweisung zum Generalbass, Harmonielehre, Kontrapunkt u. zur Fugenlehre (1827).

16 bécsi nap alatt a leckékről egyszer se maradt el, sőt azoknak egyórás időtartamát négy-öt órára bővítette ki. (Mem. 63—64. old.)

Ezek az autobiografikus közlések azokkal a levelekkel egészíthetők ki, miket Hevessy és La Mara közöl. Megállapítható belőlük, hogy Terézt általánosan elsőrendű pianistának tartották, de különösen Beethoven-szonáták kitűnő interpretátorának ismerték el. Ilyen értelemben ír Bauszner Frigyes⁷⁾ 1805 februárjában kelt levelében: ... *Ich wollte den ganzen Fasching darum geben, wenn ich das Vergnügen haben könnte eine einzige Beethovensche Sonate von Ihnen zu hören.* (La Mara: Beethoven und die Brunsviks. 57. old.) Ugyan ilyen nagyra értékeli Teréz zongorajátékát egy Camilla nevű hölgy Bécsben, ki 1808 augusztus 27-iki keltezéssel ezeket írja: ... *Sie haben, wie ich höre in Karlsbad Herren von Santer gesucht, den Sie bei uns kennen lernten ... Beklagen Sie ihn, denn er ist schon seit 3 Wochen auf seinem Gut in Salzburg und kann gewisse hübsche Finger nicht mehr die Sonaten Beethovens in einer Weise spielen hören, die dem Meister und seinen Jüngern den Kopf verdrehen.* (La Mara: 75. old.)

Teréz kiadatlan naplóiból is kitérnek, hogy Beethoven szonátáit különösen kedvelte, mert bár a naplóírás korszakában nem foglalkozott nagyon intenzíven muzsikával, a Mester szonátáit állandóan játszotta.

De nemcsak zongorázott, hanem énekelt is, még pedig az átlagot túlhaladó művészettel, amint azt egy 1805 januárjában írt leveléből következtethetjük. Ebben válaszol a Bécsben, Deymné Brunsvik Jozefinnél tartózkodó Charlotte hugának — későbbi Teleki Imrénének — ki neki egy Beethoven komponálta dalt küldött meg azzal a meghagyással, hogy ne szóljon senkinek se arról, hogy a dalt Jozefinnek ajánlotta a zeneköltő: ... *Dein Lied Liebste ist meine Wonne seit ich es besitze. Nach zwei Tagen konnte ich es auswendig. Als ich es sang, hat es Furore gemacht, doch niemand bekommt die Noten zu sehen.* (La Mara: id. m. 54. old.) Ugyancsak januárban írja Lottennek: ... *Das Lied der lieben Pips macht aufsehen ...* tehát valószínűen igen jól énekelt.

De úgy látszik, hogy nővérével együtt Mozart *Così fan tutte*-jéből is énekelt duettek: ... *Zu euerer Unterhaltung muss ich euch erzählen, dass ich zwei grosse Eroberungen gemacht habe ... Così fan tutte. »Ach Schwester ach sieh« wie würde uns das Duett jetzt lachen machen! Einstweilen bis mein Ritter kommt singe ich Beethovens Lied,⁸⁾ ist himmlisch schön. Ich danke Pips⁹⁾ tausendmal, dass sie die liebenswürdige Aufmerksamkeit hatte, es mir zu schicken.* (La Mara: id. m. 55. old.)

Nemcsak az előre betanult éneklésével aratott sikert, hanem, mint a memoárokból megtudjuk, oratóriumokból lapról énekelt az altot azokon a zeneestélyeken, melyeket 1805—1806 telén Napoleon elől a budai várba menekült Ferdinánd toszkánai nagyherceg, a nagy zenebarát kívánságára rendeztek, majd a Várban, vagy Brunsvikéknél Budán, Széchenyiéknél Pesten. *Comtesse Sophie,¹⁰⁾ jetzige gräfin Batthyany in Pinkafeld, Comtesse Döry, nachmalige Markovits sangen wechselweise das Sopran, Therese Brunsvik, einzige Altsängerin, die vom Blatte sang, jedesmal den alt; der Erzherzog-Grossherzog ein prächtiger Bass. Der Claviermeister u. Compositeur Spech¹¹⁾ musste*

⁷⁾ Bauszner Friedrich von ... Teréz egy másodfokú unokatestvére. Teréz nagynyja br. Seeborg Kristófné született Bauszner lány volt, aki a még most is élő erdélyi, nagyszebeni szász Bauszner család őse.

⁸⁾ Ez az »Uránia«-ból vett »An die Hoffnunge«, Tiedge versére komponált dal, mely 1805 szeptemberében jelent meg, de a Jozefinhez intézett ajánlás nélkül.

⁹⁾ Pips vagy Pepi: Brunsvik Jozefin becéző neve.

¹⁰⁾ Brunsvik Teréz itt téved, mert Széchenyi Zsófia grófnő Zichy Ferdinándné lett 1807-ben Széchenyi Franciska comtesse volt már akkor a pinkafői Batthyányi Miklós gróf felesége. (Esküvő: 1802 okt. 5.)

¹¹⁾ Spech János dalkomponista (1767 Pozsony — 1836 Bécs). 1800—1812 Pesten működött, 1804-ben színházi hangversenymester.

den Tag zweimal mit mir die schweren Partituren durchnehmen. Es wurden jedesmal ganze Oratorien vorgenommen: *La Religione von Paer*¹²⁾ etc. . . . (Mem. 77. old.)

Az éneken kívül úgy látszik még komponálással is foglalkozott, amint a már idézett levél következtethető: . . . *Ich danke Pips tausendmal dass sie die lebenswürdige Aufmerksamkeit hatte es mir zu schicken — ich habe eben eins gemacht, das ich euch sende — vielleicht habe ich Glück in der Musik. . .* Bár a pálfalvi De Gerando levéltárban nem került elő ilyen kompozíció, mégsem lehet ezt a feltevést elvetni, mert kiadatlan naplóiban már nagyon előrehaladott korában is történik a komponálásra célzás. . . . *Warum lese ich so viel, warum componiere ich nicht?* . . . kérdi. Ebben az időben őt csak az eredetiség érdekelte és minden idegen gondolatban — legyen az akár írásbeli akár zenei — veszélyeztetve látta saját egyéniségét, eredetiségét. *«Ich schäme mich fremde Gedanken zu spielen auf dem Clavier.»* Verseket is írt egy egész lap terjedelemben a naplójában azzal a megjegyzéssel: *Verse in Musik zu setzen.*

Többi képességére — szavalás, festés, rajzolás — nem térünk ki, csak arra szorítkozunk, hogy Romain Rolanddal egyetértően elismervén sokoldalú tehetségét, állapítsuk meg zenei tudására vonatkozóan a középszerűségét jóval meghaladó színvonalat.

Méltán lehetne ezek után elvárni, hogy 31 darab nagy négyrétű és 41 különböző nagyságú kötetből álló, 1809—1858-ig terjedő többé-kevésbé rendszeresen vezetett naplóiban és irataiban zenére vonatkozó érdekes, mélyen szántó megjegyzéseket fogunk találni, olyanokat, melyek fedik fentebb vázolt nem közönséges zenei képességét és műveltségét. Ennek a várákozásnak a naplók bizony nem tesznek eleget. Zenei vonatkozású megjegyzései, feljegyzései nemcsak feltűnően gyérek, hanem annyira távolesnek minden esztétikai értékeléstől és annyira előtérbe tolnak bennük az erkölcsi és nevelési szempontok, hogy szinte kételkednénk abban, vajjon az 1808 előtti Teréz — mert fenti adatok eddig az időpontig terjedő korszakra vonatkoznak — ugyanaz-e, mint aki a naplókat írja, ha nem zárná ki a dokumentáció ezt a jogosan felmerülő kételyt és ha a naplók tanulmányozása, életkörülményeinek és lelki változásainak pontos ismerete nem tenné lélektanilag érthetővé e különös tüneteket.

Anélkül, hogy életrajzát akarnók adni, csak arra mutatunk rá, hogy Brunsvik Teréz az 1808. év júliusát és augusztusát anyjával *Franzensbad*-ban, illetve *Karlsbad*-ban töltötte,¹³⁾ gyengé egészségének megerősítésére. Ide érkezett a karlsbadi Meldungsprotokoll 1635. száma szerint augusztus 12-én két fiával Fritz-cel és Carl-lal nővére, a már 1804 óta özvegy gróf Deym Józsefné Brunsvik Jozefin és innen indultak Terézzel együtt a csehországi Egeren át Németországba¹⁴⁾ — Brunsvik Teréz uti naplója szerint augusztus 22-én — hogy a Deym fiúk számára nevelőt, vagy nevelőintézetet találjanak. Hof Weimaron, Würzburgon, Frankfurton és a gothai Schnepffenthal-on át — nevelőintézeteket látogatva érkeznek Yverdonba Pestalozzsihoz (*«damals auf dem Gipfel aller Pedagogenweisheit.»*), ahol hat hetet töltöttek, 1808 október elejétől november közepéig. Pestalozzi nagy egyénisége, magasztos nevelői elvei mélységes hatást gyakoroltak a két nővére, különösen Terézre; egész más irányt szabott élete eddigi folyásának: emberneveléssel elért embernemésítés (*«dort lernte ich kennen was mein Geist bedurfte: Wirkung auf das Volk.»*).

Ebben a lelkesedésben Jozefin is osztozkodott, de míg Pestalozzi hatása Jozefinnél úgyszólván passzívra nyilatkozott meg — ugyanis gyermekei nevelését az

¹²⁾ Paër Ferdinand bécsi zeneszerző (1771 Parma — 1839 Páris); az udvari színházban sok operáját adták, bár ezek feledésbe mentek. 1797-ben telepedett meg Bécsben, hova feleségét, ki énekesnő volt, szerződtették.

¹³⁾ Brunsvik Teréz 1775-ben született, tehát ekkor (1808-ban) 33 éves volt.

¹⁴⁾ Jozefin 1779-ben, Deym Fritz 1801-ben, Carl 1803-ban született. Stakelberg személyi adatai nem voltak kikutathatók.

yverdoni intézetben már hónapok óta tartózkodó, sőt évek óta filozófiai és pedagógiai problémákkal foglalkozó eszt. báróra, Stakelberg Kristófra bízva, majd pedig az értékes nevelés biztosítása céljából végül Stakelberg felesége lesz — addig Teréznél e hatás aktíve érvényesült, felébresztvén benne az akaratot arra vonatkozóan, hogy egyéniségét teljesen átalakítsa, önneveléssel reformálja és szakítva eddigi — a kor szokásainak és társadalmi állásának megfelelő — mondain életével, alkalmassá tegye magát bizonyos hiányzó ismeretek megszerzése után az embernevelés feladataira. Hogy reformjaihoz hozzá kezdhesen, Teréz nem vesztegeti idejét. Pestalozzitól távozva, a két nővér Svájcban utazgatott, közben Jozefin súlyosan megbetegedett s csak Teréz odaadó ápolásával sikerült őt annyira vinni, hogy Stakelberg társaságában 1809 január 14-én a Mont Cenis-en át Olaszországba induljanak, hol félévig időztek. Itt kezdi meg naplóját Teréz, ezzel együtt reformterveinek keresztülvitelét, melynek minden fázisát híven követhetjük e naplóban. Látniuk, mint táplálkozik lelkesedése Jozefin és Stakelberg rajongásából, megismerjük belőle Stakelberg irányító szerepét, akire mint Pestalozzi barátjára és pedagógiai eszméinek letéteményesére áhitattal tekintett a két nő. Szigorúsága különösen Terézre gyakorolt nagy hatást, aki ismerte a maga fantáziában túltengő, szinte excentricitásra hajló természetét, belátta, hogy a Stakelberg részéről hangoztatott önfegyelmezés és önmegtagadás elsőrendű fontosságú a belső átalakulás elérésére, s ezért minden eszközzel arra törekedett, hogy távoltartson magától minden elemet, mely a »Vervolkommung« beteljesedését hátráltatja. Érthető ilyen módon, hogy legelőször is a zenének, ennek a par excellence érzelemhez szóló művészetnek kellett tiltott gyümölcsé lennie, de úgy látszik, ez a megtartóztatás nem sikerült mindig Teréznek, amint a hazatérte utáni augusztus 24-én kelt megjegyzése bizonyít: »Habe gefehlt, trotz Vorsatz Clavier gespielt.«

Ilyen tudatosan, keresztülvitt mentalitás mellett érthető, hogy naplói, különösen az első három-négy évben — amennyit a »Reformation« keresztülvitelének szánt, nem egyebek, mint az új életmódra vezető szabályok tára és ezek betartását ellenőrző jegyzőkönyv (*Réflexions sur moi-même, Regles de vie et Examens*) később pedig mikor az újra férjhezment Jozefin gyermekeinek nevelését vezeti, gyermektanulmányi, didaktikai, pedagógiai feljegyzések gyűjteménye. Mindent ezeknek a szempontoknak rendelt alá, így a zenei vonatkozású reflexiókat is pedagógiailag színezte ki. Ha csupán e naplókat ismernők, szinte azt hihetnők, hogy sem Teréz, sem Jozefin egyáltalában nem értettek a zenéhez és semmi esetre sem sejtették, hogy Beethoven műveinek — melyek közül nem egyet ők hallottak először — ők voltak avatott interpretálói.

Midőn Stakelberg 1814-ben válik és 1816 körül Brunsvik Teréz Jozefin ügyeinek rendezése után végleg visszatér anyjához Magyarországra és így kikerül imádott Jozefinja és az áhitattal csodált Stakelberg lenyűgöző hatása alól, már nem találja meg régi énjét, hanem annyira beleásta magát a maga alkotta »Vervolkommung«-jába, hogy fontosság dolgában az ő szemében semmiféle művészet, tehát a zene sem ért fel az emberiség vallási, erkölcsi és szociális problémáival; életét ezentúl ezeknek szenteli, úgyhogy zenei értékelését már nem is kizáróan pedagógiai, hanem vallás-erkölcsi szempontok, megfontolások befolyásolják és csak élete legvégén jut el újra oda, hogy a zenét l'art pour l'art értékeli.

Midőn tehát Brunsvik Teréz így jellemzett zenei vonatkozású feljegyzéseit a szövegből kiszakítva szemelvényesen közreadjuk, az így keletkezett összefüggéstelenséget az anyag bizonyos csoportosításával igyekszünk ellensúlyozni.

(Folytatjuk.)

CZEKE MARIANNE DR.

VOLKMANN RÓBERT

Zenei életünknek egyik nemzetközileg elismert híressége volt Volkmann Róbert, ki idegenből — Szászországból — alig 25 éves korában szakadt hozzánk, hogy egy rövid, négy esztendőös megszakítással, holtig nálunk maradjon. Zenei hajlamait családi örökségként nyerte, mert a Volkmannok felmenőleg, ritka kivétellel, kántortanítók voltak, így Róbert atyja, Frigyes Ágost is Lipcsében végezván teológiai és zenei tanulmányait, Lommatzschban Meissen mellett lett kántor és tanító. Itt született 1815 április 6-án Volkmann Róbert, ki már gyerekkorában résztvett az istentiszteleti zenékben, sőt egész fiatal korában, nemcsak az orgonát, de a karok betanítását is rábízhatta öregedő atyja. Amikor az ifjú az otthoniaktól már minden megtanulhatót megtanult, a freibergeri gimnáziumba és onnan a tanítóképzőbe ment, ahol 1835-ben befejezte tanulmányait. Ettől kezdve — valamely kinevezés réményében — zenetanításból élt. De a városka zeneigazgatója, *Anacker* Ágost Ferdinánd megérezvén a Volkmannban szunnyadó zenei tehetségek nagyságát, biztatta, hogy menjen Lipcsébe zenei tanulmányainak kimélyítésére s beajánlotta — miután ezidőben még Lipcsében sem volt konzervatórium — a Péter templom orgonistájának, *Becker* Károly Ferdinándnak. Lipcsében nemcsak zenét tanult Volkmann, hanem az egyetemre is eljárt, hol történeti s pedagógiai előadásokat hallgatott. Lipcse gazdag zenei élete, Mendelssohn, Schumann nagy hatással voltak az ifjúra. Az élet azonban követelő s a megélhetés biztosítása a legszebb tanulmányokból zavarja ki az embert s ily kényszernek engedve, hagyta el Lipcsét 1839-ben Volkmann, hogy Prágában *Kinderfreund* Károly József zeneiskolájának énektanítói állását vállalja el. Prágában sehogy sem tetszett neki s ezért örömmel fogadta el a *Steinlein-Saalenstein* grófnénál kapott zenetanítói állást. Szemerédre a grófné Ipolyság melletti kúriájára való utazását Schumannnak Prágából 1840 március 4-én bejelentvén, hozzáteszi, hogy: itteni tanárkodásától könnyű szívvel válik meg. Volkmann nagy természetimádatánál még nagyobb volt a teljes cselekvési függetlenség utáni sóvárgása. Minden időhöz kötött munka, minden ami szabad mozgásban gátolta, részére a szenvedéssel egyértelmű dolog volt. Szemeréden a két házikisasszony oktatásán kívül más kötelezettsége nem volt. A természetben való gyönyörködése mellett sokat komponálgatott s sokat muzsikált a grófné társasága előtt, télvíz idején pedig a grófi családdal Pesten is megfordult, hol a zenei körökkel csakhamar meg is barátkozott. Szabadságvágya azonban nem engedte, hogy sokáig éljen Szemeréden, ötnegyedévi ottartózkodás után hirtelen elbocsáttatását kérte. A grófnő teljes mértékben méltányolván Volkmann emberi és művészi saajtságait, nemcsak, hogy nem neheztelt rája, hanem összeköttetései révén módot nyújtott neki a Pesten való elhelyezkedésre is. Ekkor már élénk volt a pesti zenei élet. A Városi Színház (melyet általában német színháznak hívtak) és a Nemzeti Színház operája, mely egymással versenyzett a babérért, a Hangászegyesület zenekari hangversenyei, a kamaraegyüttesek hangversenyei, főleg a Nemzeti Kaszinó rendes hangászati mulatságai, az egyházi zene élénksége mind frissítőn hatottak a zeneszerzői pályán működni kívánó és érvényesülni vágyó fiatal zenész kedélyére. A pesti zenészekkel hamar barátságot kötött s a zenebarátokkal való társadalmi érintkezést Steinlein grófné könnyítette meg.

Szerencséjére Volkmann igen szerény igényű volt s így a megélhetési nehézségei nem egykönnyen kedvetlenítették el, de mert ő és az élet gyakorlati oldalának célszerű ápolása igen ellentétes dolgok voltak, nem egyszer kemény összeütközés támadt közöttük, amikor is a jóbarátok idejekorán való közbelépése mentette meg a helyzetet. Volkmannak csak egy kívánsága volt az, hogy akadálytalanul dolgozhasson művein. Ehhez pedig szabadságra, a megkötött munkaprogramnak éppen ellenkezőjére volt szükség, mert Volkmann mindig teljes odaadással dolgozott s így a tanítás is nem kötelességszerűen elvégzendő pénzkereső munkát, hanem a tanítvánnyal való beható foglalkozást jelentette számára. Éppen ezért csak a megélhetésre feltétlenül szükséges számú növendéket fogadta el, úgy hogyha ezek közül egy-kettő elmaradt, ez érzékeny veszteséget jelentett. Így a forradalom idején az segítette ki a legnagyobb zavarból, hogy az izraelita hitközség organistája lett. Persze: megesett, hogy kocsival kellett utána küldeni, mert elfelejtette az istentisztelet idejét s ez időhöz kötöttség terhét nem bírván elviselni, e tisztségéről lemondott annak dacára, hogy kereseti viszonyai ezt nem javasolhatták. Mind e bajok egy fiatal, jókedvű, melegszívű, munkáskedvű fiatalembernél háttérbe szorulnak abban a percben, amikor gondolatait kottapapírosra akarja vetni. Pesti tartózkodása elején kiad egy füzet dalt, ír egy vonósnégyest, melyet egy tétel híjján megsemmisít, a Hangászgyegesület 1844-ben előadta *Tóbiás* című oratóriumának néhány részletét, előzőleg férfikarra írt miséjét fejezte be. A komoly zenei tudást próbára tévő kamarazenét előszeretettel művelte s kisebb próbák után 1846-ban a g-moll s 1847-ben az a-moll vonósnégyesét írta meg. Ezeket a pesti zenekörökben sokat játszották s nagy sikerük volt. A véletlen úgy hozta magával, hogy a másodikat hamarabb jelentethette meg, mint az elsőt s így sorszámozásuk a keletkezésük egymásutánjának fordítottja. Volkmann, kiben sok érzék volt a csendes humor iránt, egy későbbi levelében derűsen jegyzi meg, hogy a sajtó világosan kimutatta, mennyire haladt és fejlődött az a-moll kvartettől (Op. 9.) a g-moll (Op. 15) vonósnégyesig. Kamarazenéjének nemcsak Pesten volt sikere, hanem elismerést aratott vele Bécsben is, hol szintén magánkörökben játszották. Noha Volkmann kedélyvilága alapján véve derűs volt, ki szerette a kedélyességet és a tréfát, mint mélyérzésű ember végtelenül komoly, sőt komor volt, ha a lét céltalanságáról, a sors kérlelhetetlenségéről muzsikált. Ily gondolatvilágban élt, a forradalom bukása utáni gyászos időben, amikor egyik legkiválóbb művét, a b-moll zongoratrióját megírta, Volkmann maga is jól érezte, hogy e munkája megüti a legszigorúbb mértéket is s ezért *Liszt* Ferencnek ajánlotta; midőn az ehhez való engedélyt kérte, hivatkozott arra, hogy *Lisztnek* »félig honfitársa, mert mint születésére száz, még csak 11 éve osztozik a magyarok jó és rossz sorsában (főleg az utóbbiban)« (1850 november 6). *Liszt* nagyrabecsülte Volkmann trióját s szívesen fogadta az ajánlást. Miután *Dunkl* Nep. János és *Singer* Ödön a költségek fedezésére szükséges előfizetőket egyedül Pesten hamarosan összegyűjtötték, a Rózsavölgyi és Társa cég a triót kiadta. Így hát nyitva állott az út, a mű megindulhatott körútjára. *Liszt* Ferenc Weimarban gyakran játszotta s Bülow Hans hangversenykörútjain propagálta. A mű komoly tartalma s az előadási nehézségek okozták, hogy csak lassan tudta azt az elismerést kivívni, amelyre teljes mértékben rászolgált, sőt rászolgál még ma is, mert megrendítő hatásából a keletkezése óta elmúlt tetemes idő dacára mit sem vesztett.

Volkmann azt szeretete volna, hogy műveinek tiszteletdíjából élhessen s ne kelljen tanítania. Ezért támadt az a gondolata, hogy — bár meleg baráti köre volt Pesten s művészete igazi elismeréssel találkozott, mégis — e szegény, a nemzetközi szellemi vérkeringés nagy közvetítő csatornáiból távolabb folydogáló erecske mellől, egy lüktető életű központba teszi át lakását, hogy így könnyebb legyen a nagy kiadókkal, a híres művészekkel való érintkezése. Választása a nagy zenei múltú, gazdag császárvárosra esett s nagy elhatározással 1854-ben szülőföldének meglátogatása és németországi utazása után Bécsben telepedett meg. Noha nehéz szívvel hagyta el pesti barátait, a bécsi művészi élet mozgalmassága kezdetben igen jól esett Volkmannak. Bécs környékének szépsége, színház, hangversenyek, művészekkel ismeretség frissítőleg hatottak munkakedvére. De már egy évi bécsi tartózkodás után meg kellett állapítania s ezt őszintén meg is írta *Elischer* Boldizsárnéhoz intézett levelében (1885 december 8.), hogy : »Ha Pestre gondolok, megfájdul a szívem, mert érzem, hogy tulajdonképen csak ott vagyok otthon, se Bécsben, de még szülőföldemen sem, sehol sincs annyi résztvevő barátom és barátnőm ; ott annyi szíves jó ember lakik, kiket őszintén szeretek s legszívesebben Pesten élnék, ha komoly indokok nem gátolnák ez óhajom megvalósítását.« Bécsből várta műveinek gyorsabb elterjedését s kiadóinak erélyesebb munkáját s azt, hogy kizárólag zeneszerzői munkásságából tudjon megélni. Volkmann zenéjének tartalmi mélysége, formai választékossága nem tehatték azt a napi fogyasztás gyorsan kelendő cikkévé s bizony a német kiadók is csak mérsékelt ütemben adták ki műveit. Így hát Bécs német szót, kedélyességet, mozgalmas hangverseny és színházi életet, művészekkel való érintkezést nyújtott Volkmannak, de a nagy sikerrel, jó kiadókkal, nyugodt megélhetéssel adós maradt. Jól látták ezt Volkmann pesti barátai s ezek között elsősorban *Heckenast* Gusztáv könyvkiadó, aki elhatározta, hogy a mindennapi élet gondját olymódon veszi le barátjának válláról, hogy üzeletét hangjegykiadással bővíti ki s megveszi és kiadja Volkmann minden szerzeményét tekintet nélkül arra, hogy üzletei szempontból hasznot hozónak mutatkozik-e vagy sem. Ez az egység 1858-ban történt. Volkmann a nyarat — mint régebben pesti tartózkodása idején is — Pilismaróton *Heckenast* birtokán töltötte s ősszel beköltözött Pestre. Ez a megoldás Volkmann szíve szerint való volt, nem kellett többé, mint azt annak idején a *b*-moll trióval kapcsolatban *Lisztnek* megírta : »zenei gyermekeit keményszívű kiadókhoz koldulni küldeni« megjelenik minden műve, csak győzze írni. A kiadás gondjától mentesített boldog zeneszerzői időszak 20 évig — *Heckenast* Gusztávnak 1878 április 11-én bekövetkezett haláláig — tartott. Ezidőben mindenekelőtt a bécsi korszak alatt írott, de kiadót nem talált művek jelentek meg, közöttük elsőnek a gordonka-koncert. Itteni tevékenységét pedig a zongorakoncertjének befejezésével és két új vonósnyégyes írásával indította meg. Ha a mondott időszak termését fel akarnók sorolni, ezzel egyúttal az egész Volkmann katalógust jegyeznők fel, mert — csudás véletlen folytán, melynek egyébként elfogadható magyarázatát is fogjuk adni¹ — *Heckenast* halála után egyetlen egy új szerzeménye jelent csak meg. Ezért csak pár vonással kell jeleznünk, hogy míg a kamarazenét már értékes művekkel gyarapította, a zongorát, gordonkát, mint magánhangszert jeles szóló-darabokkal ajándékozta meg, a magánénekekről, a zenekarról, az énekkarról sem feledkezett meg és a nagykezes zongora irodalmat is gazdagította. Volkmann igazában, mint népszerű szóval mondanók,

nehezen dolgozott: sokat formált, csiszolt művein, míg kiadta kezéből s épen ez az igazi mesterműveket jelző tulajdonság, hogy ennek a vajúdásnak nyoma sem látszik meg rajtuk. Ez azért van, mert csak akkor írt, amikor volt valami zenei mondanivalója s azt is abban a formában s annak a hangszernek vagy hangszercsoportnak írta, amelynek egyéniségével zenei gondolatait egyezőnek érezte.

Amikor Volkmann újból Pestre tette állandó lakóhelyét, nagy volt az öröm nemcsak barátai között, hanem a zeneértő körökben is. Visszajöttét nemzeti vívmánynak érezték. Népszerűsége nagy arányban terjedt, mikor 1860-ban *Széchenyi* István halálára az »Au tombeau du Comte Széchenyi« című zongoradarabját, melybe a Szózat hangjait szötte, Rózsavölgyinél megjelentette. E mű néhány nap alatt 2000 példányban fogyott el, úgyhogy újabb kiadást kellett kibocsátani, annyival inkább, mert a rendőrség annak nyilvános előadását eltiltotta. Mint 1855-ben a Magyar dalokat, a Visegrád követte, úgy a Széchenyi sírjánál című darabot a 7 magyar vázlat követte nyomban, noha korábbi opusszámmal. Az első szimfóniája 1863-ban, a második 1866-ban került bemutatásra. Ez utóbbi lassújában magyaros hangulat van, amiről az egykori kritika azt jegyezte meg, hogy ez az Ausztria és Magyarország közötti kiegyezés. A Nemzeti Zenede alapításának huszonötödik évfordulójára Ünnepi nyitányt írt, melye Liszt »Szent Erzsébet« legendájával egy napon került előadásra. A színházzal egy abbahagyott ifjúkori kísérletet (»Mohamed« vígopera) nem tekintve, Volkmann nem foglalkozott, de Sakespeare III. Richárdja oly erővel ragadta meg, hogy ahhoz színpadi zenét és egy kitűnő nyitányt írt. Míg a nyitány meghódította a hangversenytermeket, a felvonásközi és a színpadi zene csak a Nemzeti Színházban került bemutatásra, mert a Volkmann használta drámai rendezés nem lett általános s így a zeneszámok egymásutánja nem vág a jelenetek egymásutánjával. Míg a nyitány még Heckenastnál jelent meg, addig a felvonásközi zene csak 1882-ben került Schottnál kiadásra. Külön kell rámutatnunk Volkmannak vonószerekre írt három Szerenádjára. Ezek első kettőjét 1869-ben fejezte be s küldötte a nyomdába, miről kiadóját Heckenastot ez év július 31-én értesítette. E levélben megindokolja, hogy ebben az évben azért nem megy Pilis-Maróthra üdülni, mert ott a földi javak élvezése közben nem marad elég ideje a munkára s jól dolgozni csak csöndes budai szobájában tud. Azután így folytatja: »Azon darabok közül, melyeket most küldöttem metszésre Rödernek Lipcsébe, a két vonós-karra írt Szerenád, melyeket zongorára négy kézre is át fogok dovozni, számíthat kelendőségre. Remélem, hogy ezt a műfajt, amely — ha neve szerint nem is, de — e formájában az én leleményem, igen hálásnak fogják mondani s úgy tervezem, hogy még több eféle művet írok.« A többiből sajnos csak egy, az esztendőre írt s a koncertáló szóló gordonkával ékes III-ik szerenád készült el. Ezt ma is minden gordonkaművész szívesen illeszti műsorába. E szerenádok valóban új tartalmat adtak a régi elnevezésnek, amennyiben az érzés lesz urrá az egymást követő zenei jelenetekben. Volkmann szerenádjait nemcsak igen sokat játszották a külföldön is (Franciaországot, Angliát is beleértve), hanem stílus dolgában is kihatottak a zeneszerzőkre. Csajkovszky a »sok egyszerűséggel és természetes szépséggel ékes« második szerenádöt nagyon szerette.

Ha a zongora, hegedű darabjain s kórusain kívül az althangra zene-

karral írt »An die Nacht« dalát és az ugyancsak zenekarkísérettel szopránra írt drámai jelenetét a Sapphot megemlíti, úgy hétmérföldes csizmával végig szágaldottunk Volkmann műveinek tiszteletgerjesztő során. A mester külső életkörülményeinek nagy változását jelentette, hogy 1875-ben elfogadta a Zeneakadémia egyik tanszékét. E megkötöttség nagyon kedve ellen volt s ismételten el kívánta hagyni ez állását, de a vezetőség (élén Liszttel és Erkellel) s ennek révén a minisztérium minden áron meg kívánta tartani a tanárok sorában s ezért minden kívánságának a legelőzékenyebb módon elegett tett, úgyhogy Volkmann mégis megmaradt, mert megérezte azt a megtiszteltetést, amelyben a megkülönböztető eljárással a miniszter részesítette. Meg is írta régi barátjának, *Rust* Vilmosnak 1879 december 30-án, hogy mint a Zeneakadémia tanára, nagyon lekööttnék érezte magát, de most oly megállapodás áll fenn, hogy ő kétszer hetenkint másfél órára megy be tanítani, amikor néhány általa kiválasztott növendéknek ad leckét s ezért kap 2500 forintot »így elég időm marad saját munkámra annyiival inkább, mert a nyári szünet két és fél hónapos és évközben sincs ünnepekben hiány. Ügylátszik — folytatja Volkmann — itt kisebb súlyt helyeznek tanítói tevékenységre, mint művészi nevre, melynek az intézet hírnevét kell szolgálnia. Most már meg fogja érteni, miért nem követtem abéli tanácsát, hogy folytatom a lipcei Thomas-Kirche kántorságáért: Lipcsében könnyen kikoszorazhattak volna, mint a többi 40-et, itt meg mindenáron meg akarnak tartani.« Most, hogy mecénása, Heckenast kiadó, meghalt s a kor — hisz Volkmann hatvanötödik évében járt — is éreztette hatását, a nyugodt megélhetést biztosító helyzetet nem lehetett elutasítani.

Volkmann élte alkonyán igen visszavonult életet élt és szófukar, mogorva ember benyomását keltette, holott igazában érzelmes, a csendes derűt szerető kedély volt. Az ilylelkű ember a nagy nyilvánosságtól írtózik s szíve csak családi körben és igaz jóbarátok között nyílik meg. Az a baráti kör, melyben az agglegénynek maradt Volkmann élt (Heckenast, Elischer, Hunyady, Pfeffer stb.) és évek során át élvezte Volkmann jó kedélyének, derűs szellemének, baráti érzelmeinek megnyilatkozását, az idő multával mindinkább ritkult — újak nem jöttek hozzá — bátyja, távolabbi rokonai szintén elhaltak, úgyhogy szülőföldjét meglátogatva is több volt a fájdalom viszaemlékezés mint az öröm; de bécsi művészbarátjainak sora is megtizedelődött, ezért csupán erre a családnélkül élő agglegényi mivoltára vezethető vissza fokozódó elzárkózottsága s nem Budapestnek megmagyarosodására, mint ezt némelyek, nézetünk szerint egészen hibásan, teszik. Volkmanntól nem kívánta meg senki, hogy tanuljon meg magyarul, mert ő oly időben élt nálunk, amikor se szeri se száma nem volt azoknak a magyaroknak, kik németül lelkesedtek a magyar függetlenségért.

Mármost kérdés, miért és mennyiben mégis a miénk Volkmann Róbert. Volkmann nem magyarosodott meg nálunk, noha itt élte le életének legnagyobb részét, itt érezte magát legjobban s itt szerették és méltányolták leginkább. Volkmann is azok közé a derék bevándorlottak közé tartozott, kik öntudatlanul már kétlakiakká lettek s csupán gyermekeikben magyarosodnak meg. Agglegény maradván ez utóbbi elesik. Munkásságával azonban a magyar zenekultúrát szolgálta, annak kincseit növelte. Zeneszerzői munkásságában nem csatlakozott semmiféle iskolához, mindent megfigyelt, a haladás híve volt, de muzsikájában mindig csakis Volkmann

akart lenni s az is volt. Ebbéli nézeteiről ő maga leveleiben ismételtlen nyilatkozik. Így Rust barátját (1849 nov. 9.) figyelmezteti, hogy Bach tiszteletében ne váljék egyoldalúvá, mert »minden kornak meg van a maga külön zenei kifejezőmódja, melynek annyi befolyást engedni kell, hogy az ember ne nézze egy régi szemüvegen keresztül, mogorván az új világot.« Majd jóval később, 1864 augusztus 27-én saját magáról ezt írja Elischernek: »Én csak annyit tudok magamról, hogy sem a jövő zenésze, sem copf nem akarok lenni, hanem csak Volkmann s ez nagy szerencsétlenség, mert az ily elvtelenséget nehezen bocsátják meg az embernek. Azt hiszem, hogy (tudniillik zenei dolgokban) előtételtől mentes vagyok, mert én minden pártnak jó munkáját, amennyire ítéletem terjed, elismerem; de az igazi pártember ezt hibáztatja s így én sajnálatra méltó vagyok.« E tréfásan körülírt felfogást, melyhez mindvégig hű maradt, nem is lehetne jobban jellemezni: méltányolni az újat s mindazt, ami jó, azaz igazán művészi. Aki ily nyílt szemmel nézi a dolgokat, az époly nyílt füllel hallja és érzi ki belőle — az ő korára nézve — a jellegzetesen magyart. S amikor lelki hangulata úgy kívánja — hiszen tudjuk, hogy csak akkor és csak azt írta le, ami feltétlen erővel kíváncszott tolla alá — magyar muzsikát ad s mert muzsika, akkor is Volkmant. Ebben a kérdésben is legyen Volkmanné a döntő szó, ki műveiről írván, ezeket mondja: »Az Op. 41. zongorafantázia, alkalmi darab gr. Széchenyi István halálára, ki Magyar ország kultúrája körül rendkívüli érdemeket szerzett. E darabban az volt a feladatom, hogy abban a Szózatot (a magyarok Rule Britannia-ját) alkalmazzam, ami annyiban meg is történt, hogy az utolsó lapon e dallam befejezését felhasználtam. Ez idegen dallamon kívül csak az Op. 20. Magyar dallamok (Ungarische Melodien) című munkámban használtam fel magyar nótákat. Műveimben előforduló minden más magyar színezetű motívum magam leleménye, így az Op. 21.-ben (Visegrád), Op. 24.-ben (Sieben ungarische Skizzen), az Op. 48.-ban (Drei Lieder für Männerchor) és az Op. 50.-ben (Ünnepi nyitány-ban).« Ezek azon művek, melyeket Volkmann tudatosan magyaroknak szánt. Természetes, hogy más műveiben is előfordulnak ritmikai, hangulati momentumok, amelyek a tudat alatt élő magyar hatásoknak tudhatók be s amelyek a külföldi esztétikusok által is megfigyeltettek.

A most említett művek a mult század ötvenes, hatvanas évei hazai lelkeségének talajából fakadtak, amely munkák Volkmann egyéni művészetének kohójában forrtak s az ő zenei műhelyében nyerték marandandó formájukat, amellyel a zenei köztudatba kerültek ki. Nem munkásságának e kisebb, bár szempontunkból igen jelentékeny, részére kívánjuk alapítani a hovátartozandóságának kérdésre való válaszukat, hanem — tisztelettel meghajolva ama nemes érzelmek előtt, melyekkel Volkmann szülőföldje iránt holtig viseltetett — ama művelődéstörténetileg fontos tényekre, hogy félszázadon át élt közöttünk, megosztván bajainkat s örömeinket, arra, hogy igazán itt volt otthona s itt érezte magát a legjobban, arra, hogy műveinek gazdag sora innen indult ki, hogy elfoglalja méltó helyét a művészet nemzetközi birodalmában, arra, hogy zeneakadémiai tanári munkásságában nekünk nevelt képzett muzsikásokat s hogy haló pora hazai rögök közt alussza örök álmát a kerepesi-úti sírkertben.

Ez alapokon és ennyiben valljuk Volkmann Róbertet a magunkénak.

ISOZ KÁLMÁN DR.

BACH JÁNOS KERESZTÉLY

(1735—1782)

akit »milanói« és »londoni« Bachnak is neveznek, 150 évvel ezelőtt halt meg Londonban. A nagy Johann Sebastiannak legifjabb sarja volt, az ú. n. »gláns stílusnak« legegényebb mestere. Jelentőségét csak az utolsó néhány évtizedben ismerték fel, vagy száz éven át alig törődtek vele, bár Mozart — akinél 21 évvel volt öregebb — csodálattal adózik levelezésében. A lipcei Thomas kántor négy muzsikusi fia között kétségkívül János Keresztély volt a legtehetségesebb. Szülőhazájában nem volt maradása. Amint bátyjától, Fülöp Emánueltól ellette a zeneszerzéstani syntaxisát, még alig töltötte be 19-ik életévét, vándorbotot vett kezébe és Olaszországba indult. Milanóban telepedett le és öt év múlva — miután áttért a katolikus hitre, amiért sokáig nehezteltek s reá — elnyerte a dóm orgonista állását. Tanulmányait Padre Martininél folytatta és a szövevényes nehézkes német iskola után megismerkedett az »olasz iskola« folyékony hangjával. Egyre-másra írja meg ezek után operáit, melyek közül egy-néhány sikert is arat; még nem töltötte be 25-ik életévét és már messze földön emlegetik nagy respektussal nevét. Hirtelen elhatározással két évvel később, hogy először szólaltatta meg a milanói dóm híres orgonáját, Londonba utazik. Abel hangversenymesterrel szövetezik zenekari bérleti koncertek rendezésére. Terve sikerül és hangversenyciklusai a londoni zenei élet gócpontjaiként világhírnevét és az angol királynő magas protektorátusát szerzik meg neki. Műveiből a rokokó tipikus jellemvonásai csendülnek ki. Korának finom csiszoltsága, eleganciája, parfümös ábrándozása és szípkázó szellemessége jellemzik stílusát. Munkáit — főként szimfóniáit kamarazenédolgait és csembalo-versenyműveit — ma jobban méltányolják, mint másfél száz év előtt, különösen Németországban és Angliában, hol műveit (halálának 150. évfordulója alkalmából) most sorozatosan újítják fel.

SZÍNHÁZI HÍREK

....

A párisi Opéra Comique németországi előadókörútra készül. Tavasszal Freiburg im Breisgau lesz első állomása, majd nagy ívben Hamburgig megy — s ezalatt otthonában német operatársulatok fogják művészetüket bemutatni.

Poroszország három állami színházat szüntet meg tavasszal: a Kasselit, a dicsőséges múltú wiesbadenit és a nevéhez már rég nem méltó Schiller-theatert Berlinben; itt kétes értékű operettek jártak. A zenészeket az állam meg akarja tartani, nyáron fürdői zenekarok alakjában. Poroszországnak évente mintegy 15 millió márkába kerülnek színházai s csak 6-5 milliót jövedelmeznek. Kassel színházának 230 működő tagja és 50 nyugdíjas van, Wiesbadennek 429 működő és 65 nyugdíjas tagja.

A lengyel nemzet! operaházat Varsó városa többé nem tudja fenntartani. A személyzet azonban együtt marad és folytatja kulturális hivatását. 25 lengyel-orosz város együttesen tartja fenn.

»A jakobinusok.« A csehek nagy zene-költőjének Antonín Dvořáknak erről a forradalmi tárgyú operájáról csak hazájában tudtak eddig; remélhető, hogy szélesebb körben is megismerik; első német előadása a múlt hónapban folyt le

Teplitz-Schönauban, számos messze földről jött kritikus és színházigazgató jelenlétében. A sok szépséggel átítatott mű nem egységes stílusú, de mindenkinek sokat nyújtó, tartalmas opera, sikere nagy volt.

Új Don Juan-opera aratott szép sikert Brünn cseh színházában. A »Lángok« c. darabnak persze egészen más a meséje, mint a Da Ponte-féle Mozart-szövegnek; Don Juan itt is váltogatja kedveseit a halál is nő képében (Donna La Morte) képében jelenik meg, de ezt az egy nőt nem tudja meghódítani. Kétségbeesésében melbelövi magát, de ettől sem tud meghalni, tehát újabb kalandot keres egy bárban. Ezzel végződik a darab. Sok pantomim van benne, zenéjét Ervin Schulhoff »nemes eszközzel« alkotta meg hatásvadászat nélkül, mégis nagyon tetszett, írja az ottani kritika.

»Fatinitza« ugyanolyan klasszikus darabja az operettműfajnak, mint *Suppé* másik műve a »Boccaccio«, mely nálunk is, nem rég New-Yorkban is, az operaház műsorára került. Most »Fatinitza« kerül operai színpadra, Münchenben.

Nizzában, a francia birtokot képező, eredetileg olasz városban a világháború óta most énekeltek németül először. »Figaro lakodalma« ment, elsőrangú német művészszeméllyel.

PESTI VIGADÓ

**BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA
HANGVERSENYEI**

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR közreműködésével

A. bérlet.

**1932 február 21-én, vasárnap
déltűn 5 órákor**

Közreműködnek: DULLIEN ELLA operaénekesnő
és ZIPERNOVSZKY FÜLÖPKE hegedűművész

1. GAJÁRI: Argyirus — Nyitány
2. WAGNER: Senta balladája a
„Bolygó hollandi” c. operából
3. LALO: Hegedűverseny
(spanyol szimfónia)

S z ű n e t

4. BEETHOVEN: Ah! Perfido — Ária
5. VOLKMANN: D-moll szimfónia

Vezényel: FLEISGHER ANTAL
a m. kir. Operaház karnagya

B. bérlet.

**1932 február 28-án, vasárnap
déltűn 5 órákor**

A Szilágyi Erzsébet leányliceum jelenlegi és volt
növendékei énekkarának zenekari és
a capella hangversenye

Organán kísér: Wiesemberger Antal

Közreműködnek: Kresznő SZTOJANOVITS LILY
operaénekesnő, BANDA MÁRTON hegedűművész
és Dr. SEBESTYEN SÁNDOR gordonkaművész

1. RHEINBERGER J.: A-dúr miséből:
Kyrie és Sanctus
2. MENDELSSOHN: Laudate pueri
3. SZTOJANOVITS J.: Ave Maria stella
4. DEMÉNY D.: Szegedi mise ofertória

S z ű n e t

5. BRAHMS: Kettős versenymű (hegedű-gordonka)
6. KODÁLY: Dalok
7. VÁSÁRHELYI Z.: Szedem szép rózsáját...
8. DEMÉNY D.: A szíves házigazda meg a
finom vendégek

Vezényelnek: B. SZTOJANOVITS ADRIENNE
tanárnő és BOR DEZSŐ karnagy

C. bérlet

**1932 március 6-án, vasárnap
déltűn 5 órákor**

Közreműködnek: VÉGH SÁNDOR hegedűművész,
MARÓTHY (SEFCSIK) MAGDA, PÁLFFY MÁRIA,
BUDAI MÁRIA és TIBOR ZOLTÁN operaénekesek

1. ROSSINI: Ária a „Semiramis” c. operából
(Maróthy [Sefcsik] Magda)
2. MOZART: Alma Viva. Ária a „Figaró
házassága” c. operából (Tibor Zoltán)
3. VAJKÓ: Cseresznyevirágűnnep (Kirschen-
blühfest) (Pálffy Mária)
4. PUCCINI: Kettős a „Pillangókisasszony” c.
operából (Pálffy Mária — Budai Mária)
5. VERDI: Azucena áriája a „Trubadour” c.
operából (Budai Mária)

S z ű n e t

6. DOHNÁNYI: Hegedűverseny

S z ű n e t

7. PUCCINI: Ária a „Pillangó kisasszony” c.
operából (Pálffy Mária)
8. MOZART: Ej királynője. Ária a „Varáz-
suvola” c. operából (Maróthy [Sefcsik] Magda)
9. BIZET: Carmen — Escamillo áriája
(Tibor Zoltán)
10. THOMAS: Kettős a „Hamlet” c. operából
(Maróthy [Sefcsik] Magda — Tibor Zoltán)

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

A. bérlet.

**1932 március 13-án, vasárnap
déltűn 5 órákor**

Közreműködnek:

FEHER ILONKA hegedűművész, nő.

PETHŐ IMRÉNÉ operaénekesnő és

S. MANNABERG RÓZSI zongoraművész, nő

1. RECLI: Voci della foresta
(Budapestben először)
2. a) GLUCK: Ária az „Alceste” c. operából
b) HÄNDEL: Ária
3. SAINT-SÄENS: Hegedűverseny

S z ű n e t

4. SAINT-SÄENS: Zongoraverseny
5. BIZET: Carmen a) Kártyaárja
b) Habanera
6. CSAJKOVSKY: Capriccio italien

Vezényel: BOR DEZSŐ

300182

14

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

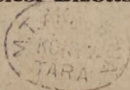
Budapest
XIII. évfolyam, 11. szám
1932 március 1

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Sztankó Béla: Arany János (1817—1882). — Pasticcio. — Vidéki zeneélet. — Vegyes hírek. — Színházi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

**Huszonnegyedik hangverseny — 1932 március 6 — Karnagy: Bor Dezső
C bérlet.**

1. **Rossini** (1792 Pesaro—1868 Ruelle): *Ária a »Semiramis« című operából.* (Maróthy [Sefcsik] Magda).
2. **Mozart** (1756 Salzburg—1791 Bécs): *Ária a »Figaro házassága« című operából.* (Tibor Zoltán).
3. **Vaikó István** (1899 Szeged): *Cseresznyevirágünnep (Kirschenblühfest)* (Pálffy Mária).
4. **Puccini** (1858 Lucca—1924 Brüsszel): *Kettős a »Pillangókisasszony« című operából* (Pálffy Mária—Budai Mária).
5. **Verdi** (1813 Roncole—1901 Milano): *Azucena áriája a »Troubadur« című operából* (Budai Mária).

S z ü n e t

6. **Dohnányi Ernő** (1877 Pozsony —). *Hegedűverseny, d-moll. 27. mű.*

Még berlini professzorsága alatt, közvetlenül a világháború kitörése előtt komponálta meg Dohnányi hegedűversenyét, mely az ismert versenyművek hármastagolásával szemben: négytétteles. A fúvók komor ünnepélyes témája vezeti be az első tételt; ez a téma, mint »vezérmotívum« még több ízben jelenik meg a versenymű folyamán. Érdekes kadenciával lép be a szólóhegedű, mielőtt a főtéma felé épített futamossal a főtéma újabb, ötletes megvilágítására adna alkalmat. Hatásos a visszatérés előkészítése, valamint a motivikusan felépített, pianissimókban kicsendülő kóda. Az *andante* dalszerű meleg kantilénáját élénkebb ritmusú középtétel váltja fel, mely hirtelen megszakítással megy át a tétel elejének poétikus hangulatába. A versenyművekben oly ritkán jelentkező *scherzo* egyike a mű legsikerültebb részleteinek, jellegzetes ritmusával és lefelé száguldó kromatikus futamaival. Hamisíthatatlanul Dohnányi-hangulat rezeg át a trió (*H-dur*) hárfa- és fuvola-arpeggiókkal kísért dalformáján. A *da capo* utáni kódában ötletesen, reminiscencia-szerűen még egyszer utal a komponista a trió felbontott hármashangzataira. Az első tétel rubatószerű kadenciájával vezeti be a komponista az utolsó tétel variációinak témáját. Ezt előbb a vonózenekar szólaltatja meg, majd a felsorakozó szellemes változatokban hol a szólóhegedű és a fúvókar kombinációját halljuk, hol pedig a téma különböző ritmizációi vonulnak fel egymásután. Egyik — magyaros, hallgatónótaszerű — variáció után kísértetiesen bukkan fel az első tétel főtemájának komor *d-moll* és *b-moll* között ingadozó harmóniája, majd fürge kóda zárja le a hatásos művet.

Előadja: Végh Sándor hegedűművész.

S z ü n e t

7. **Puccini**: *Ária a »Pillangókisasszony« című operából* (Pálffy Mária).
8. **Mozart**: *Éj királynője.* — *Ária a »Varázsfuvola« című operából* (Maróthy [Sefcsik] Magda).
9. **Mozart**: *Ária a »Titus« című operából* (Budai Mária).
10. **Bizet** (1838 Párizs—1875 Bougival): *Escamillo áriája a »Carmen« című operából* Tibor Zoltán).
11. **Thomas** (1811 Metz—1896 Párizs): *Kettős a »Hamlet« című operából* (Maróthy [Sefcsik] Magda—Tibor Zoltán).

dialógja után kezdődik a tulajdonképeni briliáns rondótétel, amelynek közepén gyöngéd choráltéma csendül fel, amelyet a bevezetésből ismert kadencia dallama, végül a rondótéma követ. A csillogó, hatalmas finálét rövid, de hatásos kóda fejezi be.

Előadja: *Fehér Ilonka* hegedűművésznő.

S z ü n e t

4. Rachmaninoff: c-moll zongoraverseny.

Az idősebb évjáratú, lehiggadt »mai« orosz komponista gárda egyik művész-lelkű és szellemes tagja Sergei *Rachmaninoff*. A szentpétervári és moszkvai konzervatórium neveltje, ahol Siloti volt a mestere a zongorázásban, Taneev és Arenszky a zeneszerzésben. Mint zongoraművész és karmester bejárta az egész világot, művei közül azonban leginkább zongorakompozíciói jöttek át az orosz határokra. Három operája, két szimfóniája, kamaraművei, kantátája és dalai kevésbé ismertek, noha nagyon hálás dolog velük megismerkednünk.

A c-moll zongoraverseny egyike a nehezebb koncerteknek. Amikor szerző bemutatta Berlinben, a kritika azt írta róla, hogy: »Nagyon kevés zongoraművész van, aki a mű enormis nehézségeinek meg tudna felelni.« Ma persze már mosolygunk ezen. A három tétel közül az első a magánhangszer nyitja meg pianissimóból fortissimóba erősödő akkordokkal, s ezek arpeggiója mellett hangzik fel a vonósok dallamos, széles főtémája. A melléktémát a zongora hozza, zárótémája nincsen. Szélesen kezelt kidolgozása mozgalmas, briliáns. Az ismétlésben a főtéma induló-jelleget ölt. — A 2. tétel szabadon csapongó, kiszélesített dalformájú: *Adagio*, amelynek súlypontja a zongora rövid, de igen nehéz kadenciáján van. — A *finale* címe: *allegro scherzando*. A zenekar és zongora szellemes párbeszéde után hihetetlen nehézségű, briliáns kóda jön, a tétel összes témáinak felcsillanásával, amelyeket a leg-változatosabb, legbravúrosabb futamokkal szó át a koncertáló zongora.

Előadja: *Keleti Lily* zongoraművésznő.

5. a) Verdi: *Aria* az »Ernani« című operából.

b) Mozart: *Leporello áriája* a »Don Juan« című operából. Énekli: *Ligeti Dezső* operaénekes.

6. Csajkovszky (1840 Votkinszk — 1893 Szt. Pétervár): *Capriccio Italien* (op. 45).

Itáliai tartózkodása alatt, Rómában írta. Az egész nem több, mint ismert olasz népdalokból összeállított potpurri. Frappáns hangszerezése és derűs hangulata azonban minden előadásánál nagy sikert biztosít neki.

Az olasz lovasság fanfárjával kezdődik, melyet szállodája előtt hallott Csajkovszky minden este. Ezt követi az első rész főtémája (*Andante un poco rubato*), melyet kétszer hallunk. A kánonikus feldolgozási részt fuvola és óboa játsza. Utána visszatér a fanfár és a fődallam. A második részben egy scherzoszerű dallamot hallunk élénkebb tempóban. A harmadik részt fuvaladallam vezet be bolero ritmusú akkordok kísérete mellett. A következő rész, valódi nápolyi utcai ének, szellemes hangszerezésben. Az utolsó szakasz vidám, zajos tarantella. A második rész megismétlése után hatalmas *fff*-ban *prestissimo* végződik a mű.

ARANY JÁNOS

(* Nagyszalontán, 1817 márc. 2. † Budapesten, 1882 okt. 22.)

A kegyeletnek abban a hatalmas babérkoszorújában, melyet költői irodalmunk képviselői Arany János halálának félszázados évfordulóján a kerepesi-temető kőkoporsójára helyeznek, egy-két babérlevelet a magyar zene hűségese hívei is oda kívánnak helyezni.

Arany, az ő költői alkotásaiban nagy s halhatatlan. Ő a magyar szellemnek, a magyar néptípusnak legigazibb kifejezője; magyar nemzeti a szó leg-nemesebb értelmében s emellett műveiben kora művészeti irányzatait is legteljesebben érvényesíti. A népből kisarjadva, képzelete és gondolkodás-módja, stílusa és nyelve egy a magyar népnek alkotó ösztönével; ő mint egy önmagában összetömríti az egész magyar nép képzeletvilágának, költészetének, nyelvének minden báját, minden erejét.

Mint epikus, a multba merül el, onnan merít tárgyat; epikushoz illően mindig józan és reális marad, még akkor is, mikor ideálokat fest; bár tárgyaihoz »epikai hitelt« keres, ragyogó képzeletével mégis újat alkot s alakjainak finom megrajzolása, lélektani elemzése valószínűvé teszi az elképzeltet, kielégíti eszmények iránti vágyódásunkat s amíg gyönyörködtet: erkölcsileg is nevel, jobba tesz — s ezért műve klasszikus és örök-érvényű marad időtlen-időkgig.

*

A szalontai »bogárhátú kis viskó«-ban gyakran felhangzottak a zsol-tárok ódon dallamai.

A debreceni kollégium ősi falai között ismerkedik meg a zene elemeivel s a diákságnak (de az úri szalonoknak is) divatos hangszerével, az ókori kitharák s a középkori lantok utódjával: a gitárral; el-elpöngeti s el-eldalolgatja Csokonai s P. Horváth Ádám érzelmes vagy vídám dalait. »Oh Tihanynak riadó leánya«, »Ott ahol a patakocska nyájas habjaival csereg«, »Igyunk barátim, a komor bú lángja nem csatázik«, vagy »Vigan élem világom, míg virít ifjúságom«... stb. penegnek ujjai alatt s zendülnek ajkain. Kisújszállási tanító korában zongorához jut és saját szorgalmából — talán ottani kollégáitól is támogatva — elsajátítja e hangszer technikáját, mely hiszen nem lehetett magas virtuozitás, de az ő költői ihletének elégséges arra, hogy a dal két éltető eleme: a melódia s a ritmus benne tudatossá váljék s hogy a dalok *lelkét* zenei hangokon ki tudja fejezni.

Nagykőrösi tanárkodása idejére esik Sz. Nagy József dalszerzővel való barátsága, ki művészlelkű feleségével, Borsy Emiliával együtt a műzsáknak valóságos kis templomot épített egyszerű hajlékukban. Ez a barátság is bizonyára jótékonyan hatott az ő zenei kiművelésére.

Pestre kerülve visszatért régi szerelméhez, a gitárhoz. Mikor egyízben elárulta jóbarátjai előtt ezt a tudományát, névnapjára Salamon Ferenc, a történetíró, egy gitárral ajándékozta meg — inkább tréfából, nem is gondolván, hogy ez a hangszer Aranynek — öreg napjaiban »küzdve kórral, bajjal« — vígasztaló, válthatatlan barátjává válik.

Mindez a zenei készség s tudomány bizonyára nem volt sok, bár szűk keretében alapos, mert képessé tette Aranyt arra, hogy bármely ismert dallamot (összhangzataival együtt) bármely hangfokozatban el tudjon játszani. És ebből az ő költői lelkének televényében értékes termések zsendültek ki.

*

Mint a néphagyományoknak az ősi rapszodokra emlékeztető le-téteményese, egy emberöltőn át megismert dalkészletből emlékezetében híven megőrzött vagy 200 dalt. Ezekből 149 dalnak dallamát és szövegét — melyeket gyermek- és ifjúkorában sajátított el — pontosan és híven le is jegyezte s gyűjteményét Bartalus Istvánnak adta át, esetleges iro-dalmi felhasználás céljából. Egy jó részük zongorakisérettel ellátva — meg is jelent Bartalus »Egyetemes magyar népdalgyűjtemény« c. művében. Honnan, kitől, mily körülmények között tanulta el e dalokat Arany, arról a gyűjtemény nem ad felvilágosítást, csak tartalmából következtet-hetjük, hogy a dalok javarésze valóban élhetett a nép ajkán; de van közöttük színpadi termék, bordal, toborzó, tréfás és gúnydal, deákos dal, érzelmes (itt-ott érzeltgős) gitárdallam, gyermekdal, névnapi köszöntő, koldus-sírám stb.

Ömaga így csoportosítja a dalokat: I. Népdalok s rokon (103 dal), II. Társasdalok (38 dal), III. Kántáló dallamok, gyermekréják (8 dal).

Ezeken kívül az »Egyetemes népdalgyűjtemény« I—VII. kötete még 46 dalt tartalmaz »Arany J. után« feljegyzéssel; ezek már részint valószínűleg a népszínművek nyomán támadt népdalvirágzás későbbi idejéből valók. Mindezen dalok között akad csekélyebb értékű, könnyebb fajsúlyú, töredékesebb népi, ha úgytetszik: népies, vagy népszerűvé vált, sőt idegenszerű termék is. De hiszen a nép ajkán elterjedt daloknak fejlődési fázisai vannak a keletkezéstől a virágzásig s onnan az elmúlásig; és sokszor nem tudni, hogy az a pillanat, melyben a dal a gyűjtő birtokába jut, avagy későbbi feljegyzésben megrögzül: vajjon a dal delelőjéhez, avagy alkotójához vezető útvonalba esik-e bele.

A dalok egy része nem is abból az ős és mély rétegből való, ahonnan az újabb folklorisztika a népköltési termékeket meríti. Nem viseli magán a legtöbb az egyéniség által determinált sajátosságokat sem. Leírásuk formája is azt mutatja, hogy némelyikük keresztül mehetett azon a (sokszor) simító, vagy típust kereső műveleten, melyet a tudományos gyűjtő teljesen mellőzni szokott. De éppen ebben is korfestő vonást kell látnunk, amely stilizálni, retusálni s ezzel általánosítani, avagy éppen művésziesíteni próbálta a népit, amiként példáját látta annak, hogy miként népiesedik el a művészi. És ha e dalok egy csoportja nélkülözi is azokat az etnográfiai kellékeket, melyek által jelenleg, a legmodernebb eszközökkel gyűjtött dalok az irodalom kincsházába bevezettetnek: mégis megtalálhatja e dalokban a nekivalót az is, aki a népleleknek legősbibb, primer zenei megnyilatkozásait keresi s az is, aki érdeklődéssel fordul a fejlettebb, itt-ott átalakult népies termékek felé, vagy akit megillet az ifjúság szerelme, akit felderít a deákok bohósága, aki szívesen hallgatja a színjátézők nemes pátoszát, kit meghat az érző szív könnyeinek, avagy a virágos kedv rózsaszirmainak gitárra-hullása.

E szép és érdekes gyűjtelék dalai mindenesetre megérdemlik a konzerválást és sok darabja megérdemelné a mai kor ízlése szerint való művészi feldolgozást is.

*

Hogy Aranynak eredeti dalszerzeményei is vannak, azt ő még legmeghittebb barátai között is sokáig eltitkolta. Nejét megtaníttatta e dalokra s az énekszót gitárjával kísérte, e hangszer szokott harmoniaíval, egyszerű modulációival.

Bartalus egyik látogatása alkalmával, Arany nejétől, az 1882. év tavaszán, véletlenül szerzett tudomást ez eredeti dalokról. »Miután már nem volt titok — beszéli el Bartalus —, Arany elővette a gitárt s előkereste a nagy bajjal hangjegyzett dallamokat; nagy bajjal, mert már nem hallott jól s csak homályosan látott. Játsszani akart aztán . . . , játszott is, de a kéz, mely egykor oly biztosan írta hatalmas költeményeit, most elgyengülve, gyakran megtagadta a szolgálatot.«

Majd átadta Arany a hangjegyeket lemásolás végett Bartalusnak, ki Arany halála után feldolgozta a dallamokat s miután azokat *Liszt* Ferencnek bemutatta, »Arany János dalai« címen, *Gyulai* László illusztrációival kísérve közzé is tette, ajánlván e művet *Erzsébet* királyné öfelsegének, kinek felénk hajló szíve kegyesen fogadta azt (1884.). *)

*) Később — 1886-ban — Arany dalai férfikarra átirottan is kiadattak.

Arany eredeti dallamai (nem számítva ide azt az egy-két dalt, melyek valószínűleg régebbi emlékek reminiscenciái), a szöveg forrásainak s a dallam keletkezési idejének megjelölésével a következők:

1. *Arany*: A hegedű száraz fája (1874),
2. *Arany*: Kondorosi csárda mellett (1874),
3. *Petőfi*: A tintás üveg (1874),
4. *Amadé*: Toborzó (A szép fényes katonának, 1875),
5. *Arany*: Igyunk bizt egy-egy kicsit (1875),
6. *Arany*: Zách Klára (1876), *)
7. *Petőfi*: A toronyban deit harangoznak (1880),
8. *Petőfi*: Csokonai (1880),
9. *Petőfi*: Csillagnak születél (1880),
10. *Arany*: A tudós macskája (1882).

Van tehát az eredeti dallamok között: a népdalok formájában szerzett művészi dal (1., 2., 5., 7.), ballada-dallam (6), szakaszos műdal (9.), vitézi (katona-) dal (4.) s könnyedmenetű, játszi epikai dal (3., 8., 10.), ez utóbbi műfaj dalirodalmunkban eladdig jóformán ismeretlen.

Arany e dalait már a közzététel előtt — 1883 jan. 31-én — megismerte a nagyközönség, a Kisfaludy Társaságnak akkor tartott ülésén.

Bartalus bevezetőbeszédében értékelte e dalokat; hivatkozott arra, hogy Arany neve kegyeletessé teszi mindazt, ami az övé volt s így nagy szelleme zenei kísérleteit is, nagy szívének csaknem utolsó dobbanásait. »Legyünk — úgymond — kegyeletesek és ne legyünk követelők; de Arany dalai ilyen védelemre nem szorulnak. Dallamai a helyzethez illően élethívek; némely dala legjobbjaink közé sorozandó, némelyik pedig egészen műveletlen tért foglal el.«

Az akkori (50 évvel ezelőtti) közönség nagy odaadással, szeretettel, megilletődött lelkesedéssel fogadta e dalokat, melyeknek szerzőjéről a bemutató egykori krónikása így emlékezik meg: »Olimpusibb látványt, mint az öreg, galamböszfejú Aranyt — amint csöndesen elüldögélt a maga elzárkózott fészkében s kiengedi szíve mélyéből még azt is, amit legjobban rejteget: a vídámságot, szelíd gúnyolódást, olyan könnyen kicsúfolható s azért annyira érzékeny holdvilágos ábrándozást — képzelni is alig lehet. S hogy mindezt dallamban fejezte ki, az olyan természetes, mert ez az ő lelkének annyira legfinomabb alkatrésze, hogy kíváncsi szemnek, nagy közönségnek bénító tekintettel hozzá közelednie szabad nem volt.«

E titokban elpengetett melódiák lehettek forrásai azoknak a lírai sóhajoknak, melyekben utolsó éveit során lelke fájdalma széttörölte; ezek — mint a lelkében felhalmozott s lerétegződött melódiák felszín-hullámozódásai — adtak neki balzsamot gyötört és gyöttrődő lelkére; hányszor sóhajtott fel: vajha gitárja lenne az a

..... magános hárfa,
Ringató dalt búgni fájdalmára,
Egy rideg lant, melynek hangja mellé
Holt reményit el-elénekelné;

és amelynek pengetése közben — ahogy a »Tamburás öregúr« c. költeményében nagy szerénységgel önmagáról mondja:

... Nem a művész babérja hevíti,
Csak gémberedő ujját melegíti.

*

*) Ezt a dalt a kiadvány számára Bertha Sándor dolgozta fel.

Nem volna e kép teljes, ha nem felelnénk meg arra a kérdésre, hogy miként hatott Arany zenei járatossága s a zene iránt való mélységes szeretete az ő írói és költői működésére. Ez a járatosság bizonyára segítségül volt a »Magyar nemzeti versidomról« című értekezésének megírásában (1856), amely értekezésben először nyernek tudományos megállapítást a magyar hangsúlyos verselés alaptörvényei, a magyar nép- és műköltészetből vett példákon elinduló indukció alapján, hangjegyes példákkal is illusztrálva a magyar költemények ritmikai képleteit.

Elméleti megállapításait a gyakorlatba is átviszi Arany, átszővi velük egész költészetét s hangsúlyos verseiben mindenütt érezni a magyar ütem kristályosító erejét. És megvalósította azt, amit említett értekezésének záró mondatában im így fejez ki: »Nincs messze az idő, hogy a nemzeti ritmus a magasabb nyelvű költéssel is megfér; különösen líránk betölti hivatását, ismét összhangzásba jut nemzeti zenéssel s léssen idomban s tartalmilag testestül, lelkestül magyar.« Ez az idő már Arany költészetében beteljesedett, mert az ő ütemes verseinek tartalma, alkata, »idoma«, ritmusa valóban összhangzóvá lőn nemzeti zenénkkel.

De ez elméleti megállapításokon kívül is az emlékezetében megőrzött, vagy saját szerzette dallamok — mint titkosan zsongó erők és indítékek — bizonyára éreztették hatásukat költői alkotásai közepette is; talán innen meríthette költészetének olvadékony, lírai elemét, objektivitásának gyöngéden halk kísérőjéül; ezek adtak néha formákat sok változatú verselési technikájához, elannyira, hogy nemcsak önkényt érezzük népdal-formában írt költeményein a magyar népdal ritmusait, de egy-egy költeménye élén (például a »Betyár« című dalciklusban), minden egyes dalnál ő maga jelöli meg azt a népdalt, melynek »dallamára« írta a ciklus egyes darabjait. Nem csoda, ha úgy érezzük, mintha minden költeménye felett valami finom, éteri zeneiség lebegne.

Költői tárgyat is sokszor merít a dal zenei vonatkozásaiból. Mintha a dalnokok rendje elevenednék meg költeményeiben.

Dalnokok ajkára adja a bujdosás fájalmát (*A lantos*, 1848), a honfibi sajkását (*Letélszem a lantot, Dalnok búja, Az új görög dalnok* [Byron], 1848) ennek eléneklésére hívja Ossiánt (1850), a szabadságvágyat még a sír jövevényeivel is énekelteni (*A rodostói temető*).

A költőnek földi hatalmaktól mentes, független szabadságát dalnokokkal hirdetteti (*A walesi bárdok, Szondi két apródja*). Hegedőssel mondatja el *Zách Klára* szomorú történetét, kobzossal regéltet a *Csodaszarvas*-ról.

Toldi és Piroska bús szerelmének történetében, mint a borús fellegeten át-áttörő, enyhe napsugarak, a boldog szerelem képviselői: a »Kobzos« s hú párja, a dalos Anikó.

*

És végül még egy kérdés: mennyiben hatott Arany költészete a magyar zenére?

Álljon itt minden kommentár nélkül az alábbi sorozat.

A »Toldi szerelme« adott tárgyat és inspirációt *Mihalovich* Ödön hasonló tárgyú operájához. A »Nagyidai cigányok« című eposz szolgál hátteréül *Rékay* Nándor hasonló című operája szöveggönyvének. Az »Ünnep-

rontók» hatását látjuk *Buttykay* Ákos szimfóniai költeményében. A »Tetemrehívás« és »Szondi két apródja« Farkas Ödönben találták meg zenei tolmácsukat.

Arany költeményei kiválóan alkalmasak melodramák szövegeitül. Ily melodramákká vannak feldolgozva: Letészem a lantot (*Gaal F.*), Zách Klára (*Lányi E.*), Ágnes-asszony (*Kutass J.*), A walesi bárdok, Tetemrehívás, V. László, Mátyás anyja, Pázmán lovag, Tengeri hántás (*Révfi G.*), Rachel siralma (*Kapi Gy.*), A hamis tanu (*Hetényi A.*) stb.

Iskolai énekes daljátékokhoz szövegül szolgáltak: Szondi két apródja (*Révfi G.*), Rege a csodaszarvasról (*Stojanovits J.*), A gyermek és a szivár-vány (*Hazslinszky G.*).

Részint magán énekhangra, részint karénekké vannak feldolgozva: Letészem a lantot (*Mosonyi M.*), Írószobám (*Lovassy S.*), a Csendes dalok (*Siklós A.*, *Bartalus J.*), Eszünkbe jusson... (*Lavotta R.*), Mátyás anyja (*Bartalus J.*, *Lányi E.*), Nemzetör-dal (*Berta S.*, *Fónagy J.*), Haj, iharfa, juharfa (*Simonffy K.*, *Siklós A.*, gr. *Fesztetiüs Leo*), Vigasztaló (*Pichler B.*), Néma bú (*Bordeaux G.*), Rendületlenül (*Révfi*), Sírva jön a magyar nóta világra (*Egressy S.*), Volt nekem egy daruszörű paripám (*Konkoly-Thege M.*, *Egressy S.*; e dal színpadra is került; angol fordításban is megjelent *Korbay*: »Hungarian Melodies« című gyűjteményében).

Népies, vagy népszerű dallammal társultak a már említetteken kívül: A hegedű száraz fája, Elesett a Rigó lovam patkója, Párja vesztett gilicének szíve fáj... kezdetű dalai.

Aranynak több költeménye iskolai dalként is helyet talált énekpedagógiai irodalmunkban, ilyenek: Anikó dala, Fiamnak, Enyhülés, A rab gólya, Ki ruházta fel a mezők lilomait?, Hajnali kürt (»Vidám vadászok«), Nyalka huszár, honnan oly vágatva? stb.

Esztétikai fejtegetés alapjául szolgált az »Egri leány« példa-dallama (*Abrányi*), »Hej iharfa, juharfa« (*Mosonyi M.*).

Ez a sorozat nem kimerítő, mégis eléggé láttatja azt, hogy Arany költészetének mily sokágú hatása volt s van máig is a magyar zeneirodalomra (mintahogy nagyon sok szép tárgyat adtak balladái a rajzolós festőművészetnek is.)

Voltak régebben is költőink, kik a szóköltészet mellett, vagy annak kapcsolatában szintén áldoztak a zene műzsjának: *Tinódi*, *Balassa*, *Verseghy*, *P. Horváth A.*, *Kisfaludy S.* lelke szintén ringatózott a zene hullámain, mégis az ő zenéjük hatása saját költészetükre nem oly mély, nem oly átható, mint az Aranyé, költészetük hatása a zenére nem oly expanzív, mint Arany költészetének. Iskolai példája ez annak, hogy szó- és zeneköltészet hogyan hatnak kölcsönösen egymásra s — miként a rapszodok, trobadúrok és hegedűsök korában — miként élhet egyazon egyénben a szónak és dalnak még nem differenciálódott egysége.

*

Mindezekért helyez el »A Zene« is néhány babérlevelet e visszaemlékezésben arra a kökorporsóra, melyet ötven évvel ezelőtt állított a kegyelet; elhelyezi a dalgyűjtő, a dalszerző, a dalnokokat életre hívó, a dalra indító Arany emlékezetére.

SZTANKÓ BÉLA

PASTICCIO

Vajjon mit táncoltak a száz év előtti farsangi bálon? Ma elszomorodott szívvel tapasztaljuk, hogy a külföldön is jól ismert csárdásunkat szinte teljesen kiszorították azok az »exotikus« táncok, miket a jazz-zene ültetett el egész Európában. A blues, a foxtrott, a tangó és a rumba mellett bizony alig jut szóhoz a régi idők duhaj csárdása, melyet éjféltilt sokszor kivilágos virradatig roptak szilajkedvű párok. Vigasztalódjunk meg azzal, hogy száz év előtt sem vitték magyar táncok a szót a pesti bálokon. A harmincas évek elején mutatkoznak csak a közvélemény ébredésének első jelei, Ferenc király alkotmánytipró kormányrendszerével szemben. Mestersegesen ideplántált német-osztrák szellem uralkodik az egész monarchiában; ahogy német szó hallatszott minden hivatalban, minden társadalmi összejövetelen, úgy az osztrák-német táncmuzsika hódított minden mulatságnál. A főnemesség báljain a *minét* (menuette), a *langausz* (langaus) és a *kontratánc* (contredanse), a *lengyelke* (polonaise), a *stújer* (styrienne), a *valcer*, *mazurka* és a *galopp* szerepeltek a hölgyek táncrendjein. A polgárság ugyancsak a bécsi valcert járta, keverve a táncok rendjét a polkamazurral és befejezésül a francianégyessel. Az az úri verbunkos, melyet Lavotta, Csermák, Bihari és Boka András zenéjére lejtettek a múlt század elején, inkább mint betanult táncprodukció szerepelt egyes alkalmakkor, de nem ment át soha a köztudatba. Ilyen verbunkosokat jártak hivatásos táncművészek pontosan száz év előtt: 1832-ben Apponyi Antal gróf nagykövet párisi táncestélyén is. A csárdás, mely a múlt század második felének legnépszerűbb táncává alakult ki, csak a harmincas évek második felében születik meg. A Nemzeti Kaszinóban Forgách Lajos gróf és Wenckheim Béla báró kezdeményezésére az 1841. év elején tartott bálokon jelenik meg először. Polgárjogot azonban csak az ötvenes évek végén nyer igazán. Sokat foglalkoztatta a harmincas évek táncmestereit a nagyon kedvelt francia *quadrille* és *cotillon* táncoknak magyar társastánccá való átalakítása. 1839-ben kezdődött a magyar *körtánc* pályafutása, előbb vidéki városokban, majd a fővárosban. Szöllősi-Szabó Lajos táncmester, a Nemzeti Színház balettmestere komponálta meg figuráit a quadrille beosztása nyomán a következő hat részből: 1. andalgó, 2. lelkes, 3. toborzó, 4. ömledező, 5. három a tánc, 6. kézfogó. Zenéjét Rózsavölgyi Márk írta. Néhány évvel később Thury János szerkesztett egy magyar *cotillont*, melyet a Nemzeti Színház színpadán táncoltatott el 16 párral. (1842 december 11.) Ezt a magyar táncot nevezték később *kőrmagyar*-nak. Említsük meg végül a *palotás* táncot, melyet a régi verbunkosból alakítottak át társastánccá és a *koszorú*-t, melyet a negyvenes évek közepén kreált egy Kőhegyi József nevű táncmester. Minthogy öt figurájához (1. lassú séta, 2. keresztlejtő, 3. beálló, 4. hegyező, 5. szapora) Rózsavölgyi igen dallamos, pattogó ritmusú zenét komponált, csaknem két évtizeden át lejtette a kiegészítés előtti korszak aranyifjúsága.

*

Régi, elsárgult műsorok között lapozgatva emlékezzünk meg az idei farsang bezártával a Zeneakadémia növendékeinek 35 év előtti vidám farsangi mulatságáról: az 1897. évi tréfás hangversenyről. A Zeneakadémia régi helyiségének (Vörösmarty-u. 35.) első emeleti dísztermében izgalmas várakozás. A terem első sorában Mihalovich igazgató foglal helyet, körülötte a díszes tanári kar: Hubay, Popper, Koessler, Szendy, Chován, Thomán, Herzfeld, Erkel Gyula és a melléktanszakok tanárai. A pódiumon egy furcsa zenekar; fiatal lányok, az operai osztály és a tanárképző leány növendékei, valamennyien selyem kimonókban, kezükben ütőhangszerekkel. Van itt minden együtt: harangjáték, xilofon, réztányér, gong, triangula, csörgők, mindenfajta dobok, azonkívül zongora és vonózenekar. A zongora előtt

Dienzl Oszkár és *Székely* Arnold növendékek. Fiatal, cvikkeres, nyurga, lógóbajuszú zeneszerzői növendék jelenik meg, mandarin-öltözékben. Az előadandó »Kínai-nyitány« szerzője és dirigense: Siklós Albert. Zúgó taps fogadja. Azt suttogják róla, hogy már most úgy tudja a kontrapunktot és a hangszerelést, hogy tíz éven belül egész biztosan utóda lesz mesterének. Az ötletes, eredeti kínai motívumokból megszerkesztett nyitány után egy csodagyermek produkciója következik. Fájdalmas arra gondolnunk, hogy ez a rövid bársonynadrágos aranyos fiú, ki mókáival a komoly tanári kart percekig hangos nevetésre tudta fakasztani, a néhány éve elhalt kitűnő zongorakísérő és dalkomponista: *Dienzl* Oszkár volt. Utána férfi-kvartett következett: az akkor alapított »egykrajcáros« rikkancs-újság tartalmát kiabálta össze-vissza, szellemesen megkonstruált imitációkban négy kitűnő énekes, a szerző zongorakísérete mellett. Ez a szerző a zeneszerzési és a zongoratanszak büszkesége, húszéves fiatalember, de már azt mesélik róla, hogy úgy zongorázik, mint Liszt Ferenc és zongorakvintettjének egyik-másik tétele brahmsi magaslatoakat ér el. Utána egy tréfás jelenetben alacsony, bajszos orgonanövendék produkálja magát egy »vadregényes« hegedűszólóval. Szellemes mókáival *König* Péter — ő az elszánt Paganini! — tíz percig harsogó derűltségben tartja a hallgatóságot. A fergeteges taps elcsendülése után *D'Ohy* és *Oszi* zongora-ekvilibristák lépnek a pódiumra. A közönség köréből feladott témákra scherzokat, fugákat, potpourrikat rögtönöznek két és négy kézre, visszafelé játszanak el népszerű operaáriákat és a »Letzte Rose« dallamára Bach, Händel, Mozart, Mendelssohn, Schubert, Wagner, Verdi és Brahms modorában improvizálnak szellemes variációkat. A hangverseny befejező száma »Felvételi vizsga a Zeneakadémián« a növendékek egész sorát mozgósította. Szerzőjét, *Lichtenberg* Emilt zajosan ünnepelték. Hova lett az a gondtalan derű, jókedv, őszinte pajtási viszony, amely a 35 év előtti Zeneakadémia növendékeinek életét bearanyozta?

VIDÉKI ZENEÉLET

Pécs. A súlyos gazdasági viszonyok Pécs zenei életében is nyomasztólag éreztetik hatásukat, mindazonáltal a Pécsi Zenekedvelők Egyesülete, melynek zenei vezetői *Weigele Oszkár* honvéd-karnagy és *Kürschner Emánuel* városi zeneiskolai igazgató, mindent elkövet, hogy Pécs régi zenei hírneve ne szenvedjen csorbát. A filharmonikus társaság decemberi hangversenye zsúfolt ház mellett folyt le, műsorán szerepelt *Bach* D-dúr szvitje, *Mozart* Jupiter-szimfóniája, *Järnefelt* Preludiumja és *Sibelius* Valse tristeje. Február 15-én tartott filharmonikus hangversenyükön *Humperdinck* »Jancsi és Juliska« c. operájának nyitányát, Händel—Martucci vonós zenekari szvitjét és Haydn C-dúr szimfóniáját játszotta *Weigele Oszkár* honvéd-karnagy lelkes vezetésével a 8. honvédgyalogezred kitűnő fúvóival kiegészített Zenekedvelők Egyesülete. Az est fénypontja külföldi sikereiről hazatért *Kalliwoda* Olga énekesnő közreműködése volt, ki *Liszt* Ferencnek egy ritkán hallott hangverseny-áriáját — *Jeanne d'Arc* a máglyán —, továbbá *Siklós* Albertnek két hangulatos, magyaros dalát — *Száll a felhő ... Tő közepén ...* — tolmácsolta bensőségesen átérzett nagy művészettel. A zenekari kíséret tökéletes simulékonyasága úgy *Kalliwoda* énekszámainál, valamint *Kürschner* Emánuel nemes hegedűjátékának aláfestésénél kellemesen tűnt fel a zsúfolt terem hallgatóságának.

Nagykanizsa. Az 1931/32-es évad még az eddiginél is nehezebb helyzetbe állította e város zenei életét. Az amúgy sem nagyszámú hangversenyek a minimumra redukálódtak. Így ezideig mindössze két hangverseny volt: december 2-án a kulturált hangú *Domány* Sári tartotta *Mozart*, *Verdi*, *Strauss* stb. műveiből álló szépen sikerült ária- és dalestjét, melyen *F. Pásztor* Irma városi zeneiskolai tanár működött közre, *Dohnányi*, *Siklós*, *Vannay* stb. zongorakompozíciókkal megérdemelt sikert aratva. Az énekszámok zongorakíséretében *Polgár* Tibor remekelt. A szezon második hangversenyét ugyancsak december hóban a *Városi Zeneiskola* rendezte magasabb osztályú növendékeivel a már megszokott és elismert magas nívón. A hangverseny-

rendezés nehézségei azonban szűkebb és zárt körben lefolyó zenei estek és összejövetelek rendezését segítették elő. Ezek között különösen a Városi Zeneiskola tanárainak zenei estjei váltottak ki széleskörű és a város közönségének színe-javából táplálkozó érdeklődést. E zenei esteken, melyeket az agilis és zeneszerető *Lemberkovics* Alajos örnagy és neje, *Weber* Margit városi zeneiskolai tanárnő rendeznek, elsősorban a kamarazenét kultiválják és különös súlyt helyeznek a magyar komponisták műveinek előadására. Nagy hatást keltett *Radnai* gordonka-zsonátája *F. Garai* Margit és *Kerekes* Irén zeneiskolai tanárok tökéletes interpretálásában és *Goldmark* e-moll zongoratriójának bemutatása. Ebben *F. Pásztor* Irma, *L. Weber* Margit és *F. Garai* Margit arattak megérdemelt tapsokat. Általában megállapítható, hogy ezen összejövetelek és estélyek jó átgondoltságukban és céltudatos organizációjukban a város kulturéletének újabb és értékes gazdagodását jelentik.

Szeged. E hó 15-én igen sikerült zártkörű szimfónikus hangverseny zajlott le az Ipartestületi Székház nagytermében, *Fichtner* Sándor karnagy vezetésével. *Rossini* »Tell«-nyitánya, *König* Péter négytételos magyar szvitje és *Beethoven* *Esz-dur* zongoraversenye voltak a kitűnő előadás középpontjában. A zongorakoncertben dr. *Baranyi* János fölüeny zenei intelligenciáját és jelentős technikai bravúráját bámulhattuk. Zajos sikere volt az utolsó számnak is, az előkelő közönség kívánságára műsorra tűzött és lendülettel előadott *Strauss*-keringőnek. *Körffy* Endre és *Kollár* Pál tanárok növendékei mutatkoztak be biztató eredménnyel a Városi Zeneiskolának a Tisza-szálló dísztermében tartott hangversenyén. *Csiky*, *Dienzl*, *Fichtner*, *Harmat* és *Szabados* dalai és zongoraművei szerepeltek a gondosan kiválogatott műsoron, melynek berekesztésül *König* Péter vezényelte el *Siklós* négy szólami női karra írt és nagy műgonddal betanított *Fülemile*-dalát.

VEGYES HÍREK

...

A tánc múzeuma: Páris újdonsága. Tulajdonképen »*Archives internationales de la danse*« a gyűjtemény törzse: a táncművészet történetének, fejlődésének írott és rajzolt adatait akarja felhalmozni és rendszerezve megőrizni, a világ minden tájának táncait ábrázolásban, zenéjüket kótában és grammofonlemezen, — de a hozzávaló hangszerek, öltözékek, művészettörténeti és néprajzi jellegű gyűjteményével. A jövő évre a *Théâtre des Champs Elysées*-ben a tánc olimpiaszát akarják nagy fénnel megrendezni.

Jehudi Menuhin, a serdülő korban levő nagy hegedűs, jó szívről és józan gondolkodásáról tett tanúságot Berlinben: egyik hangversenye jövedelmének felét jótékony célra fordította, de nem egyesületnek vagy bizottságnak adta át, hanem négy nyomorgó zenészcsalád közt osztotta szét.

New-Jorkban 1913-ban *Mrs. Lantier*, gazdag úrnő, megalapította a *Society of the friends of music*-ot, mely vasárnaponként délutáni hangversenyeivel, főleg Bach-kultuszával, nagyban hozzájárult a zenei ízlés fejlesztéséhez és erkölcsi diadalának tudatában már saját hangversenyterme építését tervezte. A dúsgazdag úrnő azonban decemberben meghalt, anélkül, hogy egyesületének valami hagyományozott volna; úgy látszik, az amerikai pénzviszonyok miatt senki sem mer nyomába lépni bőkezű-

ségének — a *Society* most vagyontalanul, kénytelen feloszlatni.

»**Individualpsychologie im Musikunterricht und in der Musikerziehung**« jelentős újdonsága a zenei irodalomnak. Szerzője dr. *Leonhard Deutsch*, kiadója a lipcei Steingraber cég. A nevelésnek és a tanítás minden ágának eszménye az egészséghez alkalmazkodó hatás; ez a legbiztosabb és legrövidebb út is az elérendő célhoz.

Érdekes ifjúsági és zenepedagógiai mű jelent meg (Zürich és Lipse, Hug u. Co. kiadásában): »*Musikalisches Rätselbuch*«. Szerzője, *Werner Weheli*, kedves képekkel díszített kis zeneműveket közöl, itt-ott hibás kulcsokkal, elmulasztott vagy tévesen alkalmazott kreszeket, vagy feloldójelekkel, disszonáns kísérettel, amelyek a növendéket a hiba kijavítására készítik. Mulatságosan nevel, derék könyv.

»**Goethe- und Haydn-Almanach**« jelent meg, amelyben *Albrecht Claus* a porosz állami könyvtár három kartotékszerénye alapján 3700 magán- vagy karének jegyzékét közli — csupa Goethe-költemény zenéjét.

1000 márkás díjjal tüntette ki a porosz művészeti akadémia zenei osztálya *Otto Jochum* augsburgi zeneszerzőt, »*Der jüngste Tag*« c. oratóriumaért és más nagy karműveirért.

»**Valami rothad Dániában.**« Ez a Hamlet-idézet jut eszünkbe arra a hírre, hogy Dániában megtiltották külföldi művészek szereplését.

* **Max Schillings** művészetét nemcsak a németek tartják nagyra. »Mona Lisa« c. operája nemrég Chicagóban aratott szép sikert; most Torinóban mutatták be s a zeneköltő mint karnagy is olyan nagy elismerésre tett szert, hogy megbízták a Nibelung-trilógia dirigálásával.

Alfred Rittershaus már akkor is nagy nevű tenorista volt, mikor a milleneumi kiállítás idején operánkban Tannhäusert, Lohengrint és Siegmundot énekelte. Azóta sokat szerepelt olasz színpadokon; most pedig hírlíri vesszük, hogy meghívták az ős művészt a Wagner-ének tanárának a régi hírlí római »Accademie di belcanto«-ba.

»**Istituzioni I Documenti Della Musica in Italia**«. A német nagyszabású gyűjteményt (»Denkmäler deutscher Tonkunst«) csodálatos, hogy csak most, 70 évvel később követi a nagyszerű multú olasz zene régi, nemcsak történelmi becsei fennmaradt darabjainak gyűjteményes kiadása; még a kis ausztriai németiség is évtizedekkel megelőzte a maga ódon mestereinek együttes szerves kiadásával. Tekintettel arra, hogy Olaszország a legújabb korig csupa kicsiny államból állt, tehát számos kultúráközpontja volt, amelyek többé-kevésbé önállóan fejlődtek és fejlesztették művészetüket: ez a sajátosság szolgált alapul a nagy zene-történeti kiadvány beosztásához. Két első kötete tehát a velencei San Marco székesegyház hírneves ének- és hangszerzenéjét tárgyalja a két *Gabrieli* (Andrea és Giovanni) korában, 1600 táján, chez csatlakozik Milano, Róma, Cremona, Firenze monografiája; a mai zene-tudomány legjelesebb művelőinek tolaláb számos kép, fascimile felvilágosító és gyönyörködtető közlésével. A Ricordi kiadó cég áldozatkészsége minden zenebarátot, de egyáltalában minden érdeklődőt is lekötölezt az eddig nagy nehezen hozzáférhető anyag összegyűjtésével és rendszerbe foglalt közrebocsátásával.

Maurice Ravel Bécsben járt; kistermetű 57 éves, ősz, arca redős — amíg meg nem szólal, senki sem nézné ki belőle a fiatalos szellemű, teremtk erejének teljében lévő művészt. Elhozta új zongorakoncertjét és természetesen óriási sikert aratott vele. Zenéje valóságos francia pezsgő. Kirobbanó, habjai száz színben csillognak, édes és fanyar, egyben tüzel, de nem hangol mély érzésre. A ragyogó hangszerelésnek Ravel mestere, de a zongorának kevés kiemelkedő, érvényesülő szépséget osztott: több nyire étüde-szerű futamokat Mme M.

Long virtuóz módon játszotta. Az ünnepelt szerző maga dirigálta művét a bécsi filharmonikusok élén.

Az erdélyi szászok zenei életének történetével foglalkozott egy drezdai professzor: Erich H. Müller, tárgyáról előadásokat tartott Nagyszebenben, Segesvárott, Brassóban, sőt a bukaresti rádióban is. Zenei példáit Maria de Livadia kamarai énekesnő adja elő.

Rosa Papier meghalt. A bécsi opera fénykorának elsőrangú művésznője volt: 1880—90 táján nagynevű kartársak körében Orpheus, Amneris, majd Sieglinde és utóbb igazi szopránszerepek (Elsa stb.) jelentettek számára diadalokat, míg egy-szerre, nyolcévi tündöklés után, valószínűleg a felső regiszter túlságos igénybevétele miatt, elvesztette hangját, hónapokig még beszélni sem tudott. Ekkor már egy neves zongoraművésznek neje volt: dr. Hans Paumgartneré, aki a hivatalos Wiener Zeitung tekintélyes zenekritikusa is volt. A művésznő azonban nem ejtette kétségbe, hogy gyönyörű hangjának erejét és fényét elvesztette, alapos énekstudását mint tanárnő érvényesítette; tanítványai közül számos híresség került ki: Anna Bahr-Mildenburg, Lucy Weidt, Helene Wildbrunn, Rose Pauly, Sofia Munteanu, többnyire a bécsi opera díszei, Sebeők Sári, valamint Hermine Geyer, Irma Singer-Burian, Elsa Funk-Freund, Paul Gall-Stein énekpédagógusok. Az elhunyt művésznőnek egyetlen fia dr. Bernhard Paumgartner, a salzburgi Mozarteum igazgatója.

Tóth Árpád az utolsó két évtized legnagyobb zongorapedagógusa, egyike a legátfogóbb műveltségű magyar zene-tanároknak, elhagyottan, a legnagyobb nyomorban halt meg a mult hó végén hosszas szenvedés után, 60 éves korában. Tragikuma igazi magyar sors. 1872-ben született Budapesten. Zenei tanulmányait a Zeneakadémián fejezte be, hol Kössler és Chován voltak mesterei. Előbb a debreceni tanítóképzőnek volt zongoratanára, majd tizenkét évig (1908—1920) a Fodor-féle zeneiskolában oktatta páratlan lelkesedéssel az ifjúságot. A funkció-tant itt kezdte legelőször hirdetni. Érdekes és pedagógiai szempontból nagyon értékes elméleteket állított fel a zongorajáték mechanikájáról, a testtartásról és az ujjak mozgásáról. Zenei alapismeretek c. könyve és akkordtana több kiadást ért el. Cikkei külföldi folyóiratokban is (Die Funktionlehre im praktischen Unterricht, Die Lösung des klaviertechnischen Problems) nagy érdeklődést keltettek. Tóth Árpádot a zongora-

játék módszertanán kívül a matematika is érdekelte. Sokat foglalkozott a temperált hangolás akusztikai problémáival és éveken át kísérletezett a hangok rezgésszámának pontos meghatározásával. Érdekelte őt a szerencsejátékok nyeresí esélyeinek valószínűségi számítása is. Elmés, de a valóságban nem nagyon kifogástalannak bizonyult egyetlen letet sorát állította fel a roulette-játék tétjeinek beállítására és egy ízben kísérletet is tett a montecarloi bank robbantására. Almának szertefoszlásával visszatért régi munkaköréhez és újult erővel fogott hozzá zongorametódikai elveinek megvalósításához. Nagy nyeresége volna a magyar pedagógiának, ha akadna kiadó, aki kéziratot művét egy-két megfelelő szakember közreműködésével sajtó alá rendezné.

Dr. Wagner József tanár e hó elején érdekes előadást tartott a Magyar Gyorsírók Egyesületében *Zenegyorszársi kísérletek* címen. A nagy érdeklődéssel kísért felolvasás témakörét olvasóink a kitűnő pedagógusnak lapunk jelen évfolyamának 4. számában közölt, feltűnést keltett cikkéből ismerhetik meg.

SZÍNHÁZI HÍREK

....

»**Lear király**«, mint **opera** sokáig volt Verdi álma, mely csak most válik valóra: a szöveget Giovanni Papini írta Vito Frazzi számára, akinek zenéjét a milánói Scala már elfogadta előadásra.

A »**Faust**« első alakjában nem volt az a minta-opera, aminek 1869. óta ismerjük; a párisi kritika hibáztatja is a Nagy Opera igazgatóját Jacques Rouché-t, hogy most — talán tekintettel a Goethe-évre? — előadatta Gounod remekének kezdetleges 1858. évi formájában. Akkor még felségsértés-számba ment volna, a Nagy Operán kívül színrehozni olyan művet, amelyben állandóan énekelnek; Jules Barbier és Michel Carré (akkor még ők is kezdő szövegírók) a Théâtre Lyrique-kel voltak összeköttetésben s ennek számára sok prózával s a Goethe művéből kirívó ékekkel fűszerezve írták Gounod szövegkönyvét. A mű akkor nem is aratott valami nagy sikert. A kitűnő zeneköltőnek egyéb operákkal (Romeo és Julia 1867 stb.) kellett sikereket aratnia, hogy végre a Nagy Opera felvehesse a »Faust«-ot műsorába, de természetesen nemesebb alakban; minden prózát versekkel helyettesítve s ehhez képest új zenei részekkel, azonfelül még nagy balettel gazdagítva. A kritika

egyrészt korholja az operaigazgatót, hogy a remekművet »félíg felöltöztött« alakjában hozta közönség elé, másrészt megroja következetlenségéért: t. i. az opera ősi formájáról, félévi próbák után, felfedezték, hogy túlságos hosszú, előadása öt órát venne igénybe; tehát mindegyik felvonásból kihagytak volt egy-egy duót vagy terzetet; ezek a zeneszámok ma is ismeretlenek; ha tehát Rouché mint zenetörténeti érdekességet akarta Gounod művét bemutatni, nem lett volna szabad ama kihagyott részeket elsikkasztania az érdeklődők elől.

»**Idomeneo**« Mozart operája, a frankfurti Willy Meckbach concertante feldolgozásban került előadásra a nürnbergi *Lehrergesangverein* Mozart-emlékünnepein.

Beethoven és Wagner mint színpadi hősök. Mozarról Sacha Guitry írt vígjátékot, Haydnról most írnak darabot Bécsben; Beethoven már hőse lett René Fauchois egy drámájának, — aki most Richard Wagnert viszi színpadra. Hogy milyen sikerrel — nem merjük megjósolni.

»A csalogány«, Andersen szép meséje a haldokló kínai császárról, akit mikor az orvostudomány nem tudott visszaadni az életnek, meggyógyít egy mindennap ablakára repülő kis madár mennyei éneke — a gonosz trónutód nagy bosszúságára. Ezt a kedves tárgyat operaszöveggé dolgozta fel két bécsi író, Victor Almar és Karl Georg Zwerenz. Nagyon hangulatos és művészi zenét írt hozzá Leo Kraus, a nemrég feltámasztott bécsi Volksoper karnagya és igazgatója, ki maga vitte művét diadalra.

A bécsi opera Haydn-ünneplése stilszerű lesz: a mai zenekedvelő közönség Haydntól csak kamarazenét és szimfóniákat ismer, nem is tudja, hogy a »szimfónia atyja« nagyszámú operát írt (jórészt az Esterházy-bábszínház számára); ezek egyikét: »Die Welt auf dem Monde« címűt fogja a bécsi operaház előadni, Mark Lothar zeneszerző »át-fésülésével«, aki már Haydnnek »Lord Spleen« c. vígoperáját ily módon sikerrel vitte. Lesz egy balet is, zenéjét természetesen szintén az ünnepelt mester műveiből állítják össze májusra.

A Verdi renaissance tünete, hogy a nagy operaköltőnek 1844-ben írt, tehát korai művét: »A két Foscari«-t, most Berlinben életre keltették; egyelőre csak a rádió kürtölte világgá, de valószínű, hogy színpadra is kerül, mert most nyilvánvaló lett, hogy a derűtebb részek sok banalitása mellett, a tragikus szenvedélytől lihegő mű sokszor elemi erővel hat,

sőt Verdinek nem volt rá szüksége, hogy Wagnertől tanulja el a jellemfestő motívumok ismétlését: ő magától jutott rá ez ifjúkori művében; tehát saját eszméje — és nem Wagner-hatás — volt ez utóbb »Az álarcos bál« és »Aida« megalkotásakor is. — Akiknek emlékeztében dereng valami »A két Foscari« cím hallattára: azokat felvilágosíthatjuk, hogy ezt az operát *Krecsányi Ignác* derék társulata a Budai Színkörben 1900-ban, nagy sikerrel bemutatta; ekör tőnt fel Környey Béla, a budapesti és bécsi opera későbbi nagy tenorénekese, egyelőre mint baritonista.

»A diadalmas Eros«, 3. felv. mesészerű opera Párisban az Opéra-Comique bemutató előadásán közönségsikert aratott, de a kritika, noha méltányolja a szövegíró Jean Lorrain finom tollát és az ellenponttanár Pierre de Bréville szép tehetségét, élénken fájlalja, hogy az 1903-ban írt darabot negyedszázados késedelemmel mutatják be, mikor a zenei ízlés jócskán megváltozott; a lírai szövegnek drámái, sőt tragikus részletei is vannak, ezekhez a zene nem tud hasonló erővel föl-emelkedni. 1905-i brüsszeli sikere után mindjárt kellett volna a párisi színházaknak is bátorságuknak lenni az akkor új mű megszólaltatásához.

Árva jubileum. Az 1906—07-i évadban sokfelé mutatták be Strauss Richard akkori legújabb operáját, Wilde drámájából írt »Salome«-t, amely állandóan műsoron is van máig úgyszólván mindennél, de New-Yorkban nem élte túl a negyedszázaddal ezelőtt, január 22-én lefolyt dicsőséges bemutatóelőadását. A Metropolitan Opera nagy fénnnyel hozta ki a szezonja főművének szánt darabot; a mi Burrian Károlyunk volt Heródes, a címszerepben az akkor hírneve tetőpontján állott Olive Fremstad vívta ki a »gyémántpatkó« (a patkóalakú erkély-sor gyémántoktól ragyogó közönsége) tetszését a Gala-Night-en (díszéjszakán). Conried igazgató jutalomjátéka fényesen sikerült; a színház zsúfoltig tele volt, a kritika is himnuszokat zengett — s említsük meg egy kevésbé jelentékeny lap megjegyzését: »nem is hittük volna, hogy a keringőkirály ilyen magas művésztig tud emelkedni. ... « (!!) — de valamelyik milliárdosnak ifjú leánya megtalálta botránkozni az apostol levágott fejének jeleneténél s befolyásolta atyját. Ez az úr véletlenül az operaházat

fenntartó társaságnak egyik legsúlyosabb szavú tagja volt s már másnap azt követelte az igazgatótól, vegye le műsoráról »Salome«-t, de tüstént. Conried hiába állította szeme elé, hogy a zenekedvelők ezreit rövidítené meg ezzel s hogy már több előadásra előre elfogytak a jegyek, árukat vissza kellene téríteni, sőt hiába ígérte, hogy ezentúl »enyhíteni« fogja a kifogásolt végjelenetet — a felbőszített apa hajthatatlan maradt, inkább elővette csekkönyvét s egy lapjára olyan óriási összeget írt alá, amely Conriedot mindenért kártalaníthatta; a díszletekért, a színház elmaradt tiszta jövedelméért, a kiadó és zeneszerző várhatott tantième-jeiért.

Casimir von Pászthory. Bécsben élő magyar zeneszerző, dalait már jó ideje ismerik és szeretik német földön. Most Svájc legnagyobb költőjének: Gottfried Keller-nek egyik kedélyes elbeszéléséből, a »Die drei gerechten Kammacher«-ből írt kétfelvonásos vigoperát; Grázban igen jó előadás teljes sikert hozott a komponistának.

Az amerikai Wagner-apostol Walter Damrosch karnagy és operaigazgató, most töltötte be 70. életévét. De azért tevékeny: a newyorki rádió-zenekar megbecsült igazgatója; és tüzes meggyőződéssel hirdeti, hogy a Metropolitan-opera »sztár«-rendszerét és egyébként szürke előadásait át kell szervezni egészséges, művészi színvonalra! Tehát ma is hú multjához; már atyja is a haladás embere volt. Liszt neki ajánlotta a »Tasso« szímf. költeményt; halála után Walter körútra vitte a Metropolitan Opera társulatát, amely különben is sokat köszönhet neki; ő hozta Max Alvary tenort, Seidl Antal pesti születésű nagy karmestert, a »Bagdadi borbély«-t, »Sámson és Delila«-t oda, ő dirigálta ott először »Tannhäuser«-t (1885 febr. 11.). A »Walküre«-t és »Az istenek alkonyá«-t először csak a Carnegie-Hallban, hangversenyként, dirigálhatta; nagy sikere után persze a Met-ben (így nevezik a newyorkiak operájukat) 20 Wagner előadást kellett tartania s e társulatával — amelyben magyar művészek is voltak: Eibenschütz Johanna, Stoll Gizella, egykor a m. kir. Opera tagjai — négy éven át tett körutat Amerikában. Rég megalapította a szinfónikus zenekart is, hova már 1891-ben kihozta Csajkovszkit; dirigálta Liszt »Krisztus«-oratóriumát, de moderneket is, Honeggert, Ravelt, Debussyt, Gershwint, Carpentert.

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR közreműködésével

C. bérlet

1932 március 6-án, vasárnap délután 5 órakor

C. bérlet

Közreműködnek: VÉGH SÁNDOR hegedűművész, MARÓTHY (SEFCSIK) MAGDA, PÁLFFY MÁRIA,
BUDAI MÁRIA és TIBOR ZOLTÁN operanékesek

1. ROSSINI: Ária a „Semiramis” c. operából (Maróthy [Sefcsik] Magda)
2. MOZART: Ária a „Figaró házassága” című operából (Tibor Zoltán)
3. VAIKÓ: Cseresznyevirágünnep (Kirschenblühfest) (Pálffy Mária)
4. PUCCINI: Kettős a „Pillangókisasszony” c. operából (Pálffy Mária — Budai Mária)
5. VERDI: Azucena áriája a „Trubadour” c. operából (Budai Mária)

S z ü n e t

6. DOHNÁNYI: Hegedűverseny
S z ü n e t
7. PUCCINI: Ária a „Pillangó kisasszony” c. operából (Pálffy Mária)
8. MOZART: Éj királynője. Ária a „Varázsfuvola” c. operából (Maróthy [Sefcsik] Magda)
9. MOZART: Ária a „Titus” című operából (Budai Mária)
10. BIZET: Carmen — Escamillo áriája (Tibor Zoltán)
11. THOMAS: Kettős a „Hamlet” c. operából (Maróthy [Sefcsik] Magda — Tibor Zoltán)

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

A. bérlet.

1932 március 13-án, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek:
FEHÉR ILONKA hegedűművész,
KELETI LILY zongoraművész,
SZEGFI EDITH és LIGETI DEZSŐ
operanékesek

1. RECLI: Voci della foresta (Budapesten először)
2. WEBER: Óceán-ária
3. SAINT-SAËNS: Hegedűverseny

S z ü n e t

4. RACHMANINOFF: C-moll zongoraverseny
5. a) VERDI: Ária az „Ernani” c. operából
b) MOZART: Leporello áriája a „Don Juan” című operából
6. CSAJKOVSZKY: Capriccio Italien

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

C. bérlet.

1932 március 20-án, vasárnap
délután 5 órakor

CENTENNÁRIS DÍSZHANGVERSENY

GOETHE

HALÁLÁNAK 100. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Közreműködnek:

TIHANYI VILMA,

a m. kir. Operaház művésznője,

PETŐ IMRÉNÉ operanékesnő, a DEUTSCHER
MÄNNERCHOR (Karigazgató: SZIKLA ADOLF)
és az EGYETEMI ÉNEKKAROK (Karigazgató:
VASZY VIKTOR)

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

Felemelt helyárak

B. bérlet.

1932 március 27-én, vasárnap délután 5 órakor

B. bérlet.

A PALESTRINA-KÓRUS HANGVERSENYE BACH: JÁNOS-PASSIO

ORATÓRIUM 2 RÉSZBEN

Vezényel: BÁRDOS LAJOS karnagy

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

Budapest

XIII. évfolyam, 12. szám

1932 március 15

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Wagner József dr.: Goethe. — Sebestyén Ede: Mignon — kétszázötvenszer. — Czeke Marianne dr.: Brunsvik Teréz (folytatás). — Négy bemutatóelőadás az operaházban. — D'Albert Eugen (1864—1932). — Lukács György: Az F-hegedű. — Hangversenyhírek. — Vegyes hírek. — Könyvek—Kóták.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Értesítés!

Ezúton is értesítjük hangversenyeink „**egész évi**“ és a „**B**“ ciklus bérleteseit, hogy a *március 27-re, húsvét vasárnapjára* hirdetett hangversenyünket *nem tartjuk meg*, de bérletjegyeik a *Fővárosi Népművelési Bizottság áldozatkészségéből minden ráfizetés nélkül érvényesek* az *1932. március 25-én, nagypénteken este 1/27 órakor*

a Zeneművészeti Főiskolában

a

Budapesti Hangversenyzenekar

a

Palestrina Kórus

Báthy Anna

Székelyhidy Ferenc dr.

Basilides Mária

Győry Pál dr.

Nilius Rudolf bécsi karnagy

közreműködésével tartandó

Bach: „János passio“ c. oratórium előadására.

Felhívjuk bérelőinket, hogy a jegyeket a mai naptól március hó 19-ig délelőtt 9—2, vagy március 18-án, pénteken délután 5—7 között *feltétlenül vegyék át* a Fővárosi Népművelési Bizottság hivatalában, *mert március 19-én túl nem áll módunkban a bérletjegyeket erre a hangversenyre érvényesíteni.*

A március 27-re hirdetett hangversenyünk elmaradásának oka, hogy a Palestrina Kórus a nagypénteki hangverseny miatt nem vállalhatta a Székesfővárosi Zenekarral való próbákat.

Reméljük, hogy t. hangversenybérelőink ezt a megoldást nemcsak megnyugvással, de örömmel veszik tudomásul.

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Huszonhatodik hangverseny — 1932 március 20 — Karnagy: Bor Dezső

■ bérlet.

GOETHE

Első zenei benyomásait gyermekkorra legrégibb emlékei között sorolja fel önéletrajzában (*Aus meinem Leben*). Apja csak a lantot s a fuvalót kezelte, de kívánságára felesége gyakran zongorázott és énekelt is hozzá, s az öreg *Giovinnazzi* olasz nyelvmester enéket is mindennap kísérte zongorán. A művészek mindig meleg fogadtatásra találtak a Goethe-háznál, így hosszabb ideig tartózkodott náluk *Abel*, az utolsó gambavirtuóz. Élénken emlékezik a kis Goethe a városi ünnepélyeken, pl. a *Pfeifgericht* alkalmával, vagy nagyapjának, a frankfurti polgármesternek házában az újévi tisztelgéskor látott zenészekre, hangszerekre, zenéjükre s az énekekre és táncokra. Gyermekkori novellájában (*Der neue Paris*), melyben egy álmát meséli el, fontos szerep jut különféle hangszereken játszó női alakjainak. Táncolni korán megtanította az apa gyermekeit a magafajta *flûte-douce* zenéje mellett. A menüettet és más táncok lépéseit, melyeket a hétéves háború alatt a Goethe-házban lakó *Thoranc* gróftól Frankfurtba hozatott francia színtársulat előadásain a kisfiú eleget láthatott, igen könnyen tanulta meg, hisz saját szavai szerint: *»(indem) der Takt meinen Gliedern ganz gemäss und mit denselben geboren war.«*

Tízéves korában a zenetanulásra is rákerül a sor. Hogy zongorázni fogják taníttatni, az már biztos volt, csak még azt nem tudták szülei, hogy kivel. Egyszer a kis Wolfgang egy pajtását látogatta meg, midőn az éppen a zongoránál ült zongoratanárával, akinek tréfás és mulatságos tanítási módja annyira megtetszett a kis Goethének, hogy szülei fiúk kívánságára felfogadták zongoratanárnak a játszva tanító bácsit. Nagy volt azonban a kisfiúnak és nővérének csalódása, mikor sem a kóták, sem az újgyakorlatok tanulásánál a tanár úr többé nem mutatott semmi humoros hajlamot. Egyszer aztán őket is éppen a zongoraóra alatt látogatta meg egyik pajtásuk. S íme: egyszerre megeredtek a kiapadtak vélt humor forrásai! Mindkét kéz minden ujja kapott megint, mint akkor, mikor Goethe először látta a tanár urat, egy-egy tréfás becézőnevet, minők: *Däumerling*, *Deuterling*, *Krabler*, *Zabler* stb., sőt a hangok és a billentyűk is ilyen mulatságos neveken szerepeltek: *Fackchen*, *Gackchen* (f, g), *Fiekchen*, *Giekchen* (fisz, gisz), stb. A kis vendég nem győzött kacagni s ő is megígérte, hogy szüleit megkéri, hadd tanulhasson zongorát a jókedvű bácsitól.

Bár Goethe zongoratanárának humora csak csalétek volt új tanítványok szerzésére, több éven át folytatott oktatása mellett a kisfiú mégis megismerkedett a zene alapfogalmaival. Apja *Pfeil* nevű titkára is annyira megszerette a zenét náluk, hogy mikor önállósulva tanintézetet nyitott, tanítványai buzdítására maga is kitünően megtanult zongorázni. Pfeil Goethe-ékkel vétetett az akkor híres gerai *Friderici* cégtől egy új hangverseny-zongorát, s mint a ház mindennapos vendége az apával együtt buzdította a gyermekeket s ellenőrizte zongorázási gyakorlásukat.

Mikor Goethe 1765-ben, 16 éves korában a lipcei egyetemre beiratkozik, sokat fordul meg zenekedvelő családoknál, így elsősorban a világhírű zeneműkiadócég ösénél, *Bernhard Christoph Breitkopf*-nál, ki szegény nyomdászsegédként jött volt Lipésébe, de Goethe idejében már két nagy háza s virágzó kiadóvállalata is volt, hol az általa feltalált és tökéletesített hangjegynyomást először alkalmazták. A vállalatot most már fia, *Johann Gottlob Immanuel* vezette, kinek házában annál gyakoribbak voltak a zenei összejövetelek, mert mindkét fia jól zongorázott, illetőleg hegedült. Az idősebbik Goethe több dalát megzenésítette s a saját neve alatt adatta ki apjával; ezek közül a sikerültebbek később belekerültek a költő kisebb költeményeinek sorozatába. Dicséri Goethe dr. *Hermann* városi tanácsnok (később polgármester) pompás zongorájátékát is, *Weisse* adófelügyelőnek *Hillert*-től megzenésített operaszövegeit, stb.

Egész lipcsei tartózkodása alatt nem táncolt, mert még otthon Frankfurtban elment ettől a kedve egy kis baleset folytán, úgyhogy mikor kétévi otthoni üdülés után 1770-ben Strassburgba kerül jogi tanulmányainak befejezése végett, itt egy francia táncmesternél 12 lecke alatt újra felírísítette elfeledett táncbéli tudását, mert tánc nélküli a strassburgi társaságban nem állhatta volna meg helyét. Egy ideig itt csellózni is tanult, de nem vitte benne annyira, mint a zongorában. Mikor a Strassburg környékén lakó *Brion von Sesenheim* lelkész vendégeként a pap lányának, *Friderikának* zongoráján heverő kótákat végignézi, a lány azon kérdésére, hogy tud-e zongorázni, igen-nel felel. Friderika kérte Goethét, hogy játsszék valamit, de a lelkész azt hangoztatta, hogy a vendéget illik szórakoztatni. Így tehát Friderika játszott »oly készséggel, amilyent falun szokott az ember hallani s olyan zongorán, melyet már rég meg kellett volna hangolni«, így olvassuk Goethe emlékirataiban. A lány énekét is gyakran hallgatta a költő, úgyhogy a Friderika-ciklus szép költeményeinek létrejövetelében a zenének is volt inspiráló szerepe. Egyébként az évek mulva írt Lili-dalok műzsája (Elisabeth *Schönemann*), kívül Goethe egy ideig jegyben is járt, szintén kifűző zongorajátékos volt.

A szigorlat letétele után annyira megtetszett neki Mainzban egy utcai hárfás-gyerek játéka, hogy hazavitte a szülői házába. A költő anyja azonban lehetetlennek tartotta, hogy az ő úri házukból járja végig a hárfásgyerek a frankfurti vásár látogatóival telt fogadókat s így a szomszédságban szerzett neki szállást. Igaza is volt. A fiúból sohasem lett művész: évek mulva, mikor felnőtt, akkor se tudott szebben és jobban hárfázni.

1775-ben Goethe Weimarba ment *Károly Agost* nagyherceg meghívására, s ott idővel oly hatalmas pozíciót töltött be, hogy igen sokat tehetett a zene érdekében. Hogy hogyan ítélte meg a zenét, mutatja e mondása (Maximák és reflexiók): »A művészet méltósága a legszembeszökőbb módon talán a zenénél jelentkezik, melynek semmilyen leszámítható anyaga nincsen. A zene egészen forma és tartalom s csak fel-emeli és megneimesíti mindazt, amit kifejez.« Huszonhat évi (1791—1817) színiigazgatói működése alatt az akkor alig 5000 lakosú Weimar lakói Goethe jóvoltából sok élvezetes operaelőadást hallgathattak. Legtöbbször adták e 26 év alatt *Mozart* operáit, még pedig a »Varázsfuvola« 82, a »Don Juan« 68, s a »Szöktetés a szerályból« 49 előadással szerepel. A »Varázsfuvola« sikere folytán hozzáfogott az opera meséjének folytatásához, ennek befejezésében azonban egyéb teendői megakadályozták. Hogy színiigazgatósága éppen zenei téren mennyi vesződséget és mérgeledést okozott, arra legyen elég egy példa. A Napoleon bukása utáni felszabadulás érzését ecsetelő ünnepi színjátékát (Epimenides Erwachen) Berlinben Bern. Ans. *Weber* zenéjével nagy sikerrel adták elő (1815), ellenben Weimarban Goethe a színiügyi bizottsághoz írt levelében panaszkodik, hogy a zenészek a darab lekritizálásával a színészek kedvét is rontják s a közönség előtt is előre rossz hírt keltik az annyi költséggel járó előadásnak, ezért ki is jelenti, hogy »Keine auf meinen Text neu componirte Oper hier am Orte jemals aufgeführt werden kann.« Elkedvetlenedésében egy év mulva le is mondott a színiigazgatói állásáról.

Azonban Goethe zenei szempontból számbavehető működést nem csupán a színháznál fejtett ki. Többször panaszkodik amiatt, hogy a kis Weimar a fejedelem bőkezűsége dacára sem veheti fel a versenyt Berlin és más nagy városok nagyszabású zenei produkcióival. Ezért a rendelkezésére álló énekesekből dalkört szervezett, mely évek hosszú során át az ő házában gyűlt össze hetenként egyszer-kétszer, hogy a vokálzene újabb alkotásaival is megismerkedjenek. A hangjegyanyagot legtöbbször barátja és zenei tanácsadója, Karl Friedrich *Zelter*, a berlini Singakademie karmestere küldte meg neki. Hogy mily meleg baráti viszony fűzte őket össze, megítélhető abból, hogy 1796—1832, tehát Goethe haláláig folytatott levelezésük az egyetlen (a Schillerrel való levelezésén kívül), melyet Goethe még életében sajtó alá rendezett. *Zelter* alig 2 hónappal élte túl Goethét, aki 1832. március 22-én, *Zelter* pedig május 15-én hunyta le örökre szemét.

A Goethe zenei kapcsolataira vonatkozó adatoknak még máig is kimerítetlen kincsésbányája ez az 1800 oldalnál is nagyobb terjedelmű levélgyűjtemény (a *Reclam* 1902-i kiadásában), bár a 855 levél közül csak 355 származik a költőtől, míg a többit *Zelter* írta, akinek a leveleiből főleg a berlini zenei életéről alkothatunk magunknak hű képet. Goethe univerzális tehetségének egyik legeklatánsabb bizonyítéka, hogy az irodalmon és költészeten kívül a reális tudományok is melegen érdekelték (pl. *Farbenlehre* című műve). A zenében sem elégedett meg a pusztá mű élvezettel. 1808 április 20-án ezt kérde *Zelter*től: aki előzőleg az északi és keleti népek moll-kedvelő zenei termékeiről értekezett: »Woher kommt wohl die so allgemeine Tendenz nach den Molltönen, die man sogar bis in die Polonaise spürt?« *Zelter* egészen felvillanyozták

Goethe észrevételei s hosszú magyarázatban igyekszik a problémát tisztázni, azonban Goethét nem sikerül meggyőznie a dur és moll mesterséges elválasztásáról adott fejtegetéseivel. Goethe szerint »az ember önmagában véve, ha t. i. ép érzékszervekkel rendelkezik, a legnagyobb és legpontosabb fizikai apparátus, amely csak létezhetik; — micsoda egy húr s annak mechanikai felosztása a zenész füléhez képest!«

18 évvel később Goethe *Tonlehre* címmel érdekes cikket küld Zelternek, mely indokoló bevezetés után 3 részre tagolódva a következő címek alá foglalja a költő mondanivalóját: I. Organikus rész (szubjektív): 1. Énektan. Mellhang. Regiszter. Fejhang. 2. Akusztika. 3. Ritmika. II. Mechanikus rész (vegyes). Hangszerek (anyag, forma stb.) III. Matematikus rész (objektív). Monochord (harmonikus hangok, skálák stb.) IV. Művészeti rész. — A zenetudomány akkori fejletlensége teszi érthetővé, hogy Zelter általában helyesli Goethe tabelláját s csupán az intervallumok és az alaphang teóriájához fűz észrevételeket főképen *Türk* véleményére való hivatkozással, majd így folytatja: *Die neuern Theoristen sind alle noch geringer als Türk, mit denen jedoch Chladni nicht zu verwechseln ist.*

Zelterhez annál inkább ragaszkodott, mert mint panasolja, sohasem volt mellette olyan kiváló zeneművész, akivel együtt dolgozhatott volna. *Müller* weimari udvari karmesternek a tudásával Goethe meg volt elégedve, de közelebbi kapcsolat nem fejlődött ki köztük. A magyar születésű *Hummel*-t ugyan 1819-től Weimarba szerződtették udvari karmesternek (ott is halt meg 1837-ben), azonban annyi szabadságot kapott Orosz-, Angol- és más országokban teendő hangverseny-turnéira, hogy Goethének örülnie kellett, hogy legalább ott volt mellette a weimariszültesű *Eberwein*, ki Zelternél nyerte kiképzését Berlinben s 1808 óta Goethe házi karmestere és komponistájaként, később pedig operai karmesterként is működött.

Igy Goethe zenei ízlése a Zelter—Eberwein-féle felfogás irányában fejlődött tovább. Nyaranta a thüringiai Berka fürdőhelyen való tartózkodásának zenei szórakoztatásáról *Schütz* orgonista gondoskodott, kit naponként órák hosszat elhallgatott, amint az Bach, Händel, Mozart, Haydn és Beethoven zongoraműveit történeti sorrendben eljátszotta. *Beethoven*-ről 1812 szeptember 2-án Karlsbadból azt írja Zelternek: »Beethovennel Töplitzben ismerkedtem meg. Tehetsége bámulatba ejtett, de ő, sajnos, teljesen féktelen egyéniség. Ha Beethoven fejlődését végig nem is volt képes követni, mint ahogyan Zelter se volt képes, sőt *Spohr* a c-moll szimfóniát, *Ferdinand Ries* és mások meg az op. 70. két zongorateóriáját nem tudták értékelni, de legalább ismételtén elismeri a mester nagyságát s a benne lakozó démoni erőt.

Zelter tanítványával, a 12 éves *Mendelssohn*-nal 1821-ben meglátogatta Goethét, kinek még kétízben volt alkalma gyönyörködni a kiváló pianista játékában, 1823-ban s 1830-ban. *Mendelssohn*, mint azelőtt *Schütz*, *Bachtól* (Goethe szavai szerint) a legújabb nagy technikuskokig haladva mutatta be a zene fejlődését. Az ősz költő örömmel írja Zelternek: »*Mendelssohn* jelenléte jól esett, mert azt tapasztaltam, hogy a zenéhez való viszonyom még mindig ugyanaz: élvezettel, részvevően s elgondolkozva hallgatom. S mikor *Mendelssohn* előadásával a *Spohrtól* lekritizált c-moll szimfónia első tételét nem szívesen, de mégis végighallgatja, így kiált fel: »*Das bewegt gar nichts, das macht nur Staunen, das ist grandios. Das ist sehr gross, ganz toll, man möchte fürchten, das Haus fiele ein und wenn das nun alle die Menschen zusammen spielen!*«

Nagy csalódást jelentett *Schubert*nek, mikor dalait megküldte Goethének s még csak feleletet sem kapott! 1830-ban pedig, mikor a híres *Schröder-Devrient* asszony énekelte el az Erkönyt olyan előadó művészzel, hogy az ősz költő így szólott: »Már hallottam egyszer régebben ezt a kompozíciót, amikor nem volt ínyemre, de ilyen előadásban az egész látható képpé elevenedik meg!«, akkor már *Schubert* is ott nyugodott *Beethoven* hamvai közelében, a währingi temetőben.

Hasonlóan járt *Berlioz* is. 1829-ben megjelent 8 Faustjelenetét, melyek az 1846-ban befejezett »Faust elkárhozása« című operájába is bekerültek, nyomtatásban megküldi a weimari mesternek. Ez Zeltertől kér szakvéleményt, aki, miként Goethe is, nem szerette a zenében és színpadon a borzalmasat és visszataszítót s így nemcsak ezt kifogásolta a műben, hanem azt is, hogy Faust maga elő se fordul egyik jelenetben sem. *Berlioz* tehát szintén nem kapott választ Goethétől.

Zelter stílusáról ellenben így ír a költőfejedlem: »A te kompozícióidat rögtön azonosnak érzem az én dalaimmal, a zene beléomló gáz módjára viszi magával a léggömböt a magasba. Más zeneszerzőknél először arra kell figyelmem, hogy hogyan fogták meg a dalt s mit csináltak belőle. Régi nyomdokokon haladó daljátékainak megzenésítéséről pedig maga Goethe beismerte később, hogy zenei soványságuk, mely a tercettnél megállott s kórust egyáltalában nélkülözött, Mozart operáinak sikere folytán meghaladott állásponttá vált.

Goethe ízlését a korabeli komponisták közül legjobban megközelítette a 80-as években *Kayser*, ki 1787-ben Rómában a »Scherz, List und Rache« című daljátékát a költővel együtt működve fejezte be, majd *Reichardt*, ki 9 színdarabját s 128 dalát komponálta meg, aztán *Zelter*, ki száznál több Goethe-dalt zenésített meg, továbbá *Eberwein*, aki a Faust-dráma I. részének zenéjét szerezte az 1829-i első színrehozatala alkalmával.

Azóta a Goethe-kompozíciók száma állandóan növekszik s még bizonyára sokáig fog növekedni. Legtöbb megzenésítése van a dalok közül az Erkönynek (70-nél több), a színművek közül a Faustnak, s a Goethe zenei kapcsolatairól szóló kisebb-nagyobb műveknek ma már se szeri, se száma.

DR. WAGNER JÓZSEF

*

1. **Beethoven** (1770. Bonn—1827. Bécs): *Egmont* — nyitány.
2. a) **Csajkovszky** (1840. Votkinszk—1883. Szt. Pétervár): *Nur wer die Sehnsucht kennt*.
b) **Schubert** (1797. Bécs—1828. Bécs): *Erköny*.
Énekli: *Pethő* Imréné operaénekesnő.
3. a) **Schumann** (1810. Zwickau—1856. Endenich): *Szulejka*.
b) **Beethoven** (1770. Bonn—1827. Bécs): *Mailed*.
Énekli: *Tihanyi* Vilma, a m. kir. Operaház tagja.
4. a) **Zelter Károly** Frigyes (1758. Petzow—1832. Berlin): *Bundeslied*.
b) **Werner Heinrich** (1800. Kirchhofmelf—1833. Braunschweig): *Heidenröslein*.
c) **Liszt Ferenc** (1811. Doborján—1886. Bayreuth): *Soldaten-Lied*.
Előadja: a *Deutscher Männerchor* (karigazgató: *Szikla Adolf*, a m. kir. Operaház ny. karnagya).

S z ü n e t

5. **Brahms** (1833. Hamburg—1897. Bécs): *Rapszódia*.
Előadják: *Pethő* Imréné operaénekesnő és az *Egyetemi Énekharok* (karigazgató: *Vaszy Viktor* karnagy).
6. a) **Schumann** (1810. Zwickau—1856. Endenich): *Liebeslied*.
b) **Gounod** (1818. Páris—1893. Páris): *Ékszerárja a »Faust« c. operából*.
Énekli: *Tihanyi* Vilma, a m. kir. Operaház tagja.
7. **Liszt Ferenc**. *Tasso. Lamento e Triomfo*. Szimfónikus költemény.

*

B bérlet.

Huszonhetedik hangverseny

1932 március 25-én este 1/2⁷ órakor

a ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA NAGYTERMÉBEN

Karnagy: **Nilius Rudolf** (Wien)

Bach János Sebestyén (1685. Eisenach — 1750. Lipcse): János-passió.

Szólórészeket előadják:

Báthy Annette

Dr. Székelyhiédi Ferenc

Basilides Mária

Dr. Györi Pál

A passzió (*Passio Domini nostri Jesu Christi*) Jézus elfogatását, elítéltetését és megfeszítettetését mondja el epikus formában, az evangéliumi szövegek felhasználásával. Keletkezése a katolikus liturgiában gyökerezik, mely kötelezően írja elő a passzió előadást a nagyhét tartamára. Már az 5. században kísérleteztek Krisztus igéinek tanítványai mondásainak recitativikus elénkeltetésével, de csak a 17. század alakítja ki — a világi operaelőadások fejlődésével párhuzamosan — a passziók formáját. Koráldallamok váltakoznak benne az evangéliumi szövegek motetszerű feldolgozásaival. Ehhez járult a protestáns templomokban alkalmazott újabb formája a passzióknak, melyben bizonyos szubjektív elem, az áhítatos elmélkedés bontakozott ki. Ennek a passziófajtának legkövetkezősebb hajtása Bach három gigantikus mesterműve: a Máté-, a János- és a Lukács-passzió. Az első a halhatatlan mester legkölthetőbb alkotása, melyben az evangélista előadása soha nem sejtett dramatikus erővel varázsolja elénk Krisztus tragédiáját; az utóbbinak, a Lukács-passzióknak hitelességét sokan kétségbe vonják.

A János-passziót Cöthenben írta, de Lipcsében fejezte be. 1724. április 7-én (Nagy Pénteken) adták elő a *Thomaskirche*-ben. Szövegét Picander írta János evangélioma nyomán. Nagyrészt ragaszkodott az ótestamentum szövegéhez és csak egy-két elmélkedő kar-részletet dolgozott át benne a szövegíró. Bach passziómuzsikája — bár benne epikus elbeszélések, lírai szemlélődések és drámai kitérések váltják fel sűrűn egymást — egységes, szilárd ércbeöntött tömb, melynek részleteit igaz áhítatos átérzés foglalja egybe.

MIGNON — KÉTSZÁZOTVENSZER

Január végén ünnepelte a budapesti Opera *Thomas* világszerte ismert dalművének, a *Mignon*-nak kétszázadik előadását, a Nemzeti Színházban tartott ötven előadás után. Ez a tiszteletreméltóan nagy siker ismét rátereli a figyelmet a rég letűnt korszakból ránk maradt remekműre és a szerzőjére, akinek nevét sok alkotása közül csupán a *Mignon* és a *Hamlet* óvja a feledéstől, de ezek igen eredményesen. Még ma is.

Thomas Ambrois Elzászban, Metz városában született 1811-ben és huszonhat esztendősen volt, amikor első dalművét, a »La double échelle« című egyfelvonásost előadták. A vígoperák és balettek meglehetősen hosszú sora következett az elsőszülött után, anélkül, hogy a szerzőt nagyon észrevették volna. Első nagy sikerét a »Mignon« hozta meg, amelynek szövege tudvalevően Goethe-nek »Meister Vilmos tanulói« című regényéből készült, Gounod ugyancsak goethei forrásból merített *Faust*-jának nagy sikerén fölbátorodva. És fölbátorodva azon is, hogy a francia közönség nemcsak vissza nem utasította a német eredetű szöveget, hanem ugyanolyan nagy szeretettel és tetszéssel fogadta, mint Gounod zenéjét.

A »Mignon« bemutató előadását 1866-ban, november 17-én tartották Párisban, sok más színpadi remekmű sorsától eltérően minjárt kezdettől fogva nagy sikerrel. Évenként átlag harmincötzör került színpadra huszonnyolc esztendőn át; vagyis 1894-ben, május 13-án megünnepelhették az ezredik előadást, ami Párisban is egészen szokatlan és példátlan eredmény volt. És az ezredik előadás után sem csökkent az érdeklődés. A szomorú sorsú cigányleány változatlanul megtartotta uralmát a Nagyopera színpadán és egyre szélesebb kört hódított Európában és Amerika színpadain is.

A közönség akkoriban érzelmesebb volt, mint most és fogékonyabb a szenvedések iránt. A »Mignon« nagy sikere nem csupán *Thomas* és a szövegírók érdeme volt; része volt benne annak is, hogy az emberi szolidaritás az elhagyott cigányleányra is kiterjedt, azt is átolelte védő karjával. (Különösen azért, mivel ez a cigányleány igazában grófkisasszony.).

*

Pesten hét esztendővel a párisi bemutató után, 1873-ban, szeptember 20-án lépett első ízben a közönség elé *Mignon*, a *Nemzeti Színház* színpadán. Nagy érdeklődés előzte meg, hiszen akkor már milliók könnyeztek az elrabolt gyermek szomorú sorsán és már a madarak is a *Citrom-dalt* füttyölték a fán...

Az első előadás szereposztása ez volt :

Meister Vilmos	<i>Stéger Ferenc</i>
Lothario	<i>Odry Lehel</i>
Laertes	<i>Ormai Ferenc</i>
Fridrik	<i>Halmi Ferenc</i>
Jarno	<i>Köszegi Károly</i>
Mignon	<i>Hauck Minnie</i>
Philine	<i>Baldzsne Bogdár Vilma</i>

A szereplők közül ki kell emelnünk *Ormai* Ferencet, a szöveg fordítóját, *Halmi* Ferencet, a nagy drámai színészt, akitől csak 1878-ban került női szereplő kezébe (*Saxlehner* Emma) a kissé kómiкус ficsúr alakja, továbbá *Hauck* Minnie, Mignon kreálóját, aki Newyorkban született, később bejárta az egész világot, de nálunk ifjúsága legszebb éveiben szerepelt, 1873-tól 1876-ig, huszonegyéves korától huszonnyéves koráig. *Bogdár* Vilma, aki Philine szerepét énekelte, európai híri koloratúr énekesnő volt és különösen Mozart-szerepekben volt tökéletes. *Odry*, *Stéger* és *Köszegi* akkor már »beérkezett» művészek voltak, őket nem kell külön aposztrofálnunk.

A Nemzeti Színházban tizenegy esztendő alatt összesen ötvvenszer került színre a »Mignon», utoljára 1884-ben, az utolsó operai szezonban, április' elsején. Ez volt a minimális bevételű rekordelőadása a Nemzetiben : a teljes bevétel 288 forint 10 krajcár volt ; a maximális bevétel 1878-ban, január 14-én, amikor 1870 forint 70 krajcár volt a pénztári eredmény. Ezek is érdekes számok.

Mignon szerepét *Hauck* Minnie után, aki egyfolytában hússzor énekelte, *Donadio* Bianca, olasz énekesnő vette át, utána *Ehnn* Berta, majd *Nádayné* Vidmar Katalin és *Komáromi* Mariska, aki ebben a szerepben lépett föl első ízben mint szerződött tag, 1883-ban, január 2-án. Philine szerepét *Maleczky* Vilmosné énekelte.

Az Operaházban csak a megnyitás után való harmadik szezonban került a sor a »Mignon» följújtására. Első előadását 1886-ban, október 10-én tartották ezzel a szereposztással :

Meister Vilmos	<i>Broulik Ferenc</i>
Lothario	<i>Odry Lehel</i>
Laertes	<i>Kiss Dezső</i>
Fridrik	<i>Saxlehner Emma</i>
Jarno	<i>Tallán János</i>
Mignon	<i>Bianchi Bianca</i>
Philine	<i>Ábrányiné Wein Margit</i>

A két női szerep sokáig maradt a két tüneményes hangú és nagyon rokonszenves művésznő kezében, de utánuk is sok kiváló énekesnőtől hallottuk Mignon bús melódiáit és Philine gondtalan staccatoit és trilláit.

A sok Mignon közül a következőket kell megemlítenünk : *Margó* Cécia, *Hilgermann* Laura, *Várady* Margit, *Ambrus* Zoltánné, *Szamosi* Elza, *Payer* Margit, *Rot-hauser* Teréz, *Basilides* Mária, *Sámson* Mária, *Anday* Piroška, *Marschalkó* Rózsi, *Budanovics* Mária, *Sándor* Erzsi, (aki Philine szerepét is gyakran énekelte) ; idegenek : *Sembrich* Marcella, *Arnoldson* Sigrid, *Svárdtröm* Valborga, *Yvonne de Treville* ; Philine kiválóbb megszemélyesítői *Szilágyiné* Bárdossy Ilona, *Szoyér* Ilona, *Adler* Adelina, *Goda* Gizella, *Szabó* Lujza, *Sándor* Erzsi, az idegenek közül *Bianchi* Bianca és *Lehmann* Lili voltak.

Meister Vilmos szerepét *Arányi* Dezső, *Székhelyhidy* Ferenc dr., *Pilinszky* Zsigmond, *Somló* József, *Gábor* József és *Laurisán* Lajos énekeltek ; Lothariót *Takáts* Mihály, *Beck* Vilmos, *Szemere* Árpád, *Farkas* Sándor, *Pusztai* Sándor.

Fridrik szerepét fölváltva énekeltek nők és férfiak, köztük *Kaczér* Margit, *Payer* Margit, *Gábor* József, *Kertész* Ödön, *Toronyi* Gyula. Jarnot, a lelketlen cigánykomédiást *Hegedűs* Ferenc, *Kornai* Richárd, *Ney* Bernát, *Kálmán* Oszkár és *Komáromy* Pál énekeltek, az utóbbi kettő most is.

Az Operában harminchat esztendő alatt jutottak el a kétszázadik előadásig, tehát ötnél nagyobb évi átlaggal. Egészen bizonyos, hogy a Mignon vonzóereje ma sem csökkent s talán még azok is megérik — mondjuk — a kétszázötvenedik előadást, akik az elsőn jelen voltak. Éppen ezért nagyon helyénvaló lenne, ha az Opera igazgatósága korszerű fordításról gondoskodna *Ormai* Ferencnek teljesen elavult és egyébként sem szép fordítása helyett. Vagy legalább a két legexponáltabb dalnak a szövegét javíttatná ki : a citrom-dalét és a fecske-románcét.

A citrom-dal *eredetiben* így kezdődik :

Connais-tu le pays, où fleurit l'oranger,
Le pays de fruit d'or et des roses vermeilles?

A *német* szöveg első két sora így szól:

Kennst du das Land, das Land, wo die Citronen blühen,
Im dunkeln Laub die Goldorangen glühen?

Ormai ezt így fordította :

Ismered ama hont, hol a citrom virul,
Hol az aranynarancs lombok között pirul?

Nem kifogásoljuk, hogy a magyar fordító nem az eredeti operaszöveghez igazodott, ahol narancsról van szó s inkább ragaszkodott Goethe dalszövegéhez, ahol a citrom virul; kifogásolni csak az *ama hon* kellemetlen hangzását lehet. A sok Mignon közül többen is megérezték ezt és igyekeztek javítani a szövegen; így keletkezett az *ismered-e a hont* kezdet, amelynek az a nagy hibája, hogy az *e—a hont* szintén kinosan érinti a fület, viszont az *azt a hont* variáns nagyon parlagiasan hangzik. Ezek helyett kétségtelenül lehetne szebb hangzású megoldást is találni.

Azután a fecskékkel is van egy kis baj.

Az öreg Lotharis lantjával ezt éneкли Mignon az *eredeti* szövegben :

Légéres hironnelles, oiseaux bénis de Dieu...

A *német* szövegben :

Ihr Schwalben in den Lüften

In Gottes blauem Reich...

míg a magyar szöveg ezt a szörnyű laposságot produkálja :

Könnyű fecskék csapatja

Ott fenn a föld felett...

Ha valahol egy bánya mélyén énekelnék ezt, akkor lenne értelme, de ugyanez a sor, ha Istennek szabad ege alatt éneklük... Ne szóljunk semmit, Isten nyugosztalja a fordítót, aki bizonyára nem tudta jobban megcsinálni. De most már vannak gyakorlott operaszöveg-fordítóink, akik segíthetnek ezen a régi bajon. Könnyű műtéttel is eltávolíthatnak kellemetlen szépséghibákat.

SEBESTYÉN EDE

BRUNSVIK TERÉZ

(Folytatás)

Az egyik csoportban a zenére vonatkozó *általános reflexiókat* adjuk, a másodikban a *Beethovenre* vonatkozókat, a harmadikban pedig azokat, mikben *zeneköltők, zenekedvelők és pedagógusok* nevét említi.*)

Előbb azonban áttekintést nyújtunk Brunsvik Teréz életkörülményeiről és — az idézetek könnyebb megértésére — kronológiai táblázatot adunk életéről.

1810—1812. *Wittschap*, Stakelbergék birtoka, Magyarországon.

1812—1814. Bécsben és környékén.

1814—1829. *Buda és Martonvásár*, rövid bécsi és fürdőhelyeken való tartózkodással.

1834—1840. Külföldi utak.

1834—1835. (Németország) *Dresden, München* ;

1835—1836. (Itália) *Róma, Nápoly* ;

1836—1837. újra *München, Salzburg* ;

1837—1838. (Svájc) főként *Genf* ;

1838—1839. *Páris* ;

1839—1840. (Anglia) *London*.

*) A J és M jelzés a melléklet irt számokkal a naplók, illetve egyéb iratok jelzései : *Journal, Miscellanea*. A zárójelbe irt szám a kézirat lapszáma.

1840-től élete végéig Magyarország és pedig Pesten, Martonvásáron, időleges tartózkodás Pozsonyban, Bécsben, Toborsin és Aradon; majd 1846-ban Tarcván, Felső-Lendván, Nádasdyéknál, a forradalom alatt Pesten, 1849-ben, nyáron és ősszel a szatmárnégyesi Pálfalván, *Teleki* Blanka látogatásán, azután Pesten és nyáron Martonvásáron: *Brunsvik* Ferencéknél és Budán *Forray*nénál.

Következzenek az eredeti naplókából kiszemelt idézetek az előbb jelzett hármascsoportosításban.

I.

Általános reflexiók

M. 3. den 20-ten September. 1814.

(55.) *Schönschreiben. Schön tanzen. Zeichnen. Viel lesen, Harmonielehre u. Gesang, griechisch, latein. Rechtschreibung, Declamation.*

J. 4. 1814.

(303.) *Carls Urtheil über Musik u. Komponisten: Heiden ist ihm der liebste u. Mozart. Heiden ist konzentrisch, Beethoven exzentrisch. Viel Physiognomisches habe ich an Carl¹⁾ bemerkt.*

(303.) *Musik vollkommen tief lernen od. gar nicht — nämlich Musik lernen, nicht mechanisches Klimpern.*

J. 6. 1818—1819. Buda, Martonvásár.

(15.) *Viel lesen nimmt die Originalität. In einer gegebenen Wissenschaft müssen wir freilich alles wissen was uns vorangegangen ist. Nicht viel lesen den Kindern; nicht viel allerlei! nicht fremde Gedanken! nur so viel dass es ein Reiz wird zum eigenen Denken. Mit mir ist es so weit gekommen, dass ich mich schäme jemals dem Unsinn geopfert zu haben in der Musik, Clavier, fremde Gedanken zu spielen. Mit welchem Mitleid betrachte ich also jene, die sich damit abgeben u. sich noch etwas darauf zu gute thun. Zu klimpern!!!*

(82.) *..... In meinem Zimmer steht ein Clavier, obwohl ich nicht spiele aber wenn ich den Kasten ansehe, so denke ich, so fühle ich Harmonie, — wie jeder Misston mich beleidigend treffen würde, so sei das Leben des Menschen;*

(173.) *.... Die Musik eine Formel nothwendige ewige Harmonie, auch wenn mein Ohr sie nicht hörte, auch wenn abstrahierend von aller Wohllust derselben sie bloss von Verstand berechnete od. mässe.*

Den 8-ten 8-ber.

(25.) *Ich bleibe nun bestimmt den ganzen Winter u. verspreche mir eine köstliche Zeit! So wie ich den Sommer vorzüglich der Botanik u. Gärtnerey gewidmet, so widme ich dieses halbe Jahr der Poesie u. Musik u. der ungarischen Sprache u. Geschichte. Mich selbst will ich pflegen u. mein Gemüth.²⁾*

M. 15. 1825—27. Adressen u. derley Notaten. Biogr. Notize Commissionsbuch No. 3.

(69.) *Vor 100 Jahren war die Musik Monarchie: die vox humana, das übrige nur Begleitung. Lully aber erst Joseph Haydn gründete die Republic, wo alle Instrumente Sitz u. Stimme haben...*

Wenn man Haydn oder Mozarts Quartette hört, glaubt man einer Unterhaltung von 4 geistreichen Personen beizuwohnen. Die erste Violin ein redseliger junger Mann. Die zweite der Freund, der gerne im Schatten sitzt.

(70.) *Gelehrtweise tritt der Bass als älthlicher Mann auf, der zusammenhält die Ideen, nicht zu weit ausweichen, hübsch in der Association bleiben, keine Sprünge machen lehrt; die Bratsche eine geschwätzige Alte etc.*

¹⁾ Valószínűleg aszódi és podmanici Podmaniczky Károly (1772—1833) volt bányatanácsos, aki Aszódon (Pest megye) élt a tudománynak és művészeteknek és aki sűrűn érintkezett Brunsvikékkal. Ő volt atyja Podmaniczky Frigyes (szül. 1824.) írónak.

²⁾ Martonvásáron marad Teréz egész télen.

J. 17. 1837.

(58.) Beim Clavierspielen muss man die Individualität jedes Tones respectiren — jeder den ganzen Werth geben, keine Versäumen — recht anschlagen u. aushalten u. daher beim Üben immer um 2 Grade langsamer als das Tempo beim Vortrag ausfällt.

J. 27. 1843—44—45.

(35.) 13-ten Mai 43. Schwab³⁾ Musik und Poesie können ins Unendliche gehen und ergreifen den Geist. Alles andre, ist beschränkt. Nur noch die Diamantenschleiferey ist vollkommen, harmonische, der geringste Fehler macht dass es kein Brilliant werden kann. Die graden Zahlen entsprechen den Molltönen und geben in der Baukunst den ersten oder Kirchenstyl, die Ungeraden geben den Tanzsaal, das Wohnhaus der Durtöne. Alles ist Musik: die Harmonie der Sphären.

J. 27. 28-ten Nov. 1843—45.

(63.) Mathematik! Geometrie und Musik-theorie sind Basis der Erziehung und des Unterrichtes also bei Thomi Nádasdy die Formenlehre Pestalozzis und die Musik-Lehre nach Pestalozzischen Grundsätzen.⁴⁾

J. 29. Martonvásár.

(75.) 1848 Juni den 19t. Eine schöne Exkursion nach Sóskut⁵⁾ aber der Zweck verfehlt, nicht viel von Versteinerungen gefunden aus Mangel an Instrumenten und an Zeit. Abends Musik. Noch nie hat das Klavierspiel, der Klopstein⁶⁾ und die Violoncello meines Bruders⁷⁾ so gefallen mir. Sonate von Chopin. Ich habe bewundert und die Empfindung und was ich sagte konnte nur sein: »Gott ist gross der solche Macht den Menschen gegeben«. Der Reichtum der musikalischen Ideen und wie sie verarbeitet würden ist erstaunlich. Auch der sonst unempfindliche Abbé öffnete seine Thür um zu horchen, u. sagte wie sehr er dasselbe bewundere.

(Folytatjuk.)

CZEKE, MARIANNE DR.

NÉGY BEMUTATÓELŐADÁS AZ OPERAHÁZBAN

Sűrűn emlegetik az utóbbi években az operának mint műfajnak agonizálását. Ezt a szomorú diagnózist legelőször a Krenék-féle Jonnyval kapcsolatban mondták ki, de azóta gyakran megismétlik, főként mióta persziflázsoperák árasztották el a kontinens operáit. A beteg állapota valóban válságos. Jött Hindemith, feltűntek további bűntársai és most a Milhaud-operák bemutatásával valóban tanács-talanul állunk a haldokló műfaj betegágynál. Nem is értjük Radnai politikáját, hogy a mai katasztrofális időkben szinte tárgyi bizonyítékot nyújt az opera ellenségeinek, azoknak, kik folyton azt hangoztatják, hogy ennek a levitézlett műfajnak támogatására fölösleges luxusszámba megy minden kidobott fillér.

»A hamis Arielekin« a címe az első kis darabnak: Malipiero alig félórányi vígoperájának. Szerzője Respighi és Casella mellett a mai olasz iskola vezetőegyenisége. Intelligens, képzett muzsikuss, partitúráján meglátszik, hogy buzgón tanulmányozta a 18. század nagymestereit, főleg Scarlattit, Pergolesit, Cimarosat és Händelt. Formái izlésesek, zenei nyelvezete választékos, ha nem is tud szabadulni bizonyos köz-helyektől. Kár, hogy dallamainak képzését nem győzi mindig invencióval, ezért mond csődöt muzsikája épen ott, mikor a cselekmény kulminációs pontot kíván. Nagyon sikerült a »commedia dell'arte« hangjának és zenei nyelvezetének átszűrése a legújabb zenei stílusok szítáján keresztül.

³⁾ Schwab Vilmos hangszerkészítő, aki egy különös filozófiát ismertetett meg Terézszel, mely neki nagyon tetszett és melytől sokat várt. Egy úgynevezett Telluriumot is szerkesztett, mely a csillagok járását is szemlétette. A számok elmélete Terézt különösen érdekelte, mert kedvenc Pythagorasa filozófiájának is ez volt alapja.

⁴⁾ Gróf Nádasdy Lipót és Forray Júlia gyermeke (1837—1856), Forrayné szül. Brunsvik Júlia unokája. — Br. Teréz Pestalozzi híres módszerét mindig örömmel látta alkalmazásban — és rendszeren feljegyzi. 1843-ban Pelső Lendván volt Nádasdyéknál.

⁵⁾ Sóskut, Martonvásárhoz közel.

⁶⁾ Klopstein tábornok özvegye, Brunsvik Ferencéknek szívesen látott vendége kitűnő zongorázása miatt.

⁷⁾ Brunsvik Ferenc, Beethoven barátja (1777—1849) jeles gordonkás.

Annál száználmasabb *Milhaud* három »perc-operája«. Még a modern jelszavakkal fejbübjáig felvértezett hallgató se tudja, hogy sírjon-e rajtuk, vagy mulasson. Olvastunk külföldi ismertetéseket, melyekben süritett drámáknak állították elének *Milhaud* remekeit; másokban azt vitatta cicerójuk, hogy bennük arisztofaneszi szatírárt kell kiéreznünk, végül akadtak olyanok, kik egyszerűen opera-paródiát láttak meg bennük. E magyarázatoktól függetlenül állapítsuk meg, hogy *Milhaud* kis darabjai érdektelen, rövidségük mellett is unalmas, sokszor egyenesen bosszantó apróságok. Ő a franciák *enfant terrible*-je, kit imponáló termékenysége felültes, meggondolatlan, üres, sokszor triviális gyári munkára csábít. Műveinek belső értéke éppen ezért szeszélyesen hullámzó: tehetséges, érdekes alkotások mellett — hegedűszonáta, 3. vonósnygyes, zsolrtár, tánc-szvit — a szertelen, üres, csak imponáló bátorsággal, de inspiráció nélkül megírt művek hosszú sora. Technikája: politonalitás felé hajló linearitás. Kamarazenekara jól hangzik, sőt érdekes — de csak pár pillanatig; aztán unalom, egyhangúság, érdektelenség árad az összekészált, zagyva szólamkombinációkból.

A négy kis darab előadása mintaszerű volt. *Failoni* és *Fleischer* tökéletesen keltették életre a bonyolult partitúra minden epizódját. Remekeltek az operai zenekar szólistái is nehéz és szokatlan feladatukkal. Malipiero darabjában *Szabó Lujza*, *Halász Gitta*, *Roessler Endre*, *Szende Ferenc* és *Maleczky Oszkár* tüntek ki, míg a *Milhaud*-képekben *Tihanyi Vilma*, *Budanovits Mária*, *Székelyhidy Ferenc* és *Laurisán Lajos* remekeltek. *Márkus* László artisztikus, ötletes rendezése nagyban hozzájárult a nem várt siker kivívásához. *Szemere* Árpád is festői elgondolásban vetítette élénk a velencei szépasszony palotájának előcsarnokát. *Oldh* Gusztáv díszleteiről a legnagyobb elismeréssel szólhatunk, úgyisintén a *Milhaud*-operák hattagú kórusának igen muzikális szereplőiről: *Halász Gittáról*, *Diósy Edithről*, *Bécsdssy Katóról*, *Sömöl Józsefről*, *Pusztai Sándorról* és *Komáromi Párlól*.

*

Malipiero és *Milhaud* percoperáinak bemutatásával egyidőben újították fel Dohmányi »Pierrette fátyolá«-t, Szalay Karolával a címszerepben. A legtökéletesebb *Pierrette*, a pantomim-művészet egyik egykor legkiválóbb zsenije, Galafrés Elza asszony tanította be az izgalmas cselekményű, ma is nagy sikert aratott mű minden mozdulatát, táncsoportozatait a legújabb mozgásművészetnek izléssel felhasznál minden vívmányával. Nagy kultúrára valló munkáját viharos tappsal honorálta a premier-közönség hálás hallgatósága.

D'ALBERT EUGEN

(1864—1932)

kinek halálát rigai táviratok jelentették, a jelenkor legérdekesebb muzsikusaik egyike. Három nemzet géniusza örködött bölcsője felett. Francia származási atyja — Charles D'Albert — német polgárásszonyt vett feleségül; táncmester és tánc-komponista volt, aki sűrűn változtatta lakhelyét. Eugen fia születésekor, 1864-ben Glasgowban működött, majd Londonban élt. Itt is halt meg 1886-ban. Gyermekeit, akiben elég korán ütközött ki zenei adottsága, gondos nevelésben részesítette. *Prout* és *Sullivan* voltak londoni első mesterei, majd *Richter* vette át Bécsben zenei képeztetését és *Liszt* Ferenc végezte el Weimarban a már akkor sokat emlegetett ifjú titán bravúros zongorajátékán az utolsó simításokat. Akik hallották valaha a harminc-negyvenéves D'Albert zongorázását, soha sem válhatnak meg ettől a felejthetetlen élménytől. Félülmulhatatlan technikai készség, félelmetes erő, izzó temperamentum, de amellet ideálisan lágy billentés, nemes poézis, áhítoas elmerülés jellemezték előadását. Bach gigantikus orgonafugáinak — főként a C-durnak és a g-mollnak — a c-moll passacagliának, Beethoven »Waldstein« és »Appassionata«-szonátáinak, Schumann C-dur fantáziájának és Liszt h-moll szonátájának elbűvölő tolmácsolásait soha nem felejtheti el a mult század utolsó évtizedének hangversenylátogatója. D'Albert keze alatt lenyűgözően hatalmas arányokban bontakozott ki minden klasszikus alkotás. Lélegzetviasszafotva hallgattuk dübörgő fortisszimóit, bámulatos crescendóit és szívverésünk elállt annak a tempónak hallatára, amit a technikailag szinte horribilisán nehéz helyeken vett, ha temperamentuma szédlítő accelerandokba hajszolta. De másik percben tudott ellágyulni is, milyen eszményi lágysággal szóltak nála az említett

Beethoven-szonáták ábrándos melléktémái, vagy Chopin nocturnejei. Amint az ötvenes évekhez közeledett, a zongoraművészt lassankint a zeneköltő kezdte háttérbe szorítani. Kevesebbet gyakorolt és a jelen század elején feltűnt ifjú virtuózzokkal nem győzte — legalább technikai precizításban — a versenyt. Az ötvenéves D'Albert zongorajátéka már csak halvány visszatükröződése volt annak, amit az előző évtizedekben produkált. Kamarazeneműveket, zongoradarabokat komponált, majd merész lendülettel az operáris terepért kezdte kémlelni. *Gernot*, *Die Abreise*, *Kain*, *Der Improvisator* című első kísérleteivel kudarcot vallott, de ez nem tétette el útjából. 1903-ban *Tiefland* című dalművével végre áttűtő sikert vívott ki; a »Hegyek alján« operánknak is egyik legnépszerűbb műsordarabja. Felfokozása a »Parasztbecsület« *verismo*-jának, de tematikus kidolgozásában sokkal nívósabb annál. Későbbi művei közül csak a *Flauto-solo* és a *Holt szemek* (*Die toten Augen*) váltak be, de sem a *Forradalmi nász-szal* sem a *Mareike von Nymwegen*-nel, sem pedig utolsó művével, a *Golem*-mel nem tudott Európa színpadain gyökeret verni.

D'Albert portréja nem volna teljes ha nem emlitenék meg, hogy rövid ideig udvari karmester is volt Weimarban és a múlt század utolsó két évtizedében Berlinben egyike volt a kontinens legünnepelebb pedagógusainak. Tanítványainak sorába tartozott Dohnányi Ernő is, a kilencvenes évek végén. Regisztráljuk végül Bach, Beethoven és Liszt műveinek igen kitűnő kritikai kiadásait, melyeknek sajtó alá rendezésével igen nagy szolgálatot tett a zongora előadóművészet fejlődésének.

AZ F-HEGEDŰ (VIOLINO IN F)

E közleményben tulajdonképen a mélyhegedűről van szó. Megírásának az az állandó nehézkesség ad aktualitást, mely a hangszernek *alt-kulcsban* való jegyzéséből származik. Komponisták mindennapi tapasztalata, hogy egész egyszerű, nem is terjedelmes ámbitussal bíró mélyhegedű-szólamok *mily körülményes segédvonal-használattal, kulcs-cserékkel rögzíthetők csak le*; jó játékos pedig, bár a mélyhegedű-technika a hegedűvel teljesen azonos, *feltűnő kevés van*.

Ezekből a tényekből merítette e sorok írója azt a meggyőződését, hogy sokkal előnyösebb a mélyhegedűt *f*-hangolási transzpónáló-hangszernek tekinteni és *violin-kulcsban*, »Violino in F« jegyezni. Ez annál inkább logikus, mert a mélyhegedű lényegében semmi más, mint a hegedű $2\frac{1}{2}$ lábas változata, aminthogy a vonószemekar másik transzpónáló-hangszer, a gordon tulajdonképen egy 16 lábas gordonka.

Igazolná ezt az eljárást az általános gyakorlat is, mely szerint a szólamok leírásánál *nem az a fontos, hogy a hangjegyek a valódi hangmagasságot tüntessék fel*, hanem, hogy adott applikatura mellett milyen *nevű* billentyűt kell akcióba léptetni, vagy milyen *névnek megfelelő* légszlopmagasságot, húr hosszát kell előállítani, hogy a hallgatóban a *kívánt* akusztikai képzet jöjjön létre. Így például az angolkürt szerkezetileg teljesen azonos az oboával, azonban, ha ugyanazt a billentyűjét nyomom le, amely az oboán az egyvonalas *g*-t adja, úgy az egyvonalas *c* hangot kapom. Amiből következik, hogy kétvonalas *d*-t kell írnom az angolkürtnek, ha azt kívánom, hogy egyvonalú *g* szóljon. És itt megjegyezhetjük azt is, hogy oboa és angolkürt között *ugyanaz a viszony áll fenn, ami hegedű és a mélyhegedű között*.

Az ajánlott írásmód előnyös a komponista szempontjából, mert így a *vonal-rendszer sokkal jobban kihasználható*; azonkívül csak egyféle kulccsal írjuk. Előnyös az előadók szempontjából is, mert a transzpónáló-írásmód következtében *akár-melyik hegedűs minden előtanulmány nélkül tökéletes mélyhegedűs*, aminek jelentőségét mindenki értékeli, aki tudja, hogy zeneiskolák mélyhegedű melléklétszakai egyebet sem tanítanak, mint az altkulcs olvasását.

Előnyös végül a karmester szempontjából, mert ez az írásmód, amely a dallamvonal *valódi* képenek grafikus ábrázolása, hathatósan hozzájárul a *partitúrákép tisztaságához*. A klisék költséges előállítása következtében sajnos, kótapéldákkal nem szolgálhatok, de a mondottak igazságát minden mélyhegedűs ellenőrizheti azzal, hogy egy kamarazenemű mélyhegedű-szólamát egy ötöddel magasabban — hegedűkulcsba — transzpónálva ír le, majd ezt az így egyszerűsített szólamot játssza el mélyhegedűjén.

LUKÁCS GYÖRGY

HANGVERSENYHÍREK

....

100 puzón hangversenye, de amely korántsem harsogott fülsértően, mert művészek játszottak, a Berliner Posau-nisten-Verbindung tagjai, 20 trombita és 10 ütőhangszer közreműködésével — ez csak Berlinben volt lehető-séges. A műsor érdekes, sőt szép volt: Giovanni *Gabriel*i, Heinrich *Schütz* és Girolamo *Frescobaldi* egy-egy főséges műve Hans David sikerült átíratában; *Lendvai* Ervin (sajnos túlhosszú) Offer-tórium, *Hindemith* eredetileg férfikarra írott »Fürst Kraft«-ja, Ernst *Toch*-nak egy görög drámához szerzett vallásias darabja, *Milhaud* egy kántátéja Aisz-kiolosz »Khoéforoi« (halotti áldozatot vivők) c. tragédiájához, *Casella* stb. szerzeményei. Sőt volt egy szavaló-kórus ütőhangszerekkel; szólistája *Carola Neher* (»A Krétakör« költőjének, Klabund-nak özvegye.)

Nikisch Artúr, a györmegyei születésű nagy karmester, épen tíz éve halt meg (január 23-án) Lipcsében, ahol a *Gewand-haus* karnagya volt. Emlékét Német-országban kegyelettel őrzik. Tiszteletére a berlini filharmonikusok Beethoven estet rendeztek, karnagyuk a Budapesten is járt *Julius Prüwer* volt.

Munkanélküli zenészeket Brüsszelben hatalmas zenekarrá szervezett A. Ysaye és J. Strendo. Hetenként kétszer olcsó hangversenyeket adnak, főleg hazai, azaz belga klasszikusok műveiből. A szép kezdet további sikereket ígér.

Max Reger utolsó műve befejezetlenül maradt: rapszódia hegedűre, nagy zene-karral. A nagy komponista özvegyének megbízásából egy régi jeles hegedű-művész, Florizel v. *Reuter* befejezi a művet s be fogja mutatni Bécsben a filharmonikusokkal.

Schmidt Ferencnek, a pozsonyi születésű bécsi zeneakadémia-igazgatónak III. szimfóniája a Schubert-évből amerikai pályadíjat nyert. Bécsben most mutatták be a filharmonikusok. A kritika elismeri, hogy nagy művészettel van megírva, de inspiráció tekintetében mélyen alatta marad a II. szimfóniának.

Az »Allgemeiner Deutscher Musik-verein« évi nagy zeneünnepét idén Zürich-ben üli meg, június 10—14. napján. Kezdi *Hindemith* »Das Unaufhörliche« c. oratóriumával, másnap *Othmar Scholok* operája: »Penthesilea« következik. Lesz két nagy zenekari hangverseny (Fritz

Brun 5. szimfóniája, Ernst *Toch* és *Křžnek* stb. művei, Joh. Nep. *David* orgona-fugája, *Günther Raphael* hegedű koncertója stb.), karének, kamarazene.

Haydn tudvalevőleg 1732 március 31-én született. A mostani, 200. évforduló-napon Ausztria hivatalosan megüli nagy szülőtte emléket: a köztársasági kormány délben a nagy *Konzerthaus*-terem-ben rendez ünnepet, lesz szónoklat, kar-ének, vonósnégyes, a *Te Deum* *Clemens Krauss* operaigazgató dirigálásával: Közreműködnek: a Musikfreunde-Singverein, a Wiener Singakademie és a filharmonikusok; d. u. a városházán megnyílik a Haydn-emlékkiállítás; itt az osztrák nemzeti könyvtár, a Gesellschaft der Musikfreunde, valamint (különsönképen) magánygyűjtők tárgyai szerepelnek, amelyek Haydn-t, de korának művészetét és kultúráját is jellemzik. De már 28-án Haydn szülőfalujában Rohrauban a katonatisztból lett pap: dr. Piffel biboros érsek mond ünnepi misét; itt Haydn »Terézia« misezenéjében a bécsi »Haydn« zenekari egyesület kamara-kara működik közre; délután Haydn szülőháza előtt *Miklas* köztársasági elnök jelenlétében leleplezik a *Rudolf Schmidt* készíttette arckép-plakett-faragványt, miniszterek szónoklatával. (A házát az osztrák állam meg fogja venni és Haydn-múzeumot rendez be.) Április 3-án *Kismartonban* az ú. n. Burgenland-kormány rendez ünnepet: a hegyi templomban *Clemens Krauss* bécsi művészeknek dirigálja a »Nelson-misé«; délután megkoszorúzzák Haydn sírját, megtekintik a nagy zeneszerzőre emlékeztető helyeket, majd a bécsi filharmonikusok és operai énekkar a plébánia-templomban hangversenyt ad, prof. dr. *Ferdinand Grossmann* vezényletével. Itt is meg akarja venni Haydn lakóházát az osztrák állam, hogy múzeumnak rendezze be. Bécsben a *Konzerthaus*-ban ápr. 1-én a »Jahreszeiten«-t *Bruno Walter* dirigálja a Symphonieorchester, a Singakademie és a Schubertbund élén. A »Die Schöpfung«-ot pedig április 5-én a Musikvereinssaal-ban prof. *Robert Heger* dirigálja, míg április 4-én a filharmonikusok hangversenyt, *Clemens Krauss* karnagy alatt, *Pablo Casals* játssza Haydn gordonka-koncertóját. Az »Akademie für Musik u. darstelende Kunst« prof. *Oswald Kabasta* vezetésével április 4-én ünnepel. Az állami opera április 9-én és 10-én a Burg úgynevezett redoute-termében Haydn »Der Apotheker« című vig operáját és a nagy-mester különféle művéből összeállított balett divertissement-t prof. *Heger* ve-

zényletével fogja bemutatni. Kamarazene-esték április 3-án és 4-én egészítik ki Haydn ünneplését a középső Konzerthaus-teremben: a *Busch-* és a *Rosé-vonós-* négyes fog játszani, emennél dr. Paul *Weingarten* zongoraművész közreműködésével.

VEGYES HÍREK

....

Négy nagy pályadíjat írt ki a mult esztendő elején a kultuszminisztérium. Háromnak terminusa most járt le, március hó elején. (A pályázatok feltételeit XII. évfolyamunk 12. számában ismertettük.) A *Liszt Ferenc-díjra* (többteteles zenekari szvit és egyteteles zenekari mű) 22, a *Szent Erzsébet-díjra* (rekviem) 2, a *Goldmark-díjra* (kamarazene-mű) 6 pályamunka érkezett be. A kijelölt zsűrik — *Bartók Béla, Dohnányi Ernő, Hubay Jenő, Kodály Zoltán, Radnai Miklós, Siklós Albert, Stefániai Imre és Zsolt Nándor* — még e hó folyamán kezdik meg munkájukat.

Wilhelm Moellendorff zeneszerző és az akusztika tudósa évek óta a zenészek legnagyobb átkát szenvedte: megsikeült. Most végre, 60 éves korában, megváltotta szenvedéseitől a halál Stettinben. Operái s egyéb művei elhangzottak, de fenn maradnak értékes tanulmányai, amelyeknek alapján negyed hangközökre hangolt úgynevezett *bikromatikus* harmoniumot szerkesztett. Erre alkalmas zene-műveket is írt: a hangszert 1917 óta a müncheni *Deutsches Museum* őrzi.

Elisabeth Schumann nagy énekművésznő már Amerika és Páris színpadain és hangversenydobogóin is a legteljesebb elismerést vívta ki magának. Legutóbb Kopenhágában vendégzerepelt s elnyerte a legmagasabb dán kitüntetést: az *«Ingenii et artis»* aranyérmet.

KÖNYVEK—KÓTÁK

....

K. Pikéthý Tibor: *Kis praeludiumok és fughetták orgonára* (27. és 41. mű; Alfred *Coppenrath*, Regensburg, kiadása). Kisfaludi *Pikéthý Tibor*, a váci székes-egyház jeles karnagya, ezekben az új műveiben orgonára írt elő-, köz- és utó-

játékokat bocsát közre. Az első füzet gregorián intonációkra, a második saját témákra épített darabokat hoz. A szerény »fughetta« elnevezés mögött meghúzódva, szélesre méretezett fugákat is találunk. Szerző ezúttal is legjobb oldaláról mutatkozik előttünk: stílusa folyamatos, dalmatos és változatos, ízlése előkelő, tudása biztos. És minthogy sohasem akar többet mondani mint amennyit tud, azért zenéje mindig az örvendetes harmónia benyomását is kelti. A szerző templomi használatra szánta művét, de darabjai sikerrel állnak ki a transzpozíciót a »Kamaratónus«-ba is, vagyis egy átültetést abból a jótékonyan misztikus légkörből, amellyel a templom minden zenét már eleve mintegy megajándékoz, a ridegebb hangversenyterem szférájába. — Mindkét füzet a német katolikus egyházi zene jelesnévű kiadójánál, a regensburgi *Coppenrath-cégnél* jelent meg. S hogy magyar zeneműkiadó még mindig oly ritkán vállalkozik arra, hogy kiadjon, azt szerző és bíráló rendszerint először sajnálja — és azután örülnek annak, ha egy mű — talán éppen ezáltal — nagyobb körzetű hangszóróra talált. H—g

Nagybőjti és húsvéti énekek. Most jelent meg a Magyar Kórus 5. száma, amely a közeledő nagybőjti és húsvéti időszakra ad 16 szebbnél-szebb énekkari művet. Ezek összeállítása kielégíti nemcsak a falusi gyermekkarok és dalárdák, hanem a zárdaiskolák és a nagyobb városi vegyeskarok igényeit is. Hat régi klasszikus (*Palestrina-* és *Josquin-*) motettán kívül különösen figyelmet érdemelnek *Bárdos Lajos*, *Halmos László*, *Harmat Artúr* és dr. *Koudela Géza* kompozíciói, melyek pompás értékekkel gazdagítják a fejlődő magyar vokális irodalmat. A terjedelmes szövegrészben magvas gondolatokat olvasunk *Kunst Frigyesnek* a néplirtigikus mozgalomról írt cikkében, valamint *Kerényi György* római levelében. *Koudela* a *Harmat-Sikféle:* »Szent Vagy Uram« átiütő sikerének lelki indokait tárja fel, míg *Volly István* a népénekek gyűjtésének gyakorlati módszereire ad tanácsokat. A gazdag tartalmat még egy teljes korális füzet is kiegészíti a legszükségesebb templomi énekekkel. A *Bárdos Lajos* és *Kertész Gyula* szerkesztésében megjelenő úttörő folyóirat külső kiállítása is írgylésre méltó ellentétben áll az általános »leépítéssel«. A húsvéti szám ára 2-40 pengő, megrendelhető a kiadóhivataltban, Budapest, I., *Fery Oszkár-u. 55.*

PESTI VIGADÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA HANGVERSENYEI

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR közreműködésével

C. bérlet.

1932 március 20-án, vasárnap
délután 5 órakor

CENTENNÁRIS DÍSZHANGVERSENY

GOETHE

HALÁLÁNAK 100. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Közreműködnek: TIHANYI VILMA, a m. kir. Operaház tagja, PETHŐ IMRÉNÉ operaénekesnő, a DEUTSCHER MÄNNERCHOR (karigazgató: SZIKLA ADOLF, a m. kir. Operaház ny. karnagya) és az EGYETEMI ÉNEKKAROK (karigazgató: VASZY VIKTOR karnagy)

1. BEETHOVEN: Egmont nyitány
2. a) CSAJKOVSKY: Nur wer die Sehnsucht kennt
b) SCHUBERT: Erlkönig
3. a) SCHUMANN: Suleika
b) BEETHOVEN: Mailed
4. a) ZELTER KÁROLY FRIGYES: Bundeslied
b) WERNER HEINRICH: Heidenröslein
c) LISZT FERENC: Soldaten-Lied

S z ü n e t

5. BRAHMS: Rapszódia
6. a) SCHUMANN: Liebeslied
b) GOUNOD: Ékszerárnia a „Faust” c. operából
7. LISZT FERENC: Tasso. Lamento e Triumfo. Szimfonikus költemény.

Vezényel: BOR DEZSŐ karnagy

Felemelt helyárak

B. bérlet.

1932 március 27-én, vasárnap d. u. 5 órakor

az előző számokban
hirdetett

BACH:
JÁNOS-PASSIO
előadása elmarad.

Értesítést lásd a folyóirat 1. oldalán.

A bérlet

1932 április 3-án, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek:

DOHNÁNYI ERNŐ DR

STEFÁNIAI IMRE

zongoraművész

SZÉKELY MIHÁLY

FLEISCHER ANTAL

karnagy

B bérlet

1932 április 10-én, vasárnap
délután 5 órakor

Közreműködnek:

a Wesselényi-utcai polgári fiúiskola, Koronaőr-utcai polgári leányiskola, a Hernád-utcai „Damjanich” polgári fiúiskola és a Tisza Kálmán-téri polgári leányiskola énekkarai.

1. a) ERŐDI ERNŐ: Szülőföldem
b) BALÁZS ÁRPÁD: Mi nem felejtünk
2. a) M. BODON PÁL: Elkialtóm magamat
b) M. BODON PÁL: Ángyom asszony kertje
c) BÁRDOS LAJOS: Huszárnóta
3. Hegedűverseny. Előadja: Zsurka Péter IV. o. tan.
4. a) VASÁRHELYI ZOLTÁN: Szánt a babám ...
b) KACSÓH—ZSASSKOVSKY: Iluska dala
c) DEMÉNY DEZSŐ: Rétes sütecske

S z ü n e t

5. a) STEINER REZSŐ: Hullámzó Balaton — Saj-diridiridom
b) DEMÉNY DEZSŐ: Az én bundám
c) KODÁLY ZOLTÁN: A süket sógor
6. a) HARMAT ARTHUR: Kihajítottam én ludamat
b) KODÁLY ZOLTÁN: Isten kovácsa
7. KODÁLY ZOLTÁN: Villó
8. a) KODÁLY ZOLTÁN: Gólyanóta
b) KODÁLY ZOLTÁN: Túrót eszik a cigány
9. a) KODÁLY ZOLTÁN: Lengyel László játék
b) DEMÉNY DEZSŐ: A szives házigazda, meg a finom vendégek

Vezényelnek: BORUS ENDRE, MARKÓCZY IRÉN és STEINER REZSŐ tanárok

300182

16

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

Budapest

XIII. évfolyam, 13. szám

1932 április 1

TARTALOM

+

Szita Oszkár: Allegri „Miserere”-jét hallgatom. — Hangversenyműsoraink ismertetése. — Sebestyén Ede: Egy Beethoven-kompozíció viszontagságai. — Czeke Marianne dr.: Brunsvik Teréz (III.) — Isoz Kálmán dr.: Farsangi táncmuzsikák — száz éve. — Vidéki zeneélet. — Színházi hírek. — Vegyes hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

ALLEGRI „MISERERE“ - JÉT HALLGATOM

Pergő életünk egymásután következő napjait talán azért hajszoljuk magunk előtt, hogy találjunk közöttük egyet-egyet, amely valami felejthetetlen élményben részesít minket. És ha a nagy száguldás közben néha felemelő események légkörébe is kerülünk, eszünkbe sem jut, hogy pillanatnyi megállással átadva magunkat a benyomásnak, arról örök emléket szerezzünk. Hiszen a nagy élmények etikája éppen az, hogy az űzött chimerát egy pillanatra egészen közel érezzük magunkhoz, rohanásunk céltalan dinamikája megáll és a pillanat meditativ nyugodtságában érzéseink rendeződnek és értelmet nyernek az élet állandó jellegű dolgaival szemben.

Róma az egész emberiség történelmének nyitott könyve. A történelem nagy színjátékának bármely jelenetére vonatkozóan teljes értelmű revelációt nyer mindenki, aki elmélyedve lapozgat ebben az óriási könyvben s aki belőle a pusztá adatokon kívül többet is ki tud olvasni, — valami csodálatos hangulattá olvad az Örök Városban az irradiáló tavasz levegője és a nagylét rezignált csendje, a bazilikák márványaira ráboruló meditativ hallgatás félhomálya. És ebben a melegevegőjű napugaras gyászban megmagyarázhatatlan nosztalgiát érez az ember, hogy egyszer kiemelkedhessék gyarló mivoltából és lelkében felszabaduljon a kicsinyesség nyomasztó terhétől.

Ma Nagypéntek van, a kibomló rügyeken madár éneke és a déli tavasz melegsége önti el a természetet; és benn, egy templom alkonyati homályában, a boltívek alatt gyászenek hangzik el, a világ legszomorúbb éneke, *Gregorio Allegri »Miserere«*-je...

Sokat hallottunk és olvastunk erről a Misereréről. Azt tudjuk róla, hogy Mozart gyermekkorában hallásból lemásolta. A mű harmóniaiilag oly világos összetetté, hogy egyszeri hallásutáni lemásolása egyáltalán nem követel emberfölötti szellemi képességeket. Indokolatlan tehát az a csodálat Mozart tette iránt, másrészt nagyfokú parlagiasságra és felületességre vallana, ha egy éretlen gyerek produkcióját fogadnánk el közismerten egyedüli biztosíték gyanánt e világhíres művel szemben, melynek akkordjaiban évszázados lelki eltévelyedések viharai oldódnak fel engesztelődésért könyörgő énekké.

A reneszánsz nagy, zenetörténeti századainak hagyományait, a kupolák alatt lebegő filozófiai szellemét semmi sem érezeti lenyűgözőbben, mint a húsvét hagyományos egyházi zenéje, a Nagypéntek miserereje. A nagy pápák jól tudták, hogy egyedül a művészet hatalma képes arra, hogy minden ember elé önnön korának problémavilágát vetítse oda. És modern filozófiánk sokszor tragikus antinomiáit csodálatosan hidalja át a reneszánsz kórusa a század pompázatoságának a közép-kor fehérségében való megjelenése.

Az óriási műveltségű reneszánsz pápák sokat áldoztak arra, hogy kórusaik számára Európa legjobb énekanyagát szerezzék meg és oly együttest hozzanak össze, amely a kor vokális egyházi zenéjét a legremekebb kidolgozásban szólaltatja meg. A már gyermekkorukban adoptált énekesek sokszor előkelő család fiai voltak és a bazilikák szerződésileg egyeztek meg a szülőkkel, hogy ezek addig hagyják benn fiukat, amíg hangjuk nem mutál, vagyis amíg »vocem puerilem bonam et aptam ad cantandum«-mal rendelkeznek. A gyermekek mesterüknél laktak s így szállott át a titkos nagy hagyomány. Főtisztelendő Gregorio Allegri 1629 december 6-án lett a pápai énekkar mély-alt énekes. Életrajzára vonatkozóan csak Andrea Adami emlékezik meg szórványosan, ma már teljesen ritka értékű könyvében. (*»Osservazioni per ben regolare il Coro della Cappella Pontificia«*; Roma, 1711.) *Allegri*, mint Antonio Cifra és P. F. Valentini tanulótlársa, Nanininél tanult. Úgyes kontrapunktistának ismerték és a harmonizálás terén mesterét is felülmúlta. Sohasem volt kiváló énekes, de a zenei hivatással szerzett nagy érdemeiért a pápa őt saját énekkarába vette fel. Művészi zsenialitásához a szokásokban való különleges emberi jószág, szeretet és megértés járult. A szegények számára mindig nyitva volt a háza és világnézetük vagy politikai felfogásuk miatt bebörtönözött rabokat csaknem naponta látogatta. »Mindezek iránt lelkében nagy könyörületességet gyakorolt, — írja Adami — mint ahogy azt egy növéndéke ma (1711) még élő, minden hitlere méltó tanítványa is bizonyítja. Végre miután annyi szent szöveget emberfölötti zenével ruházott fel, remélhetjük, hogy a Világ Megváltója őt az örök dicsőség ruhájával ékesíti. Meghalt 1625-ben február 18-án és a Chiesa Nuovában lett eltemetve. Ennek a nagy embernek az elvesztésén érzett gyászt a mi egész társaságunk mély fájdalommal érezte...«

A »Miserere«-k gyűjteménye a pápai énekkar repertoirejának külön történeti fejezetébe tartozik (l. Pavide de Grassi: »Diario«). 1514-ben X. Leo alatt énekelték még Faux-bourdonban az első Misereret. Ez után és »ettől felbuzdulva, a legjobb ügyességgel megáldott tehetséges utódok számos szerzeményt írtak és hagytak ránk. Ezek a művek képezik kéziratárunk legnagyobb dicsőségét. E komponisták közül és az összes többi közül örökméltó dicséretet érdemel valamikori kedves társunk, Gregorio Allegri, aki, bár röviden, de csodálatos modulálással és tiszta érthetőséggel megírta a *Misereret*, melyet ezen a napon minden évben elénekelnek: ez a mű a régmúlt idők csodáját és nagyságát idézi fel és elragadja a lelket, amely annak hallgatásába merül.» (Adami: I. M. §: Mercoledì santo il giorno al battesimo. Cap. XII.)

Az 1514. évi Faux-bourdonban írt Misereret még nem vették fel a további hivatalos gyűjteménybe. A gyűjtemény első művét 1517-ben Costantino Festa írta. A második Miserere 1533-ból, Lodovigo Dentice-től való (aki különben egy igen érdekes, korabeli aktualitásokkal tele zenetudományi könyv szerzője). A további egymásután következő misererek szerzői: 3. Francesco Guerrero di Siviglia; 4. Palestrina; 5. Teofilo Gargano; 6. J. Fr. Anerio; 7. Felice Anerio; ez (a hetedik) az első, amelyben az utolsó vers kilenc-szólamú együttessel végződik; 8. jelentéktelen ismeretlenektől; 9. Palestrina; 10. Saldo Naldini; 11. Ruggero Giovanelli; 12. Gregorio Allegri. Allegri műve annyira megrázó és tökéletes, hogy vele megszűnik az a szokás, hogy évről-évre írjanak a Sixtini-kápolna számára, mert Allegri zenéjénél jobbat úgy sem tudnak már írni. 1680-ban még Alessandro Scarlattitól fogadtak el egy misereret, 1714-ben pedig Bai is írt egyet. Ez utóbbi is oly fenséges, hogy Allegri zenéje mellett még ezt tartották fenn a nagyheti szertartások műsorán. Azóta a mai napig egyetlen egy Miserere sem közelíti meg e kettőt, de főleg Allegriét drámaiságban. A felsorolt misererek a Sixtini kápolnához tartozó pápai kéziratárban a 150. és 151. sz. kéziratkötegekben találhatók. A darabok teljesen feldolgozatlanok és azokkal kapcsolatban mind történelmileg, mind kronológiailag, mind a stilisztika, mind egymással való hangulati összefüggésük szempontjából a megemlítesen túl nem jutottak. A reneszánsz kórusainak kultúráját most kezdik feltárni és a zenetörténész egy életreszóló, kimeríthetetlen, temérdek ismeretlen újdonságot rejtgető kincseshányát találhat e téren. Mert ezeknek az énekkaroknak a történeti homályosak és ezért homály fűdi azoknak a kapcsolatoknak a szellemét, melyek ezeket az énekkarokat összekötötték. A reneszánsz nagy zenekultúrája csak akkor fog tiszta evidenciával elénk tárulni, ha az összes nagyobb római templom, a San Pietro, a Santa Maria Maggiore, a San Giovanni in Laterano, a Santo Spirito, a San Lorenzo, a Santa Maria in Trastevere stb. kórusainak a története és ezeknek egymással való összefüggése fel lesz dolgozva.

Allegri kora előtt a *harmónia* valami titokzatos, okkult tudomány volt, melyet nem vezettek határozott principiumok. Mindenki próbálta, kísérlete fellebbenteni a fátyolt, megtalálni a titkok törvényszerűségét. Alchimikus keresgélés volt ez, melybe beleszótték az okkult tényezők mindegyikét, egész a csillagok járásáig. S mint ahogy az alchimia nem tudott aranyat teremteni, úgy a harmónia titka is titok maradt. S mint ahogy az alchimiából nőtt ki a kémia, úgy alakult ki a mai harmóniarendszer. Egyszerre örületig nőtt az emberek vágya: harmóniát kombinálni, harmóniákat hallani. Valamikor, valami ismeretlen szeszély lavínjaként jött létre az egész *Montpellieri-kézirat* hajmeresztő, rémes kaosza, amely alchimikus, torz deliriumot váltott ki mindenikből, aki csak dalra nyitotta ajkát s melynek végre is a trentoi zsinat vetett véget és egy újabb perspektíva számára tabula rasa-t teremtett. (L. Atti dell'Acc. Pont. 1893.).

Josquin de Prés öröksége bontotta ki az emberekben a reneszánsz humánumát. Ehhez is arra volt szükség, hogy Goudimel, az utolsó idegen is elmenjen Itáliából. És eljött a Rinascimento: Rómában a szabad egyházi zene, Firenzében a monodia. 1594-ben Palestrina lehúnyja szemét, hivatását betöltötte. Ez évben játszották Firenzében Peri Dafne-jét.

Ha Allegri Miserere-jét nagyjából a kézironat megnézzük, úgy tűnik, hogy semmi különbség sincs közte és korának bármely más zenéje között; látszólag teljesen egyezik Palestrina stílusával. Csak ha a conceptus mögé hatolunk, látjuk, hogy a hasonlóság látszata alatt valójában egy új század, új atmoszféra lebeg. Allegri dramatikus kifejezése és ereje addig szokatlan hatást idéz elő. Palestrina nem »akar« meghatni: csendes, misztikus, az imádság áhítatlan túl nem igyekszik. Allegrinél hallani és érezni a melodráma levegőjét és feltűnő, hogy a firenzei dramaturgia mennyire befolyásolta őt képzelővilágában.

Allegri egyedüli hang századában. A középkori teológikus, szkolasztikus világ a legarcátlanabb materializmusban feneklett meg. Az évszázados önmegtartóztatás után a matéria vadul vetette rá magát mindenre. A lovagkor dicsőség és szerelem-keresése, képzeleti élete szétesett a XV. század atheista, népies röhögése alatt. S aki egy új tisztaság szellemében még figyelmeztetőleg szólalt fel, a nagy nolai, máglyán égett el a Campo dei Fiorin.

A gótika világából nem maradt más, mint a pusztaság forma. A lényegbeli religiózítás a piktorában és a zenében élt tovább. Mikor az eminensen materialisztikus jellegű tudományosság kilökött magából minden hitet, a zene és a piktura még mindig a religiózításból táplálkozik és Beato Angelico hófehérségében utoljára jelenik meg a középkor.

Massaccio, az álmodozásából felébredt ember rálehel, éltet lehel a harmóniák testetlenségébe. Meleg, érzéki polykromiát lehel köréjük és ettől megmozdulnak. *Ez már Michelangelo megszületett ereje, mellyel felépíti a nagy kupolát, amelyet egy est sötéttségében a Miserere megrázó nosztalgiája remegtet meg...*

Talán szkeptikusok lehetnénk a mű előadásának csinált hatásával szemben. Viszont semmi sem korlátoltabb dolog, mint ennek a munkának művészi becsét lekicsinyelni. Aki át tudja élni ezt a Misereret, akinek önnön élettörténetébe szövődnek bele a megrázó hangok, csak amak számára jelent valamit a bennük rejlő zenei és emberi érték. A szkeptizmust pedig szétzúzza az élmény és a kapott impresszió. Az ember inkább leborulást érez, semhogy kritikával illetné ezt a művet.

*

... A külvilág zaját már rég nem hallok és a nagypénteki meleg, késő délután sötétkék, bágyadt szomorúsága tölti meg a templomot. Valahol, a templom falai között kórus énekel; egy hangon elnyújtva, hosszan, hosszan, régi antifónát énekelnek. Bánatos, keserű szemrehányás van ebben... Jeruzsálem, Jeruzsálem, mit vétettem ellened? ... És amint közeledik az esti órák gyásza, az oszlopok között égő gyertyák lassan, egyenként kialszanak. Az órák óta tartó, zsongító antifóna a gyertyák fokozatos kialvásával mindinkább túlvilágivá hallkul. Már esti sötétség borul a templomra és az utolsó gyertya is kialszik: a világ legtisztább embere kiszenvedett. Michelangelo óriási prófétái, a végtelenből lenéző óriási alakok mintha megmozdulnának. Az antifóna vége is bágyadt ütemben halkan, lassan elhal a mind jobban és jobban elcsendesülő harmóniában... A még sötétségben félelmetes csend áll be; szótalán, remegő, önmegadó megsemmisülés. Ez már a víziók világa...

Egyszerre valahonnan, csendesen, erősödő emelkedéssel, rezignált, mélységekből kiáltó szomorúsággal felhangzik a Miserere. A mennyezet végtelenné tágul, megmozdulnak a századok óta dermedten hallgató árnyalakok, hogy újra és újra megjártsszák az Ember drámáját, meginduljanak a nagy úton, amely Isten érintő ujjától indult ki és az idők és történelem szédítő tengerének hullámain keresztül oda vezet, oda a tragédia befejező nagy víziójához...

És a felhangzó Miserereben életem látomásai tűnnek elém...

Ellágyul az ének. Gyermekkoromról mesél; meghalt szöke anyámról és arról, hogy a fenyves alján virágokkal telehintett, puha, zöld pázsiton játszottam testvéremmel... Megmozdul a tenger; a nagy vizek mélyén elrejtett szenvedések megjelennek. Az álmaimat látom! Ott, ott, távol, sötét égbolt alján száll, száll, suhog a szárnya, ... a kék madár, a kék madár...

Óh, Allegri, miért emlékeztetsz engem arra, hogy a te nagy szomorúságodban meg nem tett utakon, álomszerű messzeségek mythikus nosztalgiája hív, hív; az emberiségnek mennyi kitárt karú vágya remeg vissza... Talán azóta az emberek lelkiállapota sokszor megváltozott, csak a te mély, századokat elringató, nagy, ideálkereső szomorúságod maradt ugyanaz.

Róma, ezerkilencszázharminckettő, Nagypénteken.

Budapest székesfőváros népművelési bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Huszonnyolcadik hangverseny — 1932 április 3 — Karnagy: Fleischer Antal

A bérlet.

1. **Beethoven** (1770. Bonn—1827. Bécs) *István király-nyitány.*

Midőn a pesti német színház a mai Haas-palota helyén, a Vörösmarty-téren felépült, 1812-re tervezték ünnepélyes megnyitását. Megfelelő alkalmi színmű megírásával Kotzebue-t, a divatos osztrák költőt bízták meg. A nagyon zavaros, jelentéktelen szövegkönyv megzenésítésére Brunsvik gróf közbenjárására Beethovent kérték fel, ki »bajuszos« magyar barátai iránti rokonszenyből vállalta is a zenei számok megkomponálását. Teplitz-fürdőre utazott, hol három héten át dolgozott a partitúrán. A nyitányból és öt számból álló kísérőzene a zsúfolt nézőtér előtt lezajlott bemutató-előadáson nagy sikert aratott. Magának a nyitánynak csak a bevezetése és az allegro szinkópás főtémája magyar stílus, többi témája nem. A lassú bevezetés — melyet a főtéma visszatérése előtt kissé kibővítve ismétel meg — lassú »Ongarese«, aminővel a mult század elején sűrűn találkozunk külföldi mesterek műveiben. Nem hiányzik belőle a cigányzenekar cimbalmának tremolója sem. A zajos kódában ismét felszillan a főtéma magyaros szinkópa-motívuma.

2. **Dohnányi Ernő** (1877. Pozsony —) Zongoraverseny, *e*-moll, 5. mű.

A Zeneakadémiát kitüntetéssel elvégezvén, 1897 nyarát a mult hó elején elhunyt D'Albert nyaralójában, a starhembergi tó partján töltötte el a 20 éves művész; ott írta meg első zongorahangversenyét, melyet világhírű mesterének ajánlott. Két évvel később ugyanezen művével nyerte el a nagy Bösendorfer-díjat. A háromteteles nagy formakésztséggel megírt briliáns versenymű igen nehéz, de hálás feladatot ró a zongorajátsszóra. Lassú bevezetéssel kezdődik első tétele. A széles *maestoso*-témát a zongora fantáziaszerű kadenciái szakítják meg. Az *allegro*-témát előbb a hegedűk és a klarinét, majd a zongora intonálják. Nyugodtabb átvezető rész készíti elő a gondolkák intonálta melléktémát, melyet később a zongora, majd a hegedű vesz át, mialatt a zongora szellemes futam-arabeszkekkel fonja körül. Élénkebb zárótéma után egész szimfonikus kidolgozás következik, majd a főtéma visszatérésének szellemes elrejtése után a gazdag figurációkkal alátámasztott melléktéma. A kódában a zongora kromatikus oktavfutamai után még egyszer halljuk a vezető ütemek lassú motívumát. A vonósok pizzicatoival kísért meleg kürttéma vezet be az *andante*-tételt. Utána a zongora játssza a trioláskíséretű *rubato*-témát, mely triószertűen az előbbi téma *A*-durba való átültetésébe torkollik. A földalforma visszatérése után a kódában a bevezető kürttémának arpeggiókkal alátámasztott átalakítását halljuk. Misztikus pianisszimókban csendül ki a költői hangulatú tétel. Scherzo-jellege van a *Vivacena*; érdekesen egyéni formája a szonatina és rondóformák kombinációjának körvonalait adja. Kadenciájában a zongora a *scherzo*-téma bravuros feldolgozását nyújtja. A befejező *Vivace*-tétel szellemes fugatovel kezdődik, majd nyaktörő oktav-*passage*-ok után zárja le hatásosan a nagyvonalúan bravúros kompozíciót.

Előadja: *Stefániai Imre* kamaraművész. Vezényli: *Dohnányi Ernő dr.*

3. a) **Halevy** (1799 Páris—1862 Nizza): Brogni áriája a »Zsidónő« c. operából.

Sorsuk reám érzékenyen hat, vak hit miatt
tévelygenek, oh bárha tenné a bocsánat,
hogy józan útra térjenek.
Hadd zúgolódjak a nép ellenük,

de áldozatjaik ne legyenek.
Sorsuk reám érzékenyen hat, vak hit miatt
tévelygenek, oh bárha tenné a bocsánat,
hogy józan útra térjenek.

b) **Rossini** (1792 Pesaro — 1868 Ruelle): Basilio áriája a »Sevillai borbély« c. operából.

Énekli: *Székely Mihály*, a m. kir. Operaház tagja.

4. **Mendelsshon** : (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): *Harmadik (skót) szimfónia.* (1842.)

Bármennyire is vitatkoznak afölött, hogy a termékeny komponista öt szimfóniája közül melyik vitte el a népszerűség pálmáját, annyi mindenetre bizonyos, hogy a III-ik szimfónia a maga nemében legértetesebb, legpoétikusabb alkotása Mendelsshohnnak. Impresszióit Skócia vadregényes fensíkjain és sziklás fjordjai között szívta magába a hűszesztenő zeneköltő, az 1829-ben papírra vetett vázlatokból azonban csak 12 év múlva alakult ki ez az örökszép szimfónia, amelyet szerzője Viktória angol királynőnek ajánlott.

A négytétéles mű — előírás szerint a szimfónikus költemények mintájára megszakítás nélkül kell előadni, de karmestereink szünetek közbeiktatásával szokták vezényelni — bevezető *Andante con moto*-részét kétszölamra osztott mélyhegedűk kezdik egy melankolikus, lágy skót dallammal, amelyet csakhamar szentimentális hangulatú allegro vált fel. A benne előforduló csiszolt formába ékelt és finom orkeszterhatásoktól csillogó érzelmes dallamok mesteri ékkövei a szimfónikus romantikának. — A *scherzo* tétel eleven ritmusában ősi skót hangszoron épült nemzeti motívumot hallunk. — Az *adagio cantabile* bensőséges, álmodozó hangja és két fő zenei alapgondolatának költői kidolgozása egyike a legcsodásabb melódikus kinyilatkoztatásoknak. — *Harcias* hangulattal kezdődik a 4. tétel. Csupa új gondolat és új téma kergetőzik itt markáns ritmusokban, de a reprimben viharosan száguldó kromatikus menetek végül is feloldódnak a dallamos melléktémában, mire egy halk, pianisszimó epizód vezet át a szélesen ömlő, himnikus emelkedésű zárókódába.

*

Huszonkilencedik hangverseny — 1932 április 10-én —

Vezényelnek: **Borus Endre, Markóczy Irén és Steiner Rezső** tanárok

B bérlet.

GYERMEKKAROK HANGVERSENYE

1. a) **Erődi Ernő**: Szülőföldem.
b) **Balázs Árpád**: Mi nem felejtünk.
Előadja a VII., Hernád-u. »Damjanich« polgári fiúiskola és a VIII., Tisza Kálmán-téri polgári leányiskola (tanár Steiner Rezsőné) 250 tagú egyesített énekkara.
Vezényel: Steiner Rezső.
2. a) **M. Bodon Pál**: Elkiáltom magamat... (Előszőr.)
b) **M. Bodon Pál**: Ángyomasszony kertje. (Előszőr.)
c) **Bárdos Lajos**: Huszárnóta.
Előadja a VII., Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
Vezényel: *Borus Endre*.
3. a) **Hubay**: Mazurka.
b) « Csárdajelenet. (Hullámzó Balaton.)
Előadja *Zsurka Péter*, a VII., Wesselényi-u. polgári fiúiskola növendéke. Zongorán kísér: *Knezevich Margit*, az I., Koronaőr-u. polgári leányiskola v. növendéke.
4. a) **Vásárhelyi Zoltán**: Szánt a babám.
b) **Kacsóh—Zsaskovszky**: Iluska dala. (Előszőr.)
c) **Demény Dezső**: Rétes sütecske. (Előszőr.)
Előadja az I., Koronaőr-u. polgári leányiskola énekkara.
Vezényel: *Markóczy Irén*.
5. **Kodály Zoltán**: Villó.
Előadja az I., Koronaőr-u. polgári leányiskola és a VII., Wesselényi-u. polgári fiúiskola 250 tagú egyesített énekkara.
Vezényel: *Borus Endre*.

Szünet.

6. a) **Steiner Rezső** : Hullámzó Balaton. . . . Sajdirididom. (Előszőr.)
 b) **Demény Dezső** : Az én bundám. (Előszőr.)
 c) **Kodály Zoltán** : A süket sógor.
 Előadja a VII., Hernád-u. »Damjanich« polgári fiúiskola énekkara.
 Vezényel: *Steiner Rezső*.
7. a) **Harmat Artur** : Kihajtottam én ludamat.
 b) **Kodály Zoltán** : Isten kovácsa.
 Előadja az I., Koronaőr-u. polgári leányiskola énekkara.
 Vezényel: *Markóczy Irén*.
8. a) **Kodály Zoltán** : Gólya nóta.
 b) **Kodály Zoltán** : Túrót eszik a cigány.
 Előadja a VII., Wesselényi-u. polgári fiúiskola énekkara.
 Vezényel: *Borus Endre*.
9. a) **Kodály Zoltán** : Lengyel László játék.
 b) **Demény Dezső** : A szíves házigazda, meg a finom vendégek.
 Előadja a VII., Hernád-u. »Damjanich« polgári fiúiskola és a VIII. ker., Tisza Kálmán-téri polgári leányiskola (tanár: *Steiner Rezsőné*) 250 tagú egyesített énekkara.
 Vezényel: *Steiner Rezső*.

EGY BEETHOVEN-KOMPOZÍCIÓ VISZONTAGSÁGAI

Néhány héttel ezelőtt az az érdekes hír járta be a magyar sajtót, hogy *Manén* Joan, a világhírű spanyol hegedűművész megtalálta egy zenei múzeumban *Beethovennek* egy ismeretlen és befejezetlen hegedűversenyét s azt kiegészítve előadja Budapesten is.

A napisajtó minden kommentár nélkül közölte a hírt, pedig a dolog jelentősége nagyon megérdemli az érdeklődést. Magyarországon is van talán néhány százazezer ember, aki szeretné tudni, mi a valóság a meglepő felfedezés dolgában és voltaképpen mi az, amit a kiváló hegedűvirtuóz felfedezett, befejezett és most végighordoz az egész világon?

*

Vegyük sorra az elmondanivalókat.

Való, hogy Beethoven hátrahagyott kéziratai között találtak annak idején egy vázlatot, egy hegedűverseny első tételének a töredékét. Ez a mű *Manénnek* nem teljesen megdönthetetlen megállapítása szerint 1788-ban készült, tehát a szerző tizennyolc esztendőös korában és tizennyolc esztendővel egyetlen hegedűversenye, a D-durban írt és 61. opus-számot viselő hegedűkoncert előtt.

Ezt azonban nem kellett felfedezni. Beethoven műveinek ismerői és életének kutatói tudtak róla és azt is tudták, hogy a kézirat Bécsben van a Gesellschaft der Musikfreunde kéziratgyűjteményében. Az amerikai *Thayer*, a legterjedelmesebb Beethoven-életrajz szerzője művének már első kiadásában is megemlítette és ismertetette. *Thayer* szerint a kézirat a tervezett hegedűversenynek első koncepciója, amit a sok vakarás és javítás is elárul. Szerinte lehetséges, hogy még korábban készült, de az is meglehet, hogy a művész bécsi korszakának első vagy második évében, 1792-ben vagy 1793-ban. Annyi bizonyos, hogy *bonni kottapapírosra írta a szerző*. A mű első tételéből (*Allegro con brio*) elkészült a zenekari bevezetés, a hegedűszóló eleje és a szóló szabad fantáziálása, összesen 259 ütem.

Ennyit tud róla *Thayer*. *Wasielewski*, a másik életrajzíró a D-dur hegedűverseny méltatásához ezt fűzi hozzá a töredékre vonatkozóan:

»A másik hegedűverseny, amelyhez Beethoven hozzáfogott, sajnos, csak a kezdetéig jutott el. Csupán az I. tétel töredéke van meg, amelyet a bécsi Musikverein könyvtárában őriznek.«

Frimmel Theodor, a legfáradhatatlanabb Beethoven-kutató ezt mondja két-kötetes *Beethoven-Handbuch*-jában:

»Beethoven ifjúkorából ismerjük egy hegedűversenyének a töredékét. Azt hiszik, hogy a kézirat többi része elkallódott. *Hellmesberger* József kiegészítette, de a megmaradt rész átdolgozását, sajnos, nagyon önkényesen végezte.«

Más Beethoven-biográfusok is tudtak már nagyon régóta a szóbanlevő töredékről, *Hellmesberger* feldolgozása szintén több évtizedes, tehát a felfedező dicső-

sége nem illeti meg Manént. De nem is ez a fontos. Neki, mint virtuóznak, nem a felfedezés a feladata, hanem a tökéletes interpretálás, mint feldolgozónak pedig a műnek beethoveni szellemében való kiegészítése.

És mind a két minőségben kifogástalan, hibátlan művészi munkát végzett. Negyedik esztendeje, hogy felvette műsorába az értékes és érdekes töredéket és eddig mindenütt igen nagy elismerést kapott érte mint feldolgozó s mint előadó művész is. Főként Hollandiában, Németországban és Ausztriában.

A kitűnő művész ismertető tanulmányt is írt a töredékről s ebben a többi közt ezeket mondja:

»Ebből a versenyműből, fájdalom, csak egy tételt hagyott ránk (Beethoven) és azt is befejezetlenül. De a megmaradt vázlatos elemek alapos megvizsgálása és tanulmányozása után már az ő félreismerhetetlen stílusának logikájára lehetett bízni a hiányok pótlását s így lehetővé vált a mű körének befejezése... Csupán gyöngéd figyelmesség kellett ehhez a munkához, hogy az a világos és egyszerű stílus, amelyet a zeneszerző 1788-ban követett, ne keverődjék idegen elemekkel... Arról szó sem lehetett, hogy a 111. és 125. opus, meg a XII. kvartett Beethovenjének munkáiból végezzem a pótlást, kénytelen voltam tehát a kiegészítő anyagot a 15. és 19. opus három zongorakvartettjéből és az op. 81/b sextettből meríteni és néhányszor a császárnak írt kántátékból.»

A mű jellemzéséről ezt mondja Manén:

»A hegedűszólama nagyszerű és tökéletesen alkalmazkodik ennek a hangszernek a szép hangjához, a zenekari feldolgozás azonban némi hajlamot árul el a hangszereknek szigorú ellenpontos kezeléséhez. Emiatt helyenként egyenlőtlen hangok keletkeznek, amelyek a hallgatóban megzavarják a melodikus fokozatokat, ha tempójukat elmulasztjuk. Beethoven abban a korban még nem ismerhette annyira a vonóhangszereket és a fúvósokhoz való viszonyukat, mint ahogyan később az intenzív kamarazene-írás közben megismerte. Ez a tudása az *Eroica*-ban mutatkozik leg-tökéletesebben.»

A mélyhegedűk s a réz- és fafúvósok szerepének ismertetése után rátér *Hellmesberger* Józsefnek már említett kiegészítő kísérletére és ezt mondja róla:

»Kötelességemnek tartom, hogy megemlítssem azt a kísérletet, amelyet *Hellmesberger* József tett hosszú idővel ezelőtt. Nem hallgathatom el, hogy ennek a kiváló művésznek ez a munkája csodálkozásba ejtett. Szinte megfoghatatlan, hogy egy zeneszerző és hegedűművész, Beethovennek alapos ismerője és szorgalmas tolmácsolója hogyan követhetett el olyan balfogásokat stílus és feldolgozás tekintetében, amiket a bonni mesternek egyetlen műve sem igazol.»

Manén szerint *Hellmesberger* teljesen hamis irányban dolgozta ki a töredéket és olyan súlyos hibákat követett el Beethovennel szemben, hogy kísérletének kudarca teljesen érthető. A rekonstruált töredék tökéletesen hatástalanul hangzott el néhány-szor *Hellmesberger* és még néhány lelkesedő hegedűs műsorán, a közönség nem vette észre, nem kívánta hallani. Így aztán a hegedűművészek sem folytathatták a kísérletet. A töredék továbbra is ismeretlen maradt.

Hogy Manénnek hogyan sikerült a kiegészítés, még nem tudjuk, de a külföldi kritikákból ítélve, helyesen végezhetné kényes feladatát. Ha neki sikerül most már állandó életre varázsolnia a másfél évszázados beethoveni alkotást, olyan dicsőséget szerez vele, amelynek sugarai művészi pályafutásának utolsó napjáig beragyogják alakját.

SEBESTYÉN EDE

BRUNSVIK TERÉZ

(Folytatás)

II.

Beethoven említő feljegyzések

J. 2. 1811. (Wittchap.) Am 1-ten April.

(38.) Ich sehe jetzt wie angenehm u. nützlich es wäre, wenn ich in jener Zeit da ich nichts zu thun hatte, (mich) mit Ernst u. zur Vollendung jener Dinge erhoben hätte und ich trieb, — wenn ich nur die Musik u. die Gärtnerey, zu denen ich so viel Lust hatte, dem ich so viel Zeit, aber ohne Consequenz widmete — wie wohl würde es mir jetzt zu statten kommen. Hätte ich die Composition u. das schöne Spiel Beethovens mir ganz angeeignet die wahren Grundsätze darin geübt — welcher Genuss jetzt u. welche angenehme Rolle!

M. 23.

(8.) Beethoven begleiteten 30.000 Menschen zu Grabe. Hätte jeder derselben ihm einen Gulden gereicht im Jahr, hätte der Mann noch fortgelebt.

M. 17.

(60.) Alle meine Thränen hab ich ausgeweint bei Victoires Hinscheiden... ich habe keine Mehr weder für den herrlichen Pestalozzi, noch für den Oheim Br. ob beide doch so seltene Männer waren. Beethoven dem Jugendfreund flossen einige⁸⁾

Am 19-ten Mai 1838.

(9.) Eine Osterfeier im Conservatorium zu Paris, Mozart G-moll Symphonie Beethovens Pastoral-Symphonie... Warum ward es Beethoven nicht vergönnt seine Symphonie (Pastorale), C-moll u. Héroïque im Conservatorium zu Paris zu hören!

J. 20. 1838—29 Paris.

(11.) 22. sept. Le piano, les sonates de Beethoven! elles me rappellent ma jeunesse.

J. 24. (1840—41. Wien—Pest.) 12. Nov.

(51.) Gespeist bei Gallenberg — Franz Dezasse der Vormund ist nun interessant. Der kleine Isidor Deym soll mit Emil erzogen, ganz ähneln meiner trefflichen Josephine seiner Grossmutter. Soll auf diesem Knaben der Segen der in mütterlichen Martyrthum gestorbenen Josephine ruhen? Die Briefe Beethovens, angeblich an Giulietta. Sollten es Machwerke sein? Autographien in der Wiener Zeitung vom 11. ist Auktion angesagt.

J. 25. 1841—42. 27. Mai 1843. Martonvásár.

(129.) Briefe Beethovens (8) gelesen, hat mir die alten Zeiten vorgezaubert. »Deine Schwester Therese hör ich — schreibt er — beschäftigt sich mit Apollo's Kunst — ich besorge ich werde gross ehe sie durch ein Denkmal etwas dazu beitragen wird«. Einen der Briefe bekam ich in mein italienisches Album, das hier Effect macht. Schöne Musik. Abends Études de Chopin und Spohr's Scherzo schön.

26. Aug. 1845.

(104.) Beethoven! unserm alten lieben Hausfreund zu Ehren: Fest von 3 Tagen in Bonn seine Geburtsstadt. Professor Breidenstein hält die Rede ver der colossalen Statue in Erz, — das liebe Gesicht düster blickend. Er sagte als höchstes verdienst des Meisters des Bahnbrechens durch bishin unbekannte Regionen, die unablässige Selbsterneuerung des Schaffensvermögens, den Drang nirgend auch nur zweimal des Geistes Wohnung aufzuschlagen. »Es falle die Hülle die sein ruhmgekröntes Haupt umgibt, sie falle u. zeige uns den Meister Ludwig von Beethoven!

22. Dez. J. 25. (1846.)

(112.) Zwei Tage beschäftigt mich die Biographie Beethovens von Schindler (1845 2-te Aufl) Viele interessante u. belehrende Notizen für Musiker u. Clavierspieler im höheren Sinn, besonders aber auch als Mensch überhaupt. Wie unglücklich bei so grossen Geistesgaben! Zu gleicher Zeit war Josephine unglücklich! Le mieux est l'ennemi du bien! Sie beide wären zusammen glücklich gewesen (vielleicht). Ihm hat eine Frau gefehlt, das ist gewiss eben weil er sich nicht zu benehmen wusste. Wie glücklich aber hätte er werden können! Seine Freunde hätten ihm rathen sollen, eine tüchtige Frau im zuführen sollen.

3-ten Jänner.

(121.) Die Biographie Beethovens unterhielt mich sehr, seine Ausserungen. Viel Wahrheit u. Liebe zu ihr war in ihm. Die englischen Schriftsteller zog er den französischen vor ils sont plus vrais sagte er. Bei Besuchen sprach er immer frei u. unaufgefordert fort u. weder auf Fragen antwortete noch lange Antworten zu erwarten schien.

⁸⁾ Pestalozzi, a nagy pedagógus meghalt 1826. Oheim: Brunsvik József nagybátyja, országbiró, aki 1827. febr. 20-án halt meg.

Victoire Deymné Josefine legidősebb leánya, szül. 1800 máj. — hirtelen, öt nap alatt halt meg vörhenyben 1823. februárban — Terecz különösen éles fájdalomra, mert ő vele akarta pedagógiai tervét megvalósítani.

..... Beethoven ein grosser Freund der Alten. Den Homer u. Plutarch zog er allen anderen vor. »Ich liebe die edle Einfachheit der englischen Sitten« sagte er. Händel ist der grösste Componist der je gelebt hat« sagte er oft. 3 Briefe an Bettina Brentano-Arnim sind allerliebst. »Während des herrlichen Mayregens auf der kleinen Sternwarte, der war auch ganz fruchtbar für mich. Die schönsten Themas schlüpfen damals aus Ihren Blicken in mein Herz, die einst die Welt noch entzücken sollen, wenn der Beethoven nicht mehr dirigirt! Geister können einander auch lieben (ja 18.) der eigentliche Mensch ist der Geist, nicht die Gestalt ist es, ich werde immer um den ihrigen werben. Nichts ist gut, als eine schöne, gute Seele haben.«

15.-ten Jänner (1847).

»Man muss was sein, wenn man was scheinen will« sagt Beethoven weiter. Viel Selbstgefühl hatte er doch — Könige u. Fürsten können wohl Professores machen u. Geheimräthe etc. Titel u. Ordenbänder umhängen, aber grosse Menschen können sie nicht machen Geister die über das Weltgeschick hervorrangen. 3 Briefe an Giulietta; sie werden wohl an Josephine sein, die er leidenschaftlich geliebt hat.

J. 29. 1847—48—49—. 17.-ten (März 1849.)

(124.) Gestern Abend Herr Derffler ... ») Herrlicher Musiker u. Tonsetzer zugleich spielte Beethoven auswendig die C-moll-sonate aus der 8.-ten Symphonie- u. aus den Schottischen Liedern.

Er sprach über Beethoven u. bewunderte seine Abstossungskraft die nichts triviales an ihn kommen liess. O wie erinnerte er mich an jene schöne classische Lebens-epoche wo Josephine meine Schwester eben das aussprach durch ihr Leben das so früh endete wie seines dem innig Geistesverwandten. Nur eine halbe Stunde möchte er ihn gekannt haben u. ich Glückliche hatte Beethovens intimen geistigen Umgang so viele Jahre! Josephinens Haus- u. Herzensfreund! Sie waren für einander geboren u. lebten beide noch hätten sie Sich vereint.

(125.) 25. März. Geburtstag meiner lieben Schwester Josephine. Wir sprachen mit Derffler über Beethoven, Sváb und Genies überhaupt, auch Heinrich darunter., wie wenig sie mit Geldverhältnissen umzugehen wussten und daher viel litten und entbehrten!

(Folytatjuk.)

CZEKE MARIANNE DR.

FARSANGI TÁNCMUZSIKÁK – SZÁZ ÉVE

A farsang szón a köztudat a java báli idenyt érti. Ha hosszú a farsang, akkor a kalendáriumszináló széles mosollyal fogadja az elismerést, de ha rövid, akkor a méltatlankodókat a holdhoz utasítja, mert neki ennek az égitestnek járásához kell igazodnia. A farsang ugyanis vizkeresztől húshagyó keddig tart. Hamvazószerdán kezdődik a 40 napos nagybőjt, mely húsvétvasárnapján ér véget. A húsvét kiszámítása, mint ezt boldog iskolás korunkban tanultuk, a napjegy-egyenlőséget követő holdtölte utáni vasárnap. Ez az asztronomusok bizonyossága szerint március 22-ike és április 25-ike közötti napok egyike. E mozgó ünnep szabja meg tehát a farsang tartamát, amely az Úrnak 1932-ik esztendejében bizony kissé rövidebbre szabódott.

A százév előtti időkben igen szigorúan ragaszkodtak a farsangi idő pontos betartásához s minden bálnak, nyilvános táncmulatságnak, álarcos reduttnak ezen időn belül kellett lefolynia. Éppen azért ez az idő nagy jövődelmet jelentett a tánc-termek bérlőinek, akik — így a városi redutt bérlőjének szerződésileg — hetenként legalább egy bál adására voltak kötelezve. Pest-Buda lakossága abban az időben ipart, kereskedést főz polgárok, lateiner emberekből, hivatalnoki és katonatiszti karból és — nagyobbrészt csak télvíz idején a városban lakó — nemességből és arisztokráciából állott. A bálók szempontjából nem szabad figyelmen kívül hagyni a korunkat és vérméskletüknek fogva oly fontos társadalmi elemet, az egyetemi ifjúságot sem. Az arisztokrácia, a gazdagabb nemesség és polgárság magán tánc-

⁹⁾ Derffler, Joseph Schubert barátai köréhez tartozott, Schoberrrel együtt. Schwab egy stuttgarti származású hangszerkészítő, aki a harmónia 7 hangjára épít fel egy különös filozófiát, ami Teréz nagyon megkapja. Közlebbi Sváb Vilmosról nem volt megtudható, hacsak a Szinyeyiben megemlített Schwab ezzel azonos. Schwab V.: »Fünf originale Gedichte und eine Chorcantate 1855.« c. m. szerzője.

mulatságai, ha olykor nagy fénnvel és költséggel rendezték is, kívül esnek megfigyeléseink körén, úgyszintén a kispolgárság táncmulatságai is, melyek a kisebb vendéglőkben — ahol a tulajdonosnak ehhez külön szerzett joga volt — zajlottak le. Figyelmünket a városi lakosság közép módú, tanult rétegének bálozására fordítottuk. Tánctermekül Budán a Várban az országgyűlési épület termei (Landhaus-Säle), Pesten a gróf Nákó Sándor-féle épületben levő s a Hét választófejedelmek-hez címzett fogadó s az utóbb felépített városi vígadó díszes és tágas helyiségei szolgáltak. Mondanunk sem kell, hogy a pesti lövészek — az akkori időben igen szépen kifejlesztett társadalmi alakulat — a régi lövölde céltáblákkal és fegyvercsoportozatokkal felékesített termében tartották báljaikat, amiről a Hunyady-féle Scheibenschützen Walzer kótájának címlapja lú képet őrzött fenn számunkra. A kereskedők grémiuma szintén saját házában tartotta báljait. A bálozás divatja és formái a dolog természete szerint a közeli császárvárosból szűrődtek át hozzánk s a bécsi *Nobel-Ball* és *Gesellschaftsball* mintájára hívták a mi báljainkat »társasági táncmulatságnak.« A tánctermek bérlőinek érdekében állott, hogy a táncolni kívánókat ne csak a tánc terem fényével, a tükrök, faligertyák és csillárok sokaságával, a vendéglő és cukrászda jelességével, hanem a tánczene kitűnőségével is magukhoz vonzzák. A hangjegykiadók pedig jól tudva azt, hogy ha egy táncdarab a bálozókban tetszik, ezt az otthoni mulatságok számára örömmel veszik meg, ezért igyekeztünk arra irányult, hogy minél jobb és nevesebb szerzőtől kapjanak tánczenét kiadványaik számára. Ez magyarázza, hogy a leghíresebb zeneszerzők művei között is akadunk »Deutsche Tänze«-kre, hogy kisebb neveket, mint Beethovent és Schubertet ne említsék. Hummel Nep. János is írt a bécsi Sophien-Saal részére német táncokat.

Az az anyagi és szellemi fellendülés, ami Pesten a múlt század húszas éveitől megindult, a bálozás terén is éreztette hatását. A terembérlők mind nagyobb számú zenekart alkalmaztak és ezek élére mind jobb és közkedveltebb karmestereket szerződtettek. Erre annyiival inkább szükség volt, mert a kaputos ember műveltségéhez a zenetudás is hozzátartozott és ezért igen nagy volt a szó legjobb értelmében vett műkedvelő muzikusok száma.

Hogy tehát a közönség előre tájékoztassék a mindenkori farsangi tánczenéről, már a 19-ik század elején életbeléptették a vízkereszt délutáni jótékony célú zenezeniókat, amelyeken az azévi farsangi táncmuzsikát adták elő. E sétatáncversenyek belépti díja 10, majd 12 krajcár volt s akkora volt a kedveltségük, hogy — az egykori híradás szerint — a »termek dugva voltak« hallgatósággal. Ez a közönség nem fukarkodott — ha a darab tetszett — elismeréssel s a zeneszerző és esetleg, ha volt, a kiadó, már előre tájékozva volt afelől, hogy mekkora érdeklődésre számíthat a vevők részéről. Így *Cibulka* Alajos, a pesti városi színház karmestere 1801-ben a *Vereinigte Ofen-Pesther Zeitung*-ban közhírré tette, hogy »számos zenebarát felkérésére 24 német táncát kódával, melyek a budai reduktion tetszést arattak, zongorakivonatban kiadta s a példányok nála vagy a lap kiadójában 2 forinton megvásárolhatók. A Budavári Mátyás-templom neves regens-chorija *Seyler* József szintén írt német táncokat, melyek a gróf Brunswick tárnokmesternél adott bálon szolgáltatták a talp alá valót. *Seyler* e táncokat zongorára átírta. Miután 1817-ben a pesti hangjegykiadás még a kezdet kezdetén állott, nem nyomtatásban, hanem kézírásos másolatokban (a 4-kezes kivonatot 5, a 2-kezes 3 forint) kínálta e darabjait, amelyek iránt — így szól a hirdetés — oly nagy az érdeklődés, hogy »már 45 példány elkelt belőle.« *Seyler* úgy érezte, hogy mint karművek komponistája a tánczene írásáért mentegetődni kell s hirdetésébe bevette, hogy »noha (ezek) zenei szempontból csak Német-táncok, (a csak tudniillik a táncra vonatkozik), mégis átjatszásuk után, különösen a 4-kezes letéttel mindenki meg lesz elégedve, s »mert a másolás drága, mindenki meg lehet győződve arról, hogy nem haszonlesés vezette a szerzőt, hanem az, hogy a nemes zongorajáték barátainak néhány kellemes perccel okozzon.« Nem is maradt fenn ez írott kótákból napjainkig semmi. De mihelyt a kótakiadási üzlet megélénkült, egymásután jelennek meg a Városi redukt, a Hét választófejedelmek, a Nemzeti Kaszinó táncmulatságain játszott táncdarabok s bőven vannak »Favorite«-táncok, amelyekben mindig jelzik, hogy mely bálokon játszották őket. Ez utóbbi gyakrabban fontosabb volt mint a szerző neve. Rendkívül érdekes megfigyeléseket tehetünk, ha a régi újsághirdetéseken s a zenegyűjteményekben található hangművek szerzőit vesszük szemügyre. Közöttük — a hazai termésről van ez esetben szó — körülbelül egyenlő számban találunk hivatásos zenészeket s műkedvelőket. Sietve hozzátesszük, hogy képzettség és teltség dolgában nagyjában véve, nincs igen különbség közöttük. Az egyik oldalon karmesterek, színházi zenészek, zenetanítók állanak, a másikon idősebb és fiatalabb műkedvelők, kik a zenét házi

muzsika-mestereiktől tanulták, hiszen konzervatóriumunk nekünk nem volt. (Ne feledjük, hogy ama sokat emlegetett művelt külföldön Prágában 1811-ben, Bécsben 1821-ben és Lipcsében 1843-ban nyitlak meg a konzervatóriumok!)

A vízereszti bálizene hangversenyeken és a társasági bálokon német táncok (tehát Ländler, Walzer) galoppok, polkák, mazurkák és magyar táncok szerzőiként ilyen nevekkal fogunk találkozni mint gróf *Keglevich* Károly, *Prónay* Gábor, tövis-egyházi *Rácz* Ede, fancsali *Jóób* Zsigmond, *Hranilovich* Ödön, *Ghiczy* Károly, *Barlay* András, *Sárközy* Ferenc, *Hunyady* Xaver Ferenc műkedvelők mellett a már említett *Cibulka* Alajos, *Seyler* Józsefen kívül *Roser* Ferenc, *Zöhl*s Károly, *Gobbi* Lajos karmestereket, *Batka* Nep. János, *Schmidt* János s más zenetanítókat. Van még egy sora táncszerzőknek, kikről eddig még nem sikerült megállapítanunk, hogy műkedvelők vagy hivatásos zenészek voltak-e, de táncuk mind csak azért jelentek meg, mert a kor szellemének megfelelően tetszetősek voltak. Minden bizonnyal a mai slágereknek feleltek meg az akkori idő ama táncadarabjai, melyek a Favoritjelzővel, szerző említése nélkül jelentek meg. Mondanunk sem kell, hogy mindezeket kívül Bécs tánczenéje bőven szerepelt báljainkon és zongorázóink támlányán.

A régi időkben is — hiszen nincs új a nap alatt — közeledő gondolat volt, hogy saját leleményű dallam helyett valamilyen közkedveltségű melódiát használnak fél táncdarabok írására és se szeri se száma nem volt azoknak a keringőknek, galoppoknak, melyeknek témáit jeles operákból vagy közkedvelt énekes játékokból vették. Tiszteletreméltó azonban az a pontosság, amellyel a forrást a címlapon majdnem kivétel nélkül feltüntették. Ne higgyük azonban, hogy ez talán a filológiai pontosság kedvéért volt, dehogya, ez a hivatkozás ajánlólevél volt ahhoz, hogy minél többen vásárolják meg a darabot. Ez a dallamfelhasználási ügyeskedés annak idején nem szült rossz vért, majdnem olyannak nézték, mint egy alsóbbrendű téma con variazioni-t s ez akkor tetszett. Igaz, hogy ebben is néha túlzásba mentek. Így az ilyen átformálásokat nagy ügyességgel és még nagyobb előszeretettel végző *Tomala* Ferdinánd, még a Rákóczi-nótából is csinált keringőt. Erről a műről akkor többek között ezt írta a Honnművész: »valóban dicséretes ezen eddig hallatlan eredeti gondolatja (tudniillik Tomalának) melynél fogva megmutatá, hogy a magyar nóták is alkalmazhatók az ilyen metamorphosisra.« Igaz, hogy néhány év múlva *Mátray* már tiltakozott az ellen, hogy magyar dallamokból német, vagy francia táncmuzsikát írjanak.

Hogy mekkora becsülete volt a báli muzsikának tisztán zenei szempontból, az az eddig elmondottakon kívül abból is kiviláglik, hogy a termek bérleti előbb idősb *Strauss* Jánost, majd *Lanner* Józsefet zenekarukkal együtt több estére szerződ-tették. E két nagyhírű bécsi tánczeneszerzőnek és zenekarnak óriási sikere volt. Nem is sajnálták a bérlok a fáradságot s előre hirdették a nagy esetet. Amikor *Strauss* jövetelét hirdették, külön hangsúlyozták, hogy maga vezeti zenekarát s hogy legújabb szerzeményeit fogja játszani, amely alkalmakra »Pest és Buda, valamint a közelebbi környék tisztelt közönsége« meghívott azzal a hozzáadással, hogy a közelebbiről a falragaszok adnak tudósítást. Ez azt jelentette, hogy a falragaszok koncertszerűleg fogják a játszó darabokat hirdetni. Amikor *Lanner*ek jöttek Pestre, a sajtó részletesen megírta fogadtatásuk és bevonulásuk lefolyását. Ezeken a bálakon és bálizene koncerteken a zenekar nem a terem erkélyén levő zenekari helyen, hanem egy külön e célra emelt dobogón a terem közepén, illetőleg egyik végén játszott.

Míg *Strauss* pesti időzésének emlékére az *Erinnerung an Pest* és *Éljen a magyar* című keringőt írta, addig *Lanner* már itt játszotta a híres *Pesther Walzer*-ét s utóbb az *Abschied von Pest* című keringőjét írta.

A múlt század első felében szokásban volt nálunk, hogy a művésznöket, művészeket röpcédulákra nyomtatott versekkel tiszteljük meg, amelyeket előadás közben szétdobáltak a teremben, vagy a színház nézőterén. Ilyenekben *Strauss*nak is, *Lanner*nek is volt részük.

Lanner itteni sikereinek hatása alatt szükségesnek látta, hogy búcsúszózatát a lapokban közzé tegye. Mint kortörténeti érdekes adalékot közöljük, természetesen fordításban, e búcsú szövegét: *Búcsúszózat Buda és Pest* nemes és melegszívű lakosaihoz! Mélyen meghátva ama szeretetteljes és meleg fogadtatástól, amelyben szerény tehetségemet a Buda és Pest kettős város nagylelkű és vendégszerető magyarjai oly nagy mértékben részesítették, nem válhatok el a nékem is oly végtelen kedvessé lett országtól anélkül, hogy hön érzett köszönetemet ki ne fejezzem és ne biztosítsam őket arról, hogy amaz örömei, boldog napokat, melyeket e gyönyörű országban oly kellemesen eltöltöttem, élttem legboldogabbjaihoz fogom sorolni és felejthetetlenek maradnak számomra. S ha

netán valamikor mód nyúljatnék arra, hogy körükben még egyszer megjelenhessek, úgy leg-förőbb óhajátom teljesülne. Éljen Magyarország! Éljen Buda és Pest!

Így búcsúzott Lanner a németnek mondott Pest lakosaitól, kik ha nagyrészt nemetül is beszéltek és gondolkoztak, magyarul éreztek, minek legjobb tanubizony-sága, hogy a Városi Színház operai művészei vagy színészei ha biztos sikert akartak aratni, úgy vagy magyar szöveggel énekelték valamelyik áriájukat (például a *Zampa*-beli bordalt) vagy pár szavas magyar mondatot szavaltak. Meg is kapták a förtelmes tapsot. Amint az üzletek cégtáblái megmagyarosodtak s a *Kunst und Industrie Comptoir* mellett olvasni lehetett a »mű és ipartár« feliratot, Tomala nem késett a jó példával s csak magyarul írta boltjára, hogy az »mív-, földleírás és hang-tár«. A báli meghívók, jegyek, táncrendek is kettős nyelvűekké lettek és amint Liszt Ferenc volt az első, ki hangversenyeire kizárólag magyarnyelvű jegyeket nyomtatott, úgy a Nemzeti Kaszinóban is az ő tiszteletére rendezett bálban táncoltak először a Kaszinó urai Magyarat.

A társasági bálokon már korábban megjelent a magyar tánc, mint a Kaszinó-beliéken, de míg a többi tánchoz játszott darabok címeit és szerzőjüket legtöbbször feljegyezték, addig a magyar táncról csak annyit mondanak, hogy »Lassú magyar«, vagy »Magyar táncok«.

*

De térjünk vissza a hét elektorhoz és képzeletünkben nézzünk végig egy társasági bált. A hét választófejedelmek nagy termében százával égnek a viasz-gyertyák a nagy csillárokból s a fali gyertyatartókban, melyeknek tündéri fényét a szép aranykeretes tükrök verik vissza a divatos ruhákba öltözött kislányokra és az őket karukon vezető préselt derekú frakkba bujtatott, igen szépen bodorított hajú ifjakra. Egy néhány magyarruhás fiatalember is látható, kik lázas izgatottságukat leplezve teszik a szépet viruló táncosnóiknak, mert hiszen ők fogják a magyar táncot járni, ezt pedig ugyancsak nem lehet kaputrokkban tenni. A terem oldalán levő emelvényen már együtt vannak az előkelő dámák és urak, jönnek még mindig újabb vendégek s az előtérben még ott nyújtogatja a nyakát egy csomó ifjú, akik még várva várnak valakit, aki végre is mamája kíséretében a lépcső alján feltűnik. Megérkezik a védőnő s mialatt elfoglalja helyét és fogadja a tisztelgőket, fölhangzanak a bejáró fölötti erkélyen elhelyezett zenekarban *Prónay* Gábor *Lassú* magyarjának hangjai, amelyeket az ifjú a védőnő tiszteletére szerzett.

Ennek elhangzása után már készülődnek a fiatal párok, hogy a lassú, $\frac{3}{4}$ -es ütemű *Ländler*et lejtsek. Zenéjét *Sziller* József Péter írta, kiről nem tudunk többet, minthogy minden táncdarabján hozzáteszi, hogy »pesti fi«.

Utána gyorsabb ütemű német tánc, egy keringő következik. Játsszák Hunyady Keresztelő János : *Ofner Carneval Walzer*-jének számain. Mint ajánlást olvashatjuk a kotta címlapján, hogy *Aufgeführt im Königl. Landhaus-Saale u. in mehreren hochadeligen Gesellschafts Bällen in Ofen*. Kiadta *Lichtl* Károly Pesten. Hunyady igen jeles hegedűs hírében állott. Szerette a csákányt, mely a mult században kedvelt tilinkóféle hangszór volt. Hunyady nemcsak német tánczenét, hanem magyarokat is írt, azután variációkat. Orvos volt, utóbb Pesten városi főorvos. Házában komoly kamarazene folyt s a legjobb zenészek találkoztak nála. *Volkmann* Róbert is baráti körébe tartozott.

Nagyon szerették az *Ecossaise*-t is járni, különösen *Schubert* Ferencnek, a nagy bécsi zeneszerzőnek *Ecossaisét*, amit Pest részére írt s amit a kotta címlapján igazol, ahol ezt olvassuk : *Galoppe und Ecossaisen für das Pianoforte aufgeführt in den Gesellschafts Bällen im Saale zu den 7 Churfürsten in Pest im Carneval 1826. Op. 49*. Kiadta Bécsben *Diabelli* és Pesten *Lichtl* Károly. E táncok annyira kedveltek voltak nálunk, hogy még jogtalan utánnyomatot is csináltak belőlük s *Müller* szépmű-árust emiatt be is perelte a pesti kiadó.

Majd ismét magyar tánc következett : lassú és friss. Zenéjét írta : *Sárközy*. Ő nem volt cigány, (pedig de kívánczik e név után, hogy »bandája«). Igen képzett és igen előkelő úr volt, nem kisebb hivatalt töltött be, mint az alnádorét. *Lassú* magyarját nem járta az egész közönség. Ezt tudni kellett. Ezt a magyarruhás ifjak járták, ki-ki párjával. Nézték is, irigyelték is őket az egész teremben s volt a tánc végén nagy tapsolás és éljenzés.

Utána újból keringőhöz állottak a párok. Most egy fiatal jogász muzsikája következett, melyet barátainak írt. *Hranilovich* Xavér Ferenc : *Zierde von Pest*-nek hívta keringőjét s ezzel az újonnan felépített városi redutépületben (mely a *Vigadó*

helyén állott s a színházhoz támaszkodott) tartott első Jurista-bálnak akart emléket állítani, amelyet barátainak ajánlott. Szerzőnk a pozsegi főispánnak fia. Igen tehetséges fiatal ember. Tánczenén kívül változatokat írt fuvolára. Korán, 21 éves korában halt meg, 1834 első napjainak egyikén.

Forgós tánc, de a keringőnél valamivel lassúbb a Mazurka, melyet úgy a lengyel-magyar barátság, mint a tánc kedvessége honosított meg nálunk. Tomala, a fáradhatatlan adaptáló, ebben eredetit nyújt, amit a *Polonaise, Quadrille und Mazur*... *Bearbeitet und für die Gesellschaftsbälle im Ofen und Pesth 1825 gewidmet* című kótájában Mazure (Originel) jelzéssel hangsúlyozottan ki is emel.

Ezt megint keringő követi. Fancsali Jób Zsigmond írta. Címe: *Lust der Schönen. (Aufgeführt in den Ungarischen National u. Handelsstands Casino Gesellschafts Bällen im fesching 1831. (Pest. C. Lichtl).* Hódolat a szépnem előtt. Úgy nézem, — bizonyítani nem tudom — hogy szerzőnk azonos a Nemzeti Színház későbbi tenoristájával, ki fiatal korában egyetemi tanulmányai mellett zenét is tanult s utóbb a művészi pályára lépett.

De a fiatalságnak valami gyorsabb táncra is van szüksége. Itt van a páros ütemű, gyorsmenetű *galopp*. Tomala: Dudás-galoppjára fogják járni. Ezt az igen sikerült, Mátray Gábor szerint »tüdő rontó táncdarabát« Tomala szintén magyar népdalokból átvett témákból kovácsolta össze. Főnevezetessége az volt, hogy magát a dudás-témát egy magyar dudás fújta a városi táncteremben. Ennek szerepeltetése Tomala ötlete volt, ki nagy ambícióval vállalta a reduttbeli bálók tánczenéjének összeállítását.

A bál tetőfokán áll. A teremben a hőség óriási, úgyhogy a viaszgyertyák olvadt fölöslege, mint nyári zápor után az eresz, csendesen csepeg a bálózókra. A fiatalok persze ezt észre se veszik. De ha a mamák vagy papák egyike kapott egy ily nem kívánt kottilon-rendjelet, úgy a jogos felháborodás csak az illendőség parancsoltá kínmosolyban vagy magyaros bajuszbadörömögésben nyerhetett kifejezést. De a legnagyobb bosszúságot is elfelejteti *Lanner* Pesther Walzerja. E nagyon sok számból álló keringőt nem is táncolta minden pár egyszerusza végig, hanem kis frissítőért átnéztek a szomszédos termekbe, hol a papák a fehér asztalok körül nem mandulás tej és limonádé mellett várták a hazamenetel idejét.

Végefelé közeledik a bál s a magyar párok ismét felállottak, hogy *Sárhöz* Kázmér Magyarjaira járják a táncot. De most már a frakkos fiatalság sem marad puszta szemlélő. Hamar ellette a járás módját s a frissben jól, rosszul, de igaz szívvel járták kisasszonyaikkal a magyart, kivilágos virradatig.

ISOZ KÁLMÁN DR.

VIDÉKI ZENEÉLET

Debrecen. Március hó 6-án este tartotta a Máv. filharmonikus együttes e szezonbeli III. hangversenyét a Bika-szálló nagytermében a legteljesebb sikerrel. Az est külön értéke volt, hogy ez estén került bemutatásra Ábrányi Emil karnagy »Trianon« c. 3 részből álló szimfónikus költeménye. A nagy készültséggel, meleg invencióval megalkotott, a Nemzet összeroskadását, éledő reményét és mindent átvilágító törhetetlen hitét megszólaltató mű a Máv. filharmonikusok nagy szeretettel szolgált előadásában elementárisan hatott. A termet zsúfolásig megtöltő közönség hosszan és melegen ünnepelte a szerzőt. Az est vendégművésze Molnár Anna hárfaművésznő volt. Pierné G. »hárfaversenyét« játszotta zenekari kísérettel, briliáns technikával, kiforrott művészettel. A zenekar még *Volkman* F-dur szerenádját és bevezetésül *Weber* »Euryanthe« nyitányát adta elő finoman, plasztikus kidolgozottsággal. A hangverseny végén hálás szeretettel ünnepelték a zenekar önzetlen művészi munkáját és Ábrányi karnagyot, a nagy lelkesedéssel betanított művek népszerű dirigensét.

Szeged. A Városi Zeneiskola e hó 19-iki hangversenyén a kamarazene-tanszak növendékei szerepeltek kitünő eredménnyel. *Belle* Ferenc dr., *Kollár* Pál és *Körffy* Endre tanárok növendékei jóleső precizitással szólaltatták meg Mozart F-dur, Beethoven »Kreutzer« és Franck Cézár hegedű-zongora szonátáit. E műsorszámok

között *Witzenetz* Jolán és *Domonkos* Kálmán énekesnővendékek *Schubert*-, *Pergoles*- és *Mozart*-áriákat és duetteket adtak elő. Mesterüket, *Hilber* Jankát, valamint a kamarazene-tanszak vezető tanárát, *Fiedler* Waltert egész este tüntető tapsokkal ünnepelte a kitűnően sikerült hangverseny közönsége.

Nagykanizsa. Az 1932-es év a hangversenyek számában nem hozott változást, de az eddigi koncertek úgy nőbő, mint programjukban meglepetést keltek. Így a József-Szanatórium február 7-i hangversenyén a Városi Zeneiskola tanáraiból alakult kamarazenetársaság (*F. Pásztor* Irma, *L. Weber* Margit és *F. Garai* Margit) *Schubert* B-dur zongoratrióját játszotta alapos kidolgozásban és plasztikus előadásban. E hangversenyen mutatkozott be *Vannay* János zeneiskolai igazgató vezetése alatt működő *Városi Nőkör* is, mely finom és lendületes előadásban *Siklós*-, *Hollósy*- és *Vannay*-kompozíciókat adott elő igen nagy sikerrel. *Honti* Ilona zeneiskolai tanárnő zongoraszámaiban *Albeniz*-, *Siklós*- és *Vannay*-opuszokat játszott megérdemelt sikerrel. *Gy. Prágay* Zsófia értékes hanganyagú és muzikális éneke és *Barlay* Edith nagy tehetségre valló szavazata egészítették ki a sikerült est műsorát. — Igen szép sikere volt a március 12-én rendezett zenei estnek, melyen *Mendelssohn* d-moll zongoratrióját, *Händel* zongora-hegedű szonátáját játszotta a nagykanizsai Városi Zeneiskola tanáraiból alakult trió-együttes. *Flittner* Rózi kultúrált nemes előadásában kerültek bemutatásra *Haydn* skót népdalai, valamint *L. Weber* Margit és *Vannay* János közreműködésével *Carissimi*, *Rubinstein* és *Mendelssohn* duettjei. Érdekes kísérlet volt a március 1-i növendékhangverseny, melynek műsorát kizáróan olasz komponisták — *Sartorio*, *Bossi*, *Casella*, *Scarlatti*, *Martini*, *Corelli*, *Leonardo*, *Toselli*, *Zanella*, *Catalani* és *Martucci* — zongora- és hegedűműveiből állította össze a Városi Zeneiskola fáradhatatlan lelkesedéssel és hozzáértéssel dolgozó nagyképzett-ségű igazgatója: *Vannay* János. — Említsük meg végül, hogy e hó 13-án, vasárnap délután a Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör a Goethe-centennárium alkalmából ünnepélyes liceális előadást rendezett. *Magas* Mihály, a kegyesrendi reálgimnázium igazgatója mélyen szántó, tartalmas előadásban ismertette Goethe jelentőségét. *Bölcsföldy* Sárika három Goethe-verset szavalt mély átérzéssel. Az Ipartestületi Dalárda *Parti* Lajos karnagy vezetésével a »Hiszekegy«-et, a »Szózat«-ot, *Siklós*: »Száll a felhő« c. hangulatos kórusát és *Parti* Lajos átiratában: Magyar népdalokat adott elő a Városháza dísztermét zsúfolásig megtöltő közönség elismerő tapsainak kíséretében.

Győr. Az újesztendő eddig lezajlott eseményeit az Izr. Ifjúsági Kultúregyesület férfikarának január 9-i szárnypróbálgatása vezette be. *Fodor* Kálmán vezényelt. Ugyancsak ő vezette az Iparos Dalkör jól sikerült férfi- és vegyeskari estjét is január 24-én. Nagyban emelte a hangverseny sikerét *Helényi* Gyula gondolkázása. Az Ének- és Zeneegylet január 14-én, vegyeskarának és vonózenekarának közreműködésével tartott hangversenyt. *Volkmann*-, *Grieg*-, *Koessler*-, *Kerényi*-, *Török*- és *Boldis*-művek kerültek előadásra. Vezényelte *Hermann* László és dr. *Boldis* Dezső. *Svéd* Sándor, a m. kir. Opera nagy reményekre jogosító baritonistája, a *Lloyd* Kereskedelmi Testület február 7-i estjének volt a vendége. *Hermann* László kísérte zongorán. *Stefániai* Imre február 15-i nagysikerű zongorahangversenyét az Ének- és Zeneegylet rendezte. Ugyanezen egyet február 29-én és egyben az idei évadban immár negyedik kamarazenehangversenyének az adott külön érdekességet, hogy a *Hermann*—*Gerő*—dr. *Ámon*—*Helényi*-társaság eljátszotta *Debussy* vonósnégyesét és a győri trió (*H. Szanyi* Irma, *Hermann* László, *Helényi* Gyula) előadta *Dvořák* »Dumky« zongorahármasát. A zeneiskola március 2-án *Bach* műveiből rendezte jelen (86.) tanévének harmadik növendékhangversenyét. Ezen *Hermann* László, *Opsitz* Lujza, *H. Szanyi* Irma, *Faber* Anna, *Molnár* Margit és *Helényi* Gyula tanárok növendékei tündek ki nagyon jó iskolázottságukkal. A hangverseny műsorát *Erdős* Béla: *Bach* János Sebestény életét és műveit magvas előadás keretében méltató bevezetőszavai egészítették ki. — A március 8-iki és 17-iki növendékhangversenyek gazdag műsorán a magyar komponistákat *Bartók*, *Bloch*, *Hubay*, *Horváth* G., *Poldini*, *Radnai*, *Siklós* és *Zsolt* képviselték.

SZÍNHÁZI HÍREK

....

A párisi Nagyopera, az *Opéra Comique* és a *Théâtre Français* sürgős szubvenciót követelnek a francia kormánytól. *Rouché*, a Nagyopera lemondott igazgatója a színgazgatók ülésén elmondotta, hogy 40 év óta semmit sem tettek a párisi opera modernizálása érdekében. Így pl. negyven év előtt alakították át a gázvilágítást villannyá, de a villanydrótok ma is a negyven év előtti állapotban vannak és emiatt az Opera világítása a legkezdetlesebb. Estéről-estére a legnagyobb gondot okoz, hogy az előadásokat megfelelő reflektorozás és fényhatások mellett tartsák meg. A díszletek változtatása és általában a színpadi mechanizmus ép olyan primitív, mint negyven évvel ezelőtt. A balett tagjai táncszám után dideregve rohannak fel szűk lépcsőkön a negyedik emeletre és ott csoportba verődve melegednek egy kis vaskályha mellett. Ha egy színésznek melegvíze van szüksége, hogy lemossa magáról a színpadi festéket, akkor valakit le kell küldenie az Opera ház-mesteréhez, ahol félóraig tart, amíg gázon megmelegítenek egy liter vizet. Leghihetetlenebb a párisi Opera nyomorában, hogy az épületben csak a közönség számára van toalett. Ha a kormány nem teljesíti a színgazgatóknak az adók mérséklésére és szubvenció megszavaztatására vonatkozó kérését, akkor kénytelenek lesznek színházaikat bezárni, és tízezer polgár vesztené el kenyerét.

Németh Mária öthavi szerződést kötött a berlini Városi Operával; a bécsi áll. opera is közeledett a művésznőhöz: 20 fellépésre szerződtette. Ha megvalósul a bécsi opera londoni vendégszereplése, ebben a magyar primadonna is résztvesz.

Haydn-ünnep Rómában is volt: március 19-én az »Évszakok« előadásával emlékeztek meg a nagy zeneszerző két-száz év előtti születéséről.

VEGYES HÍREK

....

Berény Henrik, a Párisban élő magyar zeneszerző e hó 21-én a Royal-szállóban hirtelen elhunyt. 1871-ben született Kassán. Zenei tanulmányait Budapesten végezte el, majd Párisba költözött, hol két pantomimje: »A kéz« és a »Hasis« szép sikert aratott. Tánccarabokat és operetteket is írt, köztük a »Chou-Chou«-t és »A kulisszák mögött« c. zenés vígjátékot. Egy év előtt cigány szímfőnikus zenekart alakított és nagy sikerrel járta végig Európa metropolisait. Pesten azért járt, hogy zenekarát újjászervezze.

A varsói nemzetközi Chopin-pályázaton Ungar Imre magyar és Uninski Arnold emigráns orosz zongoraművésznek 345 pontot ítélt meg a hangversenybíráló bizottság. Tekintettel, hogy a két művésznak azonos volt a pontszáma, sors-lúzással döntöttek afelett, hogy ki kapja az első díjat. A sors Uninskinak kedvezett, aki a köztársasági elnök 5000 zlotys első díját kapta, míg Ungar Imre a közoktatásügyi miniszter által felajánlott második díjat nyerte el. Kentner Lajos és Herz Lili magyar zongoraművészek az 1500 zlotys hatodik és hetedik díjat kapták.

Tizedik zeneünnepét tartja az *Internationale Gesellschaft für neue Musik* június 16-tól 22-ig Bécsben. Rendezősege 18 országból 160 művet kapott előadás céljára; a bírálóbizottság 25-öt választott ki: Schönberg (filnzene), Haba (hegedűhangverseny-darab), Křenek, Malipiero, Ed. Erdmann, Reinhold Beck művein kívül 12 új zeneszerzőt. A bécsi áll. opera a társaság tiszteletére elő fogja adni Jandcek hátrahagyott művét: »Aus einem Totenhaus« és Alban Berg »Wozzeck«-jét.

Orgonára írt zeneműre hirdet pályázatot Párisban az *Association des amis de l'orgue*.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1932 — 3302

C) bérlet.

1932 április 17-én, vasárnap délután 5 órakor

C) bérlet.

HAYDN CENTENÁRIS HANGVERSENY

Közreműködnek:

BÁTHY ANNA

a m. kir. operaház tagja

ORSZÁGH TIVADAR

hegedűművész

SEBESTYÉN SÁNDOR DR

gordonkaművész

Műsoron: Áriák a »Teremtés« és az »Évszakok« c. oratóriumokból, Schottische Volkslieder, Hegedűverseny, D-moll gordonkaverseny, Búcsúszimfónia.

Vezetényel: BOR DEZSŐ karnagy

300182

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, lélemezlet 2.
Telefon: Automata 845—29.

Budapest

XIII. évfolyam, 14. szám

1932 május 1

ÜNNEPI SZÁM A HAYDN-BICENTENÁRIUM ALKALMÁBÓL

TARTALOM

+

Szabados Béla : Haydn József (1732—1809.) — Hangversenyműsoraink ismertetése. — S. A. : Három keresztmetszet. — Mozaik-szemek Haydn biográfiájához. — Isoz Kálmán dr. : Haydn-kultusz Pest-Budán. — Szita Oszkár : Haydn és az olasz Settecento. — Sebestyén Ede : Haydn magyar köre. — Füredy F. Gusztáv : Egy nagy ember gálában és pongyolában. — Kálmán Mária : Haydn vonósnegyesei. — Novágh Gyula : Beszámoló. — Czeke Marianne dr. : Brunsvik Teréz. (Befejezés.) — Színházi hírek. — Hangversenyhírek. — Vegyes hírek. — Kóták—Könyvek.

HAYDN JÓZSEF

(1732—1809)

Minden kultúrnemzet széles e világon díszes és előkelő keretek között ünnepli Haydn József születésének kétszázadik évfordulóját. Minden komolyan számbavehető zenei intézmény hódol a halhatatlan zeneköltő korszakalkotó munkásságának, mely művészi alkotásaiban ma is élő és pompázó dísze az egyetemes zenekultúrának.

Vigasztaló érzés, hogy a mai, soha nem tapasztalt kiterjedésű gazdasági depresszió idején az emberiség még rendelkezik azzal az idealizmussal, mely a Mult diadalmas kultúrharcosainak emléket a kegyelet és hála színes virágaival fonja körül és őszintén lelkesedni tud oly örökbecsű művek hallatára, melyeknek minden üteme a bensőséges érzések: a hit, a nyugodt kedély tiszta és derűs hangjaival üdíti fel a hallgatót.

Haydn művészi jelentőségét a zenetörténet kutató tudósai régen felismerték és megállapították. Egészen kétségtelen, hogy Haydn, a XVIII. század zenei klasszicizmusának *pater familias*-a, a kamara és szimfónikus zene formai és tartalmi kivirágztatásának úttörő mestere, aki különösen az orkesztrális zene területén olyan új ösvényeket vágott, melyek csodálatosan gazdag perspektívát nyitottak az utókor számára.

Haydn a serdülő ifjúság éveivel rendesen együtt járó küzdelmek után olyan életkörülmények közé jutott, melyek kiválóan alkalmasak voltak a nyugodt, elmélyedő munkálkodásra. Saját kijelentése szerint zenei egyéniségének kifejlődésére az hatott legelőnyösebben, hogy élénkebb zenei és kultúréletet élő, forgalmasabb városoktól távol töltvén életet, az idegen befolyás gyakran zavaró hatásától mentesen, mindent saját elgondolásaiból és tapasztalataiból kellett leszármaztatnia.

Hosszú kismartoni és eszterházai tartózkodása alatt nemcsak a művészi alkotásra talált bőséges alkalmat, hanem mint a természet-kutató tudós, aki laboratóriumában találja meg tudományos feltevéseire a bizonyítást, ő is abban a szerencsés helyzetben volt, hogy művészi kísérletezéseinek eredményeit az állandóan rendelkezésére álló zenekarral előadatva, azoknak helytállóságáról azonnal meg is győződhetett. Ezzel Haydn részére lehetővé vált a művészetben és az alkotó munkában való folytonos, tudatos és szinte nyilvántartott előrehaladás; az a folyamat, mely legalkalmasabb a lassú és céltudatos művészi fejlődés biztosítására.

Már Kismarton előtt és hasonló körülmények között volt alkalma Haydnnek a kamarazene-műfajok szerkezeti kérdéseivel foglalkozni. A Fürnberg báró zeneszerető házában töltött idő termelte ki első vonósnégyeseit. Ezekben Haydn már eltért a kamarazene addig szokásos túlnyomóan koncertáló jellegétől s a négy hangszer paritásos kezelésére törekedett. Általában Haydn volt a hangszerek, művészi összműködésében találkozó alkalmazásának legjelentősebb előmozdítója; előtte a zenekar túlnyomóan valamely vezetőszólam kíséretére volt kárhoztatva.

Külön tanulmány tárgya lehetne a fokról-fokra való fejlődést szolgáló számtalan kisebb-nagyobb reformjának felsorolása. Hosszú karmesteri működése közben a formaművészet kifejlesztésén kívül különösen a zenekari széphangzás megalapozásán fáradozott. A hangszercsoportok váltakozó alkalmazása, a hangszínkeverés első kísérletei, a kamarazene és szimfónia

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA

Névedéknapló

1932

2187

négyszeresre való tagolása, tartalmi elmélyítése és formai törvényszerűségének megállapítása nagyrészt Haydn művészi tevékenységének gyümölcse. S midőn már szinte élete alkonyán, a londoni utazások alkalmával szerzett impulzust követve a »Teremtés« és »Az évszakok« című oratóriumait megírta, nemcsak a vokális-zene legelsőrangú mesterének bizonyult, de új életre keltette az oratórium nemes és előkelő műfaját.

Haydn művészi jelentősége, a második klasszicizmusnak alapjait megteremtő elhivatottsága, bizonyára kétségtelen. S az is fog maradni, dacára egyik-másik zenehistórius gáncsoskodásának, mert Haydn a géniusz-sugallta elgondolásait időálló gránitsziklába véste: saját műveiben keltette életre. A zenei kultúrvilág csak magát tiszteli meg, ha emlékét ünnepli; hazánkban ez az ünnepelés annál inkább helyénvaló, mert noha Haydn az osztrákföld szülőtte volt, művészi alkotásainak túlnyomó része magyar földön virágzott ki istenáldotta lelkéből.

SZABADOS BÉLA

Harmincadik hangverseny — 1932 április 17-én — Karnagy: Bor Dezső
♣ bérlet.

HAYDN CENTENÁRIS-HANGVERSENÝ

1. Szimfónia, B-dúr, 102. sz.

Ezt a művet Haydn második londoni tartózkodása alatt írta. Koncepciója, tematikájának kidolgozómódja is a hatvan évet betöltött mester teljes vértettségére vall.

Második tétele: Adagio. Kis szonátaforma, melynek kidolgozási része érdekes harmóniai fordulataival lep meg. A szokásos kis zenekarra méretezett partitúrában meglepő, hogy a tétel folyamán a trombitákra és az üstdobokra vonatkozóan szordínókat írt elő Haydn. Rokokó-hangulatú rondóforma az *utolsó* tétel. Derűs epizódjainak egyike erősen emlékeztet a *Lerchen-quartett* utolsó tételének melléktémájára. Szellemes a visszatérés előkészítése a fafúvók egyik kis motívumtöredékének ismétlésével.

2. a) Ária a »Teremtés« c. oratóriumból.

b) »Az évszakok« című oratóriumból: Hanne nyári áriája.

Recitativ :

Légy üdvöz most, sötét liget, hol százados tölgy alatt hús árnyékot nyújt a lomb, hol karsú nyárfán reszket most halk szóval a zöld levél! Mohlepte útján csörgedez a tiszta hús patak, vidáman lengve ott kering a tarka lepke. A sok szép virág illatát lágy szellő hordja szét s zöldelő bokrok sűrűjéből a pásztor sípja szól.

Ária: Minden szív most újra ébred,
 minden vágy most újra éled!
 Vérem frissen pezsdül ismét,
 frissen pezsdül, várva-vár
 és lelkemet boldog érzés hatja át.

Az élet felderül,
 a szám kacajra áll,
 a szívem tette vágy,
 mert új erőt talált.

Énekli: Báthy Anna, a m. kir. Operaház tagja.

3. Második hegedűverseny, G-dur. (Kadenciáit Országh Tivadar írta.)

Kilenc hegedűversenyt komponált Haydn, nagyrészüket kismartoni működése alatt. Jellegük a 18. század *concerto*-típusának felel meg. A hegedűszólam (mint *Violino principale*) a vonószekerek *tutti*-részleteit felváltó szólóepizódokban lép előtérbe, erősen figurált tematikájával. A 19. század klasszikusainak hegedűverseineinél tapasztalt hármas tagolást itt is megtaláljuk, de a szonátaformát itt a brandenburgi koncertekből ismert nagyívelésű háromszakaszos dalforma helyettesíti. Ugyancsak dalforma a bensőséges melegséggel átitatott C-dur *adagio*. Az *allegro* típusú kétnegyedes rondóforma. Főtémájának annyira éles a profilja, hogy szinte csodálkozunk, miért mondott le benne Haydn-papa arról a lehetőségről, hogy egyik epizódjában *fugato*-vá képezze ki. Egyébként a rondók régi típusának megfelelően a rondótémát legtöbbször a *tutti* játsza, az epizódokat pedig a szólóhegedű. Bájos az az epizód, melyben a főtémát moll hangnembe ültette át a mester.

Előadja : Országh Tivadar hegedűművész.

4. Gordonkaverseny (D-dur).

A nagy klasszikus mester versenyműve a gordonkaversenyek között elsőhelyen áll a literatúrában, mert érzéseinek üde, kristálytisztá levégőjét, közvetlen, derűs világnézetét még senkinek sem sikerült túlszárnyalni. A virtuóz részek passagai sem üres technikát csillogtató menetek, hanem a mű tartalmából logikusan következő hevesebb lelki emóciók kifejezői.

A versenymű, melyet F. A. Gevaert hangszerelésében szólaltatunk meg, három részre oszlik. Az első : *Allegro moderato*, nyugodtabb, szélesebb menetű tétel. Nagy zenekari bevezető után halljuk a magángordonkát a főtémával. A második rész : *Adagio*, tematikus magvát az első tétel főtémájából merítette. Nem túl hosszú rész, de annál változatosabb. A harmadik tétel (*Allegro*) szintén rokon az első tétellel, formailag pedig, valamint vidám, derűs világnézetével igen rokon Haydn szimfóniáinak az utolsó tételeivel.

Előadja : Dr. Sebestyén Sándor gordonkaművész.

5. Schottische Volkslieder :

- a) Was sehen denn die Leute . . .
- b) Mein Schatz, das ist ein freier Schütz,
- c) Im Schlummern, da kam einst zu dir.

Énekli : Báthy Anna, a m. kir. Operaház tagja.

6. Búcsúszimfónia. I. Allegro assai. II. Adagio. III. Menuetto. Allegretto. IV. Finale Presto. V. Adagio.

Hogy tökéletesen megérthessük Haydn-nak ezt a szimfóniáját, föltétlenül szükséges ismernünk keletkezésének történetét. Esterházy herceg 1772-ben hirtelen elhatározta, hogy zenekarát, melynek tudvalevően Haydn volt a karmestere, két hónappal a szokottnál tovább fogja nyári kastélyában visszatartani. Haydn elhatározta, hogy zenészei nevében egy kérvényt nyújt be a hercegnek, még pedig zenei hangokban! Ez a kérvény volt a »Búcsú szimfónia«. Első három tétele rendes, semmi eltérést sem mutat a szokásos Haydn szimfóniáktól, azonban a negyedik tétele már nincs oly szélesen tartva, mint a Mester *Finale*-i általában, hanem rövid visszatérés után beletorkollik az ötödik tételbe az *Adagio*-ba. Már a negyedik tétel hangulatában ki van fejezve a zenészek elégedetlensége, nyugtalansága és elkeseredettsége a hercegi döntés miatt. Az ötödik tételben pedig ez egészen a tettelegesséig fajul : úgy van megkomponálva a tétel, hogy a zenészek sorban egymás után ott hagyhatják helyeiket és eltávoznak a teremből. Először az első oboa és második kürt, azután szép sorban a fagót, második oboa, első kürt, gordon, gordonka, második hegedű, mélyhegedű, végül nagy nehezen az első hegedű fejezi be a kompozíciót, mintha azt mondanák : »Mi sem bírjuk tovább«. A herceg megértette az eredeti kérvény tartalmát, kiment az előszobába, ahol a zenészek várakoztak és mosolyogva tudtukra adta, hogy másnap utazhatnak.

HÁROM KERESZTMETSZET

AMIKOR HAYDN MEGSZÜLETETT...

... III. Károly király uralkodott, aki a szatmári béke becikkelyezése után sikeres felszabadító háborúkat kezdeményezett a török ellen.

... II. Rákóczi Ferenc fejedelem Rodostóban élt számkivetésben.

... Mária Terézia — kinek trónralépésekor Haydn nyolc éves gyermek volt — Bécsben, Schönbrunnban nevelkedett; a szépségéről híres tizenöt éves királyi hercegnő négy évvel később ment férjhez Ferenc lotharingiai herceghez.

... a 47 éves Bach J. Sebestyén kilenc éve működött a lipcei *Thomasschule*-ban; ekkor készülnek első töredékei a drezdai *Hofkirche* számára komponált grandiózus *h-moll* miséjének.

... az ugyancsak 47 éves Händel Londonban vesződik egy olasz operatársulat újjászervezésével, közben előadatja *Sosarme* c. operáját és *Eszter* c. oratóriumát fejezi be.

... az ifjú Guck, az opera genialis reformátora még a komotauai jezsuiták kolostorában tanul és a kápolna kórusában énekel.

... Scarlatti Domenico a 18. sz. zongorastílusának megalapítója a spanyol udvarban él, mint zenetanár és karmester.

... a tizenöt éves Stamitz-ot a hangszeres zene, különösen a szimfónia korszakos jelentőségű mesterét, Deutsch-Brodban kántor édesatyja tanítja hegedűre és orgonára.

AMIDŐN HAYDN A TEREMTÉST MEGÍRTA...

... Ausztriában II. Ferenc császár a campoformioi békét kötötte meg. Szomorú napokat élt át az osztrák császárság, melynek szabadságtipró vezetésében a rendőri kémrendszer lett úrrá.

... Bonaparte Napoleon tábornok győzedelmes hadjáratai során megszüntette a velencei köztársaságot, melyet kárpótlásul Ausztriához csatoltatott. Népszerűségének növekedését a párisi direktórium tehetetlen féltékenységgel figyeli. Ugyanez év (1798) tavaszán száll partra Toulonban 40.000 főnyi seregével, hogy Anglia ellenállását Egyiptom megszállásával is megtörje.

... Goethe, a Faust halhatatlan poétája első olaszországi útjából visszatérve ismét az udvar kicsinyes életviszonyait igyekszik költői elhivatottságával összhangba hozni Weimarban.

... a 28 éves Beethoven még *Salieri*-nél tanul drámai kompozíciót és befejezi három zongoraszonátáját, a *c-mollt*, *F-durt* és *D-durt* (10. sz. mű).

... Cherubinit ekkor kezdik emlegetni *Médea* c. dalművének sikere kapcsán Párisban.

AMIKOR HAYDN ÖRÖKRE LEHÚNYTA SZEMEIT...

... Napoleon másodszor vonult be gránátosaival Bécsbe és Ferenc császár schönbrunni kastélyában ütötte fel hadiszállását. Innen intézte — minden eredmény nélkül — a magyar nemzethez szóló proklamációját. Haydn 1809 május 31-én halt meg, tíz nappal előtte zajlott le közvetlen közelében az asperni csata, melyben a császár először életében szenvedett vereséget.

... megjelent Goethe *Wahlverwandschaften* c. nagysikerű regénye.

... a 39 éves Beethoven, mint ragyogó üstökös világítja be a zenei világot. Hetedik szimfóniájának vázlatait veti papírra és az Erdődy grófi háznál talál meleg, megértő barátokra.

... Weber, a romantikus opera megalkotója *Silvani* c. operáját fejezte be, Stuttgartban, ahol a württembergi fejedelem lányát tanította zongorázni.

... a tizenkét éves Schubert a bécsvárosi konviktus bennlakó növendéke és az udvari énekkar gyermekkórusának tagja, — mint 70 évvel azelőtt a kis Haydn József.

S. A.

MOZAIK-SZEMEK HAYDN BIOGRÁFIÁJÁHOZ

Rohrau, jelentéktelen kis falu Alsóausztriában, a Lajta mellett, a Bruck-Királyhida közötti országhatártól 10 kilométernyire északra. Ma az egész kultúrvilág érdeklődésének középpontjába került. Itt született Haydn József pontosan kétszáz évvel ezelőtt. A falu azóta alig fejlődött valamit, legfeljebb annyiban, hogy a bruck-hainburgi vasúti szárnyvonal szeli át. Egyik mellékutcájában, a templomtérhez közel áll az az emléktáblával megjelölt kis parasztház, melyben a Mester megszületett. Kár, hogy tulajdonosa — midőn a beomlással fenyegető régi tetőzetet újjáépíttette — a homlokzat régi barokk stukkóit barbár módon megsemmisítette. Ezzel, valamint a derűs kis gyümölcsöskert beépítésével teljesen megbolygatta az épület régi hangulatát. Bécsi lapok leírása szerint azt a szobát, melyben Haydn először látta meg a napvilágot, ma lomtárnak használják. Bizottság alakult, mely megfelelő tőke előteremtése után régi metszetek nyomán hajtja végre a történelmi nevezetességű ház rekonstrukcióját.

*

Nyolc éves korától 16-ik életévének betöltéséig énekelt a kis Haydn József a bécsi Szent István-templom gyermekkórusában. A kis parasztfiúnak előzően semmiféle rendszeres oktatásban nem volt része és *Reutter*-nek, a regens chorinak eleinte sok dolga volt azzal, hogy a neveletlen gyermeket jó módorra szoktassa. De mikor meglepődve konstataálta feltűnő muzikalitását, sok mindent megbocsátott neki. Haydn »inas évei«-nek e derűs korából emeljük ki azt a legendát, mely arról szól, hogyan nyert el egy ízben egy márknyi rózsavizes mézcukrot. Valami új esküvői szertartási éneket tanultak be, egy udvari karnagy művét. A betanítást *Reutter* egyik helyettese végezte el. A kis Haydnnak sehogysem tetszett egy hang a közép-szólamok egyikében. Figyelmeztette is rá a korrepetitort, de az sértő módon rendreutasította a gyermeket. Mikor az utolsó próbán *Reutter* vette át a kompozíciót, a mondott helyen megállt és kijavította a becsúszott tollhibát. Haydn kis barátai erre rögtön közölték mesterükkel a próbák egyikén lejátszódott epizódot és *Reutter* úgy adott elégtételt a megbántott kis énekesnek, hogy dicsérő szavak kíséretében nyújtott át neki egy kis csomag cukrot.

*

Porporának, a jeles énektanárnak és termékeny operakomponistának óráján történt. Az ifjú Haydn ült a cembalo előtt és egy elkényeztetett hányaveti énekes-növendék áriáját kíséri. Egy ritmikai hiba miatt Porpora mester megállította növendékét, aki a hibát mindenáron kísérőjére akarta tolni. Porpora erre pulykavörösen ugrott fel: »Hallja maga zenetörpe, maga mer valakit tudatlanságának palástolására bemártani; még hozzá Haydn urat, a segédemet! Hát tud maga számozott basszust transzponálni? Tud szabadon fantáziálni? Tud-e kadenciákat és moduláló recitátíveket rögtönözni? Takarodjék házamból, ne is lássam többé! Ennek a fiatalembernek nevét egész Ausztria és Itália fogja ismerni, amikor a magáét még a kakasok sem kukorékolják! ...« Csak a sértett Haydn szerény közbelépése mentette meg a tenoristajelöltet a temperamentumos olasz mester tettlegességétől.

*

Az Esterházy-család fraknoi ágazata — mely 1687-ben nyerte el a római szentbirodalmi hercegi rangot — mindenkor lelkes pártfogója volt a tudománynak és a művészeteknek. Szépművészeti Múzeumunk régi képtárának magva, csaknem 500 festmény, a világhírű Esterházy-gyűjteményből került ki. Alapját *Esterházy Pál* herceg vetette meg a 17. században. Részt vett Buda ostromában és Bécs felmentésében és 1681-ben nádora is volt Magyarországnak. *Harmonia Coelestis* c., Bécsben nyomtatott és egyházi kompozíciókat tartalmazó gyűjteménye a magyar zene történetének egyik legérdekesebb dokumentuma. *Esterházy Pál Antal* herceg nevéhez fűződik Haydn szerződötése. Midőn *Morzin* gróf zenekara feloszlott Haydn állás nélkül maradván, második karmesternek szegődött a hercegi zenekar élére *Werner Gregorius* mellé, 1761 május elsején. Midőn a herceg alig egy év múlva meghalt, testvére *Miklós József* herceg soproni főispán, tábornagy vezeti tovább a hercegi uradalom ügyeit. Átvesszi a kismartoni zenekart és Haydn lesz a 30 tagú világhírű

orkesztter vezetője. Közel harminc évig dolgozik szakadatlanul Kismartonban, majd Eszterházan a bőkezű herceg haláláig 1790-ig. Fia, Antal herceg oszlatja fel a zenekart és nyugdíjaztatta a közel 60 éves Mestert, ki Bécsbe költözött. Az egymással sokszor ellentmondó hírek közül bizony ma már nehéz kihámozni az igazságot: megkülönböztetett helyzete volt-e egykor Haydnnak Eszterházy udvartartásában, részesült-e személyi értékét és tekintélyét megillető bánásmódban, vagy igaznak kell-e elfogadnunk biográfusainak a »szolgai« és »lakáji« rangjára vonatkozó, de azért sokszor megcáfolt adatokat. Erre vonatkozóan érdekes az az anekdóta, melyet a centenárium alkalmával közöl egy bécsi zenelap. Eszterházy herceg sokszor meghívta asztalához Haydnt, kinek hírneve akkor már bejárta Európát; csak azokon a napokon terítették neki egy oldalszobában, ha külföldi előkelő vendégek érkeztek a kismartoni kastélyba. Egy ízben két igen előkelő angol lord látogatta meg a vendégszerető házigazdát. Mikor asztalhoz ülve Haydn után érdeklődtek, a herceg sajnálkozva jelentette ki, hogy karmestere ma szobájában ebédel. A két angol erre méltatlankodva fakadt ki: »Azért utaztunk napokon át a csatornán és egész Németországon keresztül hogy abban a megtiszteltetésben legyen részünk, hogy Haydnal egy asztalnál üljünk!« Eszterházy herceg erre megszegyenülve hívatta a Mestert.

*

A tiszteletadás és ünnepeltetés sok-sok megnyilatkozása közül emeljük ki az 1809-iki epizódot. Napoleon megszállta Bécset és Schönbrunnba helyezte főhadiszállását. A francia katonák zajos felvonulása nagyon idegesítette az agg komponistát. Midőn hírülvették a császárnak, hogy az osztrák főváros egyik emeletes külvárosi házában él a francia fővárosban is sokszor bemutatott vonósnégyesek és szimfóniák alkotója, Napoleon azonnal elrendelte, hogy a komponista háza előtt állandó díszőrség táborozzék. Ezzel a nemes gesztussal hódolt a császár a művészet koronázatlan királyának, ki ép úgy, mint ő, »alul« kezdte tüneményes pályafutását.

*

1809 május 31-én halt meg végegyengülésben és a Hundstürmer Friedhofban temették el. E sírkert helyén ma a Haydn-park pompázik, melynek kavicsal telehintett kanyargós útjain külvárosi gyermekek kergetőznek. Tizenegy évvel később Eszterházy Miklós herceg megbízottai néhány hivatalos egyén társaságában azzal a megbízatással jelentek meg egy ködös őszi reggelen, hogy Haydn földi maradványait a kismartoni kápolnába vigyék át. A sír kibontásakor szörnyű felfedezést tettek: a holttestem feje hiányzott. Eszterházy, hogy a szenzációhajszolást elkerülje, a bizottság tagjait szigorú titoktartásra kötelezte, de egyben minden feltűnés nélkül nyomozást kezdett meg a kegyetlen hullacsonkítás ügyében. Csak évek múltán derült ki az igazság, midőn a herceg titkára halálos ágyán meggyónt és bevallott mindent.

Egyik bécsi börtön intézője szenvedélyesen gyűjtötte a nagy emberek koponyáira vonatkozó mérési adatokat frenológiai ismereteinek kibővítésére. Midőn Haydn haláláról értesült, rögtön érintkezésbe lépett a herceg titkárával, kit már régebben ismert; nagy bőbeszédűséggel vette rá, hogy segítse ki a megdöbbentet világhíró zeneköltő koponyájának megszerzésében. Kettőn együtt vesztegették meg a temető őrét, aki jelentős összegért hajlandó volt a borzalmas tett végrehajtására. Ez két héttel a temetési szertartás után történt. A börtönfelügyelő előbb preparálta a koponyát, aztán gondosan lemérte, le is rajzolta, majd visszaadta a hercegi uradalom titkáranak. Ez a titkár azonban nem szolgáltatta ki az ereklyét a titokban nyomozó közegeknek, hanem visszaadta a börtönfelügyelőnek, aki végrendeletében a bécsi »Gesellschaft der Musikfreunde« egyletnek hagyományozta. Éveken át folyt a tulajdonjogi per a Zenekedvelők egyesülete és a kismartoni hercegi ügyészség között a Haydn-relikviáért, míg most a bíróság előbbi javára döntött.

*

Eszterházy Pál herceg, a nagy ősök ivadéka a kismartoni búcsújárótemplomban százezer schilling költséggel díszes mauzoleumot emeltetett. Ide helyezik át június hó 11-én végső nyugalomra Haydn tetemét.

HAYDN-KULTUSZ PEST-BUDÁN

A művészi zene ápolása városi pallérozódottságot jelent. Ha vidéki úriházakban találkozunk kamarazenével vagy operaelőadással, ez azt jelenti, hogy a gazdának lelki szüksége a művészi zene s hogy módjában áll ennek eleget tenni.

Pest és Buda lakossága ama rövid idő alatt, mely a város visszafoglalásától (1686) a 18-ik század végéig eltelt, nemcsak romjaiból épült fel, hanem a művelődés terén is nagy léptekkel haladt előre. A zenei művelődés történetének szempontjából igen nevezetes haladás a testvérvárosokban állandósuló színház. Pesten 1776-ban készült el a Rondella-beli színház, Budán pedig József, a kalapos király rendeletére 1787-ben a Várszínház. A társulatok, melyek a színházakban működtek, a színműveken kívül zenés darabokat, baletteket és operákat is adtak elő.

Haydn művészetével nyilvános előadáson akkor találkozunk először, amikor Tuschl Sebestyén színházberlő ide szerződtette Pozsonyból a gróf Erdődy János elhaltával gazdátlanra lett Kumpf Hubert-féle társulatot, melynek operaegyüttese is volt. Ez utóbbi hat női és nyolc férfienekből állott. E társulat operai műsorából Budán 1789 június 5-én és harmadnapra Pesten, Haydn: *La fedelta premiata* (A megjutalmazott hűség) c. művét adta elő. Egy hónappal később új Haydn-operával a *La vera costanza* (Az igazi állhatatosság) egészítette ki műsorát. E műnél is Budáé volt az elsőség (július 7.) s a pesti közönség csak egy hóval később (augusztus 9.) élvezhette ezt az operát. Esztendőre gróf Unwerth Emánuel lett a színházberlő, ki 1790 husvétjától 1793 március végéig tartja fenn passzióból a két színház társulatát. Neki is van énekes személyzete s ő is adat elő Haydn-műveket. Mint új operát az Armidát Budán 1791 június 8-án s egy hét múlva (június 13.) Pesten adatja s tartatja az egész idényben műsoron. Azután sorra keríti a Ritter Roland der Starke c. operát. (1792 május 31-én Budán, augusztus 23-án Pesten.) Unwerth utóda Busch Jenő szintén színen tartja az Armidát s 1795-ben beállítja műsorába a *Der Zerstreute* című operát. Haydn operáinak kedveltségét mutatja, hogy ezek a gyakrabban adott darabokhoz tartoztak.

De nemcsak Haydn-operákat adtak elő a színházakban, hanem zenekari műveket is. A drámák előadásakor szokásban volt a szünetek alatti zenélés s ez a felvonásközi muzsika adott alkalmat Haydn zenekari műveinek bemutatására. Így a pesti 1795 július 21-iki színlap a következőkre hívja fel a közönség figyelmét: »A felvonásközökben a zenekar személyzete Haydn József úrtól egy egészen új szímfóniát fog előadni s a helybeli zeneértők megítélése alá bocsátani.« Ez azt teszi, hogy már máskor is előadtak egy estén a felvonások előtt, tételenként elosztva, egy-egy Haydn-szimfóniát.

A 18-ik század végén a legnevesebb pesti könyvtár cég: Weingand és Köpf nyomtatott lajstromaiban külön szakaszt szentel a zenének s már az 1784-iki könyvjegyzékben ott találjuk hirdetve, Haydn: *Trois symphonies*-jét szílamokban. (Tehát használati anyag formájában.) Leyrer Józsefnek 1799 óta volt könyv- és hangjegykereskedése, mely 1805-ben a bécsi *Kunst und Industrie Comptoir* képviselőjét is átvette. Leyrer nyomtatott katalógusai és hírlapi hirdetései tanuskodnak arról, hogy válogatott gazdag hangjegyanyagot tartott raktáron s ebben Haydn sok művét. Ez nem csupán kereskedői élelmességet jelent, hanem azt is, hogy volt elég szép számban vevő, kiknek a kínált hangjegyekre szükségük volt.

Haydn személyesen is járt Budán, amikor Alexandra Pawlovna hercegnőnek, a nádor feleségének meghívására a *Teremtés* című oratóriumát, alig egy évvel a bécsi bemutató után, betanította és József nádor nevenapjának előestéjén a nádori palotában az ünnepségre összesereglett vendégek előtt vezényelte. Nem csodálandó, hogy amikor röviddel e nevezetes eset után 1800 április 6-án a budai színházban és negyednapra a pestiben előadták, a nagyközönség mintaelőadást élvezett, mert hiszen a zenészek és énekesek zöme az ünnepi előadásra is közreműködött s így őket, maga a mester tanította be.

A *Négy évszak*, Haydn másik nagy oratóriumának előadása sem várható sokáig magára. 1812 február elején (9-én) nyílt meg az új nagy pesti Királyi Városi Színház s röviddel ezután, normanapi zenészeti akadémia formájában, március 29-én került bemutatóra e nagyszabású mű.

A templomokban is hamar tért hódított Haydn zenéje. A budai várbeli plébánia templomban — amit magyarul Mátyás-templomnak hívunk — 1802 január 6-án »a híres zeneszerző Haydn József gyönyörű miséjét« játszották az istentisztelet folyamán. A Krisztus hét szava a keresztfán is korán kerülhetett előadásra, hiszen

már 1802-ben hirdette az itteni szépművészetnek ennek kótáit. E mű előadásának első írott nyomára 1814-ben bukkanunk, amikor április 8-án Pesten az Egyetemi templomban játszották s a templom ajtajában a hadirokkantak felségélyezésére árusították szövegkönyvét. A Ferencesek templomában 1835 nagypéntekjén 150 közreműködővel *Brauer* Ferenc vezetésével énekeltek e művet, amelyet négy évvel később, ugyancsak nagypénteken a Mátyás templomban *Adler* György regens-chori adatott elő.

Alig alakult meg a Hangászegyesület, már műsorára tűzte a négy évszakot. E mű annyira tetszett, hogy az Égi háború és záró fuga részét, önállóan ismételni kellett, közkívánatra, műsorra tűzni. Úgyszintén a Hangászegylet volt az, mely 1837 óta a Haydn szimfóniákat műsoron tartotta.

A kamarazene ápolása a zenei műveltség legérzékenyebb fokmérője. Mélyszántású zenei kultúra van ott, ahol a kamarazene virágzik. Az otthoni zeneművelés és annak szintje a megfigyelhetőséget határolja körül, de úgy véljük, hogy összefüggésben áll a kamarahangversenyek látogatottságának mértékével. A hangversenyek jegyzékai és a kölcsön kótákak lajstromai csak némi fényt vetnek a zenei közizlés irányára. Mindezeknél határozottabb képet adnak a nyilvános kamarazenei hangversenyek. Pesten az első kvartett-társaság, mely nyilvánosan játszott, az *Urban*-négyes volt, mely 1813-ban négy kvartett-matinét hirdetett a »legjobb mesterek műveiből«. Ha a szerzők nevét a hirdetés nem is sorolja fel, kizárt dolog, hogy abban Haydn ne lett volna. A *Tábor*szky-féle vonósnegyes társaság, amely a Hét választófejedelmek termében tartotta hangversenyeit, 1827-ben alakult meg. Első hangversenyt Haydn vonósnegyessel kezdte meg s e mester művei az évek során tartott hangversenyek műsorán ott szerepelnek. Joachim pesti tanárának *Szervácinszky* Szaniszlónak vonósnegyese 1834-ben alakul meg. *Szervácinszky* is nagy tisztelője Haydn génuszának s gyakran tűzi műsorra egy-egy vonósnegyesét. Végül a Nemzeti Kaszinó, mely 1834-ben létesíti a téli idény rendes vasárnapi »hangászati mulatságait« ezek legelsőjét Haydn B-dur vonósnegyesével avatgatja fel.

E vázlatos felsorolásból is világlik, hogy Pest-Buda közönsége már korán megismerkedett Haydn műveivel s hogy azokat mindenképpen élvezni és méltányolni tudta, igazolja, hogy mindenképpen azon volt, hogy a nagy szerző műveit saját művészeivel, önmaga gyönyörűségére szólaltassa meg. ISOZ KÁLMÁN DR.

HAYDN ÉS AZ OLASZ SETTECENTO

A történelmi művészi szellem legabsztraktabb teremő formája, a klasszicizmus, az egyetemes stílustörténelemben nem egy bizonyos dátummal kezdődő és lezáró századnak volt a művészi építőeszménye, hanem az ízléskorszakok bizonyos időszakos rázkódtatásaival szemben az évezredek, századonként visszatérő formakeresés mentalitása. A zenei klasszicizmus a stílusfejlődés egyik ilyen refrénikusán visszatérő korában bontakozik ki a reneszánsz nemrég kialakult világképéből. Palestrina stílusa beburkolózás a vallási dogmák misztériumába, azok időtlen értelmébe. Az olasz sei- és settecento klasszicizmusa a reneszánsztól feltámasztott művészi formákból szívja át a saját kidolgozható plasztikáját. Határozott formai kontúrokkal tűnik elő a transcendens világban töltött nagy álmából és a növekvő, táguló zenei formák forrongásában a saját — a valóság talajából növő — életének organikus ritmikáját mintázza meg. Ebben áll az olasz settecento zenetörténeti jelentősége és teljesen más szerkezeti képet kapunk a zenetörténet egyik lényeges fejezetéről, ha mentesen az eddigi szokványos előítéletektől, e kor nemcsak az olasz, hanem az egész egyetemes zenetörténetre való kihatásának a fontosságát helyezzük előtérbe vizsgálódásainkban.

Mert egyetlen újabb századot sem ismertek annyira félre és hanyagoltak el, mint az olasz Settecentot. S amennyiben tanulmányozták is, lényegtelen összefüggéseiben keresték. Így néhány speciális szaktudós magántémája lett, akik azonban antiquár detailírozásnál többre nem ambicionáltak. Nem veszik észre az olasz Settecento óriási érdemeit, amellet olyan produkciókat követelnek tőle, amilyeneket viszont nem is adhatott. Ezért vált közhellyé, hogy ezt a századot a korrupció, az udvarolgatás, akadémiák, áriácskák és púdereskedés korának nevezzék. E század komoly értéke tehát idegen szempontokból elhomályosított történelmi kódokban úszik. Az olasz Settecentóról a figyelmet a korabeli angol és francia filozófia problémái vonták el, melyek a társadalmi boldogulás szempontjából tényleg nagyobb jelentőséggel bírtak. De amíg más nemzetek a társadalmi átalakulások inspirációja alatt

filozófáltak, Itália a művészi életben élte ki magát. Olaszországban a XVIII. század derekán készen állott az a művészet, amelyről az ókor nem is álmodott, a középkor ellégiesítette, a reneszánsz csak kezdetleges kiforrottságában mutatta: a zene, az *olasz Settecento par excellence művészete*. Az egyetemes zenei klasszicizmus az olasz Settecento esztétikájából nyerte jellegét. Németország minden táját olasz zenészek gyarmatosították be és nincs nagyobb forma, melynek előző kísérletét ne lehessen megtalálni az olasz Settecento kezdetén.

A mult századvégi német zenetörténetészet a világot, mondhatni, végleges szempontokkal látta el, melyeket elfogadtak és elkönyveltek. Haydnt a szimfónia történetének második szakaszába tették s a mannheimi iskolát és Stamitzot az első fejezetbe, mint Haydnnak hivatalos egyedüli előfutárjait. Ebben a beállításban Riemannék teljesen kielégültek és majdnem semmi, vagy legalább is nagyon kevés gondot fordítottak arra, hogy a szimfonikus zene eredetét Olaszországban keressék és hogy kiemeljék azt a tárgyilagosan kimutatható igazságot, hogy az instrumentális zene gyökerei a mannheimiek előtti kor olasz klasszicizmusába nyúlnak vissza. Ma már biztos kimutatással meg lehet találni az előző korokba visszavezető láncszemeket és Haydn értékét és történelmi karakterét másban fogjuk látni, nem pedig a kétes, meseszerű, a szimfóniát a semmiből előteremtő varázsló érthetetlen titokzatosságában. Mindezzel egy parányit sem csökken Haydn hallatlan kiválósága; ellenkezően, az elfogult szempontokat ellensúlyozó vizsgálódás konklúziója csak kollektívebb értelemben megerősíti azt, hogy Haydn a XVIII. század egyik legeredetibb, legérdekesebb, legművészszerűbb embere volt, aki ötven éven át az egész világot foglalkoztatta.

Nem lesz érdektelen, ha kimutatjuk, hogy Haydnt milyen esztétikai és stílusbeli kapcsolatok fűzték olasz elődeihez. A »szimfónia atyját« csak ritkán, céltudatosság híján elvetett megjegyzések világítják meg erről az oldalról. Pohl, a legnagyobb Haydn-biografus, csak futólag jegyzi meg (Joseph Haydn I. 1878, II. 182 Leipzig, Breitkopf et Härtel), hogy az 1762. évi Breitkopf et Härtel-katalógusban »ein Dutzend Italiener« is előfordul, köztük *Galuppi, Locatelli, Vivaldi, Jommelli, Scarlatti, Martini*. Ennyit mond Pohl. Mi tehát e téren nagyrészt elsődleges értékű támpontokra vagyunk utalva, melyeknek alapján mégis újabb oldalról sikerül majd megvilágítani Haydn történelmi karakterét, a kornak néhány fontosabb, vizsgálódásaink körébe vágó, Haydnal kapcsolatos esztétikai problémáját és az olaszos jellegét Haydn oeuvrejében.

A mannheimiek az olaszok tanítványai voltak mindenben, mert Itáliában kell keresnünk a zongoraszónátá kezdetleges alakját, a *Simfonia da camera* típusát, amely később a *beethoveni szimfónia* és kvartett kibontakozásához vezetett. E két pont közé esik Haydn, aki sokkal szívósabb, öntudatosabb, önállóbb egyéniség volt, semhogy egy iskola kísérleti hagyományai kielégítették volna. Az autodidakta rettenetes ereje és szügesztív öntudata egy egyetemesebb arányú korszakkal hozzák őt viszonyba.

Ilyen értelmű vizsgálódás első esztétikusa Amintore Galli volt, aki hatalmas Esztétikájában (A. Galli. »Estetica della musica«, Torino, Bocca. 1900.) csupán a figyelmet hívja fel néhány szempontra és névre, néhány settecentobeli olasz szimfonistára. E szempontok és nevek szélesebb történelmi kidomborításában válik evidenssé Haydn szoros kapcsolata az olasz zenéhez. Amint mondtuk, Haydn nem iskolából nőtt ki, hanem emberfölköti akarattal tanult és az autodidakta szívósságával szerezte meg saját stílusát. A modern szimfonikus zene első teljes struktúráját ő formálta meg, ezért egyik legfontosabb embere a modern zenetörténelemnek. De előtte három fontos korszak van, amelyeknek ő szükségszerű leszármazottja: a görögöké, a velencei flamand iskola kora és főleg az olasz korai Settecento.

*

A hangszeres zene kultiválását Olaszországban a reneszánsz legkorábbi éveiben megtaláljuk. A kamarazenélés az úri társasélet elmaradhatatlan kelléke volt. (*Domingone* szerzetes gyakran emlegeti, hogy a gyönyörűséges szép Matild ögrófné körül állandóan szólt a zene). A »cortigiano« jelleméhez hozzátartozott, hogy a kamarazenében élénk részt vegyen. Ez alól az uralkodók sem képeztek kivételt. Külföldön pedig nagy úr nem muzsikált sajátkezüleg. Csupán VIII. Henrik és I. Miksa császár foglalkoztak zenével, mint »musices singularis amator«-ok. Ez utóbbi óhajára a bécsi egyetemen felvették a *tananyagba a zenetudományt, melyben nagy súlyt fektettek az újabb olasz zenei fejlődés eredményeire*. Hosszú listát lehetne felsorolni a különböző olasz hercegségek, grófságok stb. udvari zenekari koncertjeiről. Ezeket azonban alkalmasszerűen újták, úgyhogy nem igen lépték túl a reneszánsz udvari

élet határait sem térben, sem időben. A XVI. század előtti hangszerek legnagyobb része nem internacionalizálódott s így nem igen éltek túl a középkor alkonyát. A reneszánsz tánchoz alkalmazott szimfónikus zenéjében többnyire egy szólóhangszer uralkodott. De a képzőművészet egyéb adatokat is szolgáltat: *Giorgione* néhány koncertképén a régi és az új zenekar közötti átmeneti idő leegyszerűsített zenekarát láthatjuk. Az olaszok találmánya, a számozott basszus követelt később új hangszereket: ezeken épült fel a modern instrumentális zene. A számozott basszus rendszerének a kidolgozása és a régi és új hangszerek átcserélődése közötti időre esik egy fontos tényező, amelyben megtaláljuk a klasszikus szimfónia közvetlen kiindulópontját: a flamand kultusz és a velencei iskola korális zenéje. Az orgona uralma az amúgy is szórványosan előforduló hangszereket kiszorította a templomok kórusaiból s ezek az ensemble stílusban való összeolvadás alkalmától távol, nem tudtak szimfónikus együttesé fejlődni. A XVI. század zenei profilja Willaert és társaiban domborodik ki. A velenceiek zenéjének harmonikai szabadossága, korális technikája, a hangok szövődékének rendszere már nem a középkori tudáskosság kifejelett maradványa, hanem kiérezhető, hogy mennyire szimfónisták ezek a zenészek és öntudatlanul és a körülmények (bizonyos vallási előítélet) kényszerhatása miatt nem használtak hangszereket. A hangszerek polifón technikáját a XVI. századbeli velencei korális zenéből vették és később a XVII. század operája volt az a talaj, ahol önálló jellegben is érvényre juthatott.

Tudvalevő, hogy a Settecento elején *Lully* ouverturei uralkodtak Itáliában (a *Lully* előtti hangszeresze a tánczene szkematikus, divatszzerű formáiban merült ki). *Lully* kultusza azonban csak alkalmoszerű visszatérése volt a reneszánsz olasz nyitányának, amit most *Vinci*, *Pergolese*, *Leo* fejlesztettek tovább. Az öreg *Scarlatti* volt az első, aki az ouverturét önállósította a színpaddal való összefüggésétől. A műfaj ezen új formájában kapta először a »Szimfónia« nevet. Ezzel az újítással *Scarlatti* utat nyitott *Corelli*, *Perez*, *Porpora*, *Carcano*, *Bononcini* stb. számára, akiknek »Szimfóniái« eleinte inkább eljátszott áriáknak lehetett volna nevezni; csupán szopránra és számozott basszusra voltak írva és zenéjük a hegedűkíséret jellegét viselte magán.

A számozott basszus rendszerére épített szimfónikus zenében szükségszerűen a vonósoknak — mint gyorsmozgású kromatikus hangszereknek — jutott a legtöbb szavuk, ezek vették át az uralmat. Ezekhez csatlakozott később a fúvók együttese, ami idővel annyi szimfónikus lehetőségre való alkalmat és hajlékonyságot kölcsönzött a zenekarnak. A sei- és settecentobeli olasz gárda, *Palladini*, *Gasparini*, *Tartini*, *Jommelli* érdeme, hogy a hangszeres polifóniát továbbfejlesztették olyan korban, amikor az olasz zene a gégeakrobaták szolgálatába szegődött és a figyelem az olasz opera felé irányult. Törekvésüket különben a velencei vokális szimfónia nagyban alátámasztotta s így számukra nem volt nehéz feladat, hogy a kórus ensemblejének mintájára több hangszert egyesítsenek polifónikusan. A számozott basszus harmonikai struktúráján belül a hangszerek között bizonyos kontrapunktikus, szabadabb, többnyire háromszólamú mozgékonyaság jött létre és a hangszeres zene önállóbb karaktert nyert. Sőt a harmóniát kitöltő középhangszerek autonóm szerepet is kaptak. Mindez azonban még a skolasztikus fúgaszerűség struktúráját követte, még divergens), szétszedhető egyéniségű szólamok összetételéből állott. Íme e rövid vázlatból látjuk, miként alakult ki a szimfónizmus minden lehetőségeire kész zenekar Itáliában, a settecento elején. Hiányzott még az instrumentalitás iránti érzék, a zenekari inspiráció. Ennek a kiifinomódása két névhez fűződik, *Galuppi* és *Sanmartini* nevéhez, akiknek döntő hatása volt a szimfónia kialakulására. Bennük összpontosul koruk minden ideális következménye és az ő szerepük közvetlen megelőző láncszeme Haydn klasszicizmusának.

Mysliveczek erre a felkiáltására »Sanmartiniben megtaláltam Haydn stílusának apját«, Haydn tiltakozóan válaszolt és hangoztatta, hogy csupán *Phil. Em. Bach* hatásán esett keresztül. Újabb zenetörténeti kimutatások (*Fausto Torrefranca*: *Le origini della simfonia*. Riv. Mus. It. 1913—14; *La creazione della sonata drammatica*. Riv. Mus. It. 1910.) alapján azonban számtalan mű sorakozik fel *Mysliveczek* felkiáltásának igazolására.

A mannheimieket *Burney* emelte ki nagy zenetörténetében (*General History of Music 1776.*), feltüntetve érdemeiket: hogy feltalálói a szimfóniának. De hozzáteszi, hogy *Jommelli* nyomain, és elismeri, hogy a mannheimiek forradalmi reformja a fentemlített olasz opera nyitányát szélesítette ki. Ezzel szemben történelmi előítélet hangyagolta el *Sanmartini*-t, akinek kora és jelentősége többé nem legendaszere, hanem evidens, teljes jogú helyet nyert a zenetörténelemben, mint olyan, amelyre úgy nézünk, mint a modern szimfónikus zene alapjára és kiindulópontjára. *Sanmartini*

(vele Galuppi) és Haydn összevetéséből fog kiválgani, hogy az olasz Settecento klasszicizmusával mily szoros formatani és stílustani összefüggésben áll a finom, fesztelen Haydn.

Ma már készen áll Haydn összmunkássága, tizenhatezer lapra terjedő 24 kötetben. Valami rettenetes *akarat* és öntudat élt Doctor Haydnban. Mindig tanult és mindent tanult és a céltudatos *akavaterő* vezette minden tétében. Azt hinné az ember, hogy »pipaszó mellett« irogatta zenéjét, minden nagyobb szellemi munka nélkül. Pedig mikor úgy érezte, hogy stílusa kiforrott, még inkább arra törekedett, hogy azt meggazdagítsa. Nem elégedett meg azzal, hogy korának minden klasszikus zenéjét felemésztette, hanem összegyűjtötte a legkülönbözőbb nemzetek zenéjét, azok hangnemeit, ritmusképleteit, a nyelvekhez simuló dallamvonalak sajátosságait. Ukrajna, Magyarország, Orosz-, Angol-, Német-, Olasz-, Spanyolország zenéjét mind átdolgozta. (M. Brenet: Joseph Haydn, sa vie, ses oeuvres. Paris, Alcan 1909.)

Már kora ifjúságától kezdve számos olasszal tartott fenn művészi és társadalmi ismeretséget, melyek közül néhány a legintimebb barátsággá fejlődött. Bécsi vándoréveiben gyakran változtatta lakását (örök legénysors tanulságos eseményei). Így egyszer közvetlen szomszédságba került a század egyik legpazarabb, legtipikusabb olasz egyéniségével: *Metastasio*-val, akivel rövidesen összeismerkedett és összebarátkozott. Haydn *Metastasio* fölött lakott az emeleten. »Haydn wohnte im obersten Stockwerke, Metastasio unter ihm; so, dass dieser die Schritte des Künstlers durch die Dielen vernahmen konnte« (Rarajan »Aus Metastasios Hofleben« 107. l.). Gyakran hosszú délutánokat töltött együtt a fiatal és az öreg legény és *Metastasio* tűzhányó szelleme ontotta magából Itáliát. Egyébről nem társalogtak, mint az olasz szép-művészetekről, melyeknek esztétikája és általános alapigazságai teljesen átitták a fiatal zenészt, aki közben – megtanult olaszul. *Metastasio* bevezette a fiatal Haydnt egy gazdag velencei nemes, *Corner* családjába. Itt ismerte meg a *Corner*-család akkori vendégét, *Porporát*. A ház úrnőjének megtetszett Haydn úri egyénisége. Haydn pedig roppant jól érezte magát az olasz környezetben és azon volt, hogy megnyerje *Porpora* szimpátiáját. Ez sikerült is neki annyira, hogy a különben rusztikus természetű *Porpora* tanítványául fogadta őt. Vele kísértette a zongorán énektanítványait és magával is vitte *Mennersdorfba*. Haydnnek *Porporával* való barátsága nagy hatással volt későbbi művészi fejlődésére, mert itt tanulta meg az olasz belcanto lényegét és azt a tiszta, világos vonalvezetést és harmonizálást, ami egyik jellemző tulajdonsága lett zenéjének. Itt tanulta meg az olasz éneklést, a belcantónak írásban való kezelését. Parlandói és recitativói, amelyeket szintén jórészt *Porporánál* tanult, azért jóval kisebb értékűek *Porporáénál*. Az *Eszterházy*-zenekar több tagja olasz volt, köztük *Antonio Rosetti*, *Niccolo Mestrino* elsőhegedűsök, akikkel Haydn behatóan érintkezett. Házasátele eltűrt keserűségeire pedig *Boselli* kisasszony társaságában keresett és talált vigaszt. *Boselli* kisasszony sokáig élt *Eszterházán* mint énekesnő. Az efféle barátság pedig tudjuk, nagy módosító hatással van olyan szellemre, aki mindig tanul.

Később Bécs hozza meg számára az alkalmat, hogy korának jelentékeny olasz művészeivel kötött ismeretsége és barátsága révén közvetlen érintkezésbe kerüljön az olasz kultúrával. 1784 táján összebarátkozott az élénk *Paisiello*-val, aki akkor Szentpétervárról jött és *Sarti*-val, aki szintén Katalin cárnő udvarában dirigált. Sartiól érdekes gyakorlatszerű játékot tanult: vaktában leírt néhány hangot; a közöttük levő ürességet azután kitöltötte, úgyhogy az egészből összefüggő vonal jöjjön ki (*Caravaccio* tette ezt a rajzolásban). Ez a játékszerű eljárás *Sartinak* fontos műhelytitka lett, melynek ki is használta jövedelmező lehetőségeit »komponálás néhány lecke árán« jelszóval. Ez *Sartinál* annyira szokássá vált, hogy művein meg is érzik a mesterkéeltség, az inspiráció hiánya.

Boccherini erős géniusza sokban tanította Haydnt. *Boccherininek* római tartózkodása után Bécsben találkoztak és életük végéig tartó szoros barátságot kötöttek. Haydn *Boccherinitől* főleg józan ízlést és doktrinaszerűséget tanult. Volt *Boccheriniben* jó adag barokk ekkleziasztikus gyengédség, ami lassú tételében nyilatkozik meg. Gondoljunk csak Haydn lassú teteleire, mennyire visszhangzik bennük *Boccherini* cantabilis egészséges izletessége. Ez a két ember állott legközelebb egymáshoz szinte az egész zenetörténelemben. Nem ok nélkül maradt *Boccherinin* a »Femme de Haydn« név.

A Settecento olasz ekkleziasztikussága rányomta bélyegét Haydn egyházi zenéjére, amely az olasz egyházi barokk visszhangja. Miséi nagyrészt az olasz barokk egyházművészet zenéje. Lány érzékiesség van bennük, velencei színek ragyogó

ünnepélyessége. Méltóságteljes, de mindig hangsúlyozott, jelentőségteljes mozgás, amely roppant ügyel a pompázatosságra és kimértségre.

Sokkal kollektivebb nyelvezetű Haydn az oratóriumaiban. Ezeknek énekes részeinél nyugodtabb, kissé sötétes tónus érezhető, amit olaszoktól, főleg a nápolyiaktól tanult. A zenekart azonban spontán esztétikai okokból sohasem sötétíti el. A »Tóbiás« c. oratóriuma olasz mintákon épült fel. A Sötétség és a Világosság szétválasztása után angyali kórus üdvözlí a Világosságot. Ezt a kórust olaszosan, »da capo« írta. Az olasz formatani követelmény kedvéért feláldozza a tartalmi szempontot. Ez szétbomlasztja a kapott hangulati impressziót, mert újra elülről kell kezdeni a Sötétség és Világosság szétválasztását. Melódiáin is érezni az olaszosságot. Oratóriumaival kapcsolatban két nagyon érdekes és tanulságos adalék világítja meg Haydnt az általunk vizsgált szempontból. A természet *direkt* imitálása a XVII. század olaszainak egyik jellemző sajátága (gondoljunk csak *Melani* vagy *Benedetto Marcello* jó néhány munkájára). Egyáltalán nem kell tehát csodálkoznunk Beethoven hatodik szimfóniájának madárutánzásán. A »Teremtés«-ben Haydn gyakran sejtet onomatopétiát. Erre pedig az olaszok ébredtek rá a XVII. század közepén (az antik görögöknél már Aristofanésnál igen gyakori). Először feltűnően *Melani* alkalmazta az »Il podesta di Colonia« c. drámájában.

De van a kifejezésnek más módja is, amikor oly impressziók kifejezéséről van szó, melyeknek eredeti hangbeli megnyilatkozása nincs meg a természetben : a tájak, a néma szépségek, melyeket nem lehet identikus hanggal reprezentálni. Ebben a hangulatfészmódban, melyet Carpani *imitazione indiretta*-nak nevez, senki sem multa felül a XVIII. században az olaszokat. És Haydn a »Teremtés«-ben ezt tőlük tanulta. Van benne valami *Sacchini* mennyei derűjéből, komoly kantilénájából. Gondoljunk csak az Édenkert leírására : egészen *sacchinis*.

Haydn és Metastasio között harmincegy évnyi különbség ellenére létrejött barátságából a fiatalabbra, a zenészre háramlott több tanulság és Haydn operái e tanulság termékei. Külön kötet kellene annak a megtárgyalásához, hogy Metastasio mennyire szellemi tartozéka lett Bécsnek és ötven évi ottartózkodása alatt (1730 júliusától haláláig, 1782-ig) mégsem ő változott meg. A Settecento pszichéjéből — valljuk be — hiányzott a patriotizmus és a loyaltás s e kettő Metastasioiban sem volt meg. Ő, aki Catot, Themistocleést, Regulust szólaltatta meg, egyáltalán nem zavartatta magát a közelgő politikai és társadalmi katasztrófával. Metastasio *par excellence* típusa a Settecentonak, amelyből a politikai és vallási lelkesedés hiányzott. A régi életformák elkorhadtak és mindezek helyett tudományos és szociológiai utópisztika próbálta helyettesíteni a halott ideák hiábavaló kultuszát. Reform-eszmények, melyek közül a legfrivolabb és a legfelszegebb is nagyszerűen kicsengett. Mindez a kapkodásszerűség azonban teljesen hiányzott Metastasioiból. Bár ő jóelőre látta és jelezte a közelgő felfordulást, a század életfolyását, nem vett részt semmiféle mozgalomban ; nem is törődött velük, de nem is fájlalta azokat.

A század derekának Bécsé végeredményben türelhetlen volt. Semmi, vagy ha igen, a legkorlátozottabb jellegzetes élet. Csupa háború, hol a franciák, hol az angolok ellen. A kultúra szempontjából ez nem mutatott sok biztatót. De fő, hogy az osztrák birodalom biztosan állott. Megszerezte magának azt a bizonyosságot, hogy ezentúl már bármikor talpra áll. Ez a város nem volt sem német, sem osztrák, sem magyar, sem szláv : álmodozó és közömbös. A század haldoklásán az agg Metastasio is meghalni készült emlékeivel. Lassan semmi keresnivalója nem volt a világon. A dolgok lassan megváltoztak, a forradalomban titokzatos erők játszottak össze és mindenkin meglátszott az új különös élet. *A bécsiek csak ekkor kezdtek ráeszmélni arra, hogy ők osztrákok.*

Haydn operáit abból az esztétikából alkotta meg, amellyel őt Metastasio itatta át. Az opera szükségszerűen olasz produktum volt. Csírájában megvan az olasz nyelvben és ezzel együtt az olasz kultúra impulzusaira fejlődött. A reneszánsz spanyol vagy angol tragédiája nem talált volna melegágyat Itáliában, mert a zenei hajlékonyságra kényes nyelv birtokosa, az olasz nép inkább artisztikus gyönyört keresett a hang és beszéd produktumaiban. A Metastasio tökéletesítette opera nem klasszikus termék, mint Corneille, Racine, Algieri oeuvreje, amely a legprecízebb aristotelési recept szerint, az antik dráma mintájára épült — ellenben Shakespeare és Calderon alkotásainak az értelmében vett *romantikus* termék volt. A scenikus mechanizmus az operát arra kényszerítette, hogy az akció-, hely- és időbeli egységet és konstrukciót figyelmen kívül hagyja. Így valami excentrikus látványossággá vált, melyben egymás hegyén-hátán sorakoznak az események. A műfajból végre

is torzalak lett. Romantikus szörny, válogatott versek és eldalolt rímescskék keveréke, lírikus, dramatikus, metaforikus, ahogy tetszik és borzalmasan lapos. E műfajtalanságnak adott valamiféle műfaji jelleget Metastasio. Kiegyenlítette a zene és a szöveg nfvőbeli viszonyát és megteremtette a *recitativo* és az *aria* viszonyának határozott költői jellegét. Ezért lett a XVIII. század legnagyobb operalibrettistája.

Haydn operáinak Metastasio alapigazságai adtak impulzust. Az Opera omnia katalógusa hat *olasz* operát tüntet fel: »Lo speziale«, keleties színeket kereső vígjáték; »L'infedeltà delusa« (burletta per musica 1773.); »Orlando paladino« (dramma eroi-comico 1773.); »La pescatrice«; »L'isola disabitata« (adták Bécsben 1785-ben). Ezt Metastasio szövegére írta, melyet már Scarlatti, Jommelli, Traetta is megzenésítettek. Ez utóbbi opera átmeneti zsánert mutat az »Armida«-hoz (Bécs 1797., Torino 1808.), amely »dramma eroico.« Haydn ezt a művét tartotta a legsikerültebbnek. Ezeket az apró komédiákat és egyéb »pastorale italiana«-t »Alcis e Galatea« 1762. stb.) a bécsi császári színházban játszó korabeli olasz színtársulatot felvette a repertoirejába. Haydn operazenéje Piccini stílusában és általában olasz mintákon épül. Kimérten ki van egyenlítő benne a recitativo és aria, a finale-k többletjelesek, a zene bővelkedik a rövid rajzszerűségekben, szimmetrikus allegro-ritmikában. A német Lied felé alakuló szerkezeti stílus iránt semmi érzése nem volt. Ezért operazenéje — bár a német zene tartozéka — teljesen más ízlés útján jár, mint a német *Singspiel*. Mesejátékaiban (23 színpadi művet írt) inkább a velenceiek színpadi hagyományaira találhatna a zenetörténész. Metastasio operája pedig a Settecento igazi artistzikus operája, melynek értékeit csak úgy ismerjük fel, ha a század zenei olasz virágkorát éppen olyan művészi tünetmény gyanánt nézzük, mint a reneszánsz plasztikus kivirágzását. Így belátjuk, hogy az olaszok legnagyobb barokk ajándéka a világnak Scarlatti iskolájának (Napoli) és Galuppi és Sanmartini (Velence és Milano) zenei felsőbbségének két emberöltőre terjedő következményei: az opera és a szimfónia lett.

Haydn operái szolgai utánzata az olasz komponistáknak. A »dramma giocoso« modorában dolgozott. Sokat tanult és vett át a napoliaktól, különösen az opera buffa élénk stílusában. Így némileg eltávolodott a kontrapunktikus stílustól és egyszerűbb, plasztikusabb formákat vett át. A barokk derűje és öröme akadályozta meg abban, hogy a színház terén tartós, történelmi sikereket érjen el. Olasz modorban írt ugyan, de amint a zenekar megszólalt, elkalandozott a hagyományos teatralitásban és többé nem színházban, hanem koncertteremben éreztük magunkat. Nem tudta kellőképpen szétválasztani a színházban szükséges zenei alkalmatosságokat. Talán jót tett volna neki egy olaszországi nagyobb utazás. Franciaországba nem kíváncszott. Párisban akkortájt dühöngött a gluckisták és picinisták harca, amelyben egyáltalán nem óhajtott résztvenni. Egy nagyobb olaszországi utazás után azonban nagyon vágyott. Alkalma lett volna rá bőven. Hiszen tiszteletbeli tagja volt a bolognai Accademia Filarmonicának és a modenai Società Filarmonicának. Nápolyba, Velencébe, Milanoba meg is hívták őt operaigazgatónak és felkérték, hogy komponáljon majd a színház számára. De kényelemszeretete és napjainak rendszeres programszerűsége tartotta őt vissza ettől a kirándulástól, amely a zenetörténet számára is nagy nyereséget jelentett volna. Ahol tette, habzsolta az olasz zenét. Londonban legtanulságosabb élvezetei közé tartozott, hogy eljárt az ú. n. »concerts antiques«-okra. Ezeket egy társaság rendezte és céljuk az volt, hogy felidézzék és a feledéstől megóvják a régi olasz mesterek, Pergolese, Leo, Durante, Marcello, Scarlatti stb. műveit. 1787-ben a nápolyi király meghívta őt udvarához. Az olasz Settecento egyik fővárosa Nápoly volt és az öreg Scarlatti hatása még tartott. (Jommelli, Sacchini.) Esterházy Miklós hercege halálakor úgy látszott, hogy a meghívásnak eleget is tehet. Ez zenekari technikájában és szimfonizmusában egyaránt kollektívebben érezte volna hatását. A nápolyi zenekar mind arányokban, mind a tagok műveltsége szempontjából akkor Európa első és legkitűnőbb zenekara volt. »Le premier orchestre de l'Europe pour le nombre et l'intelligence des symphonistes est celui de Naples. Dans les musiques nombreuses en symphonistes, telles que celle d'un opéra, c'est un soin qu'il n'est à négliger que la bonne distribution de l'orchestre. On doit en grande partie à ce soin l'effet étonnant de la Symphonie dans les Opéras d'Italie...« írja J. J. Rousseau 1764-ben. Itt Haydn mind szelleme, mind művészete számára a szabad artistzikus szempontjából bizonyosan termékenyítő otthonra talált volna. Sajnos, csak ígéret maradt, hogy ha visszatér Londonból, leutazik Napoliba. Ő maga bevallotta többször, hogy ha egy-két évet töltött volna Itáliában, sokkal jobb szimfonista — és éppen olyan jó operista lett volna.

A Settecentobeli instrumentális zene minden terén megtaláljuk az olaszokat és vissza kell mennünk 1730—40 tájára Itáliába és ennek a periódusnak a megvizsgálása fogja velünk megértetni a szonáta- és szimfóniaforma fejlődésének esztétikáját. És ebben a fejezetben válik elvitathatatlanul Haydn viszonya olasz elődeihez. Olaszországban a Settecento szimfóniája azért nem fejlődött tovább, mert az olasz opera ezt megakasztotta. A szimfónikus zene innen csaknem közvetlenül nélkül áttörkölt Haydnhoz. E fejezet érteti meg velünk a fentemlített Sanmartini és Galuppi és velük egykori néhány kisebb olasz szimfónikus történeti fontosságát. Sanmartini és Galuppi zenéje tele van oly stilisztikai elemekkel, melyek az olasz szellem invencióját dicsőítik, de amelyek az említett ok miatt a német művészetben érték el a legnagyobb esztétikai diadalt. Sanmartini és Galuppi szimfóniáit és szonátaikat Haydn jól ismerte és nemcsak az esztétikai összehasonlítás, hanem rideg kronológiai adatok tanuskodnak amellett, hogy tudásának és stílusának jórészt ezekről tanulta. Az akkor Ausztriához tartozó Lombardia milanoi helytartója 1747—50-ig Harrach gróf volt. Ez hozta először Bécsbe Sanmartini zenéjét, amely hamarosan elterjedt a főúri házikoncertek programján. Így az Esterházyaknál is. Esterházy herceg pedig megbízta Castelli milanoi bankárt, kérje fel Sanmartinit, hogy ez 8—8 zecchinóért komponáljon egy-egy művet, a herceg óhaja szerint havonta legalább kettőt, de ha lehet, többet is. Ezúton ismerkedett meg Haydn Sanmartini műveivel. Giulini és Galuppi művei is közismertek voltak az egész világon; persze nagyrészt kéziratmásolatokban. Giorgio Giulini több szimfóniájának kéziratát a darmstadti nagyhercegi könyvtár őrzi. Az egyik kézirat száma »Mus. 3035—1.« és a dátum »10 settembre 1754« mellett a származás is fel van tüntetve: »aus Ungarn.« Tehát a kézirat jó néhány évvel 1754 előtt forgott közkezen Magyarországon, valószínűleg Dunántúl, az Esterházyaknál. Haydn ekkor ugyan még azt sem tudta, hol van Esterháza, de ez a kis feljegyzés rávilágít az eszterházi hercegi udvari zene hagyományos programjára.

Stamitz és a mannheimiek történeti érdeme, hogy az olasz barokk szimfónizmus hatása alatt *impulzust* adtak a német barokk világi zenének, amely az orgonastílusba burkolódzott. A mannheimiek, Sanmartini és Haydn összevetéséből véglegesen ki lehet mutatni a kor esztétikai problémáját. Erre pedig néhány rövid kronológiai adat tanulságos támasztékot nyújt. Sanmartini 1734-ben írta első szimfóniáját, amely Londonban jelent meg 1744-ben. A »British Museum« 1753-ból származó »catalogus symphiarum«-a (melyet e sorok írója is alaposan átnézett) oly műveket sorol fel, melyek tehát még semmiféle iskolához nem tartoznak. Breitkopf & Haertel az 1762. évi katalógusának 21. lapján pedig tizenhét szimfónia témáját közli, melyek szembeszökően jellegzetesek. Gluck 1737—41-ig tanítványa volt Sanmartininek s a mester *modus operandi*-ja megérzik a tanítvány szimfónikus zenéjén. (pl. Orfeo előjáték.) A British Museum és a Breitkopf et Haertel katalógusainak szimfóniái Sanmartini főstílusát mutatják s e stílusbeliséget 1740 tájára tehetjük. Ez a periódus — Sanmartini, Galuppi, Platti — a cembalótól való lassú lelki eltávolodás átmeneti kora volt. A zeneszerző lelkében már a zongora, illetve a zenekar hangszínbeli sajátosságait hallotta. A seicento régi (preromantikus) olasz szonáta és szimfónia még *cembalo*-jellegű, a német klasszikus szonáta már *zongorás* sajátosságokat mutat. E kettő közötti összefüggési különbségre még rátérünk. E különbség pedig Haydnban hidalódik át.

Amint láttuk, a szimfónia kialakulásában egyrészt a velencei vokális szonáta játszott közre. Formatanilag a színháztól önállósított *ouverture* adott impulzust. A nyitányban vagy más szimfónikus formában szinte program szerint váltakozó hangulatrészeknek, teljesen adekvát értelmé van a szimfónikus tételek különböző karaktereinek a váltakozásával. Steffani színházi darabjaihoz írt *ouvertures*-öket később a szerző »Sonata da camera« címen adta ki. És Haydn »La chasses« c. szimfóniája semmi más, mint a »La fedeltà premiata« c. színjátékából a III. felvonáshoz írt előjáték. (Az ilyen alternatívyszerűség Mozartnál is előfordul.) Egy másik jelentős sarkponton a Sei- és Settecento hegedűkultusza (Locatelli, Vivaldi, Vitali, Corelli) erősítette meg a szonátát, illetve a szimfóniát. A hegedűsök művei a formai vonalat élezték ki és kiszélesítették a modulációk határait. (V. ö. Locatelli: »Contrasto armonico« és »L'arte di nuova modulazione«.)

Az orchestralitás terén Sanmartini legfigyelemreméltóbb kezdeményezése az, hogy ő hozta közhasználatba a mordenteket, a zínköpált hangokat, melyeket, bár akkor már ismertek, de nem igen használtak. Csak össze kell hasonlítanunk Sanmartini műveit az előző korok műveivel. . . . Egy másik lényeges újítása, hogy a mélyhegedűnek önálló karaktert és szerepet juttatott. Sőt egyik szimfóniájában a mély-

hegedűket »divisi« jelzéssel több részre osztotta. Ez a felosztás azt jelenti, hogy legalább két-két mélyhegedű kellett minden csoportba és ezek számához arányítva legalább 35 tagú zenekar, tehát teljes haydni orkeszter, ami a mannheimieknél jóval fejlettebb hangszerezési művészetre vall. Ily fejlett izlésű orkesztrálitást tanult Haydn Sanmartinótól. Mert amíg 1756-ban a mannheimi városi zenekar vonóegyüttese 20 hegedűből, 4 mélyhegedűből és 6 basszusból állott, (V. ö. F. W. Marburg: »Historisch-kritische Beyträge zur Aufnahme der Musik« II. 567. l.), addig 1748-ban a milánói hercegi színház szimfónikus zenekara 20 hegedűt, 6 mélyhegedűt, 7 basszust, továbbá 2 oboát, 2 fagotot, 5 rézfúvót (kürtök, trombiták) ölelt fel. (V. ö. »Bilancio reso dall'amministrazione del R. Ducal Teatro e ginocchi annessi dell' anno 1748.« — Milánói állami levéltár »Spett. publ.« cart 30—31.)

Haydnban megvolt az ú. n. »condotta«; a stílusban és mondanivalóban megnyilatkozó jellegzetesség, szorosabb értelemben véve a »vezetés.« A condotta alatt az olasz főleg azt érti a zenében, hogy a szerző egy-egy felvett témát hogy kezel a szimfónikus kidolgozás alatt, miként formálja meg általa a tételt így, hogy a téma az egész tételén át el ne vesszítse uralkodó kontúrjait. E tekintetben Paisiello, Durante, Galuppi és Sanmartini voltak nagy művészek. Ezt a »condotta«-t Haydn ezekről tanulta. Ezt magától értetődőleg a gyakorlatban nem is alkalmazhatta másképp, minthogy a zenei gondolaton tovaépített vonalvezetést egy merész gesztussal *felosztotta* a különböző hangszercsoportok között. Így minden hangszercsoportot, sőt minden hangszert önálló, egyenrangú tényezővé avatott fel: ez az olasz építészet, főleg *Palladio szellemé*, akinél minden rész, minden tag nélkülözhetetlen összefüggésében rejlik az építmény összhangja és struktúrája.

Sanmartini és Galuppi volt az első, akiknél a szonátaforma a hangnemek szimmetrikus elosztásában jutott érvényre. A londoni British Museum 1753. évi katalógusának II. szimfóniája (Sanmartinótól) I. tételében feltűnik, hogy a fő- és melléktéma között nincsen átvezető rész: a domináns megállásnál rögtön kapcsolódik a melléktéma. Ugyanilyen az elrendezése Haydn I. szimfóniájának (melyet 1759-ben írt). Sanmartininél a témák oly pazar gazdagsággal, a szimfóniákban oly szellemes zenekari elrendezéssel követik egymást, hogy bámulatos. Nála találjuk meg először a kétszakasos forma tökéletesen megkonstruált alakját a korai Settecento merőn felismerhető kísérletei után.

*

Égész közvetlen kapcsolatok fűzték tehát Haydnt az olasz Settecento zenéjéhez. Sanmartini forradalmár volt. De nem adatott meg neki nemzetének felkaroló érdeklődése, megértése, méltánylása és követése. Mert ennek híján (fájdalom, ez mindig így van), minden lángész csak érdekességekkel tele improvizátoroknak tűnik. Haydn és az olasz barokk összvetéséből világosan kitűnik a kor történelmi és esztétikai problémája, melyet, kellő időbeli tárlat híján maga *Carpani* sem látott világosan; bár történelmi nevezetességi mondatával teljesen rávilágít a kérdésre »... se a questi pregi unito avesse il Sanmartini una più profonda teoria e una maggiore applicazione, avrebbe avuto l'Italia il suo Haydn, prima che lo avesse l'Allemagna.« (Ha ugyanezen értékek Sanmartiniben mélyebb elméleti tudással párosultak volna s ha ezeket így nagyobb mértékben tudta volna alkalmazni, Itáliának már jóval Németország előtt, meg lett volna a maga Haydnja.) A barokk képviselői, *Guglielmi*, *Paisiello*, *Cimarosa*, még nincsenek tudatában barokk mivoltuknak s a barokkizálást egyszerűen hangultnak, vidámságnak nézik. Ez a barokk Haydnban jutott a teljes tudatosság erejére. Őbenne a tudományszerűség, az elegancia és az izlés egyesül; ő nemes és vidám, tele van bájjal és erővel, benne a dallamosság a zenekar legnagyobb effektusaival egyesül. Stendhal hallatlan szellemesen jegyzi meg »(Vie de Haydn, Mozart et Metastase), hogy Haydn szimfónikus műveit színpadi paysage-dekorációval kellene játszani. Ez nagyon érdekes próbaköve minden zenének. Haydn korában a konstruktív színpad abszolút dekoratív törvényszerűsége megszűnt. És mégis: Haydn zenéjét nem lehet elképzelni más dekorációval, mint a 17. század olasz architektonikusan prospektív színpadával, Piranesi elgondolásában, aki minden önkényről mentesen a barokkot román szoliditásba tudta lemerészkélni. »Haydn aura donc toujours la première place parmi les peintres de paysage, il sera le *Claude Lorrain* de la musique.« (Stendhal i. m. 120. old., »Oeuvres complètes de Stendhal II. kötet.).

Haydn témavilága néha nagy kontrasztokban él, mint pl. *Caravaccio* képeinek egyes részletei. Néha úgy látszik, mintha *allegro*-inak, vagy *presto*-inak nem volna

kezdőtémája, mintha valahonnan a közepéről kezdődne. Ez a lehatárolatlan mozgás az olasz barokkra emlékeztet s rányomja bélyegét egész hangszeres zenéjére: képzelet-szerű, romaneszk, sokszor diszparat-vonalú mozgások egymáshozillesztése. *Ariosto* formavilága ez: szabadság, a figyelmet állandóan lekötő változatok. Barokk melan-kóliája sohasem meztelen, sohasem kesergő, hanem erőben, energiában nyilatkozó derűs öröm.

Róma, 1932. március.

SZITA OSZKÁR

HAYDN MAGYAR KÖRE

Bécs zenei életének legvirágzóbb korszaka az a félszáz esztendő, amely a XVIII. század utolsó és a XIX. század első negyedéből tevődött össze. A zene-kedvelő Habsburgok udvarában otthonos magyar, osztrák-német, cseh és lengyel főnemesség néhány orosz diplomatával együtt rendkívül élénk zenei szalonot tartott fenn s ezekben a szalonokban hallhatták először *Mozart*, *Haydn*, *Beethoven* és *Schubert* sok új művének első előadását.

AZ ESTERHÁZYAK

Haydn magyar köre a muzsikáló magyar főurakból alakult ki, elsősorban természetesen az *Esterházy* hercegekből, akiket harminc esztendeig szolgált Kis-martonban és Eszterházában.

Az első Esterházy herceg, aki Haydnt szolgálatába fogadta: *Antal*, aki 1711-től 1762-ig élt, tehát fiatalon halt meg. Mária Terézia tábornagya, később főkamara, végül nápolyi követe. Utána öccse, *Miklós*, az első következett, aki szintén tábornagy és a magyar testőrség kapitánya. Ő jóval hosszabb ideig élt, mint a bátyja: 1714-ben született és 1790-ben halt meg. Miklóst ismét *Antal* nevű szénior követte, az is tábornagy volt és főkamara; 1738-tól 1794-ig élt. Haydn utolsó Esterházyja a második *Miklós* herceg (1765–1833). Ő a család nagyjértékű festmény- és metszetgyűjteményének s ásvány-, érem- és régiséggyűjteményének meg-
alapítója.

Miklós herceg monumentális egyéniség: minden porcikájában herceg, nagy úr; fejedelmi vagyonnak gazdája, aki tisztában van a vagyonnal járó kötelezettségekkel. Gyűjteményein kívül nagy szeretettel és áldozatkészséggel támogatta a művészeteket is. Állandó színházat tartott nagy, állandó zenekarral és gyakran változó szín-társulattal és nagyon kedvelte az egyházi zenét, amelynek fejlődését jól honorált megrendeléseivel jelentős mértékben előmozdította. Az ő megbízásából írta *Beethoven* a C-dúr misét a hercegasszony nevenapjára 1807-ben. Nagy zenemű-gyűjteménye is volt: száznál több szimfonikus mű eredeti partitúrája volt a tulajdonában, szám-talan kisebb terjedelmű zeneművel együtt, azonkívül sok muzeális értékű hangszer is.

Legemlékezetesebb eseménye az Esterházyéknál eltöltött három évtizednek Haydnnak *Nelson lorddal*, a Napoleont leverő angol admirálissal való találkozás.

Nelson lord az abukiri tengeri ütközet után, amelyben kiheverhetetlen sebet ütött Napoleon hatalmán, hosszabb utazást tett Európa franciaellenes országaiban és mindenhol viharos ünneplésben volt része. Elkerült Bécsbe is. Ott meglátogatta őt *Esterházy Miklós herceg és meghívta Kismartonba*. Az admirális természetesen örömmel fogadta a legelőkelőbb magyar főúr invitálását s a kíséretében levő *Hamilton* herceggel és a feleségével együtt 1800-ban, szeptember 6-án bevonult az ünnepi díszbe öltözött magyar kisvárosba.

A világhíre emelkedett tengeri hős néhány napot töltött Kismartonban s ezalatt nagyon megbarátkozott Haydn-nal, aki két esztendővel azelőtt egyik leg-szebb miséjét (a Nelson-misé) neki dedikálta. Az ősz zeneszerző az együttlét öröme-re hódoló dalt komponált a lord tiszteletére, lady Hamilton kíséretőjének, *Milady Knight*-nak a szövegére. Az admirális nagy hálával fogadta a lendületes dalt s a szerzőtől elkérte azt a tollat, amellyel írta. Haydn boldogan nyújtotta át a kopott lúdtollat a hős tengerésznek, aki a szerény ajándékot megbecsülhetetlen ereklyévé avatta és rendkívül értékes aranyórájával viszonozta.

Haydn az 1807/8. év telén jelent meg utoljára a nyilvánosság előtt, amikor az egyetem épületében a *Teremtés*-t olasz nyelven, *Salieri* vezényletével előadták. A mester akkor már nagyon beteg, jární sem tud. Esterházyék a maguk fogatán

vitték el lakásáról az egyetemre és ők rendeztek neki igen meleg, színes és zajos fogadtatást. A nagybeteg zeneszerző meghatottan ült helyén a legelőkelőbb hölgyektől körülvéve, bágyadtan, elhalón, de arcán a mindennel való megbékéltség szelíd vonásaival. A jelenet olyan megindító volt, hogy Esterházy Mária hercegnő megfestette *Wigand Boldizsár* miniatűrfestővel. A miniatűrt egy pompás aranykazettára applikáltatta és a mesternek ajándékozta. Haydn könnyezve vette át a drága emléket és féltve őrizte holta napjáig. Halála után a többi hagyatékkal együtt ezt is elárverezték. A hercegnő visszavásárolta és évtizedekkel utóbb Liszt Ferencnek ajándékozta. Liszt kezéből *Haslinger* zeneműkiadó tulajdonába jutott, aki Bécs városa múzeumának ajándékozta. Ott őrzik most is.

Haydnt a barátságának és a hálának ezer szála fűzte Esterházyékhoz, de hozzájuk fűzte az is, hogy főbb munkáinak számottevő része az ő környezetükben, Kismartonban és Esterházyán született meg. A zeneszerző nagyon sokat köszönhetett a hercegi családnak, de a család is öneki. Esterházyékat úgyszólván magával vitte Haydn a halhatatlanságba.

APPONYI ANTAL GRÓF

A bécsi magyar arisztokráciának egyik legértékesebb tagja Apponyi Antal György gróf, akit Beethoven környezetéből is ismerünk. Nagyműveltségű ember s lelkes barátja a tudományoknak, zenének és képzőművészetnek. Egyik megalapítója az osztrák zenebarátok egyesületének s nagy könyvtárnak és képgyűjteménynek tulajdonosa. Haydnnak jó barátja és lelkes támogatója. Nagy része volt benne, hogy a zeneszerző a nyilvánosság elé juthatott oratóriumaival. Apponyi gróf hat kvartettet íratott vele. Két füzetben jelentek meg, az I. füzet Op. 73. számozással 1795-ben, a II. op. 74. számozással 1796-ban. A kéziratok Apponyi gróf tulajdonából a berlini állami könyvtárba kerültek.

AZ ERDÖDY GRÓFOK

Beethovennek csak egy Erdődy család tartozott az ismerős köréhez: *Mária* grófné, Erdődy Péter gróf felesége a gyermekeivel. Haydn több tagját ismerte ennek a familiának: *Miklós*, *Nepomuki János*, *László* és *József* grófokat.

László gróf közöttük a legjelentékenyebb. Pozsonyban lakott s a hetvenes években Haydn tanította a gyermekeit zongorára. Többnyire Bécsben, de időnkint Pozsonyban. Nagyon meg volt elégedve a mesterrel s ezt igazi nagyúri módon fejezte ki: egy pár szép lovat és ugyancsak szép hintót ajándékozott neki. Első pillanatra nagyon megörült Haydn az értékes és nagy gyakorlati hasznú ajándéknak, csak akkor nyúlt meg az arca, amikor ráeszmélt, hogy a lovakat etetni is kell, meg kocsis is kell hozzájuk. Erre pedig nem tellett a jövedelméből. Rövid gondolkodás után levelet írt Esterházy hercegnek. Elmondta neki, hogy milyen szép ajándékot kapott és elpanaszolta, hogy nem tudja mit kezdjen vele? A herceg nem volt kicsinyes ember. Nyomban elrendelte, hogy a karmester úrnak fizessenek lótartrási átalányt s adjanak helyet a lovaknak meg a kocsinak.

Haydn ekkortól fogva hintón járt Pozsonyba, ahol szívesen meglátogatta minden alkalommal a szép *Peyer* Nanettet, Apponyi gróf szobaleányát...

Erdődy László gróf mecenási tettei között minden időkre emlékezetes marad az, hogy ő taníttatta *Pleyel Ignácot*, a világhírű francia zeneműkiadót és zongoragyárost, aki fiatal korában igen tehetséges és termékeny zeneszerző volt.

Hogyan került össze a világszerte tisztelt és franciának tartott zenei nagyság a magyar főúrral?

Pleyel Ignác osztrák származású volt. Bécs közelében született egy kis faluban, Ruppertsalban, 1757-ben. Apja tanító volt, huszonnégy gyermek apja és Ignác volt a legfiatalabb közöttük. Anyja arisztokrata család leánya volt; házassága miatt kitagadták a családból és megfosztották örökösödési jogától; Ignác születésekor pedig gyermekágyban meghalt. A huszonnegyedik gyermek volt az egyetlen tehetséges tagja a családnak. (Igy volt *Schubert* és *Goldmark* családjában is.) Tizenöt-észtendőskorában, 1772-ben Erdődy László gróf jóindulatába ajánlotta valaki s a gróf mindjárt pártfogásába vette. Nagyon imponált neki a fiú tehetsége és határozott jelleme; ezt mutatja az is, hogy a legkiválóbb mesterre, Haydnra bízta a tanítását. Őt esztendeig élt az ifjú mesterének a házában és Erdődy gróf száz Lajos-aranyat fizetett érte évenként, azonkívül ő látta el ruhával és minden egyébvel, amire szüksége volt. Amikor leteltek a tanulóévek, a gróf kinevezte Pleyelt kar-

mesterének. De az állást nem kellett elfoglalnia. A zenekart a régi vezető dirigálta tovább is; Pleyelt kiküldte Erdődy gróf Olaszországba, hogy folytassa a tanulást és világot lásson. A karmesteri kinevezéssel azt akarta elérni a nagylelkű gróf, hogy az ifjú már mint bizonyos zenei pozíció tulajdonosa, szerepelhessen az olasz zenei világban.

Négy esztendő telt el Pleyel Olaszországban, gond nélkül, szinte jólétben s ez alatt nagyon sokat fejlődött zenei tekintetben és emberileg is. Közben a gróf biztatására szétnevezett megfelelő elhelyezkedés dolgában. Rövid időre visszatért, de szerződése hamarosan elszólitotta külföldre. És elindult azon az úton, amelyen mint zeneszerző, utóbb mint kiadó, végül pedig mint Európa legelőkelőbb és legvagyonosabb zongoragyárosa eljutott az elérhető legnagyobb zenei pozícióba. Ekkor azonban már alig tudta valaki, hogy a nagy francia vállalat tulajdonosa nem francia s hogy nem franciáknak köszönheti szerencsés pályafutását. Nevét sok emlék őrzi ma is. Köztük a *Salle Pleyel*, Páris egyik legelőkelőbb hangversenyterme.

Erdődy József gróf szintén élénk összeköttetésben volt Haydnnal s az ő részére készült az a hat kvartett, amelynek III. darabja, a *Gotterhalte-variációs*, a szerzőnek egykor legnépszerűbb kamarazenekompozíciója volt. Az Erdődy-kvartettek az Apponyi-félékhez hasonlóan két füzetben jelentek meg, közvetlenül amazokat követő számozással; az első három darab az Op. 75., a IV—VI. darab Op. 76. jelzéssel jelent meg 1799 decemberében. Igen díszes kiállításban, Haydn arcképével. A már említett *Gotterhalte-variációs* kvartettet Kismartonban adták elő első ízben, 1796-ban, szeptember 28-án, a *József nádor* tiszteletére rendezett ünnepségen.

Erdődy Józsefnek nagyon szépen felszerelt színháza volt Galgóc várában, Nyitra vármegyében.

A harmadik Erdődy: *Nepomuki János* gróf Pozsonyban lakott és palotájában jól berendezett színházat tartott. Rendszerint jó társulatokat szerződtetett. Haydn egyik olasz operáját, a *La vera costanza* (Az igazi állhatatosság) címűt német nyelven elő első ízben, 1785-ben, hat esztendővel az Eszterházon tartott olasznyelvű ősbemutató után.

Erdődy Mária Terézia (Erdődy Miklós gróf leánya) 1763-ban tartotta esküvőjét Bécsben, a Hofburg tükörtermében Esterházy Antal herceggel, Miklós herceg legidősebbik fiával. Az esketést Batthyány József gróf, kalocsai érsek végezte és Haydn erre az alkalomra egy igen erős hatású pástorjátékat írt. Ezt az esküvőt követő családi ünnepségen adták elő. A fiatal pár a rákövetkező napon a násznéppel együtt számos fogaton Kismartonba utazott, ahol újabb ünnepségek következtek. Itt az *Acis és Galathea* került színre, Haydnnak ma is sok színpadon szereplő pástorjátéka.

*

Viczay Marianne grófné (született Grassalkovich) Haydn leghívebb hódolója közé tartozott. A sopronmegyei Nagylózs községben lakott, Nagycenk közelében, apja birtokán. Haydn három zongoratriót komponált neki.

Csáky Miklós gróf, kalocsai érsek, nagy zene- és színházbarát volt. A XVIII. század hetvenes éveiben színházat építtetett és vándortársulatokat szerződtetett.

Csáky György gróf Pozsonyban lakott, ahol díszes közsínháza volt. Mindig a legjobb társulatokat szerződtette és Miklós gróffal együtt nagyon ügyelt rá, hogy a műsoron Haydn minél több operája reprezentálja. Mind a ketten nagy tisztelői és személyes ismerősei voltak a zeneszerzőnek.

Pálffy János gróf főispán és altábornagy, Pálffy József és Pálffy Teréz grófnő szintén Haydn magyar köréhez tartoztak *Zichy* Istvánné grófnéval együtt, aki Győrből gyakran felutazott Bécsbe, hogy Haydn operáit s esetleg magát a mestert is láthassa.

Zmeskáll Miklós, a bécsi magyar kancellária főtisztviselője, akit Beethoven környezetéből ismerünk, Haydnal is igen jó baráti viszonyt tartott fenn. A kitűnő kamarazenész hat kvartettet kapott Haydntól. A kvartettek két füzetben jelentek meg 1800-ban és 1801-ben. Zmeskállt gyakran lehetett látni a *Fehér hattyú* vendéglőben Haydn vagy Beethoven társaságában.

A kismartoni zenekarba 1800-ban Haydn ajánlatára fölvettek egy *Lendvay* Gábor nevű vadászkiűrtöst. Haydn nagy elismeréssel nyilatkozott róla Esterházy herceghez írt ajánló levelében, mert nagyon jó véleménnyel volt a tehetségéről.

Az itt említett magyarokon kívül még meglehetősen sokan voltak többé-kevésbé meghitt ismeretségekben Haydnal. Olyanok, akikről a nevükön kívül semmi egyebet nem sikerült megtudnunk.

SEBESTYÉN EDE

EGY NAGY EMBER GÁLÁBAN ÉS PONGYOLÁBAN

Az emberiség egyetemességének zengzetes nyelvén szólt hozzánk, hiszen amidőn Londonba való utazása előtt Mozart azt mondta neki: »Kedves papa, minék meggy maga a nagyvilágba, amikor nincs hozzá elég nevelése és aztán nyelveket sem beszél, az öreg azt válaszolta: »Oh, fiam, az én nyelvemet az egész világon megértik.« És igaza volt. A Haydn zenéjét minden időkben meg fogják érteni az emberek és ez a zene mindig meg fogja hatni az embereket épen úgy azért, mert ez a zene semmi egyéb, mint zene, vagy csak zene, ha jobban tetszik így, egy istenálódta nagy költő megnyilatkozása zenében, egyszerűen, természetesen, minden cikornya, minden hatáskeréses, tehát minden raffinement nélkül. Ez az, ami mindig utat talál az emberek szívéhez. Ő megjárta a csendességben a maga útját, dolgozott és az ő zenéje bevonult a halhatatlanságba. Nem túlekedett ezért a halhatatlanságért, jött ez magától, nem sokat törődött vele. Az igaz, elérte, amit elérhet ember a földön: a világ elismerését. És ez mégis csak a legboldogítóbb. Az effélével nem mindenki dicsekedhetett még az ő korában sem. A *Schöpfung* egyik előadása alkalmával, 1808 március 27-én, Bécsben, hallatlan ünneplésben volt része, ami ekkor nemcsak a 76 éves agastyánnak szolt, hanem a már világszerte ismert és osztrák honfitársai által dődelgetett embernek, kiről ekkor már tudták kortársai is, hogy nagy ember, minden időkre szóló nagy ember, tehát, aki korából írta ki magát, késő idők számára. Tényleg a *Schöpfung*-ot még ma sem multa felül semmiféle oratórium-zene. Jöhettek e téren nagy muzsikuskok, mint Mendelssohn, Hiller, Spohr vagy Schumann, robusztus óriások, mint Berlioz, Liszt és követői, kik hatalmas zenekari apparátussal, a gondolatok és a kifejezés merészségével kápráztatták el a hallgatót, az ő egyszerűségét, friss naivitását, természetfestésének üde poézisét, a népiességig menő közvetlenségét, szerény kifejezésmódját, mindennekfőlött azonban megható vallásosságát nem tudták meg se közelíteni. Az Oratórium nagymestere ő. Csak egy vetélytársa van e téren a világirodalomban. Händel. És ha Händel talán monumentálisabb is, a *Schöpfung* nagy zárókórusában (Singt dem Herren alle Stimmen! Dankt ihm alle seine Werke!) Haydn is felér arra a magaslatra, amire az ember azt mondhatja, ezt csak isteni sugallat mondhatta tollába.

Nem hiába nyilatkozott Haydn: »Sohasem hatott engem át a vallás annyira, mint mikor a *Schöpfung*-ot írtam. Naponta térdre borultam az én Istenem előtt és arra kértem, adjon nekem erőt, hogy művemet szerencsésen befejezhessem.« És ez nem volt nála üres szóbeszéd. Vallásos volt. Ő igazán égi adománynak tartotta és vallotta tehetségét, melyben nem volt semmi póz, úgy adta magát, mint ez néki adatott. Szívében hordta az isteni lángot, melynek melegen még késő idők emberei fognak sütkérezni.

Az oratóriumon kívül főerőssége a vonósnegyes és a szimfónia. De írt ő még egyebeket is, hozzá még szép számmal. Van itt 20 zongorakoncert, 12 hegedű- és 6 gordonkakoncert, 20 trió vonóshangszerekre, 12 hegedűszonáta, 33 zongoraszonáta, 175 baritonra való darab, azonkívül töméntelen dal, kánon, énekeskvartett, mise, Tedeum, Offertórium, Stabat Mater, templomi ária, motetta és végül, de nem utolsó sorban, 24 daljáték, főleg a kismartoni Esterházy hercegi színház olasz énekesei és marionette-színháza számára. Ily produktivitás ritkaság bármely művészetben. A szimfónia atyjának neveztek, de tulajdonképen az ő művészete szélesebb, mondhatni beláthatatlan területeken hömpölygött végig, erős hullámokat verve az egész úgynevezett klasszikus korszakra, melynek ő nemcsak időben, de Mozarttal és Beethovennel együtt tartalomban is első hősza.

És ennek az embernek, ennek a nagy Haydnnek, kiről Beethoven is elismerte, hogy nagy volt, milyen primitív és milyen csöndességben lezajló volt a magánélete. Nincs ebben az életben semmi szenzáció. Olyan símán és minden nagyobb emóció nélkül folyt le, mint egy nyárspolgáré. Falujából Reutter udvari karmester és egyházi karnagy pártfogásával 7 éves korában Bécsbe kerül, a Szt. István-templom énekkarába. Itt énekel a jóhangú kis parasztfiú a székesegyház kórusában, bár rendszeres zenei oktatásban nem részesül. Megismeri a hatalmas császárváros sokrétű zenei kultúráját, izelítőt kap mint templomi énekes a német és az olasz egyházi kompozíciókból, de ezenkívül a kórus másirányú, az udvari ünnepeken való szereplésével kitárulnak előtte a világi zene kapui is. Ez időtől kerül szorosabb összeköttetésbe Bécs zenei életével, közreműködik alkalmi zenekarokban is, melyek ép úgy művelték a magasabbrendű zenét, mint a népieset. Ez a népies muzsika különösen át- meg átjárta Haydn fogékony lelkületét, meghódította képzeletét, való-

sággal megejtette és ennek hatása dominál is későbbi műveiben. Amikor a hangja mutálni kezdett, kiteszik őt a kórusból az utcára és Haydn valósággal innen küzdötte föl magát nem az Esterházy hercegek udvari karmesterévé, hanem sokkal többé, innen küzdötte föl magát oda, ahol nevét később aranybetűkkel írták be a történelem lapjaira. Nem volt neki semmi iskolázottsága, az élet volt a tanító-mestere és ez jobb iskola, mint minden egyetem. A közönséges ember számára van nevelés, a lángészú ember számára nincs más, mint az, mit önmaga ad magának. Így volt ez Haydn-nél is. Harminc évig volt udvari karmester Kismartonban, majd Esterházán. Három herceget szolgált, valósággal szolgált, mert ez az udvari karmesterség nem volt valami mai fogalmak szerint való kényelmes pozíció számára. Minden nap meg kellett jelennie, még pedig előírásos livrében, ura előtt, hogy parancsait átvegye, milyen zenét szolgáljon fel ebédhez, vacsorához, udvari ünnepségekhez. Ezért mondta róla Wagner, hogy »lakáj« volt. Amikor Esterházy Miklós herceg halála után, 1790-ben, Antal herceg felosztalta az udvari zenekart, Haydn karmesteri címmel és nyugdíjjal újra visszaköltözik Bécsbe és itt éri őt egy Salamon nevű hangversenyvállalkozó meghívása, hogy menjen vele Londonba. Haydn két londoni útja (1790–92. és 1794–95.) sikereinek és művészi diadalainak csúcspontja. (1791-ben Oxfordban ünnepélyes keretek között doktorrá is avatják). A londoni kirándulás eredménye a 12 londoni szimfónia, főleg pedig a *Teyemtés* című oratóriuma, melyet aztán még az *Évszakok* című oratóriuma követett. Haydn 66, illetve 68 éves korában írta e két nagy művét; a *Schöpfung*-ot 1800-ban Budán személyesen mutatta be. London után visszavonultan élt Bécsben, de ezidőben írja még 6 ünnepi nagymisét és a példátlanul népszerűvé lett *Gott erhalte*-t, mellyel minden időkre beírta magát az osztrák nép szívébe.

Volt Haydnnek felesége is, a híres »infernális bestia«, mint ő nevezte szíve hölgyét, aki később »pokollá« tette életét. Naivitására és hiszékenységre jellemző, hogy tulajdonképpen a felesége nővérét szerette, egy bécsi parókakészítő leányát, ez azonban zárdába vonult, mire a jószívű Haydn, a fodrász-apa rábeszélésére, ennek idősebb leányát vezette oltár elé.

Egy ember, különösen egy költőember születésére nézve sohasem közömbös, milyen levegőt szívtott gyermekkorában, és milyen dalokat énekeltek bölcsője mellett. Haydn is bizonyossága ennek az örök igazságnak. Egyéniségét a *Kaiserlied*-ből kiindulva lehet megérteni, mellyel nemzetét megajándékozta. A csöndes, szerény, alázatos Haydnben meg volt a hihetetlen erő, hogy egy egész nemzet érzelmeit gyűjtse fel magában, hogy aztán ezeknek az ő keresetlen dallamában adjon kifejezést, mely aztán ismét betöltötte e nemzet összességének szívéét. Az igazi lángelme nemzetének lelke, ő a foglalatja, hordozója és hárítója azon érzéseknek, melyek a népet uralkják. A nép szívedobbanása az ő ritmusa, a nép ethosza az ő melódiája és a maga harmóniába zárja ő, a költő, a nép jellemét. Haydn, az osztrák nép legnagyobb zene-költője, a nem iskolázott muzsikusk, arra tanít minket, hogy a lángész nem elkülönülés, hanem legmélyebb tudata az emberi közösségnek.

FÜREDY F. GUSZTÁV

HAYDN VONÓSNÉGYESEI

A köztudatban Haydn neve a joviális-pátriárkális »papa« jelzővel raktározódott el. »Haydn papa« a kedélyes humor, a jóságos, bölcs vallásos világszemlélet meg-személyesítője. A klasszikusok doyenje. Többé-kevésbé jó amatőr kamarazene-egyesületeknek is állandó, szórakoztatóan gyönyörködtető mestere.

A klasszikus szentháromság, Haydn-Mozart-Beethoven tündöklő triászában azonban Haydn valóban az atya fogalmának megszemélyesítője. Atya a szó terem-tő értelmében: forrongásból, kísérletezésből kikristályosodott cselekvő erő. A modern vonósnegyes teremtő atyja.

Milyen eredőből fakadt, milyen tényezőkből tevődött ki a vonósnegyes műfaja, melynek ma is érvényes formáját Haydn zsenialitása termelte ki?

Négyszólamú ének, majd hangszeres zene már a XV. században használatos volt. Két évszázaddal később a többszólamú hangszeres zene már teljes kifejlődését érte el az eredetileg táncdarabokból összeállított zenekari szvitben, partitában, két, három vagy több hangszerre írt generálbasszus kísérettel ellátott szonátában, koncertben. Kedveltek voltak a legkülönbözőbb összeállítású és számú hangszerek

megszólaltatott ünnepi, szórakoztató tánczenék, a divertimentók, szerenádok, kasszációk (a diákok utcai éjzenéje: »gassatin gehen«), overturák, szimfóniák stb. E kisebb darabokból összeállított, szerkezeti és tartalmi egység nélkül való cikluszeneműveket legfőljebb a közös hangnem fűzte össze. Idővel kialakult a vonósangszerekre írt kvartett kezdetleges formája. Három hangszer obligát szolamokat játszott, a negyediket eleinte egyszerű számozott basszussal a cembalo, később a gordonka képviselte.

Ez az alakulat sem technikailag, sem tartalmilag nem közelítette meg azt az ideális kvartettmegoldást, melynek hangszerösszeállítása — első és második hegedű, mélyhegedű és gordonka — a legkiegyensúlyozottabb, legegységesebb hanghatást eredményezi. A vonósnégyes leglényegesebb tulajdonsága: mind a négy hangszer egyenrangú szerepe, egymás kiegészítése, az egyes hangszerek egyéni jellegzetességének érvényesítése csak később bontakozott ki.

Haydn legelső kvartettjeit az 1750—1760-as években még a kasszációk, divertimentók módján írta s annak is nevezte. Ezeket Karl Joseph von Fürnberg buzdiására és íranta való hálálból alkotta. Igen gyorsan dolgozott. E kvartettek többnyire öt tételből állottak (Allegro, I. Menuetto, Andante, II. Menuetto, Presto). Formájuk még egész egyszerű, könnyen áttekinthető. A kidolgozási részben a tematikus kifejtés kezdeteleg, inkább a modulálás változatosságára törekszik. Haydn jellemző szeretetreméltóan vidám hangulat az uralkodó bennük. Úgy ezekben, mint az op. 9. és 17. jelzésű kvartettekben is, főleg az első és harmadik tételekben még nagyon dominál az első hegedű koncertáló szolisztikus, fejlettebb technikát igénylő stílusa, ami érthető, mert erre az időre esik hegedűversenyeinek a komponálása is (Haydn használja pl. először kamarazenében a kettősfogást), a gordonka többnyire csak a basszus szerepét tölti be.

Az allegrók és finálék mind nagyobb lélekzetűek, a kidolgozási rész méreteiben is nagyobb szabású. A naiv divertimentónak magasabb művészi rangsorba való emelődése törekszik. Nem elégti ki a zenének csupán szórakoztató célja. Ő a zenét az érzelmi élet, a világszemlélet elsörendű kifejező eszközének érezte és különösen a kvartettben nyilatkozott meg muzsikusz temperamentuma legtermészetesebben.

Haydn, a bécsi klasszikusz iskola megalapítója, a szonátaforma megteremtője, az ellenpont tökéletes ismeretének vértetéében a formák kibővítését, bonyolultabb elképzelését valósíthatta meg. A tematikus felépítés nagyobb arányú lesz, az egyes tételek szorosabb szerkezeti és hangulati egységbe kerülnek egymással. Kismartoni tartózkodása alatt bőven volt ideje és alkalma a forradalmi kísérletekre. Itt kristályosodott ki benne a négytételű típus szükségzerűsége is. Az első menuettől elveti (op. 20. No. 2.). A lassú tétel, mely eredetileg szonátaforma volt, érzelmes kantilena, melódiában gazdag románé-típus karakterét veszí föl (op. 17. No. 1.).

A háromrészes, teljes reprimű menuetto »trió«-ja gyakran a legszemlésebb kontrapunkt-fajta, olykor kánon.

Haydn másik nagy erőssége a népies elem, mellyel kedélye és képelete át van itatva. A menuetto nála gyakran nem más, mint jellegzetes Ländler, paraszttánc, Haydn szelleme által kifinomodott formában. A finálé a divertimentókban még rondoforma. Később a kvartettek utolsó tételét a bonyolult fugával való helyettesítéssel a divertimentó fölé emelte (op. 20. No. 2.).

Tíz évi szünet után (1781) jelentek meg a vonósnégyes történetének korszakalkotó opuszai (op. 33.), az úgynevezett orosz kvartettek (Pál nagyhercegnek ajánlottak). E »reformkvartettjei« egész modern elgondolással, más elvek szerint íródtak. Haydn így szól róluk: »ezeket egész újfajta módon írtam«.

A komponálási mód kísérletezései kész eredményekben szögeződtek le ezekben a kvartettekben, melyek »Gli Scherzi« elnevezést is kaptak, mert a menuettet Scherzo váltja fel bennük. Igaz, hogy csak névleg, nem a lényegben. Csak Beethovennel formálódik át a menuetto valódi scherzová, ahol már csak a hagyományos háromnegyed-ütem emlékeztet a táncdallam eredetre. Egész új formanyelv, fejlett tematikus munka, bátor, szabad polifónia alakult ki ezekben a művekben. Az adagio bensőséges dallá tágul, friss képzelőerő szólal meg a hangszertípusok egyéni hangján. A következő már érett mesterművekben (op. 50.) a nálánál jóval fiatalabb Mozart neki ajánlott hat vonósnégyesének hatása mutatkozik. (Ez a hatás egyébként kölcsönös.) »Mozart-hoz méltóan akartam írni«, mondja Haydn a zseni alázatával. Mint általában a klasszikuszok, Haydn is sorozatosan egy hangulat hatása alatt írta kvartettjeit. Nem érdektelen, hogy azoknak több mint kétharmada dur-ban, egyharmada moll-ban van írva.

Kvartettjeinek száma 77 (nem szigorúan kvartettstílusban írt műveivel együtt (Krisztus hét szava a keresztfán) 83-at írt). Haydn zenije a természetben gyökerezik, a nép ősi erejéből táplálkozik, ez termékenyíti fantáziáját. Tipikus osztrák melódiák csendülnek fel lépten-nyomon. Nem egy kvartettjében találkozunk magyar, vagy legalább is magyaros motívummal, különösen az elégikus hangulatú tételekben (op. 33. Nr. 3. a finálé melléktémája, op. 54. Nr. 2. adagio, Nr. 3. largo, op. 20. Nr. 4. Allegretto alla zingaresse). Szereti a természet hangjait, mozgását, madárdalt, röpülést egy-egy motívumban érzékeltetni (op. 33. Nr. 3. Vogelquartett, op. 50. Nr. 1. Froschquartett, op. 64. Nr. 5. Lerchenquartett, op. 76. Nr. 4. első tétele angol rajongói szerint a »Näpfelkeltét« jeleníti meg). A kvartettek technikailag is mind igényesebbek (Tost nagykereskedőnek ajánlott széria), az op. 64. Nr. 5. presto tétele Paganini »Moto perpetuojának« szolgált volna mintául. Komponálási módja, az összjáték bonyolultsága, ritmusának sokfélesége, sziporkázó szellemessége tetőfokát éri a 76—77. opusokban. A szintén hatos szériában Apponyi grófnak ajánlott opuszok (1793) majd az 1797—99-ben kiadott Erdődy-kvartettekben. E sorozat harmadik számát a Kaiserquartett a »Gott erhalte« témájára írt híres variációkkal előzően József nádor látogatása alkalmával Esterházy Miklós herceg kismartoni kastélyában adták először elő.

Utolsó vonósnégyese befejezetlen maradt, csak két középtételt, az Andante graziosot és a Menuettet írhatta már meg. Haydn megérezte, hogy ez nemcsak utolsó kvartettje, de utolsó szerzeménye is »A hatyúdal«. Nehezen szánta rá magát, hogy befejezetlenül kiadja 1806-ban. Barátai előtt »Az agg« című dal első soraival menti magát ezért:

»Nincsen már erőm,
Beteg vagyok, s öreg«.

Ha valakire, úgy Haydn vonósnégyeseire illik legjobban Goethe mondása: »A kvartett négy okos ember harmonikusan szellemes, egymást ösztönző eszmecsereje«. Kvartettjeinek azonban nemcsak hangszertechnikai és zeneszerzési bravurjában találjuk meg a legnagyobb értéket, hanem magasabb etikai jelentőségében. Amellett, hogy a népies elemet mintegy felmagasztosítja munkáiban, az oly sokszor hangoztatott Haydn-féle humor is magasabb mértékkel merendő, hiszen az alkotó kedv és az ajándékozás tiszta öröme szólt meg műveiben.

Több mint száz év távlatában alkotásai nemhogy veszítettek volna közvetlen hatásukból, friss életerejükben és jelentőségükben, ellenkezőleg, világosan rajzolódik ki és csak most merhető föl az út, a teremtmény beláthatatlan perspektívájában, amely Haydntól Beethovenig vezetett.

KÁLMÁN MÁRIA

BESZÁMOLÓ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA 1931—32. (VI.) HANGVERSENYÉVADJÁRÓL

A főváros Népművelési Bizottságának a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével a Pesti Vigadóban 5 év alatt rendezett 150 hangversenyének jóformán minden mozzanatát felölelő, részletes beszámolót adtam a múlt évben. Ez a beszámoló minden tárgyilagosan ítélező ember előtt bizonyosága lehet annak, hogy a főváros Népművelési Bizottsága a zenei műveltség terjesztése és mélyítése s a lélekformáló nemes szórakozási alkalom nyújtása érdekében megindított olcsó helyáru s emellett művészi színvonalon álló hangversenyakcióját tervszerű, kitartó és nemes célhoz illő áldozatkészséggel és lelkesedéssel igyekezett kiépíteni, úgyhogy mindazok a nehézségek, amelyekkel minden altruista mozgalomnak — legalább is kezdetben — számolnia kell, kiküszöböltessenek. E nehézségek sorában talán első helyen állt a nagyközönség természetszerű bizalmatlansága, amelyet eloszlatni és ezzel kapcsolatban a közönséget a hangversenyek látogatására szoktatni, nehéz feladat volt. De hogy ez a feladat sikerült, élénken demonstrálja a hangversenybérletők számának állandó, évről-évre való emelkedése. A súlyos közgazdasági viszonyok dacára a bérletjegyváltók száma ez idén 855-ről 1042-re emelkedett.

Az 1931—32. évi hangversenyévadunkban, csakúgy, mint az előző esztendőben 30 hangverseny megtartását hirdettük s e 30 hangversenyt ismét három ciklusra bontottuk.

Az »A« ciklusban eredetileg csak a XIX. század hegedűversenyeit szándékoztunk bemutatni. Tekintettel azonban arra, hogy az előadóművészek csak elvétve hajlandók olyan hangverseny betanulására, amelyek különben műsorukon nem igen szerepelnek, kénytelenek voltunk egyes tervbevett művek bemutatását elejteni. Bérelőinket e veszteségért kiváló szólisták és karnagyok közreműködésével kárpótoltuk. Az »A« ciklus keretében vezényelték: *Failoni Sergio*, *Fleischer Antal*, a m. kir. Operaház neves karnagyai és *Siklós Albert*, a Zeneművészeti Főiskola jeles tanára. A szólisták közül *Dohnányi Ernő* mellett *Székely Mihályt* emelhetjük ki.

A »B« ciklus keretében a Haydn centenáris hangversenyen kívül korális művek bemutatását ígértük. Úgy véljük, hogy e ciklus keretében többet adtunk közönségünknek, mint amennyire vállalkoztunk. November 1-én a Szent István-bazilika énekkarának közreműködésével *Mozart*: »Requiem«-jét, Szent Erzsébet halálának 700-ik évfordulója alkalmával az Országos Katolikus Szövetség rendezésében, a Palestrina-kórus és az Egyetemi Énekkarok közreműködésével *Liszt*: »Szent Erzsébet legendája«-t, december 17-én a Palestrina-kórus önálló hangversenye keretében a *katolikus liturgia-művészetből*, továbbá a XV—XVII. század világi társas zenéjének egyik fajtájából, a *madrigálokból* és magyar zeneszerzőktől vegyes- és férfikarra feldolgozott *karácsonyi énekekből* adtunk értékes szemelvényeket. Október 11-én a Goudimel-énekkar és január 17-én pedig a budapesti Korál Kamara Társaság és a református főgimnázium fiúkarával a *protestáns egyházi zeneirodalomból* nyújtottunk egy szép csokorra valót. Az iskolai énekkarok közül a Toldi Ferenc-utcai főreáliskola, a Szilágyi Erzsébet-leánylíceum, a Wesselényi-utcai, Koronaőr-utcai, Hernád-utcai és Tisza Kálmán-téri polgári iskolák énekkarai szerepeltek figyelemreméltó művészi teljesítménnyel s főként *magyar zeneszerzők* műveit mutatták be. Az egész évi és a »B« ciklus bérleteseinek jegyeit jelentős anyagi áldozattal érvényesítettük a Hangversenyzenekarnak és Palestrina-kórusnak Nilius Rudolf vezénylete alatt a Zeneakadémián hirdetett *Bach*: *János passio* előadására.

A »C« ciklus keretében emlékeztünk meg *Goethe* halálának 100-ik évfordulójáról. Három operát mutattunk be: *Mascagni*: »*Parasztbecsület*«-ét, *Weber*: »*Bűvös vadász*«-át és *Offenbach*tól: »*Eljegyzés lámpafénynél*« c. vígoperáját. Amellett, hogy a fiatal énekművészek egész sorának adtunk alkalmat a bemutatkozásra, illusztris művészek is szép számmal szerepeltek e ciklus keretében. És pedig *Báthy Anna*, *Goda Gizella*, *Losonczy György*, *Némethy Ella* és *Tihanyi Vilma*, a m. kir. Operaház tagjai, továbbá *Hegyi Emánuel* zongoraművész és *Országh Tivadar* hegedűművész.

Az idei évadban *Kárpáti Sándor*: »*Feltámadás*« c. szimfonikus költeménye, *Kenessey Jenő*: »*Masirozás*« c. zenei képe, továbbá *Harmath Arthur*, *Kacsóh—Zsaskovszky* és *Vásárhelyi Zoltán* egy-egy gyermekkarrá írt műve, mint »első előadás« kerültek bemutatásra. Számos olyan mű szerepelt műsorunkon, amelyek Budapesten először voltak hallhatók. Ezek közül kiemeljük: *Casella*: *La Giara*, *Debussy*: *L'après-midi d'un Faune*, *Recli*: *Voci delle foreste* c. művét. Ezenkívül a Népművelési Bizottság számos dalt és áriát hangszereltetett *Vaszy Viktorral* nagy zenekarra.

Helyszíke miatt ez alkalommal el kell tekintenünk hangversenyműsoraink részletesebb ismertetésétől és mindazoknak a művészeknek névszerint való felsorolásától, akik értékes művészetükkal hangversenyeink színvonalát önzetlenül emelték, továbbá ama fiatalabb művészgárda felsorolásától is, akik közreműködésükkel művészi jövőjüket alapozták meg. Minderről az alábbi kimutatás ad kimerítő tájékoztatást.

SZIMFÓNIÁK:

- BEETHOVEN: VII. (A-dur) szimfónia.
 — VIII. (F-dur) szimfónia.
 CSAJKOVSKY: V. (e-moll) szimfónia.
 HAYDN: G-dur (oxfordi) szimfónia.
 — B-dur szimfónia. (Adagio és Finale).
 — Búcsú-szimfónia.
 MENDELSSOHN: III. (Skót) szimfónia.
 PERÉNYI: II. (G-dur) szimfónia.
 VOLKMANN: I. (d-moll) szimfónia.

SZIMFONIKUS KÖLTEMÉNYEK:

- KÁRPÁTI SÁNDOR: Feltámadás. (Bemutató előadás).
 LISZT FERENC: Les Preludes.
 — Hungaria.
 — Tasso. Lamento e Triumfo.
 STRAUSS RICHARD: Don Juan.

SZVITEK:

- BUTTYKAY ÁKOS: Magyar szvit.
 CASELLA A.: La Gira (A nagy korszó). Budapest először.
 CHARPENTIER G.: Impressions d'Italie.
 DOHNÁNYI ERNŐ: Rurallia hungarica.

RAPSZÓDIA:

- BRAHMS: Rapszódia. (Pethő Imréné, Egyetem előadás).

KISEBB ZENEKARI MŰVEK:

- CSAJKOVSKY: Capriccio Italien.
 DEBUSSY: L'après-midi d'un Faune. (Budapest először).
 DELIBES: Naisa-Intermezzo.
 HUBAY JENŐ: Balletzene az »Álarc« című operából.
 KENESSEY JENŐ: Masirozás (Zenekép, Bemutató előadás).
 LIADOV: Kikimora.
 — Elvarázsolt tó.
 MÁRKUS LILY: Koboldok. (Scherzo. Nagyzenekarra először).
 MOSONYI MIHÁLY: Gyászhangok Széchenyi halálára.
 OFFENBACH: Barcarola.
 RADÓ ALADÁR: Falu végén kurta kocsmá.
 RECLI GIULIA: Voci della foresta. (Budapest először).
 SIKLÓS ALBERT: Korárelőjáték, fantázia és fuga.
 ZÁDOR JENŐ: Kamarakonzert zongorával. (Gergely László).

NYITÁNYOK:

- BERLIOZ: Római karnevál. Nyitány.
 BEETHOVEN: Egmont-nyitány.
 — Házavató-nyitány.
 — István király-nyitány.
 CSAJKOVSKY: 1812. ünnepi nyitány.
 GAJÁRY ISTVÁN: Argyrus-nyitány.
 GOLDMARK KÁROLY: Sakuntala-nyitány.
 MOZART: Don Juan.
 — Figaro házassága.
 — A szinigazgató.
 — Szóktetés a szerályból.
 — Varázsfuvola.

- NICOLAI: Windsori víg nők.
 ROSSINI: Seviliai borbély.
 — Tell Vilmos.
 SCHUMANN: Manfred.
 SIKLÓS ALBERT: Báthory Erzsébet.
 — Vigjáték-nyitány.
 STRAUSS JÁNOS: Denevér-nyitány.
 THOMAS: Mignon-nyitány.
 VASZY VIKTOR: Vigjáték-nyitány.
 WAGNER: Tannhäuser.
 WEBER: Bűvös vadász. (2)
 — Oberon. (2)

ZONGORAVERSENYEK:

- CHOPIN: E-moll zongoraverseny. Herz Lily.
 CSAJKOVSKY: B-moll zongoraverseny. Damokos László.
 LISZT FERENC: A-dur zongoraverseny. M. Hir Sári.
 — Esz-dur zongoraverseny. Dohnányi Ernő dr.
 RACHMANINOFF: E-moll zongoraverseny. Keleti Lily.
 SCHUMANN: A-moll zongoraverseny. Vincze-Krausz Ilonka.
 WEBER: F-moll zongoraverseny. Hegy Emánuel.

HEGEDÜVERSENYEK:

- BEETHOVEN: D-dur hegedűverseny. Molnár Alice.
 BRAHMS: Hegedűverseny. Dullien Klára.
 CORELLI: La folia. B. Szabó Margit.
 CSAJKOVSKY: D-dur hegedűverseny. Gál Marcell.
 DOHNÁNYI ERNŐ: D-moll hegedűverseny. Véghe Sándor.
 GOLDMARK KÁROLY: A-moll hegedűverseny. Kálmán Mária.
 HAYDN: G-dur hegedűverseny. Ország Tivadar.
 HUBAY JENŐ: Csárdajelenet. Hullámzó Balaton. Zsurka Péter.
 — Mazurka. Zsurka Péter.
 JOACHIM JÓZSEF: D-moll versenymű magyar stíben. Koromzay Dénes.
 LALO: Symphonie Espagnole. Zippervosky Fülöpke.
 MENDELSSOHN: E-moll hegedűverseny. Felvinczi Takács Alice.
 PAGANINI: D-dur hegedűverseny. Szentgyörgyi László.
 SAINT-SAËNS: A-moll hegedűverseny. Fehér Ilonka.

GORDONKAVERSENYEK:

- DOHNÁNYI ERNŐ: D-dur gordonkaverseny. Vincze László.
 HAYDN: D-dur gordonkaverseny. Dr. Sebestyén Sándor.
 POPPER DÁVID: E-moll gordonkaverseny. Palotai Vilmos.

KETTŐS VERSENY:

- BRAHMS: Kettősverseny hegedűre és gordonkára. Banda Márton és dr. Sebestyén Sándor.

ORATÓRIUMOK:

- BACH J. S.: János passio. Budapesti Hangversenyzenekar, Palestrina Kórus, Báthory Anna, Elek Szidónia, Lauris Lajos és dr. Győri Pál.

BERETVÁS HUGÓ: Részletek Assisi Szent Ferenc-oratóriumból. Dullien Ella és dr. Faragó Ferenc.

LISZT FERENC: Szent Erzsébet legendája. Szabó Lujza, Némethy Ella, Maleczky Oszkár, Csóka Béla és az Egyetemi Énekkarok, Palestrina Kórus.

OPERÁK:

MASCAGNI: Parasztecsület (részletek). Bertók Ferike, Budai Mária, Kiss Erzs, Pál Jenő és Vinkovich László.

OFFENBACH: Eljegyzés lámpafénynél. Bertók Ferike, Elek Szidi, Darvas Ibolya, Somló József.

WEBER: Bűvös vadász (részletek). Imre Vince, Kovács Ilonka, Lakner Ilona, Ligei Dezső és az Egyetemi Énekkarok.

ÁRIÁK, DALOK:

NŐI ÉNEK:

BACH: Ich hatte viel Bekümmerniss. 21. Cantate. S. Gervay Erzs.

BEETHOVEN: Ah! Perfido. Báthy Anna. — Mailled. Tihanyi Vilma. (Zenekarral először).

BIZET: Carmen. Micéla áriája. Diósy Edith, dr. Eyssen Tiborné.

CSAJKÓVSZKY: Nur wer die Sehnsucht kennt. Pethő Imréné. (Zenekarral először.)

DELL'ACQUA: Villanella. Bartók Ferike. GLUCK: Orpheus-ária. Váry Klára.

GOLDMARK K.: Sába királynője. Kerti jelenet. Némethy Ella.

GOUNOD: Faust. Ékszerária. Tihanyi Vilma.

HALEVY: Zsidónő. Románc. S. Szathmáry Margit.

HAYDN: Ária a »Teremtés« c. oratóriumból. Báthy Anna.

— Ária az »Évszakok« c. oratóriumból. Báthy Anna.

— Was sehen denn die Leute. Báthy Anna.

— Mein Schatz, das ist ein freier Schütz. Báthy Anna.

— Im Schummern da kam einst zu dier. Báthy Anna.

HÄNDEL: Largetto. Diósy Edith.

— Allegro ária (Erwach!) a »Messiás«-ból. Diósy Edith.

LAVOTTA: Valahol messze. Dr. Eyssen Tiborné.

— Honnan jön a fény. Sebők Stefi.

LISZT FERENC: Ha álomom mély. Dr. Eyssen Tiborné.

MOZART: Szóktetés a szerályból. Constanza áriája. Goda Gizella.

— Titus. Ária. Budai Mária.

— Varázsfuvola. Éj királynője. Maróthy (Sefcsik) Magda, K. Saskó Hilda.

OFFENBACH: Barcarola. Babadal. K. Saskó Hilda.

PROCH: Variációk. Miklóssy Irén.

PUCCINI: Pillangókisasszony. Ária. Pálffy Mária.

— Tosca imája. Némethy Ella.

ROSSINI: Semiramis ária. Maróthy (Sefcsik) Magda.

— Sevillai borbély. Rosina áriája. K. Saskó Hilda. Goda Gizella.

SAINT-SAENS: Sámson és Delila-ária. Váry Klára.

SCHUBERT: Aller Seelen (Litanei). S. Gervay Erzs.

— Ave Maria. S. Gervay Erzs.

— Erlikönig. Pethő Imréné.

SCHUMANN: Liebeslied. Tihanyi Vilma. (Zenekarral először.)

— Suleika. Tihanyi Vilma. (Zenekarral először.)

STRAUSS JÁNOS: Denevér. Adél áriája K. Saskó Hilda.

STRAUSS RICHARD: Ariadne Naxos szigetén. Bravur-ária. Berger Edit.

SZABADOS BÉLA: Pillangó keringő. Sebők Stefi.

THOMAS: Hamlet. Ophelia áriája. Miklóssy Irén.

VAIKÓ ISTVÁN: Cseresznye virágnép. Pálffy Mária. (Budapesti először.)

VERDI: Aida. Nilusparti ária. Déry Margit.

— Aida. Térj vissza győztesen. S. Szathmáry Margit.

— Rigoletto. Gilda áriája. Bertók Ferike.

— Trubadour. Azucena áriája. Budai Mária.

WAGNER: Bolygó hollandi. Senta ballada. Báthy Anna.

WEBER: Bűvös vadász. Agátha áriája. Déry Margit.

— Oberon. Óceán-ária. Szegfi Edit.

FÉRFIÉNEK:

BIZET: Carmen. Virág-ária. Vági (Weinek) Ödön.

— Carmen. Escamillo áriája. Losonczy György, Tibor Zoltán.

CLEMENT KÁROLY: Trilby. Billy áriája. Lószy Hugó.

GOUNOD: Faust. Cavatina. Vági (Weinek) Ödön.

— Faust. Szerenád. Losonczy György.

— Faust. Valentin imája. Dr. Faragó Ferenc.

HALEVY: Zsidónő. Brogni áriája. Székely Mihály.

LEONCAVALLO: Bajazzok, Prológ. Dr. Erdöss Árpád.

MOZART: Don Juan. Bortal. Kővágó Lajos.

— Don Juan. Leporello áriája. Ligei Dezső.

— Figaro házassága. Almaviva ária. Tibor Zoltán.

— Figaro házassága. Figaro áriája. Kővágó Lajos.

ROSSINI: Sevillai borbély. Basilio áriája. Székely Mihály.

— Sevillai borbély. Figaro belépője. Kővágó Lajos.

THOMAS: Hamlet. Bortal. Dr. Erdöss Árpád.

VERDI: Ernani-ária. Ligei Dezső.

WAGNER: Walkür—Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

— Sigmund tavaszi dala. Lószy Hugó.

DUETTEK:

MOZART: Figaro házassága. Saskó Hilda, Kővágó Lajos.

— Varázsfuvola. Saskó Hilda, Kővágó Lajos.

PUCCINI: Pillangókisasszony. Pálffy Mária, Budai Mária.

ROSSINI: Sevillai borbély. I. duettje. Saskó Hilda, Kővágó Lajos.

SAINT-SAENS: Sámson és Delila. Némethy Ella, Losonczy György.

THOMAS: Hamlet. Maróthy (Sefcsik) Magda, Tibor Zoltán.

VERDI: Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

— Aida. Déry Margit, dr. Erdöss Árpád.

ÉNEKKAR:

BACH J. S.: Áldás, béke zengjen. Budapesti Korál-Kamara Társaság.

— Vigadozz, örvendj. Budapesti Korál-Kamara Társaság.

— Weinen, Klagen. Budapesti Korál-Kamara Társaság.

BALÁZS ÁRPÁD: Mi nem felejtünk. Hernáducai fiú és Tisza Kálmán-téri polgári iskolák egyesített énekkara.

BÁRDOS LAJOS: Kyrie elejzon. Palestrina Kórus.

— Huszárnóta. Wesselényi-utcai polgári iskola énekkara.

BODON PÁL: Elkiáltom magamat. Wesselényi-utcai polgári fiúiskola ének-kara.

— Angyom asszony kertje. Wesselényi-utcai polgári fiúiskola ének-kara.

BUXTEHUDE D.: Benned bízom Uram. Budapesti Korál-Kamara Társaság.

CALDARA A.: Karácsonyi kánon. Palestrina Kórus.

DEÁK-BÁRDOS-GYÖRGY: Dicsőség légyen. Palestrina Kórus.

DEMÉNY DEZSŐ: A szíves házigazda meg a finom vendégek. Szilágyi Erzsébet Leánylyceum ének-kara és a Hernád-utcai fiú- és a Tisza Kálmán-terti leány polgári iskola egyesített ének-kara.

— Az én bundám. Hernád-utcai polgári fiúiskola ének-kara.

— Ez a kislány. Toldy Ferenc főreál ének-kara.

— Karácsonyi ének. Palestrina Kórus.

— Offertorium a »Szegedi Misé«-ből. Szilágyi Erzsébet Leánylyceum ének-kara.

— Rétes sütsőcske. Koronaőr-utcai polgári leányiskola ének-kara.

— Sarga a liba bögye. Toldy Ferenc főreál ének-kara.

ERŐDI ERNŐ: Szülőföldem. Hernád-utcai polgári fiú- és Tisza Kálmán-terti polgári leányiskola egyesített ének-kara.

GRAFF KÁLMÁN: In dulci jubilo. Palestrina Kórus.

GUMPELTZHAIMER: Én Istenem. Goudimel ének-kara.

— Dicsérd Uradat. Goudimel ének-kara.

HANS LEO HASLER: Táncdal. Palestrina Kórus.

HARMAT ARTHUR: Kihajtottam én ludamat. Koronaőr-utcai polgári leányiskola ének-kara. (Bemutató előadás.)

HÄNDEL: Halleluja a Messiás-ból. Goudimel ének-kara.

JACOBUS GALLUS: Miatyánk. Palestrina Kórus.

KACSÓH-ZSASSKOVSKY: Iluska dala. Koronaőr-utcai polgári leányiskola ének-kara. (Bemutató előadás.)

KERÉNYI GYÖRGY: Kirje, kirje kisdedecke. Palestrina Kórus.

KERTÉSZ GYULA: A kisdéd Jézuska. Palestrina Kórus.

KODÁLY ZÁLTÁN: A süket sógor. Hernád-utcai polgári fiúiskola ének-kara.

— Gólya nóta. Szilágyi Erzsébet leánylyceum ének-kara, Wesselényi-utcai polgári fiúiskola ének-kara.

— Isten kovácsa. Koronaőr-utcai polgári leányiskola ének-kara.

KODÁLY ZOLTÁN: Lengyel László játék. Damjanich-utcai polgári fiú és Tisza Kálmán-terti polgári leányiskola egyesített ének-kara.

— Tanc nóta. Szilágyi Erzsébet leánylyceum ének-kara.

— Túrót eszik a cigány. Wesselényi-utcai polgári fiúiskola ének-kara.

— Villó. Koronaőr-utcai polgári leányiskola és Wesselényi-utcai polgári fiúiskola egyesített ének-kara.

KUHNAU: Motett. Goudimel ének-kara.

LISZT FERENC: Soldaten-Lied. Deutscher Männerchor.

MAYER HELMUND: Ébredj szívem: Toldy Ferenc főreáliskola ének-kara.

MENDELSSOHN: Laudate pueri. Szilágyi Erzsébet leánylyceum ének-kara.

— XLII. zsoltár. Goudimel ének-kara.

MONTEVERDI C.: A hajnal. Palestrina Kórus.

MOZART: Requiem. Szent István Bazilika ének-kara.

NESLER: Esti dal. Toldy Ferenc főreáliskola ének-kara.

ORLANDO DI LASSO: Jubilate Deo. Palestrina Kórus.

— A visszhang. Palestrina Kórus.

PRÆTORIUS: Egy rózsa nyílt ki szépen. Goudimel ének-kara.

RHEINBERGER: Kyrie és Sanctus az A-dúr miséből. Szilágyi Erzsébet leánylyceum ének-kara.

STEINER REZSŐ: Hullámzó Balaton. — Sajdiridom. Hernád-utcai polgári fiúiskola ének-kara.

STRAUSS JÁNOS: Polka. Toldy Ferenc főreáliskola ének-kara.

SZTOJANOVITS JENŐ: Ave maris stella. Szilágyi Erzsébet leánylyceum ének-kara.

VÁSÁRHELYI ZOLTÁN: Szedem szép rózsáját. Szilágyi Erzsébet leánylyceum ének-kara.

— Szánt a babám. Koronaőr-utcai polgári leányiskola ének-kara. (Bemutató előadás.)

WERNER HEINRICH: Heidenröslein. Deutscher Männerchor.

ZELTER KÁROLY FRIGYES: Bundeslied. Deutscher Männerchor.

ZÖLD KÁROLY: Derül, borul. Toldy Ferenc főreáliskola ének-kara.

ZSASSKOVSKY JÓZSEF: Pásztor-dal. Palestrina Kórus.

VONÓSNÉGYES:

CSAJKOVSKY: D-moll vonósnégys. Waldbauer-Kerpely vonósnégys.

MOZART: D-dúr vonósnégys. Waldbauer-Kerpely vonósnégys.

	Szerző	(magyar)	mű	(magyar)
Szimfóniák	6	2	9	2
Szimfónikus költemény	3	2	5	4
Szvit	4	2	4	2
Rapszódia	1	—	1	—
Kisebbszerekek	13	7	14	7
Nyitányok	15	5	24	5
Zongoraversenyek	6	1	7	2
Hegedűversenyek	13	4	14	5
Gordonkaversenyek	3	2	3	2
Kettős verseny	1	—	1	—
Oratóriumok	3	2	3	2
Operák	3	—	3	—
Áriák, dalok	31	6	71	7
Ének-kar	38	18	18	34
Vonósnégys	2	—	2	—
Összesen	142	52	219	72

Amint e kimutatásokból kitűnik, a főváros Népművelési Bizottsága az adott lehetőségek határain belül töle telhetően mindent elkövetett, hogy

- a) a magyar zeneszerzőknek minél több helyet biztosítson műsorai keretében ;
- b) emellett bemutassa az egyetemes zeneirodalom legszebb termékeit ;
- c) a magyar előadóművészek kiválóságai sorából minden évben újabb egyéneket nyerjen meg a mozgalom részére ;

d) alkalmat nyújtson a tehetséges fiatal előadóművészeknek és karnagyoknak a bemutatkozásra s így kitűzött céljait ez évben is hűen szolgálta.

NOVÁGH GYULA

BRUNSVIK TERÉZ

(Befejezés)

III.

Naplójegyzetek, mikben más zeneköltők nevét említi.

M. 2. 1812.

(11.) Czerny ein schöner liebenswürdiger Mann, seine Gespräche u. Tieck's Phantasie die er kennen lernte. Ein grosser Musiker.

J. 25. 22. (Febr. 1842.) Dienstag.

(40.) Den ganzen Tag in Ofen drüben im Schloss ; die glänzende Andacht für die Erzherzogin. 1000 Lichter, das schöne Mozart'sche Requiem ! Die Erzherzogin Marie klein und gross, der Erzherzog Stephan —

J. 25. 23. Mittwoch (Febr. 1842.)

(40.) Der kleine Rubinstein, ein sinniges Kind ¹⁾ — wie leicht sich die kleine Hand bewegt über die Tasten, wie viel Gefühl für sein Alter !

24. Donnerstag.

(41.) Den kleinen Anton Rubinstein gehört, 11 jähriger Virtuose, der Seele nach. Abends Sidi., Quartette. Beethoven, Spohr, Onslow Quartett, alles klassisch u. eben so vorgetragen. Das macht doch Vergnügen. Vollendet nicht läppisch, nicht gespielt die Musik, und dann wieder Rubinstein u. seine Bachische Fuge, ohne Noten, halbe Stunde lang, verstanden jeden Ton ! Oh Wunder !

J. 27. 1843—45. 26-ten Juni. Martonvásár.

Diese Tage Gäste : Klopstein und ihre Mutter und der Bischof von Raab. Viel Musik ; nämlich 4 Händige Klaviersachen, sehr schön : Onslow, Schubert und Hummel.²⁾

J. 28.

(28.) 8-ten. Liszt im Concert. Wie wehe thut es einen vorzüglichen Mann, so gut Clavier spielen zu hören ! die tiefen und so häufigen Complimente machen gegen was für ein Publikum auf den Gallerien. Überraschend sein Spiel, aber immer gleich.

(32.) 11. Mai früh M(arton)Vásár. (1846.) Die neuen Anlagen, eine neue Welt in der Wildniss. Was es lohnend ist, Saamenkörner streuen, kann man sehen. Der Gärtner, der Ordner, führte mich in Irmaliget ; so entstehen neue Namen, so cultiviert sich das Vaterland, eine Wüste vor 50 Jahren, in M(arton)V(ásár), kein Baum, kaum ein Haus auf 8000 Joch ! so hatten die Türken in der Nähe der H(au)ptstadt gehaust ! Mein Grossvater kaufte den Grund ohne Instruction, nur Heerden, Thiere, waren darauf. Eine Generation !

¹⁾ Rubinstein Anton (1829—1894), szül. Podoliában, Liszt után a legnagyobb zongoravirtuóz, aki 1842-ben Pesten hangversenyezett. A fenti feljegyzésből látszik, hogy a Brunsvik Ferenc zenekedvelő családja látta vendégül. Febr. 23. és 24-én 1842.

²⁾ Onslow Georges, francia, de angol származású zeneszerző. (1784—1852.) Különösen híres kamarazeneszerzeményei révén.

Hummel, Joh. Nep. pozsonyi születésű zongoraművész és zeneszerző. Az Eszterházy-zenekarban egy ideig Haydn utóda, majd Weimarban udvari karmester ; sokat hangversenyzett külföldön. Klopstein tábornok özvegye gyakori vendég Brunsvik Ferencéknél.

Von 12 bis 4 Uhr mit Liszt, sehr geistreich, sehr caustisch, wie man es erwarten konnte, bon genre, ein wenig roué, aber mehr gemüthlich, voll Anekdoten, die er 6—12 Jahre lang weiss, amusante, rasch, schnell. Alles ging sehr gut, nicht besser möglich. Naturschönheiten liebt er nicht; die gewöhnlichen kl(einen) Freuden der colleges. 3 mal gespielt himmlisch Beethoven op. 106. Cardinalprapras dedizierte grosse S(onate) u. 4 händig mit Sidy, sie auf die Probe (Victoria u. Wellington): entsetzlich schwer, hat sich gut gehalten. Alles, was er geworden, wäre er gross. Voll Witz u. Schlag auf Schlag. Das Tellurium war ganz unverstanden — es ist nicht kontrolliert — man muss an Arago schreiben, an Humboldt, er trug sich dazu an. Nádasdy Julie hat recht: Was V. Sódv sagt, es ist eine Prophezeiung. Die nächste Generation wird es ausarbeiten u. die dritte erst geniessen. Liszt schien recht zufrieden, wollte nicht fort. Ich hab, schon den Credit d'être en retard u. das ist gut, bequem, niemand nimmt's mehr übel. Den Geysa beredete er, seinen componierten »magyara« zu spielen. Jouez donc, si c'est mal cela ne durera pas longtemps. Besides Sidy hat Marie und ich ihm Interesse eingeflösst, jedes auf ganz verschiedene Weise, comme de raison. Eine Landparthie, das ist viel für mich! toilette machte er im Gebüsch gleich vom Wagen aus, sein valet de chambre u. sein Secretär begleiteten ihn. Man war äusserst aimable u. ungezwungen.

(33.) 15. Mai. Liszt auf dem Dampfsboot Johann. Sidy Franz, u. Marie u. Geysa gute Gesellschaft. Mme Richter seelisch half mir in der Nacht die sehr unangenehm war, Pepi krank. Atkinson Bogovic, der Bruder der Lukinacz. Table d'hôte mit 16 Personen um 4 Uhr. Honderü etc. in's Liszt Cabine vorgelesen Michelet u. Commentar darüber, jeden Wortes, Zeile, Satzes. So freundlich u. gutmüthig ist Liszt, wie ein König gesinnt. 3000 fl. vertheilt er an Arme in Pesth, es ist ihm gar nichts geblieben. Beloni ein lieber Mensch. Liszt war sehr heiter. Cataplasme Sacrifice köstlich! de pensées élastiques. Im concert vom 13-ten színházba(n) übertraff er sich selbst, den Robert, das Búcsú, den Rákóczy, die Orgie von Rossini, délicios. Das Dampfschiff wartete auf mich denn es brach etwas u. wir kamen um $\frac{1}{4}$ nach 7 in der allerletzten Secunde. Ich schlief ohne Platz, (24 Frauen in der Cabine) noch köstlich 6 Stunden. Nouvelles impressions a 6 heures du matin. Joseph Ürményi, seine beiden Töchter Claudine u. Agathe u. eine Französin stiegen in Gönyü aus. Liszt aimable mit ihnen. Schlechtes Wetter, Regen, Sturm, Kälte, auch heute nachdem die erste Frühstunde, schön war.) Liszt les matinées pour lui; er ist traurig über sein Geschäft einem Publikum gefallen zu müssen! nicht von Dauer! — schreibt Oper — das Libretto schon 3 Jahre: wenn es ausgepfiffen wird, so geht er nach Amerika. Er findet es sonderbar von dort wider zurückzu kommen nach Europa — Niky Kiss forderte ihn auf auch für politische Gegenstände fortan zu leben, grosser Geist mehr.

J. 28. 15-ten.

(79.) Franz Liszts Biographie von Schelling 54 Stuttgart 44 ist die sonderbarste Zusammenstellung u. doch interessant, aber eine schwülstige, sarkastische Sprache,

*) Midón Lisztre vonatkozóan eddig nem ismert adatot közlünk, egyúttal igyekeztünk ezt az adatot az ismertekkel egybehangzásba hozni. Somssich Andor Liszt életrajzában a szoros kronológia nem egészen domborodik ki, azért tehát a Honderü és az Ungar idevonatkozó számainak vettük tekintetbe: Érkezését Somssich ápril 28-ára teszi egy szerdai napra. Ezzel szemben az Ungar ezt jelenti: Dienstag den 5. Mai. (Tehát máj. 1. péntek és ápril 28. kedden lett volna.) Bei Gelegenheit der Serenade am 29. dargebracht. Liszt tehát ápr. 29-én érkezett, csakugyan egy szerdai napon. Első hangversenyét pedig ápril 30-án adta. Honderü: Tavasz hó 28. Heti szemle. Liszt első hangversenyét holnapután adandja délen a redoute teremben, tehát ápril 30-án. Továbbá: Honderü: Tavasz utó 3. Heti szemle: Mult csütörtöki hangversenye (azaz ápril 30.). A következő napokra így alakul Liszt programja: Honderü: Heti szemle. Tavasz utó 3. (tehát egy vasárnap). Mult pénteken (tehát május 1-én Karolyiné ánnepé a Szép Juhászénál) Liszt nem volt jelen. Másnap szombaton Liszt a Lánchidat látogatta és este báró Orczy—Wenckheim-estélyen vett részt, azaz máj. 2-án. Ilyenformán a máj. 1. szabad volt és így nincs semmi nehézség arra nézve, hogy Liszt Brunsvik Ferencéknél lett volna akár egy ebédnél, akár egy vacsorán, amelyen Br. Teréz is részt vett. Nehezebb a helyzet Br. Teréz 8-iki feljegyzésnek vizsgálásában. Ő azt írja am 8. Liszt im Concert, holott erre vonatkozólag nincs ellenmondás a nevezett forrásokban, hogy Liszt csak máj. 6. és máj. 8. adott hangversenyt a Nemzeti Színházban és így Br. Teréznek elég gyakori dátumtévedést tehetünk fel. Ami már most a Martonvásárra tett kirándulást illeti, nincs nehézség, hogy Liszt e kirándulását még zsofolt programjába beillesztessük. Vasárnap, máj. 10-én délen tartotta hangversenyét a Nőegylet javára. Ezt úgy a Honderü, mint az Ungar pontosan kimondja. Honderü, Heti szemle, Tavasz utó 12.: A nagy művész a lefolyt heten a multkor említetteten kívül 3 hangversenyt adott, mind jótékony célra. Szerdán 6. a conservatorium, szombaton 9. a polgárhad. nyugd., vasárnap a nőegylet javára. A két első a Nemzeti Színházban, a 3-ikat a redouteban délen. Mult pénteken Schodelénál, (tehát 8-án), holnap (tehát 13-án) utolsó hangv. Tegnap (tehát 11-én) búcsuestély a Városerdőben. Ez a bemutatott vázlat, számbavéve a Br. Teréz feljegyzéseiben mondottakat, »12—4«-ig és azt »'ai le crédit d'être en retard« teljesen valószínűvé teszi, hogy Liszt Ferenc elmelehetett Br.-ékhöz, hiszen Martonvásár csak 30 kilométerre van Pesttől. A Honderüben adott leírás is a nyugvó nap bearányozó sugárairol szól, ami meglehetősen késői időre vall, mert hiszen májusban a nap már későn nyugszik, s így feltehető, hogy Liszt — der nicht fort wollte — későn bár, de el tudott érkezni a búcsuestélyre.

eigentlich ein barbarischer Periodenbau, kaum durchzukommen. Einige schöne bemerkungen z. Die Psyche wie die Physis erkennen ein Gesetz an, das wir Rhythmus nennen u. das die Axe ist, um welche sich alle Geschichte dreht.

J. 31. 1852—53. 4. septó 52.57.

Dem Liszt gab man in Ungarn einen Säbel für sein geniales Spiel In London gaben die Damen dem Székely⁴⁾ eine schön gebundene Bibel in Goldschnitt. Schwert u. Bibel charakterisieren die Nationen mehr als die Zeit.

⁴⁾ Székely Imre zongoraművész és zeneszerző (1823—1887). Már gyermekkorában bemutatkozott a Nemzeti Kaszinó hangászati mulatságain (1836), a 40-es évek elején a Teleki-család zenetanára volt Győrön. 1846-ban Erdélybe utazott és onnan külföldre ment, Párisba és Londonba, hol hosszabb ideig tartózkodott. Visszatérve Pestre, pedagógiai munkásságot fejtett ki, s a Nemzeti Zenede zongorakiművelési osztályának nagyrabecsült tanára volt.

CZEKE MARIANNE DR.

SZÍNHÁZI HÍREK

....

A londoni Covent Garden színház, hirdetett takarékoskodása ellenére, német évadot fog tartani május 9-étől június 3-áig, mégpedig Wagner-ciklust. A Bolygó Hollandi, Tannhäuser, a Nürnbergi Mesterdalnokok, a Nibelung-trilogia és Tristan és Isolde kerülnek színre, angol és német művészek közreműködésével; többek közt Lotte Lehmann, Frieda Leider, Maria Olszewska, Herbert Janssen, Lauritz, Melchior, a nagyváradi születésű Friedrich Schorr lépnek fel, Thomas Beecham és a berlini Albert Heger karnaggyal élükön.

A newyorki Metropolitan Opera hír szerint 550.000 dollár deficitell küzd s legközelebb beszünteti működését.

Eugen d'Albert, a mult hónapban elhunyt francia nevű, angolszágai születésű német zongoraművész olasz földre kívánt temetkezni: A Lugano melletti Morcote falucskában. Nagyszámú családja teljesítette a nagy művész óhaját. D'Albert egyébiránt elkészült utolsó operájával; a »Mister Wu« című darabnak csak hangszerelése nincs befejezve, de kegyeletes kéz ezzel máris foglalkozik, hogy a mű a jövő évadban elindulhasson — világgörülű útjára.

Mascagni első sikere egy daljáték volt: »In Filando« (a fonóban). 1881 február 9-én szülővárosában, Livornóban. Ebből utóbb egész operát írt, hősnőjéről »Pinotta« címmel; partitúráját, mint fiatal albérló, lakásadójánál hagyta zálogban. Viszontagságai között megfelekezett róla, míg tavaly a mű valahogyan előkerült; Mascagni boldogan állapította meg, hogy előadható, semmit sem kell rajta változtatni. Persze nem a milanoi Scala mértéke szerint... Most elő is adták San Remo Casino-színházában. Közönségének nagyon tetszett — a »nagy sajtó« azonban alig ír róla.

Drezda operája és közönsége a legelőkelőbbek egyike, értjük művészet, ízlés, meg színvonal tekintetében; csodáltnivaló tehát, hogy egykori nagy karmesterük, Ernst v. Schuch, nem tudott megkedveltetni ott két Verdi-operát: »Don Carlos«-t, majd »Otello«-t. A mostani kitűnő karnagynak, Fritz Buschnak mind a kettőt sikerült diadalra vinnie, nemrég az »Otello«-t, most pedig a Schiller szomorújátékából írt »Don Carlos«-t; a német közönség jól ismeri klasszikusát s ezért a szöveget gyengéllette (nincs »A végzet hatalma« módjára átdolgozva), de a partitúra gazdagsága, zseniális intuícója, monumentális stílje ellenállhatatlan s többször hallva, újabb szépségekkel teljes. Kitűnő előadásban, kettős szereposztásban érvényesült; a régi Népopéránkból ismert Pläschke volt a sötétlelkű Filöp Károly, nejét a szépénekü Ursuleac asszony után a még különb, mert ábrázoló művészetével is kiváló Bokor Margit adta; Posa márkit Burg, majd meggyőzőbben Schöffler énekelte; a címszeretben Tina Pattiera nem volt egyenletes; annál megragadóbb volt Eboli hercegnő szerepében a színház legnagyobb művésznője: Marta Fuchs — aki a napokban rég nem látott ideális Kundry is volt a »Parsifal«-ban.

A zoppoti erdei (nyílt) színház az idei nyárra Lohengrin«-t és »A hegyek alján«-t tűzte műsorára.

Salzburg nyári ünnepi játékain a bécsi opera fog uralkodni: Leo Wallerstein rendezésével, Clemens Krauss dirigálja Richard Strauss »Frau ohne Schatten« és »Rosenkavalier« operáin kívül a »Cosi fan tutte«-t és a »Figaros Hochzeit«-et; maga Strauss a »Fidelio«-t. Hans Tietjens berlini intendáns először fog szerepelni Salzburgban: »Oberon«-t átdolgozza és rendezi. Karnagya Bruno Walter lesz. Karl Heinz Martin rendezi a »Zauberflöte« és »Orpheus und Eurydike«-nek előadásait; ezeken a drezdai Fritz Busch dirigál.

HANGVERSENYHÍREK

....

Alfredo Casella új zenekari szvitje: »Puppazzetti« (torz rajzok) a bécsi filharmóniai hangversenyen nagy sikert aratott. Az ötletes, fényesen hangszerelt mű minden francia befolyás mellett is olasz jellegű. *Clemens Krauss* dirigálta.

Gottfried Müller: ezt a nevet úgy lát-szik, meg kell jegyeznünk. Viselője még-csak 17 éves, serdülő ifjú, de a drezdai opera nagy zeneigazgatója, *Fritz Busch* máris kitűzte színházában a fiatal zene-szerzőnek egy művét: a »90. zsoltár«-t; az énekkari szolamokat a tanítói ének-egyesület, a zenekariakat a filharmónia szolgáltatta.

Haydn születésének 200. évfordulóját a nagy zeneköltő hazája, Ausztria, méltón ünnepelte meg. Kormány és városok, zenei intézetek és testületek kitettek magukért. Bécs város kiállítást rendezett történelmi múzeumában, amelyet ez alkalomra a nemzeti könyvtár és a zene-kereskedők egyesülete is számos Haydn-emlékkel gazdagított: a mester cem-balója, zeneműtára, műveinek partitúrái, végrendelete az egész kort meglevenítik. Az osztrák köztársaság kétschillinges pénzét veretett nagy születésének kép-másával. A Schubert-Bund nyitotta meg Bécsben az ünneplések sorát: a Maria-hilf-külváros templomában, — amely előtt áll Haydn szobra, — előadta az ünnepelt zeneköltőnek »Die sieben Worte am Kreuze« című fenséges, áhitatos kántáté-ját, mindegyik szakasza előtt *dr. Piffl* bíbornok-érek, a katonatisztból lett pap mondott bevezető magyarázatot. Más-nap, március 31-én, a Konzerthausban, meghívott előkelőségek hallgatták a *Sing-verein* és a *Singakademie* áhitatos bevezető karénekét *Clemens Krauss* dirigálásával, majd a köztársasági elnök szónoklatát (Haydn születése óta mennyire meg-változott Európa képe, de az ő művészete ma is »lebenswarm, heiter und klar, wie am ersten Tage«); a közoktatásügyi miniszter beszéde után a filharmónikusok vonósai eljátszották a néphimnusz, Haydn egyik dicsőségét. — Rohrau falucskában az elnök Haydn szülőházán emléktáblát leplezett le, *Piffl* bíboros miséje után a zeneköltő szobránál az állam koszorúját tették le. — Vasárnap, április 3-án Kismartonban (ahol az Esterházy-hercegeket 30 évig gyönyörköd-tette Haydn), a kisebbik templomban elférő meghívott vendégereg előtt a bécsi opera énekkara a Nelson-tengernagy tiszteletére írt Haydn-misést adta elő,

Louis *Ditz* bécsi orgonaművész kíséreté-vel. Délután a nagyobb, Szent Márton-templomban fényes hangverseny volt, a nagy zeneköltő műveiből.

A Goethe- és Haydn-év többi ünnepéltjei.

Friedrich Kuhlau (szül. 1786 szeptember 11-én, meghalt 1832 március 11-én) először ismertette meg a kontinensen az északibb népek (dán stb.) zenéjét. Kamarazeneművei tartják fenn nevét. — **Muzio Clementi** (született 1752-ben, más forrás szerint már 1746-ban; meg-halt 1832 március 10-én): főleg Beetho-venre is hatott szonátái és zongora-iskolájának felsőbb tanfolyama, a *Gradus ad Parnassum*, teszik nevét maradan-dóvá. — 75 éves lett *Hans Bülow* özvegye, leánynevén *Marie Schanzer*, egykor a meiningeni udvari színház drámai mű-vésznöje; nagy férjének méltó emléket állított azzal, hogy írói műveit és leveleit nyolc kötetben kiadta, Berlinben él s mostanában a szűkölködő zenészek javára lakásán hetenként magasszínvonalú hang-versenyt rendez. — 70 éves lett a »Romeo és Júlia falun« című opera és sok más nagyszabású zenemű költője, *Frederick Delius*; megvakultan Franciaországban él; *Wilhelm Kienzl*-nek pedig, a »Don Quichotte«, »A bibliás ember« stb. operák szerzőjének 75. születésnapját a múlt hónapban Bécsben fényesen ünnepelték meg. — Hatvan éves lett az opera-házunkban is látott »Psyche« tánc-költemény érdemes zeneszerzője, *Paul Juon*. Orosz születésű, de 1897 óta Berlinben él: az állami zenei főiskola tanára.

VEGYES HÍREK

....

Rankl németországi énekkarnagy egy berlini estilapban írta meg, hogy a hangverseny nem arra való, hogy élvezetet nyújtson, hanem, hogy — forradalmak eszméjét és hangulatát terjessze! Rankl ismert kommunista s egy elv-társa neki ajánlott néhány egyenesen lázító szövegű karéneket, amelyeket nem átalot egy bécsi kiadócég közrebocsátani, a bécsi »Universal-Edition«. Ez a vállalat a haladás jelszavával indult útnak mint egy 30 éve s amellett, hogy *Breitkopf*-, *Litolff*-, *Peters*- stb. sorozatokkal verse-nyezve a klasszikusokat terjesztette, kiadta *Bruckner* és *Mahler* szimfóniáit, *Richard Strauss* kisebb-nagyobb műveit, majd *Schönberg* és iskolája szerzemé-nyeit; de újabban, halljuk, odáig súlydott, hogy Szovjetoroszország állami kiadó-hivatalának fiókja, mételyterjesztője lett;

»munkások karénekei« ártatlan címe alatt egész sor zeneileg értéktelen, szöveg-dolában költőietlen, vezércikkizű, demagógirányú énekszámokat hoz forgalomba.

Richard Specht meghalt. Jeles zenei író volt; tartalmaz és szellemes könyveket írt Johann és Richard Straussról, Brahmsról — akiknek barátja is volt — s Beethovenről. Egy időben a »Der Merker« című irodalmi és művészeti érdekű folyóiratot szerkesztette és napilapok zenekritikusa volt. 62 évet élt.

Ehnn Berta meghalt. Pesten született, de egyetlen, késői vendégszereplésen kívül, öt éves kora után többé nem volt köze hozzánk; a híres bécsi konzervatóriumon tanult énekelni, majd Andriessen asszonytól; 19 éves korában (1864-ben) szép szopránja és hamvas szökecsége Händel »Belsassar« című oratóriumában feltűnést keltett s egymásután szerzőtették Linz, Graz, Nürnberg színházai; persze, mint kezdőt, csak mellékszerepekre; de mikor az »Afrikai nő« címszereplője megbetegedett, Ehnn Berta »beugrott« helyére s olyan sikert aratott, hogy a »Faust«-ban számára kiosztott Siebel helyett Gretchen szerepét kapta és megmaradt primadonnának. Nürnbergből Stuttgartba került a fiatal énekesnő, majd Párisba ment pár hónapra Pauline Viardot-Garciához; a világhírű mesternő aztán olyan szép »mezza voce«-t fejlesztett ki, hogy Ehnn Berta éppen erről lett híressé. 1867 nyarán a bécsi operánál vendégszerepelt s aztán itt a legfényesebb művészek egyenrangú társnője gyanánt 1885-ig tündökölt. Dicsőségének teljében, mint Sand kapitány neje vonult vissza Neulengbach közelébe, Aschberg nevű birtokára, ahol most a 86 éves matróna befejezte életét. Ő kreálta Bécsben »Az afrikai nő«, »Romeo és Julia«, »Carmen« és Liszt »Szt. Erzsébet legendája« címszerepét; főbb szerepei még: Cherubin, Elsa Senta, Erzsébet, Éva, Sieglinde. — Leánya: Berta Held-Sand hangversenyénekesnő.

Idegen művészek kitiltása a legújabb divat: Angol-, Dán-, Finn-, Lett- és Svédország állítottak határozatát a más-nemzetbeli zenészek elé. A berlini Deutscher Musikverband most szemük elé állítja, hogy a sokkal rosszabb anyagi viszonyok közt tengődő Németország mennyivel nagylelkűbb: nem tiltja ki határai közül az ott működő 2000 külföldi zenészt, pedig ezidőszent 40.000 német zenész van munka nélkül.

Günther Ramin, a lipcsei zeneakadémia orgonatanára elnyerte a berlini zenei főiskola ugyane tanszékét.

KÓTÁK—KÖNYVEK

....

A Fővárosi Könyvtár a néhány év előt közzétett kítúnó Beethoven- és Schubert bibliográfiái után most, a Haydn-bicentenárium alkalmával, a Haydn-irodalom rendszeres összegyűjtésével lepte me a muzsikos világot. A kítúnóan meg szerkesztett, ízléses füzet előbb az össze Haydn-életrajzokat sorolja fel, majd bécsi mester életének egyes periódusai tárgyaló hírlapi cikkeket, röpiratokat népszerű ismertetőket összegezi; közl továbbá Haydn levelezését, végül szemléltető csoportosításban mindazt a sok-sok ismertetést, bírálatot, esztétikai méltatást, amit hangszeres és vokális kompozícióiról írtak össze. Kár, hogy ennel az értékes és gazdag anyagnak gyűjtésé már február második felében zárták le minthogy március 31-én, Haydn születés napján jelentették meg; így az 1932-e Haydn-év tekintélyes irodalma teljese kizorult belőle. A 78 oldalas könyv szerkesztésének sikerében *Enyvvári Jen* igazgató és *Koch Lajos* könyvtári felügyelő méltán osztozkodhatnak.

Magyar református kántorkönyv a cím: annak a 124 oldalas, vaskos könyvnek melyet a Magyar Református Énekvezérek Egyesülete adott ki *Hodossy Béla* tanítóképzőintézeti igazgató szerkesztésében. Régi óhaja teljesült ezzel a magyar református társadalomnak, mert e sol jószándékkal és lelkesedéssel létrehozott mű végre egységet teremt az isten tisztelet ének-zenei részében, kiküszöböl onnan minden dilettáns modorosságot és áttekintő tájékoztatót nyújt az isten tiszteleteknél felhasznált zsoltárok és dicséretes sorában. Örömdetes, hogy a szerkesztőbizottság, mely a legkitűnőbb református zenészekkel végeztette el harmonizálás nehéz munkáját, a sokféle stílus és értékű dolgozatot céltudatos munkával közös nevezőre tudta hozni. Legsikerültebbek *Szabados Béla* és *Sikló Albert* főiskolai tanárok, továbbá *Arok háty Béla*, *Hidvégi Gábor*, *Hodossy Béla*, *Istók László*, *Makláry Lajos* és *Sarud Ottó* feldolgozásai; az egyéni ambíció sokszor túlfutott elő- és utójátékokat valamint egy-két jelentéktelen szépség hibát talán egy újabb kiadás lesz hivatva a jövőben korrigálni. Igen praktiku a vidéki kántorság számára írt tartalma bevezető is. *Hodossy Béla* lelkes és önzetlen munkájának szép termését a legnagyobb örömmel üdvözljük.

300182

12

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség : Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon : József 322—67

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Szép-u. 5, lélemelet 2.
Telefon : Automata 845—29.

Budapest
XIII. évfolyam, 15. szám
1932 július 1

TARTALOM

+

Isoz Kálmán dr.: Egressi Béni. — Antos Kálmán: A szegedi fogadalmi templom karorgonája. — Pasticcio. — Hangversenykrónika. — Színházi hírek. — Hangversenyhírek. — Vegyes hírek. — Pályázat.

EGRESSI BÉNI

A mult század közepén zenei életünk egy szeretetreméltó fiatal ember magyar dalaira lett figyelmes, amely dalok újszerűségükkel, szívhez szóló műveltséggel váltak ki. Szerzőjük *Egressi Béni*, a Nemzeti Színház dalszínésze volt. Öccse *Egressi Gábornak*, a nagy drámai művésznek s mind ketten fia *Egressi Galambos Pál* református lelkésznek, ki széphangú szónok és muzsikát szerető, több hangszeren játszó ember volt. A fiúk két idősebbjére — hiszen hatan voltak gyerekek — összes apai örökségül, kire a szónoki beszéd, kire a muzsika szeretete maradt. *Egressi Béni* korán jutott árvaságra s mint konviktusi diák végezte tanulmányait Patakon. Zenét rendszeresen nem tanulhatott, mert a szülői házban is, annak csak elemeivel ismerkedhetett meg, s lényegében naturalista maradt, ki füle után indult és emlékezetére támaszkodott. Úgy vélem, hogy túloz aki azt állítja, hogy pályája kezdetén még a kótát sem ismerte, hiszen diák korában a többszólamú kántusban kellett énekelnie. Bizonyos, hogy önképzésben nagy szorgalmat fejtett ki s hogy utólag még sokat tanult, de hogy zeneelméleti ismeretei nem voltak mélyen szántók, az is igaz. Iskolái végeztével két évig tanítóskodott, de amikor 1834-ben vagy 1835-ben bátyját, ki ezidőtájt már a színi pályán működött, meglátogatta, kitörtek Béniből romantikus lelkének művészi hajlamai és ott maradt a társulatnál. A régi időkben mindenki pályáját a közlegénységen kezdette s úgy vitte feljebb, amikor is kitudódott, hogy vajjon a szerencse istenasszonya a közlegény borjújába rejtette-e a marsallbotot vagy sem? *Egressi Béni*vel szemben *Fortuna* asszony nem volt túlságosan bőkezű, a marsallbotról, némi jószerencséről és erős fizikumról teljesen megfeledkezett s e helyett szép hangot, dalolásra termett romantikus lelkületet, sok jó igyekezetet, szeretetreméltóságot és bohém kedélyt rakott tarsolyába, gondolván: magyar ember megél a jég hátán is, ám lássuk, hogy lát Béni dolgaéhoz a pusztaságban...!

A magyar színjátszó társaságok már közel negyven éve a pusztaságban vándorló szolgálói voltak a magyar nyelvnek és a nemzeti pallérozódásnak. E szintársulatok a művészi énekszó jogosultságának is hirdetői voltak... kis erővel, nagy szándékkal. Egy ily vándor szintársulatnál kezdette *Egressi Béni* színi pályáját közlegény sorban mint karénekes, ki a társulati közjó érdekében ha kellett díszletet tolt, lámpát gyújtott, színlapot írt, muzsikált, kis szerepekben kíségetett. Mindent csinált, amit a szükség kívánt, de sohasem tévesztette szem elől a legmagasabb célt: első énekesé lenni. S amikor a kassai szintársulat Budán működött *Egressi Béni* magas bariton szerepeket énekelt. Például 1835-ben a *Kiliánt* a *Bűbájos vadászból* (értse a *Freischützöt*), esztendőre a *Figarót* a *Sevillai borbélyban*. E felleptéről írta a *Honművész*, hogy »Ha magas baritonját, melynek alsóbb hangjai a felsőbbeknél gyengébbek, folyvásti tanulása által mivelendi, lágy és csengő zengzetűvé teheti s a vidor szeszélyre adja magát, hasonló szerepekben, mindig kedvezőleg lépd fel.« Magas baritonját úgy látszik mások tanácsára vagy, mert fogva tartotta lelkét a nagy tenor szerepek óhajtott nagydicsősége tenorra srófolta fel, s ezt alighanem énekmester nélkül, hiszen eddigi pályáján is tanítómester nélkül haladt, ami — a lappangó betegségen felül — hozzájárult hangjának megromlásához. *Stéger Ferenc* a nagy magyar tenor, kinek a *Bujdosó* című hangulatos dalát írta *Egressi*, így emlékszik meg róla: »*Egressi Béni*nek kicsiny, nem is erős tenorhangja volt, de valami utóleráthatetlenül benső, szívhez szóló timbre-rel. (L. Fábó: *Erkel Emlékönyv*. 196. l.) A nemzeti színház — pontosabban a Pesti Magyar Színház — megalkulásakor az első szerződöttetett társulatnak *Egressi Béni* is tagja volt. Másfél-évre szerződötték havi 60 váltóforint fizetéssel, ami valami gondtalan megélhetést még nem jelentett. Olaszország mágius erővel vonzotta Bényt, hol reménye szerint egészségét megtatarozhatja és egyúttal éneket is tanulhat. Tanulni vágyott, hiszen *Gábor* bátyjától, kivel a legjobb testvéri viszonyban állott, csak a tanulni, fejlődni vágyás példáját látta. Mekkora lelkesedés, mily nagy reménykedés s mily gyermeki naivság kellett ahhoz, hogy lapos erszénnyel vágjon neki *Olaszországnak*. Igaz, hogy ez időben *Felsőolaszország* osztrák kézen volt s hogy a nagy városokban magyar ezredek állomásoztak. *Egressi Béni* esetleg arra is számíthatott, hogy a magyar tisztikarokban pártfogókra fog találni s esetleg rögtönzött hangversenyekkel segíthet helyzetén. Ki tudja így volt-e, másként volt-e? mert olaszországi útjáról vajmi keveset tudunk. Legjobb esetben az anyhe klíma erősítő hatással lehetett szervezete — mit koplalásai mindenestire lényegesen ellensúlyoztak — aztán meg jól megtanult olaszul, ami szövegfordítói munkásságában nagy hasznára lett, végül sokat látott és hallott, ami művészi látókörét növelte. Mikorra hazavergődött, már nála jobb énekesek szolgálták a magyar énekes színpadot s ő a karban foglalt

helyet, meg kartanítóskodott s apróbb tenorszerepeket is énekelt. Például 1847-ben a Lammermoori Lucia Normannját. Ha az elsőrendű énekes álmáról le is kellett mondania, nem vesztette el jó kedélyét s mint aféle vérbeli magyar vadzseni, más téren is buzgólkodott. Mindenek előtt töméredek olasz operaszövegeket fordított magyarrá s eközben kedvet kapott arra, hogy maga is írjon librettot. A Tündérlak után megírta a Báthori Máriát. Ez lényegében Dugonics Andrásnak, kedvelt öt felvonásos szomorú történetének operai szöveggönyvvé való átdolgozása. Ebben Egressi az opera lírai követelményeinek megfelelő rövidítéseket, módosításokat végzett, az énekes színpad minden követelményét szem előtt tartotta s a zenei hatás előmozdítására alkalmas jeleneteket talált ki. Verselése ügyes és változatos. Zenéjét Erkel Ferenc írta s e művel nyitotta meg operairói tevékenységét 1840-ben. Ugyancsak Egressi Béni volt, aki a Hunyadi László és a Bánk Bán szöveggönyvét Erkel részére írta.

Mind e tevékenység mellett zeneszerzői hivatásának is áldozott. Amint már említettük az akkori hazai viszonyaink s Egressi szegénysége voltak okai, hogy rendszeres zenei oktatásban nem részesült. Mint a nyelvek tanulásában, úgy a zeneszerzés mesterségbeli részében is saját kenyerére volt utalva. Ha nincs is írásbeli bizonyítékunk róla, bizonyos, hogy zongorázni annyira amennyire szüksége volt rá, tudott. Kedélyének melegsége s dallamleleményessége csakhamar arra vitték, hogy a baráti kör részére írt táncnótákat, énekeket közrebocsássa. Wagner József és Treichlinger József pesti szépművárusok vetekedtek egymással, hogy Egressi műveinek kiadóiként szerepelhessenek. Egressi mozgékony szelleme nem elégedett meg azzal, hogy zongorára letéve jelenjenek meg táncai, nótái. Azoknak szélesebb körben való elterjedését kívánta, de egyúttal élt-halt a magyar zenéért annak összességében s azért úgy látta jónak, hogy a legjobb cigányzenészekből egy népzene-társaságot alakítson, melyet ő tanít s mely pallérozottabban fog játszani, mint általában akkor szokásban volt, hol a dallamjátszó primást, kevéssé szabályozottan kísérték a többiek. Zeneszerzői tevékenységét mind magasabbra sarkalta s már egy-egy, a népdalfogalmával rokon rövid műdalon felül, nagyobb arányú, több szakaszra tagolódo dalt is írt. Egressi Béni annak dacára, hogy énekes volt, lényegében hangszeres zenét írt. Ugy látszik zongora mellett komponált. Amikor a hangszeren erős ritmusok, melizmák tulajdonképpen a dallam kiemelését szolgálják, az énekelt muzsikában, főleg a mai fülre, zavaróan, idegenül hat. De legyünk igazságosak, Egressi korában ezelőtt 80–100 esztendővel a szívbeli érzelem őszinteségéhez az is tartozott, hogy úgy rebegett a vallomást, tesszem: szeherhetlehek, a szívem a tihéééed. Ezen a hibán Egressi dalainál könnyen segíthetünk, ha a melizmákat a kísérő hangszerre bizzuk s csupán a dallam gerincét énekeltük. Ugyancsak e kor hangulatának tükröe az a néhány szentimentális dal, amik édeskés langy hangulatukkal Egressi egyéb munkáitól bár elütök, de amiket természetesen kell találnunk oly embernél, ki töméredek lágy olasz melódiát hallott vagy maga is énekelt. Érdekes még azt is megfigyelnünk, hogy Egressi, ha melizmákat bőven is használt s azoktól alig tudott menekülni, azon dalait, melyeket koloratúr-énekesnőknek ajánlott, mégsem díszítette fel futamokkal, trillákkal s hasonló kötelező szépítésekkel, noha ezek akkor a művészi éneklésnek elengedhetetlen kellékei voltak. Igen helyesen ösztönszerűleg tett különbséget áriák és szerény dalok között s az előbbinek díszes köntösével nem tette felismerhetetlenné az utóbbit. Petőfi költeményre elsőnek Egressi írt zenét. A Pesti Divatlap 1844 szeptember 4-iki számában jelenti, hogy az »Ezrivel terem a fán a meggy« kezdetű dalra Egressi »igen helyes melódiát készített«. Ennek kótája sajnos eddig ismeretlen.

Amikor 1843-ban Bartay András a Szózat megzenésítésére pályázatot írt ki, Egressi Béni volt a nyertes. E mű is elsősorban hangszeres zene s patetikus kiállításában, erőteljes ritmikájában gyújtóhatású. Énekelte formájában a ritmus jelentéktelen enyhítésével s a melizmák kiküszöbölésével — mint ezt több rideideált kiadás is igazolja — az eredeti jellemének sérelme nélkül, pompásan érvényesül. A Szózat erőteljességét s azt, hogy szerzetetésének idején valami merész újítást jelentett, bizonyítja, hogy elterjedése lassúbb ütemű volt, mint Egressi népdalaie. Hogy Egressi Béni bízott magában, mint zeneszerzőben, igazolja, hogy 1846-ban, amikor Liszt Ferenc diadalmas hangversenykörútján másodikra jött hazájába, egy »Isten hozott« című, Lisztnek ajánlott szerzeménnyel fogadta világhírű honfitársát. E darab annyira megtetszett Lisztnek, hogy témáit a 10-ik Rapszódiajában dolgozta fel s e művet Egressinek dedikáltan nyomatta ki. De a Szózat zenéjének eredeti ereje sem került el Liszt figyelmét s a Himnusz-Szózat című zenekari művében

a Himnusz imaszerű szárnyalását a Szózat tüzelő zenei mondataival viszi lelkesítő befejezéshez. Sőt, mi több, a Szózatból vett dallamtörödékeket, jellegzetesen magyar kifejezéseként, több későbbi művében fel is használt, miként ezt dr. Gárdonyi Zoltán Liszt magyar stíluszajáságairól (Die ung. Stileigentümlichkeiten in den mus. Werken F. Liszts.) a mult évben megjelent dolgozatában ki is mutatta.

Az 1848-as események Egressit is magával ragadják s Szerdahelyivel együtt megzenésítik Petőfi: Talpra magyarját. Ez Wagner József pesti szépművárusnál nyomtatásban meg is jelent. A mű hangszerelését — miután ehhez a szerzőkénél nagyobb tudású ember kellett — Erkel Ferenc végezte. (Ennek eredeti vezérkönyvét a Nemzeti Színház régi, félrelőkött kótaanyagában Herczeg Sándor, az Operaház főkönyvtárosa fedezte fel.)

Mint vérbeli romantikus Egressi Béni nem elégszik meg azzal, hogy a magyarságért csak a zene s a színpad mezején szolgáljon, hanem mikor a toborzó nem mint balettzene, hanem mint a való élet hívó szózata zendült fel, beállott honvédnek, hogy hazájának fegyverrel is szolgáljon. Amikor erről a lépéséről jóakaró öreg barátját Szentpétery Zsigmondot, a Nemzeti Színház nagytekintélyű művészt értesíti, arra is kéri, hogy esetleges visszatérteig őrizze meg kis vagyontkáját, ami ágyaneműből, fehérneműből és két rend ruhából állott. Szerény kis holmi, ami legjobban mutatja, hogy jó Béninket nem vetette fel a pénz s amennyi neki ez illanó holmiból jutott, azzal se igen tudott bánni. A kápolnai csatában megsebesült, megsántul s mint ilyen keres gyógyulást egy barátjánál Ónodon. Itt sem töltötte tétlenül idejét s a zsoltáros könyv dallamainak harmonizálásával foglalkozik. Tette ezt elsősorban azért, mert tapasztalatból jól tudta, hogy hitsorsosainak kántorai, kik lehetőleg még kevesebbet tanultak muzsikát mint ő, mily kegyetlen harmóniakat tudnak elővarázsolni a zsoltárok kíséretében. Lehet, hogy mint sánta, beteges ember azt is maga előtt látta, hogy mint volt honvéd esetleg nem is kerülhet vissza a színházhoz s így csendes visszavonultságot jelenthetett részére, ha valamely szerény eklézsiában mint kántor fog működni. De itt is jobbat, többet akart az átlagnál. Úgy látszik sebéből idejekorán gyógyult fel, úgyhogy szerencséjére Komáromba került s itt Klapka kapitulációjakor ő is mennlevelet kapott. Visszatérhetett a Nemzeti Színházhoz, hol folytatta kantanitói munkásságát. Napjai azonban meg voltak számlálva s ő a szó szoros értelmében lázban és lázasan dolgozott még két évig, míg a Párka szárazbetegség képében 1851 július 15-ikén az ábrándvilág nomádjaként beköborolt 37 éves életének fonalát el nem szakította. Életének ez utolsó szakaszából valók a zongorára írt Komáromi utóhangok is, amit a mai nemzedék mint Klapka-indulót Thaly Kálmánnak jóval később írt szövegével oly szívesen énekel s legtöbbször nem tudja, ki is írta a zenéjét?, mint ez az Ereszkedik le a felhő... Juhász legény, szegény juhász legény... vagy a Télen nyáron pusztán az én lakásom... kezdetű dalokkal megesis. Azért népdal, hogy ne is akarjuk tudni ki írta, mert oly természetesen fakadt, mint ahogy a virág kinő a réten, Isten ingyen kegyelméből.

Egressi dalainak, nótáinak elterjedését nemcsak a barnazenészek játéka, hanem a népszínművek sikerének, La Grange asszony vagy Hollósi Kornélia művészetének — kik a nekik ajánlott dalokat mint betéteket énekeltek a Nemzeti Színház színpadján — köszönhetjük, hanem amaz eredetiségnek és közvetlenségnek, mely belőlük árad s mely a magyar lélekben ezerszeres visszhangra talált. Ez Egressi Béninek elhervadhatatlan érdeme.

ISOZ KÁLMÁN

A SZEGEDI FOGADALMI TEMPLOM KARORGONÁJA

Mikor a Fogadalmi templom a katasztrófális szegedi árvíz után félszázaddal felépült és annak felszentelése országgrázoló ünnepélyes keretek között megtörtént, a templom egyik legnagyobb műkincsét képező hatalmas orgonából, mely az eredeti elgondolás szerint 166 valóságos játékkal Európa második legnagyobb templomorgonája lenne, még csak a főorgona és a kupolatávmű volt kész. Azóta alig egy esztendő mult el, de — hála az illetékes tényezők fáradhatatlan buzgólkodásának — a további munka a rendkívüli nehéz gazdasági viszonyok ellenére sem állt meg s ennek köszönhető, hogy időközben elkészült a karorgona, vagy szentélyorgona is, melyet már át is adtak rendeltetésének. Erről a karorgonáról óhajtanék az alábbiakban egyet-mást elmondani.

Mindenekelőtt egy általános megjegyzést bocsátok előre. Külföldön egyáltalában nem ritkaság, hogy egy székesegyházban két orgonát állítanak fel. Van egy nagyorgona, mely már méreteinél fogva arra hivatott, hogy hangjával az egész templomot betöltse és sok regiszterével alkalmas legyen szebbnél-szebb hangszínek keverésére s ezáltal azt a fenséges, lélekemelő hangulatot, melyet a hívekben egy székesegyház architektúrája és az abban végbemenő liturgikus ceremóniák ébresztenek, zenei részről felfokozza. Van azután ezenkívül egy kisebb orgona, melynek az a hivatása, hogy a hétköznapi istentiszteletek és kisebb szertartások alkalmával szólaljon meg. Ezzel a céllal épült a szegedi Fogadalmi templom kisebb orgonája, az úgynevezett karorgona is, melynek sípjai a szentélyben jobb- és baloldalon, a két nagy páholy feletti trifoliumok mögött vannak elhelyezve, helyesebben elrejtve, amennyiben ennek az orgonának nincsenek homlokzatsípjai (prospektusa), így a szemlélő nem is látja s nem is tudja, hogy a szentélyben levő páholyok feletti trifoliumok mögött is van egy orgona. A karorgona játszóasztala a templom földszintjén nyert igen szerencsés elhelyezést, ugyanis a játszóasztaltól az orgonista vagy a kántor a főoltáron kívül három mellékoltárra is igen jól rálát.

Sokan önkénytelenül felvetik a kérdést: »Ugyan mi újat hozhat a Fogadalmi templom immár világhírű nagy orgonája mellett egy második, kisebb?» Abból, amit a karorgona céljáról és rendeltetéséről fentebb mondottunk, teljesen érthetővé válik annak létjogosultsága még abban az esetben is, ha nem hozna semmi újat. Azonban a szegedi Fogadalmi templom orgonáinak tervezője, Geyer József tanár, különös gonddal járt el a két orgona játékeinak és azok intonációjának megválasztásánál és művészi feladatát olyan jól sikerült megoldania, hogy annak ellenére, hogy a Fogadalmi templom nagyorgonája valósággal kimeríthetetlen kincseshányaja a szebbnél szebb hangszíneknek és hangszínkeverési lehetőségeknek, mégis a karorgona nem csupán kisebb másolata a nagyinak, hanem úgy a játékok szempontjából, mint egyéb tekintetben is attól eltérő s így szinte azt mondhatnók, *csak* újat hoz.

Az egész orgona klasszikus barokk diszpozíciót kapott. Két manuálon és pedálón 32 játék van elhelyezve. Nagyon messzire vezetne, ha ezek mindegyikéről külön akarnék írni, azért csak egyes játékokat emelek ki. Az I. manuálon (főmű) egy 16' játék mellett két 8' játék van, melyek közül az Olasz princípál nemes hangjával különösen kitűnik. A felsőhangok sora szépen ki van építve, négylábas játékok mellett $2\frac{2}{3}$ -as kvint és 2 lábas Tibia aperta sorakozik. A Ripieno nevű mixtura a teljes orgona hangjában is kitűnően érvényesül, azonfelül detailregisztrációban is igen jól használható. A főmű regiszterei mellett van elhelyezve a »Cimbelkerék» nevű regiszter is, mely szintén egy különlegessége ennek az orgonának. A Cimbelkerék lényegében négy különböző hangú kis harang, melyeket egy automatikusan forgó kerékre szerelt kalapácsok szólaltatnak meg. Ha a regisztert kinyitjuk, a kerék forgásba jön, a kis harangok megszólalnak és mindaddig csengenek, míg a regisztert nyitva tartjuk. (A Cimbelkerék tehát nem a billentyűkkel szólaltatható meg.) Mivel a harangoeskák semleges hangúak, bármilyen akkordba beleillenek, akárcsak a zenekarban a triangulum. A Cimbelkerék, kellő helyen alkalmazva, csodálatos hatást vált ki a hallgatóságból. A II. manuálon (redőnymű) 8' és 4'-as játékok mellett $2\frac{2}{3}$ -as *quintjáték*, kétlábas fuvola, tercufuvola, $1\frac{1}{3}$ -as *superquint* és 1'-as játék is van, továbbá egy nyolclábas *trombita*. Igen színes a nyolclábas *Keraulophon*, szépen sikerült az *Unda maris* nevű lebegő játék. Az I. manuál 8'-as Olasz princípáljának párja a redőnyműben a 4'-as *Olasz oktáv*, mely mellett egy finom 4'-as *Csucsosfödött* van. Érdekes hangszínt ad a *Csucsosfödött* 4', *Tercfuvola* $1\frac{1}{5}$ és *Flageolet* 1' együttese; staccato játékban úgy hat, mintha távoli csengetyűszót, vagy méginkább xylophont hallanánk, holott kizárólag sípok szólnak. A Canpana nevű regiszter mély harangokat szólaltat meg, melyek azonban még nincsenek beszerelve. Új még a karorgonában az úgynevezett »osztott pedál». Ennek a lényege az, hogy a pedálbillentyűzet két részre van osztva s minden egyes pedáljáték két regiszterrel nyitható, az egyik billentyűzet alsó, a másik a felső fele számára nyitja az illető játékot. Így lehetővé válik, hogy magán a pedálón egyidőben két különböző játékot lehessen egymás mellett megszólaltatni, tehát például a billentyűzet alsó felén mély basszus szól, míg ugyanakkor a felső részén egy egészen más jellegű és erősségű játékkal valamilyen melódiát lehet kiemelni. Ez az osztott pedál a játékok még fokozottabb kihasználását, keverését és szembeállítását teszi lehetővé. Játékösszeállítás szempontjából is igen érdekesen diszponálta Geyer József a pedált, egyetlen 16 lábas ajakjáték mellett 8 lábas, $5\frac{1}{3}$ lábas, 4 lábas, 2 lábas játékot találunk, valamint egy 16 lábas nyelvjátékot.

A játszóasztal úgy technikai kivitel és külső kiállítás, mint berendezés, kezelhetőség és áttekinthetőség szempontjából valóságos remekmű. Az összes regiszterek a II. manuál felett egy vonalban nyertek elhelyezést, éspedig balról jobbra a pedál, a főmű, végül a redőnymű regiszterei és a redőnymű tremoloja. A regiszterek felett vannak az egysoros osztott szabad preparáció gombjai. Az első manuál alatt a következő nyomógombok vannak: I+Sub II., I+Super II, Kupolák hengerben el, Henger el, Kéziregisztráció hengerben el, Nyelvek el, Főregisztrációrgózító a szabad preparáció számára, Tutti. A többi játszótechnikai segítőeszköz mint láb-emeltyű nyert elhelyezést. A pedál felett van középen a Regisztercrescendo (mint henger), ettől jobbra a II. manuál redőnyét nyitó billenőlap, továbbá az egyes billentyűzetek, valamint az egész orgona preparációbevezetői s végül a Tutti. A hengertől balra a normálkupolák (I+II, P+I, P+II), valamint a kiváltók (Man. 16 el, Pedál 16 el, Pedál el). A játszótechnikai segítőeszközöknek ez a példásan célszerű csoportosítása, illetve elhelyezése könnyen áttekinthetővé teszi az egész játszóasztalt. Az egész orgona technikai kivitele igen jól sikerült és dicséretére válik az építő Angster József és Fia pécsi cégnek. A szerkezet elektropneumatikus konstrukció, mely kitűnő precízióval működik, annak ellenére, hogy a játszóasztalt a sipokkal 50, sőt helyenként 100 méteres kábelek kötik össze.

A karorgona hangja igen szépen érvényesül a templomban, tuttija betölti a hatalmas székesegyházat, annak ellenére, hogy a sipok, mint említettem, a szentélyben vannak kétoldalt beépítve és a karorgonának a templom hatalmas méreteihez viszonyítva aránylag kevés játéka van.

Ma a Fogadalmi templom karorgonája a nagyorgonától teljesen független, különálló mű, mely azonban, mint láttuk, nem kisebb másolata a nagyorgonának, hanem attól eltérő jellegű hangzás szempontjából, így azt a legszerencsésebben kiegészíti, ami különösen akkor fog majd érvényre jutni, ha a karorgona be lesz kapcsolva a nagy játékasztalba s így a központi nagy játszóasztalról a székesegyház egész síprengetege szólaltatható majd meg.

ANTOS KÁLMÁN

PASTICCIO

Öreg-íjjú művészek — mert örök-íjjúnak mégsem mondhatjuk — szép számmal akadnak a színpadon és a hangversenyteremben. Július Lieben, a »Rajna kincse« utólréhetetlen Mime-je, Budapesten is énekelt 1883-ban, amikor Neumann Angelo társulata száz előadásban egész Európával megismertette a Nibelung-trilógiát; Lieben most 75 éves, s noha rég visszavonult a magánéletbe, még jó erőben s tenorjának is teljes birtokában van, úgyhogy háromnegyed-százados jubileumára a berlini opera fel akarja léptetni. De a nálunk járt Ludwig Wüllner is 74 éves, a télen három fényes Schubert-estet rendezett Berlinben; Robert Philipp pedig 70-ik születése napján, mint a »Carmen« Don Jose-ja méltán aratott tapsokat. Albert Niemann, a nagy Wagner-tenor, 84 éves korában (Schiller »Wallenstein«-jében) nagy hatással énekelt a harci dalt: »Wohlauf, Kameraden aufs Pferd...« És nemrég hallottuk Mattia Battistini-t, aki — mint Lehmann is — 70 éves koráig állandóan énekelt; a mi Szentgyörgyi Istvánunk két-három évvel ezelőtt 88 éves korában, mint »Csikós« az asztalon táncolt és nótázott. A francia D'Éjazet, Judic és Mistinguette asszonyok példáját követi a most is hangversenykörúton levő Ivette Guilbert.

*

A 17. század főuri asszonyainak érdekes játékszere a *serinette*. Kis doboz-alakú ajaksípokkal ellátott verkli (kintorna), melyet éneklő madarak, főként a pintyfélék családjaiba tartozó pirókok (*Dompfaffe*, *Pyrrhula*) betanítására használtak. A hangszert a kalitka elé helyezték és forgantyúja segítségével eljátszottak rajta sokszor egymásután 6—10 füttydallamot addig, míg a madár utánozta és megtanulta. A lipcei hangszer-múzeum egyik serinettején a verkli tetején kitömött madarak vannak, hogy a madárdal illúziója még nagyobb legyen.

*

Kína hangszerinventárjának egyik legfurcsább példánya az a pár *éneklő golyó*, ami a bécsi műtörténeti múzeumban látható. Ebben a két teljesen zárt aranyozott bronzgolyóbisban erős rúgókon elhelyezett fémnyelv rezeg. Ha a golyókkal játszom, zümmögő kellemes hangot hallok, a rúgók vibrációja pedig olyan hatást kelt, mint a villamos áram bizsergése. Ilyen golyók öntése érdekes technikai feladat, épen ezért a középkori »csodakamrák» kedvelt leltári darabja volt mindig. Rajzát már *Praetorius* »*Syntagma musicum*»-a is közli (1618) *Singekugel* néven. *Joest* szerint (»Allerlei Spielzeug») távol keleti hazájában erotikus célokat szolgált.

HANGVERSENYKRÓNIKA

Budapest, 1932 június 15.

Mozgalmas hangversenyévadunk finisében is a zenekari hangversenyek voltak túlsúlyban. A mérleg serpenyőjét persze a Budapesti Hangversenyzenekar nyomta le, hiszen tudjuk, hogy ez a legfiatalabb orkeszterünk másfél év alatt 60 hangversenyen szerepelt! Kezdetnek igazán impozáns szám.

Az évad egyik legszebb élményét kétségtelenül a Filharmónikus zenekar szolgáltatta: *Haydn* halhatatlan Teremtését adván elő Dohnányi Ernő bravúros vezetésével. Nemes arányaiban bontakozott ki pálcája alatt *Haydn* mesterműve; klasszikus szépségei a legapróbb részletekig gondos, lelkiismeretes kidolgozásban érvényesültek. *Báthy* Anna, dr. *Székhelyhid*y Ferenc és *Kálmán* Oszkár stílusos együttese és a Palestrina-kórus lendületes fegyelmezettsége jólesően egészítették ki filharmónikusaink tökéletes összjátékát. Szép hangverseny volt, méltó az örökké élő Mester születésének kétszázadik jubileumához.

Bach János Sebestyén »János-passzió«-ját is hallottuk nagypénteken *Nilius* Rudolf interpretálásában. Bár *Laurisin*, *Székhelyhid*y helyett ugrott be, kényes számát mégis a nála megszokott muzikalitással énekelte le. Sokat birkózott *Báthy* Anna áriáinak ingadozó tempóival, de még *Elek* Szidi sem találta el a fenséges mű igazi hangját. Egyes karrészletek azonban bőven kárpótoltak a szólórészletek fogyatékoságáért.

Händel Messiását, az oratórium-irodalom egyik legmagasztosabb csúcspontját *Heger* Róbert, a bécsi Opera karnagya vezényelte. Sikerrel fogta egybe a műremek szédítő arányait, részletmunkára azonban úgy látszik, nem maradt elég ideje. Erre vezethetők vissza a kórusrészletekben megfigyelt apró szépséghibák, intonációs zavarok és ingadozások. *Boád* Erzs, *Basilides* Mária, *Rösler* Endre és *Szemere* Árpád feladatuk magaslatán állottak. Különösen szépek voltak a szoprán- és altáriák.

Működésének negyedszázados évfordulója alkalmából a Budapesti Ének- és Zenekaregyesület *Lichtenberg* Emil vezényletével Beethoven »Missa solemnis«-ét tűzte műsorra, igen gondosan kidolgozott, ideális lelkesedéstől átfűtött élvezetes előadásban. *Báthy*, *Basilides*, *Székhelyhid*y és *Kálmán* elsőrendű kvartettje tökéletesen egyesült a kitűnően betanított énekkar szárnyaló hangkomplexumával. *Lichtenberg* elnök-karnagyot közreműködőivel együtt tombolva ünnepelte a jubileumi koncert előkelő közönsége.

Stravinsky Zsoltárszimfóniája *Honegger* Dávid királya mellett az utolsó tíz esztendő vokális irodalmának egyik legjelentékenyebb termése. Érdekes egyéni nyelvvezetést első hallásra talán nehezen érti meg a hangversenylátogatók átlaga, de ha ismételten belemélyed a partitúra igen ötletes technikájának műhelytitkaiba, nagyon sok rejtett szépséget bányászhat ki belőle önmagának. *Bárdos* Lajos gondos, elmélyedő vezetésével a Palestrina-kórus valóban remekelt. *Haydn* már kissé megfakult *Nelson*-miséjének műsorra tűzését a jubiláris alkalom eléggé indokolta.

Két mélységesen szép *Bach*-kantátát hallottunk a Budapesti Ének- és Zenekaregyesület záróhangversenyén. Az az áhítatos alázat, mellyel *Lichtenberg* karnagy a nagy klasszikusok vokális műveivel közeledik, már magában rejtí az elmaradhatatlan siker csíráját. A magas színvonalú hangversenynek egyik legnagyobb meglepetése azonban *Korányi* Frigyes énekkarra zenekarra és tenorszólóra írt »Szent Ferenc himnusza« volt. Magyarország pénzügyminiszteréről régóta tudjuk, hogy nem minden napos adottsággal és készséggel mélyedt el a zeneköltés titkaiba. *Waldbauréktól* hallott egészséges, formás, jól hangzó vonósnégyese után ezzel a kantátával *Korányi* a magyar komponista-gárda előkelő rangsorába került. Meleg szívvel, sok-sok érzéssel,

invenciózus dallam-bősséggel komponál. Alkotásmódján szinte kiérzik, hogy számára a komponálás öröm, üdülés és a súlyos gondoktól való menekülés. A hangversenyen egybegyűlt díszes, előkelő közönség *Horthy* Miklós kormányzóval együtt szeretettel ünnepelte. A színes, változatos műsor befutóját számában, Schubert »Mirjam diadal-éneke« c. karművében *Sándor* Erzsi vitte nagy énekkultúrával a szopránról.

A franciák ma élő legnagyobb mestere, *Ravel*, európai körútján nálunk is bekopogtatott. Műsorának minden egyes száma az éter hullámain keresztül már több ízben jutott el hozzánk különféle európai rádióállomásokból, így nem szolgált sok meglepetéssel. »Tombeau de Couperin« c. zenekari szvitjét már évekként ez előtt méltattuk e hasábkon, ép úgy népszerű boleroját, melyet a télen filharmonikusaink Dohnányi vezetésével sokkal lendületesebben játszottak. Érdekesebben hangzott a nem mindig »szalonképes« témákból szőtt keringője és lelkes hatást váltott ki három-tételes zongoraversenye is, melyet *Long Marguerita* játszott bravúrosan. A műsor utolsó száma — Musszorgszki sokszor hallott »Tableaux d'une exposition« c. sorozatos zongoradarabjainak pompázó zenekari köntösbe öltöztetése — nem nagyon illett a többi eredeti kompozíció mellé. *Ravel* maga csak zongoraversenyét dirigálta, szerényen, legegyszerűsített gesztusokkal, a műsor többi számát *Fall* bécsi karmester, nem sok szuggesztív erővel, fékentartott temperamentummal.

Weisbach karmesteri pályája alatt szolgált meg végre ismét *Mahler* költői szépségeiben bővelkedő V. szimfóniája. Különösen szép volt az első tétel, a komor, de furcsa epizódokkal telített gyászinduló, melynek szándékos finom ironiáját kitűnően érezte *Weisbach* a tempóknak *rubato*-szerű kezelésével.

Zeneművészeti Főiskolánk legújabbán kinevezett »tisztelőbeli tanára« *Kleiber* Erich, kitüntetését abban a nobiles formában köszönte meg, hogy a Főiskola orkeszterének javára ünnepi keretben értékes műsort dirigált végig. Főként *Liszt* »Faust«-jának és *Berlioz* Rákóczi-indulójának lendületes, szuggesztív vezénylésével aratott íretikus sikert. *Dukas* »Bűvészinasá«-ban a hangversenyzenekar fuvói kissé ingadozva, bizonylatlanul követték *Kleiber* mestert, a nekik diktált szédítő tempóban.

Zsolt Nándor állt a zenekar élén azon a sikerült hangversenyen, melyen ismét felcsendültek *Hubay* Chaconne-feldolgozásának változatai. E mű szépségeit már a multkor méltattuk. *Kodály* vonósnégyesének lassu tétele a teljes vonószekerek túlsok hanggal megszólaltatott előadásában úgy hatott, mint egy halk szerenáda — megafónon keresztül. A zenészerző-karnagy 15 évvel ezelőtt komponált szimfóniája azonban ma is őszinte tetszést váltott ki a hallgatóságból. *Szentgyörgyi* szédítő technikáját csillogtatta *Hubay* egyik csárdajelenetében.

A Székesfővárosi Zenekar legutóbbi hangversenyein *Bor* Dezső és *Fleischer* Antal jelentek meg a karmesteri dobogón. *Bor* Dezső karnagy sikerült interpretálásában hallottuk Csajkovszky »Capriccio Italiano«-ját, *Liszt* »Tasso«-ját és Haydn két szimfóniáját a B-dúr-t és a fisz-mollt. *Fleischer* Antal az »István király« nyitánnyal, Mendelssohn skót-szimfóniájával aratott megérdemelten zajos tapsokat. A bemutatott újdonságok közül emeljük ki *Recli* Giulia »Voci della foresta« c. színesen hangszerelt zenei képét, melynek a főváros legelőkelőbb társaságából adódott közönségében igen jelentős sikere volt. Az utolsó négy hangverseny közreműködői sorában első-sorban *Dohnányi* emlétsük meg, ki *Liszt* Esz-dúr versenyművét csodálatos elmélyedéssel és technikai bravúrral játszotta. *Keleti* Lili, *Ország*h Tivadar, *Végh* Sándor, *Fehér* Ilonka és *Sebestyén* Sándor is bőven részváltak a közönség elismerő ovációjára. *Báthy* Anna a Haydn-centenárius hangverseny külső fényét emelte közreműködésével — Haydn oratóriumaiból énekelt két áriát és a skót népdalokat adta elő tökéletesen — *Székhely* Mihály pedig *Haley* és *Rossini* dalműveinek gyönyörűen énekelt áriáival hódította meg közönségét.

*

Még a tavalyi vizsgaelőadás előkelő nivóját is felülmuta a Magyar kir. Opera színpadán a hó elején tartott vizsgaelőadás, melyen *Ligeti* Dezső, *Perényi* Gabriella, *Aigner* Márta, *Tasnády* Mária, *Rajnoga* Klára, *Fuchs* Alice, *Miklóssy* Irén és *Lichtmann* Ilona tűntek fel, kultúrált énekművészetükkel és biztató színpadijáték tudásukkal. *Jurump* Ada, *Gaál* József és *Szigeti* S. is sikerrel illeszkedtek bele a nyolc operaszletből választékos ízléssel összeállított műsorba. *Unger* Ernő tanár nagy rutinnal és fölényes biztonsággal irányította az előadást, melyen nagy sikere volt *Szemere* Árpádnak, az operai gyakorlat idén kinevezett játékezőjének is. A közönség meleg szeretettel ünnepelte a legifjabb operai művészgenerációt.

Komoly munka eredményéről számolt be a Nemzeti Zenede is; ezúttal a Főiskola kamaratermében tartotta meg vizsgaelőadását. *Mihályi* Ferenc, *M. Medek*

Anna, Molnár Imre, Noseda Károly és Roóthy Anna tanárok növendékei léptek a rivalda elé Meyerbeer, Verdi, Massenet, Wagner és Puccini operáinak kilenc jelenetében. A közönség igen jó hangulatban tapsolta végig az egész műsort. Nagy sikerük volt Bárdos Ilonának, dr. Eyssen Tibornének, Rituiper Gizellának, Bogár Ilonának, Győző Amáliának, Kasza Editnek és Wessely Ilonának. A férfienekesek közül Erdős Árpádnak, Szabó Lajosnak és Herz Mihálynak jóslhatunk szép jövőt. Pető Imre tanár vezényelte az előadást körültekintő gondossággal.

A Zeneművészeti Főiskola karnagyképző tanszakának kilenc növendéke vizsgázott e hó 10-én az intézet hangversenytermében, zsűfolt ház előtt. Igazi, vérbeli karmesteri rátermettséget csak dr. Kózáky Istvánban, Pállos Marcellben és Siegmann Pálban fedezhettünk fel. Mindannyian a tempók helyes megérzéséről a kényesebb recitativok biztos kézben tartásáról és a mestersegüknél nélkülözhetetlen higgadt lélekjelenlétükről tettek tanúságot. Muzikálisan oldották meg feladatukat Dötsch Zoltán, Sejesik László, Szalay Lajos, Herr Zoltán és Vikár Sándor is. Unger tanár hivatott pedagógiai készségét bizonyította a kitünően sikerült koncert.

Fleischer Antal karnagyképző tanfolyamán, a Nemzeti Zenede zenekari hangversenyén D'Isos István, Varga Pál, Pless László, Schützer János és Montag Vilmos vezényeltek igen jeles képzettséggel Mozart, Lalo, Lortzing, Wagner és Weingartner műveket. D'Isos zongorára és zenekarra írt fantáziája tehetséges, sok reményre jogosító ifjú alkotása; ha majd okul e művének formái és hanghatásbeli szertelenségein, még sok életképes kompozíciót várhatunk tőle. Fleischer karnagy céltudatos művészi munkájának eredményét a Vigadó nagytermét betöltő közönség is felismerte és elismerően honorálta.

Raimondi Mina, Wachtel László és Barabás Lidia Hubay mesternek művészképzős növendékei. Ez ma olyan fémjelzés, hogy felér bármilyen szuperlatívuszokból összerótt kritikával. Feladatukat mindhármán tökéletesen oldották meg. Legnagyobb sikere talán Barabás Lidiaának volt, ki elragadó temperamentummal játszott a világ-hírű mesterének harmadik versenyművét.

Dohnányi Ernő művészképzős növendékeinek meghallgatása közben megint csak csodálkozással állapíthattuk meg, hogy milyen gazdag ez a szerencsés ország igazi nagy tehetségekben. Fischer Anny és Földes Bandi világjáró érett művészek készülségével léptek meg hallgatóságukat. Csak egészen kivételes zseniknek adatott meg, hogy az interpretált mű eszményi tartalmát és a hangszer adta technikát bravúrt olyan ideális egyensúlyba tudják hozni, mint ez a két művészcsemete. Petri Endre liszt Esz-dur koncertjével aratott elismerő tapsokat. Dohnányi, a mesteriskola tünneplő tanára legszebb pedagógiai sikerei közé sorozhatja idei növendékanyagának bemutatkozását.

Három igen tehetséges zongoraművész növendéket hallottunk a Budapesti Hangversenyzenekar egyik estjén: Bíró Sárít, Barta Klárit és Lászlóffy Margitot. Hármuk közül talán utóbbi a legizmosabb tehetség. Saint-Saëns zongoraversenyét játszotta fölényes virtuozitással és olyan elmélyedéssel, hogy további fejlődését éber figyelemmel fogjuk követni. Stefániai Imre, a három nagykészülségű pianista tanára maga vezényelte az egész műsort, biztos kézzel, szembetűnő karmesteri és pedagógiai adottsággal.

Ugyancsak a Vigadó nagytermében zajlott le a Székesfővárosi felsőbb Zeneiskola hangversenye. A kitünően vezetett intézet jeles tanárainak: Gulden Jenőnek, Horusitzky Zoltánnak, Sauerwald Gézának, Duret Cecilnek, Woititz Margitnak és Babits Vilmának teljes elismeréssel kell adóznunk a közreműködők izléses, szabatos játékaért. Az akadémiai osztály növendékei közül Geszler György, Földes Ilonka és Hidvégi Irma tünnek ki. Külön dicséret illeti a vonószene-kart Händel »Concerto grosso«-jának stílusos egybevégo eljátszásáért.

Dr. L. H.

SZÍNHÁZI HÍREK

...

A milánói Scala újdonsága Arrigo Pedrollo »Tavaszi Firenzében« című vígoperája. Boccaccio szellemében írta szövegét Mario Ghisabberti, zenéje pedig Verdi »Falstaff«-jának stíljét követi. Szép sikert aratott.

Riga színháza, ahol Wagner egészen fiatal korában volt karmester — sínyli a mostoha időket és segítséget kér: a társadalom támogatását óhajtja, nehogy be kelljen szüntetni egész működését.

Hoffmann-opera régi újdonság: zeneköltője Guido Laccetti 1912-ben Nápoly városának díját nyerte el vele, a mű akkoriban nagy sikert aratott,

de a csakhamar kitört világháború miatt el nem terjedhetett — elfeledték. Most a San-Carlo-operaház föllevenítette; tartalma az *Offenbach*-félenek Antonia-felvonását bővíti ki. Zenéje természetesen nem ismerhette a Casella—Pizzetti—Malipiero-féle modernizmust, de dallamossága egyéni, a közönség nagy örömmel fogadta

»Das Herz«, a ma legnagyobb német zeneszerzőnek tartott Hans *Pfitzner* misztikus tárgyú operája Berlin, München, Wiesbaden és Prága után Bécsben került színre s az állami operaház közönségének őszinte nagy tetszését vívta ki. A kritika véleménye azonban nem volt egyöntetű.

Signor Bruschino (magyarul leginkább »Mérges úr«) című 120 éves vigoperát mutattak be Wiesbadenben. Rossini írta nem sokkal a »Sevillai borbély« előtt, amelynek minden zenei erenye megvan már ebben az operában is. A szöveg ereinei jóval szerényebb méretűek s kár, hogy nem dolgozták át a mai igényeknek megfelelően. De a közönség így is jól mulatott a Goldoni-szerű vigjátéki fordulatokon.

Kurt Weill, a »Háromgarasos opera« szatirikus zeneszerzője, Kaspar Neher szövegére »Die Bürgschaft« (Kézesség) című tragikomikus operát írt. A Herder-féle »Der afrikanische Richterspruch« mesét ez a szöveg kegyetlen történetek logikátlan sorozatává tette; Weill munkája nagyon kifejező, egyébként politonális, de olykor igazi zeneszámok tartítják, amelyekből ráismerhetni a fönn idézett groteszk szerzőjére. A berlini Städtische Oper közönsége a változatos művet kedvezőbben fogadta, mint a kritika.

D'Albert utolsó kész operája: »*Sirocco*«, a jövő évadban a berlini állami operaházban fog színre kerülni. Színhelye Algír, hősnője Rouquine démoni alak, Carmenszerű, a végzet is így teljesedik be rajta: egy örülni szerelmes idegenlégióbeli katoná szívenszúrja.

Richard Strauss »Elektra«-ja szinte egyidőben aratott diadalt Milanóban, ahol a múlt hónapban legelőször mutatták be és a párisi nagyoperában, ahol hosszú évekig pihentették. Ez elismert legdrámaibb műve a mesternek. Budapesten túlsóért tartalma miatt nem tudott gyökeret verni.

A milánói Scala Genfben már három ízben vendég szerepelt, természetesen fényes sikerrel; most március elején ismét felkeresték énekesei: Tina Paggi (mint Rosina és Gilda), Bruna Rasa (Tosca), Dino Borgiolo (Almaviva), Angelo Min-

ghetti (Cavaradossa), Enrico de Franceschi (Rigoletto), Mario Stabile (Scarpia és Figaro), Fernando Autori (Basilio), Enrico Molinari (Angelotti), Vittorio Balbo (dr. Bartolo) — azonban a helybeli Orchestre Romano közreműködésével. Arturo Lucon dirigálta Cimarosa »Il matrimonio segreto«-ját és a »Sevillai borbély«-t, a nálánál kitűnőbb Edmondo de Vecchi pedig »Toscá«-t és »Rigoletto«-t.

»**Andromaché**«. Ilyen című operát fogadott el a berlini állami operaház előadásra. A műről persze még nem mondhatni semmit, de szöveg- és zeneszerzőjéről annál érdekesebbet. Herbert Windt: szegény parasztfiú volt; nagy zenei tehetséget érzett magában, berlini konzervatóriumba iratkozott, azonban csakhamar kitört a háború s ő zenei tanulmányait a háztáskájában vitt könyvekből folytatta; császárvadász volt s a 304. sz. magaslaton egész ezredéből egy-maga maradt életben — 150 apró fadarabbal testében s egy kavicsal a nyakában; a szilánkokat szerencsésen kioperálták, de a kavics ma is hozzáférhetetlen... Windt nyomorban él, de lehetőleg a zenének; először Richard Dehmelnék »Gesang über dem Wasser«-jére írt karénekét adták elő Aachenben, majd Erich Kleiber dirigálta Berlinben »Arbeit« című szimfóniáját, ennek előadására a város legszűkebb határáról gyalog jött be, mert nem volt pénze villamosvasútra... Sátorban, deszkakunyhóban lakott, míg megismerkedett Hans Heinz Ewers-szel, akinek sikerült módot nyújtani rá, hogy Windt nyugodtan élhessen munkájának: az »Andromaché«-terv megvalósításának.

»**Az örömhez**« ezt a címet nemcsak Schiller híres költeménye viseli, melyet költője kántátának szánt és Beethoven remekül átköltött a IX. szimfóniába; Mascagni írt két kántátát 18 éves korában, melyek megszereztek szülővárosában Livornóban hírnevét s rábírták Florestan de Dardenel grófot arra, hogy a fiatal zeneköltőt ösztöndíjjal Milanóba küldje tanulmányainak befejezésére; az egyik kántátának címe éppen »Az örömhez« volt; a másiké: »A fonóban (In filenda)«; ezt bővítette ki Mascagni még akkor-tájban kétfelvonásos idilli operává s hősnőjéről »Pirotta« címmel látta el.

Kurt Weill azok közé a modern zeneszerzők közé tartozik, akiknek műveitől nagyon sokan — s éppen zeneértők — megtagadják a »zene« elnevezést. Ez évben »Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny« c. brutális tárgyú operáját Weill jónak látta átdolgozni; egy külön egyesület: »Wiener Operproduktion« nevű,

ennek előadásával mutatkozott be — persze sem az állami, sem a népopera házában, hanem a Raimund-Theaterben. A ritmus túltengésére alapított, egyébiránt jellemző zene tetszett annak a közönségnek, mely eleve azzal az elhatározással kereste fel Weill művét, hogy sikerre segíti. Az előadás jelentős művészi teljesítmény volt.

Walther von der Vogelweide a közép-kori német trubadur, immár nemcsak a zene- és az irodalomtörténet hőse, hanem egy operáé is: szövegét és zenéjét Wilhelm *Licht* karmester írta, aki művét szép sikerre vitte Heilbronnban.

Érdekes »Mesterdalnok«-előadás volt a nemrég feltámadt bécsi Volksoperben: Európa első drámai színházának, a Burgtheaternek egyik művésze, Franz *Höbling*, mint énekes lépett fel s Hans Sachs szerepében sikert is aratott. A magyar olvasót is érdekli, hogy lovag Stolzinger szerepét a nálunk mindig szívesen látott Hubert *Leuer* adta.

Rossini operáit is kezdik feltámasztani. A »Hamupipóke« tavalyi sikerén buzdulhattak fel, hogy a koloratúrák cím-szerepéről híres »Semiramis«-t átdolgozták — főleg gyarló szövege miatt — és a tavasszal színpadra hozták Rostockban. A közönség tetszéssel fogadta.

London zenés színházai német sikerekkel dolgoznak. A Covent-Garden a »Mesterdalnokokkal« nyitotta meg szezonját, Wagner-ciklusában számos elsőrangú német művésszel. A His Majesty's Theatre Millöckernek »Dubarry« c. régi operettjével csinált telt házakat, az Adelphi Theatre pedig Reinhardt szenzációs rendezésű »Szép Heléná«-jával (Offenbach mesteroperettjével) tölti meg pénztárát. Ezt is, látványosság dolgában — ami Ernst *Stern* német rendező fantáziájának dicsérete — felülmúlja a Johann Strauss zenéjével teletűzdelt »Casanova« revű a Coliseumban; drámaiatlan, unalmas szövegét Eric *Chvrell* írta.

80 éves színpadi jubileumát még aligha ülte meg valaki. Most ilyen művész is akadt. Berlinben, hol Emil *Burwig* már 6 éves korában lett a balletkar tagja. A világhírű Taglioni-nál tanult 1863-ban »porosz királyi táncos«, azóta 40 éven át szinte mindennap fellépett, mint magántáncos; arany jubileuma óta nyugdíjat élvez, de a legutóbbi évekig a »Marie Seebach-Schule« vezetője volt s az áll. színházak kötelékében a ritmikus mozgás művészetének, a vívásnak és pantomimikának tanára.

Krenek operája: »Orpheus und Eurydike.« Kokoschka festőművész és költő, szimbolikus drámát írt az ősi Orpheusmondából, egybekapcsolta az Apuleiusból ismert Amor és Psyche regény eseményeivel; gondolatköltészetét a színpad festői hatásaival támasztotta alá, világért sem gondolt zenei hatásokra — nála egészen mellékes az, hogy Orpheus: lantos volt... Ernst Krenek — a modern zenében fontosak az évszámok! — 1920-ban olvasta Kokoschke drámáját, 1922-re elkészült zenéjével, (pedig Schubert legyen, aki akármilyen szövegre tudjon úgy felgyülni, hogy műve maradandó legyen!), operája csak 1925-ben, Kasselben került bemutatásra; ekkor azonban már más irányt vett a hipermodern zene táborának ízlése, a darab nem tetszett, nem is adtak elő másutt. Most a berlini rádió (Rundfunk) tett vele kísérletet, tehát a szemléltető színpad nélkül — ami az ilyen kiagyalt zenének halála.

Haydn egyik rég elfelejtett operáját dolgozta át *Lothar M.* »Die Welt auf dem Monde« címen. A boroszlói bemutató nagyon tetszett.

Mozart »Apollo és Hiacint« c. dalművét melyet a 1767-ben tehát 11 éves korában komponált az ünnepelt csodagyermek, *Schleifer* Karl és *Mann* Erika átdolgozásában nagy sikerrel mutatták be Kölnben.

Érdekes kísérletet tett a darmstadti Landestheater, kettőt is: az egyik volt az angol *Henry Purcell* (1658–95) fiatalkori mesteroperájának, a »Dido és Aeneas«-nak, hangversenyjellegű előadása kamara zenekarral; értékes mű és nagyon tetszett; a másik próbálkozás a filmnek színpadra vitele, hogy így a mozgóképszínházak ne versenyezhesenek a színházzal; ez a győzelem azonban nem látszik biztosítottnak. Ugyanis a színpad egyik felén álltak az énekesek, míg a másik felén a vetített mozgóképek állították szemünk elé a zenekari kísérettel énekelt két kántáté tárgyát; az elsőnek címe megtevesztő: »Der Tag des Herrn«; egy nyárspolgárnak egy-napi élményeiről szól, víg, groteszk — tehetséges ember műve; a másik kántáté: »Tempo der Zeit«, a mai életet festi, szerzője *Hanns Eisler*, Schönberg-tanítvány, zenéje ötletes, sok helyen jazz-szerű, hívősen hagy; képei: táncos pantomim-sorozat.

A milanoi Scala újdonsága. »Palla de Mozzi« volt, *Gino Marinuzzi* történelmi operája. Hőse, de Mazzini, a XV. század jellegzetes condottiere-je, Giovanni Medici fekete bandájának vezetője, sorsát

az tette tragikussá, hogy fia Signorello megszabadít egy foglyot (Medici hívét), mert ennek leányát Anna Biancát szereti; az apa még saját fia iránt is kérelhetetlenül szigorú; Signorello halálra ítéli árulásáért — de lelki tusája kétségbeesése fájul s de Mazzi megöli magát. Hatásos szövegéhez méltó a zene (Gionulino Forzano) is: Marinuzzinak drámai ereje is van, nemcsak dallamalkotó képzelete; szerepei kitűnően énekelhetők — nem csoda, ha a Scala elsőrangú személyzete az új művét diadalra vitte.

A bécsi áll. opera jövő évada érdekes újdonságokat ígér: »Spuk im Schloss« (Oscar Wilde »Canterville-i kísértet«-éből) a cseh-német Kricka műve; »Der arme Matrose«, Darius Milhaud egyfelvonásos remédramája; »Der Jahrmarkt von Sorotschinsky«, Muszorgszki operája; végül »Der Bettler Namenlos«, Robert Hegernek, a bécsi opera karnagyának műve: hőse a Trójából fölismeretlenül hazatért Odüsszeusz.

Szerb operaujdonság tetszett Belgrádban: »Morana« a népeletről vett mű, szerzője Golewatz teletüzdelte népi dallamokkal, táncokkal, felvonulásokkal.

»Ariadne auf Naxos« már Richard Strauss előtt, 300 év alatt, számos operának szolgált tárgyul. A csehországi német Georg Benda (1722—95) is feldolgozta; ezt a művét most előadták Augsburgban, együtt a körülbelül egykorú Pergolese-féle »Der getreue Musikmeister« című vígoperával. Erdemes volt.

Májusi ünnepi játékokat rendezett Paul Bekker intendáns Wiesbadenben; megnyitónál a »Die grosse Katharina« opera szolgált, Bernhard Shaw drámájából szövegge Konrad Maril és Siegfried Trebitsch írták, zenéjét Ignaz Lilien. Inkább lírai részei tetszettek.

Drámai művészek mint operaénekesek. A bécsi Volksoperben Lehár komoly zenéjű »Friederike«-jének címszerepét Berlin Bajor Gizije; Käthe Dorsch kreálta; »beszéde: zene, éneke: szívhez szóló beszéd«, írja a kritika. A bécsi Burgszínház hősszerelmese pedig, Franz Köbbling, Párisban a »Tosca« Marióját énekelte s nagy elismerést aratott; a címszerepben a magyar Gyenge Anna (Mme Roselle) hódított.

Francesco Cilea Mascagnival együtt tűnt fel: az 1889-iki milánói pályázaton a pályadíjnyertes »Parasztbecsület« mellett az ő »La Tilda« című egyfelvonásosa dícséretet nyert és — kiadást. Három évvel később nagy sikert aratott a híres francia drámából írt »Adriane Lacouivre«

című nagy operája; ezt a Scala tavaly felújította s azóta a legnagyobb pénztári sikere. A 66 éves boldog szerző a konzervatórium igazgatója Nápolyban, hol most »Glória« című új műve a címének megfelelő dicsőséget szerzett a San Carlo operaházban: friss invenció, drámai erő és tudás egyaránt értékei a késői alkotásnak.

»Mozart auf der Reise nach Prag« magyarul is megjelent híres novellája egy kedves német poétának és regényírónak, Eduard Mörike-nek. Elég ügyes daljátékok írtak most belőle, zenéjét Mozart műveiből Norbert Gissgold állította össze. Berlinben mutatták be. Kritika és közönség kedvezően fogadta.

A newyorki Metropolitan Opera annyira megérzi az egész világon elharapódzott gazdasági válságot, hogy egyaránt csökkentette tagjainak nagy létszámát, másrészt az ismét szerződöttni óhajtott tagoknak az eddiginél sokkal csekélyebb díjazást ajánlott fel; s tette ezt olyan rideg módon, hogy pl. Gigli felháborodva fordított hátat a fényesmultú intézetnek. Kivüle még 27 magánénekes nem újította meg ott szerződését, köztük olyan híresegek, mint Maria Jeritza és Rosa Ponselle szopránisták, Lorenz tenor, Bohnen és Andresen basszisták. Pedig Jeritza ősszel ismét áthajózik Amerikába: a National Broadcasting Company, a legnagyobb rádiótársaság és hangversenyrendező cég szerződtette.

Janácsek, az aggkorában sikerekhez jutott morva zeneszerző egyik tanítványa: Oswald Chlubna, »Nura« című lírai operát írt Oszip Dymownak nálunk is játszott színművéből, a »Nju«-ból. A két férfi közt vergődő hősnő története Brűnnben nagy sikert hozott a fiatal zeneszerzőnek, aki szövegét is maga írta.

Goethe kedves zeneszerzője volt Johann Friedrich Reichardt, ki az ő »Claudia von Villa Bella«-jából operát írt. Ezt a művet most dr. J. Müller-Blattau egyetemi tanár Königsbergben némileg átdolgozta s előadatta. A még mindig elég üde zene nagyon tetszett.

Graz ünnepi operaelőadásai június 2-án kezdődtek, jórészt a bécsi állami opera művészeinek felléptével, Clemens Krauss vezénylete alatt: »Nürnbergi mesterdalnokok« (Stolzinger: Fritz Wolff, Eva: Elisabeth Schumann), Turandot (Németh Mária), Friederike (Käthe Dorsch, Alfred Piccaver); de »Carmen«-t a milánói Arturo Lucon dirigálja (Maria Olszewska, Armand Tokatyan), Schreker is személyesen a maga »Der Schatzgräber« c. operáját.

Borodin orosz zeneszerzőnek sok elvesztettnek hitt kéziratát, így *»Igor herceg«* című opera eredeti partitúráját is, megtalálta a leningrádi városi könyvtárban *Lamm* orosz zenekritikus.

Ernestine Schumann-Heink, Európa és Amerika legnagyobb operaházainak hosszú évtizedeken át ünnepelt altékesnője, most búcsúzott el a színpadtól New-Yorkban. A Bayreuthban is sokáig működött nagy művésznő most 71 éves.

»Don Carlos« Verdi operája. Két alakban is megtette volt európai körútját, de mindenütt csak rövid ideig vendégeskedett. Most *Franz Werfel*, a Verdirajongó költő, néhány más opera után ennek szövegét is átdolgozta, drámaibbá tette — s a sok szépséggel ékes zenei alkotás most a bécsi operában — nagy sikert aratott, amihez *Wallerstein* rendezése és az előadás lényegesen hozzájárult.

Fritz Kreisler a világhírű hegedűművész operettmuzsikát komponált. Két hőse *Ferenc József* és *Erzsébet királyné*. Az operett a jövő szezón második felében kerül színi a Theater an der Wienben.

D'Albert Jenő a nemrég elhunyt zeneszerző félbenmaradt operáját, amelynek *»Mr. Wu«* a címe, *Blech Leó* főzeneigazgató fejezi be a zeneszerző jegyzetei alapján. Bemutató előadást őszre tervezik.

Az új ember a címe annak az operának, melynek szöveggönyvét *Bert Brecht* írta — a *»Koldusopera«* librettistája, zenéjét pedig *Eisler* komponálta. Valószínű, hogy a berlini Staatsoperben kerül színi.

Az arany cipő, *Csajkovszky* operája kerül őszkor bemutatásra Berlinben. Szöveggönyvét *Burkhard* dolgozta át.

Rimszky-Korszakov operáját: *»Mozart és Salieri«*-t Würzburgban kedvezőtlenül fogadták. Meséje azon a híresztelésen alapul, hogy *Salieri*, Olaszország XVIII. századbeli komponistája féltékenységből meg akarta mérgezni *Mozartot*. *Rimszky Korszakov* reménytelen munkába fogott, amikor ezt a szöveggönyvet megzenésítette. A zene eléggé színes és melódikus is, de a szöveggönyv rendkívül deprimaló.

Susanne Brindejont-Offenbach a neve egy fiatal énekesnőnek, ki most Párisban lépett színpadra. Unokája *Offenbachnak*, a nagy zeneköltőnek. Sokáig énekelt vidéken kórusban, később kisebb szerepeket kapott. Sikere volt és talán legközelebb *Reinhard* rendezésében ő fogja kreálni a Szép Heléna címszerepét.

HANGVERSENYHÍREK

...

Goethe-Zelter ünnepést rendezett e hó 23-án Berlinben a Zentral-Institut für Erziehung und Unterricht. A most száz éve elköltözött Goethe után két hónappal halt meg barátja *Carl Friedrich Zelter* (1758 dec. 11.—1832. máj. 15.) zeneszerző és zenepedagógus, ki tehetsége és heves kultúraszomja révén egyszerű kőművesből építőmester, szilárd jellemű tekintélyes férfiú és képzett zenész lett, sőt kiérdemelte oly nagy szellem őszi barátságát, minő Goethe volt; érdekes levélváltásuk évtizedeken át tartott. Az idézett ünnepi ülésen *Arnold Schering* tartott előadást.

Zöllner Henrik *»Columbus«* c. karművét Newyorkban átütő sikerrel mutatták be.

Malipiero a Treviso melletti Asoloban fekvő birtokán új hegedűversenyt fejezett be.

Sjelderup *»Frühlingsreigen«* címen új táncszvitet fejezett be.

Lendvai Ervin Goethe szövegére írt *»Kozmikus kantátá«*-ját a frankfurti dalosszövetségi versenyen mutatták be.

Richard Strauss is dirigált rádióba. Berlinben május elsőjén. Saját *»Don Juan«* c. szimfonikus költeményét vezényelte. Az autentikus tempókból némely karmester tanulhatott.

Antik szépség, wagneri és hipermodern zene *Klingsor csodakertje szomszédságában*. Wagner régen megírta a *»Parsifal«* szövegét, sőt zenéjével is elkészült már, mikor 1880 tavaszán Délolaszországban, a salernoi öbölre néző Amalfiba érkezve, a városka fölött emelkedő hegyen, *Ravel*-ben megpillantva a varázslatos szépségű tájat, felkiáltott: felfedeztem *Klingsor* kertjét! A *Villa Rufolo* magasáról nézve, írja minden utazó azóta is, a valószínűtlenségig gyönyörű a kilátás; a dús növényzet, a tenger, a tornyok, az alkonyi ég színjátéka... maga Wagner is fájó szívvel vágyott mindig oda vissza. A múlt hónapban az ő emlékére odahozták a nápolyi *San Carlo* opera zenekarát s a szabadban Wagner-versenyt rendeztek: *»A bolygó hollandi«*, a *»Tristan«* és *»Parsifal«* bevezetőzenéjét adták elő, közben még a *Siegfried*-gyászzenét. Az olasz trónörökös és számos előkelőség a látni és hallanivalóktól egyaránt el volt bűvölve. Amalfi közelében azonban piustaság terül el: a malária egykor kiirtotta a lakosságot; a síkságból azonban kiemelkedik az antik görög építészet két remeke: egy bazilika, és távolabb, de

vele szemben, Neptun temploma : közöttük 3000 ember fér el, akik előtt antik szindarabokat játszottak : Héródásztól a »Vargát«, Theokritosztól idilleket (»Szerelmes beszélgetés«, »A vándor«); Aiszkülosz »Agememnón«-jának karait énekeltek *Pizzetti* új zenéjével, *Smolkowa* táncosnő pedig Casella szerzeményeire táncolt. Az előadásoknál mélyebb hatást tett — keretük.

Századik filharmónikus hangverseny — Tokióban. Egy japáni herceg: kitűnően képzett zeneszerző és elsőrangú karnagy, Hidemamaro *Konoje*, alapította és vezeti nagy zenekarát; kéthetenként ad elő csupa japáni zenészből álló testületével európai zenét, magas színvonalú előadásban. A februárban tartott századik hangversenyen saját nagy Koronázási Kántátéját is dirigálta; az est első száma Beethoven VII. szimfóniája volt. Tudni kell, hogy az európai zenét Japánban félszázad alatt tanulták megismerni és szeretni; kultiválják az összes irányokat, Bach ép úgy másoron van, mint Mahler, R. Strauss, Hindemith és Honegger. A »Nikon Szeinenkan Hall« hangversenytérme közönségében sokan olvassák a partitúrát.

Weimarban mind a tíz szimfóniáját előadják Brucknernek a Hender-templomban, június 17-étől július 9-éig.

A londoni Covent Garden Opera »Tannhäuser«-nek egész Németországba rádióon közvetített fényes előadásával fejezte be Wagner-ciklusát. Hosszú évek óta állandóan a párisi átdolgozásban hozta színre ezt a művet, most végre visszatért a stílszerűbb eredeti formához.

200 hegedűs, 500 énekes jelentkezett a jún. 5. — 19-iki bécsinemzetközi versenyre. Köztük legfiatalabb egy bolgár kislány: az 5 éves Vaszko *Abadieff*, Szófiából. A nagyszámú bírálók között a m. kir. Zeneművészeti Főiskolából *Hilgermann* Laura nevét olvassuk a nagyversenyen ítélkezők közt és *Hubay* Jenőét a szűkebb körű, döntő versenyek bizottságában. A legmagasabb díj úgy az ének, mint a hegedűszakon 5000 Schilling (4000 pengő); összesen 20.000 Schilling díjat adnak ki, a díjat nem nyerő nagyobb tehetségeket oklevéllel tüntetik ki. A a díjnyertesek nyilvános hangversenyen fogják bemutatni képességüket.

Ünnepi Haydn-hangverseny Sopronban. A soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület legutóbbi hangversenyével vett részt a Haydn-ünnep sorában, amikor a nagy mester nevezetes Oxford-szimfóniáját és a Négy évszak (tavaszi) karénekét zenekarkísérettel adták elő. Ugyanezen alka-

lommal Marcsék Tiborné jelesen interpretálta Beethoven Esz-dúr zongoraverse-nyét zenekarkísérettel. A gondos betanítás és kitűnő minden árnyalatra ügyelő, a művek szellemét visszatükröző előadás az Egyesület fiatal karnagyának dr. Gárdonyi Zoltánnak érdeme, ki nagy muzikalitásával és tudásával szolgálja az egyesület művészi törekvéseit. Dr. Gárdonyinak külön dicséretére szolgál, hogy a dívatnak be nem hódolva, a közreműködőknek adja meg a jeleket és nem a hallgatóság ámulatba ejtésére végez csodálatos karmesteri látványossági mutatványokat.

Velence nemzetközi zeneünnepre készül: itt szept. 8-án dirigálni fog a Philadelphiában működő *Reiner* Frigyesünk, akiről most olvassuk, hogy az olasz király az »Uffiziale della corona« címmel tüntette ki.

Hauser Emil, a Budapesti Vonós-négyes alapítója és első hegedűse — mint a Berliner Tageblatt írja — ezentúl csak régi zenealkotásait akarja kultiválni: *cembalo*-kísérettel.

A berlini filharmóniai zenekar, élén Wilhelm Furtwänglerrel, nagy körutat tett; Párisban Weber, Brahms, Wagner és Ravel műveivel aratott diadalt. Utolsó állomásán, Milanoban, Beethoven V. szimfóniája lett volna utolsó száma, de olyan frénétikus taps viharzott fel, hogy meg kellett hálálni ráadással: a »Mesterdalmokok« megnyitójával.

Zádor Jenő Bécsben élő honfitársunknak Sinfonia Technika c. zenekari művét Párisban nagy sikerrel játszották.

VEGYES HÍREK

A Liszt-alapította »Allgemeiner Deutscher Musikverein« magvas emlékiratot intézett a német államok kormányaihoz és képviselőihez a kultúra és a humanitás nevében tiltakozva zenei intézmények (iskolák, operaházak, zenekarok) gyengítése ellen.

Zarándoklás Betlehembe : Pensylvániában. Ami Wagner művészetének Bayreuth : az Joh. Seb. Bachnak az amerikai Betlehem, Pensylvániának Northampton kerületében, a Lehigh folyó mellett. A város még nincs kétszáz éves; Herrenhuter-felekezetűek alapították; egyetemének szép parkjában van a régi Moravian-templom, előtte tágas, gyepes térség, itt áll minden május hó bizonyos napjain az ájtatos nép és hallgatja a toronyzenészek, harsonások korálját, hogy azután az 1500 lelket befogadó

templomban Fred Wolle orgonajátékában s jó énekesek és hegedűsök tolmácsolásában épüljön Bach kántatéin, miséin stb. Az orgonaművész kezdeményezte a rendszeres Bach-kultuszt s 25 év alatt olyan népszerűvé tudta tenni, hogy messze földről a legkülönbözőbb osztályhoz tartozó emberek zárandokolnak a szép zeneinélre s a jegyek elővételben kelnek el.

Karg-Elert Szigfridet a nálunk is járt jeles orgonaművészt a pittsburgi *Carnegie-Institut* orgonatanárnak hívta meg.

A hellerau-laxenburgi ritmikus torna- és táncintézet ezidei nyári kurzusát június 6. és szept. 3-ika között tartja meg.

Párisban »Société Mozart« alakult a mester műveinek behatóbb propagálására.

Bécsben a Tonkünstler-Orchester-Verein fel akar oszlani, 25 évi eredményes, sőt dicsőséges működés után. A most lefolyt évadban nem kisebb karnagyok dirigálták műsorát, mint Bruno Walter, Klemperer, Weingartner és Knappertsbusch, mégis fedezetlenül maradtak még »rezszi«-költségei is. 1500 bérlőre volna szüksége, hogy tovább is fennállhasson.

Berlinben megszűnt a Sinfonie-Orchester 25 évi szép tevékenység után. Ernst Kunwald volt állandó karnagya, sok gramofonlemez őriz érdemes emléküket. Búcsúhangversenyük Beethoven-est volt.

50 éves lett a berlini zeneműkereskedők egyesülete ; jubiláló ülését R. Wagner születésnapján, május 22-én tartotta a Breitkopf-teremben.

Liszt Ferenc kiadatlan oláh rapszódiját fedezte fel dr. Octavian Beu, nagyszabasi születésű követségi titkár, a weimari nagyhercegség áll. levéltárában. 25 nyomtatott lapra terjed s Joachim Raffnak, a kiváló zongoraművésznak kezeírása, aki 1845-ben rövid ideig Liszt mellett titkári teendőket végzett. Liszt azonban csak 1846 végén és 1847 elején utazgatott Oláhországban (Románia csak 1871 óta van) s ott jegyezhette fel ama táncdallamokat, amelyeket rapszódijává egyesített, de kiadásra nem méltatott. Kíváncos, hogy ezt a művet valamely kiadó cég közkinccsé tegye.

50 éves lett a Klindworth-Scharwenka-konzervatórium, Berlin zenei életének egyik jelentékeny tényezője. Alapítói : a lengyel Xaver Scharwenka és a Liszt-tanítvány Karl Klindworth (Siegfried Wagner apósa) mintegy 10—15 éve meghaltak, de az ő szellemük tovább él a virágzó intézetben. Jubileumára Hugo Leichtentritt megírta az iskola történetét ; a jubiláló hangversenyt az »Euryanthe«

ouverture nyitotta meg ; *Robitschek* igazgató dirigálta ; majd *Mayer-Mahr* neves zongoraművész, az intézetnek 40 év óta tanára, tartott előadást Philipp és Xaver Scharwenkáról és Klindworthról ; a konzervatórium növendékéből a berlini opera nagyhírű baritonjává lett Alexander Kipnis-énekel, végül felzendült Beethoven VII. szinfóniája.

95.000 schilling deficit : ez az elmúlt hangversenyszezon szomorú eredménye a bécsi »Gesellschaft der Musikfreunde« pénztárában. Az általános gazdasági leromlás miatt az egyesület termeit nem sokszor vették bérbe ; saját hangversenyei sem voltak eléggé látogatottak, viszont olyan nagyszabású hangversenyeket, mint például *Mahler* VIII. szinfóniája erkölcsi kötelesség volt tartani, pedig itt a nagy zenekar és hét magánénekes miatt két zsúfolt estén összesen 32.000 schilling ráfizetés előrelátható volt : a helyarákat emelni ugyancsak az általános elszegényedés miatt nem lehetett. Ehhez járult a homlokzat és a fűtőkészülék : javítás tetemes költsége és Bécs város szubvenciójának felére csökkenése — s még az a kilátás, hogy a jövő évad cseppet sem lesz rózsásabb...

Chopin tetemét a Varsói Chopin-bizottság haza akarja hozatni a párisi *Père Lachaise* temetőből vagy Krakóba, vagy Varsóba.

Karl Stiegler, a kürt legnagyobb művésze, a bécsi Hochschule tanára, a bécsi áll. opera és filharmóniai zenekar tagja, epekóoperáció után, 40 éves korában meghalt. A bécsi sajtó külön cikket szentel a mesternek (»der unsterbliche Hornist« stb. címek alatt) : kiemelik, hogy milyen csengő volt nagy, basszus C-je »A bűvös vadász« ouverture-ében, milyen kifogástalan volt játéka a »Faust«-ouverture egyik nagyon kényes pontján, milyen gyöngéd és meleg Schubert »Auf dem Strome«-jában, epedő a »Tristan«-ban, légies a »Szent Iván-éji álom«-ban, üde élettől harsogó a »Siegfried«-ben, bámulatos virtuóz Mozart kürt ötösében... egyszóval : páratlan művész, nagy veszteség ; kitűnő tanár is volt, aki számos méltó tanítványt nevelt.

Egy új »régi mester«. A zenetörténet eddig keveset tudott a württembergi születésű Johann August Sixt-ról, akinek dalait, vallásos karait, zongora- és hegedűszonátáit az ő korában nem karolták fel : 1812 táján halt meg, kora nem értette meg, mert ő már akkor romantikus volt, Beethoven és Schubert szellemével rokon. A svejci Erich Fischer érdemes fiatal zene-etnológus, ráakadt az ő dalaira s

egy ciklusba fűzve, »Sixt und Bettina« c. alatt nyilvánosan bemutatta s olyan nagy sikert szerzett az elhunyt mesternek, hogy a németországi és svejci énekesek két kézzel kapnak a dalciklus után. Fischer újra ki akarja adni Sixt összes szerzeményeit: megismerésükkel nyerni fog a zenei világ.

A **harcos modernséget** képviselő »Gesellschaft für neue Musik« idénre háromnapos gyűlést hirdetett gazdag műsorról, Hamburgba, június elejére. Május utolsó hetében minden okadatolás nélkül a gyűlekezés elmaradását jelentette be. Az »új zene« iránt elfogult kritikusok is minduntalan elismerik, panaszozzák, hogy a közönségnek nincs érzéke az új utakat kereső kompozíciók iránt; ez lehet oka az idézett Gesellschaft visszavonulásának.

Ahol Haydn meghalt: a bécsi Haydn-gasse 19 sz. házában, jún. 1-jén a Schubertbund nevű hírneves dalegesület emlékünnepet rendezett. Az előki beszéd után Hans Duhan, az áll. opera nálunk is járt művésze, meleg baritonján az ünnepelt nagy zeneköltő »Trauer-gesang«-ját énekelte, zongorán, azaz hogy Haydn spinettjén kísérte Viktor Keldorfer a Schubertbund tiszteletbeli kar-nagya, aki azután eljátszotta az osztrák néphimnusz — tudvalevőleg Haydn művét, — míg az erre irt változatokat az Arnold Rosé, Paul Fischer, Erwin Dengler, Fritz Buxbaum vonónégyes adta elő. Végül Haydnnek »Der Greis« c. vegyeskara zendült fel, Keldorfer cembalo kíséretével.

Beethoven anyjának sírját találták meg Bonnban, Sternthor környékén egy öreg bonni polgár adatai alapján. Eddig nem tudtak ráakadni, mert azon a helyen, hol a feljegyzések szerint a sírnak lennie kellett, egy Matari nevű olasz pap terméskölappal leborított sírja fekszik, de az a bonni aggastyán, aki most nyomra vezetett, emlékezni tudott rá, hogy szüleinek elbeszélése szerint közvetlenül Beethoven anyjának sírja mellé temették az olasz papot. Most felásták a megjelölt sírhelyet és meg is találták Beethoven anyjának teljesen elkorhadt koporsójában a kistermetű matróna csontvázat. Bonn városa a sír fölé gyönyörű emlékkövet emelt.

Sittard Alfréd balesete Szegeden. Amikor a Szegedi Fogadalmi-templom óriás méretezésű orgonáján Sittard hangversenyezni ment, ajtót tévesztett s »egy olyan szobába nyitott be, mely még építés alatt áll« s másfélméteres mélységbe zuhanva súlyosan megsérült. E szomorú esetről a napilapok híradása

alapján megemlékezvén, mélységesen fáj-laljuk, hogy e nagyhírű művészt nálunk ily baleset érthette s őszinte szívvel kívánjuk és reméljük mielőbbi teljes felépülését. Nem halgathatjuk el azonban azt a kérdést, miért hagynak valakit idegen helyen kíséret nélkül járni s főleg, miért nem tartják zárva annak a szobának ajtaját, mely ilyen veszedelmes formában áll építés alatt?

PÁLYÁZAT

Brunsvik Teréz-pályadíj. A kormányzó úr öfóméltósága által jóváhagyott 350—0/262—1930. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelettel rendszerezett állami zenei pályázatok közül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő pályázatokat hirdeti:

- a) egy 800 pengős díj kíséret nélküli férfikar kompozícióra;
- b) egy 800 pengős díj kíséret nélküli nőikar kompozícióra;
- c) egy 800 pengős díj kíséret nélküli vegyeskar kompozícióra;
- d) egy 800 pengős díj kíséret nélküli gyermekkar kompozícióra;
- e) egy 800 pengős díj kíséret nélküli ifjúsági vegyeskar kompozícióra;
- f) két 500 pengős díj műdalra.

A szöveget a zeneszerző szabadon választhatja, de a szöveg alkalmas volta éppen úgy elbírálattik, mint a zenei rész. A pályázaton csak magyar költeményekre vagy a magyar népköltészet alkotásaira szerzett kompozíciók vétetnek figyelembe. A pályaművel együtt a szöveg külön leírva is benyújtandó.

Pályaművek 1933. évi április hó 15-ig nyújtandók be az Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola titkári hivatalába. A pályázatok titkosak, tehát a pályaművek jelíggel láthatók el és a szerző nevét és lakását rejtő lepecsételt jelíggel levélben adandók be. Csak magyar zeneszerzők vehetnek részt, a nyilvánosság előtt még be nem mutatott és még meg nem jelent művekkel.

A pályadíj egyedül a zeneszerzőnek ítéltetik oda, a szövegíró szerzői joga tehát kizárólag a zeneszerzőt terheli és kötelezi. A pályázat titkossága nem terjed ki a szövegre, tehát a szövegíró neve a pályaművön feltüntethető. Első előadását illetően a pályázat eredményének kihirdetése időpontjától számított egy éven belül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter jogosult intézkedni.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 40. sz.
Telefon: József 322—67

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: Automata 845—29.

Budapest
XIII. évfolyam, 16. szám
1932 augusztus 15

TARTALOM

+

Lipa Ehrens : A fiatal Händel és köre. (Barta Irén fordítása, Berlin.) — Boros Rezső : Magyar zenei műfordítás. — Vidéki zenéélet. (Debrecen, Győr, Miskolc, Nagykanizsa, Szeged.) —
Vegyes hírek. — Pályázati hírek. — Kóták-könyvek.

A FIATAL HÄNDEL ÉS KÖRE

Ma, midőn egyremásra elevenítik fel Händel műveit, minden zenekedvelőt érdekelni fogja a *fiatal Händelnek és körének* története, amely szorosan összekapcsolódik annak a műintézetnek történetével, amely lehetővé tette Händel első művének előadását. A »hamburgi opera« volt ez a színház; hatvan éven át központja Északnyugati-Németország zenei életének. A tizenhatodik század második felében tudniillik Dél- és Középnémetország fejedelmi udvarai kizárólag az olasz művészetet és az olasz művészeket favorizálták, de a hamburgi opera karaktere kifejezetten német volt.

A virágzó német kereskedőváros tanácsa 1678-ban dekrétummal határozta el, hogy a »Gänsemarkt«-on, tehát igen kedvező helyen, színházat építtet. Scott Gerhard jurista volt a színház első impresszáriója, aztán dr. Lütgen, és Reinken János Ádám, Szent Katalin templomának híres orgonistája.¹⁾

A színház egy bibliai tárgyú darabbal nyílt meg, címe: »Az ember teremtése, bűnbeesése és megisztlulása« volt. Ezt követte »Orente, avagy az elveszett és megtalált kándiai herceg«. Mindkét operát Thiele komponálta. A szöveget *Helmenhorst* írta, aki hevesen védte a polgárság jogait az egyház túlkapásaival szemben. Munkatársa volt még *van Böstel*, a későbbi polgármester.

Helmenhorst nagy nyomatékkal jelentette ki, hogy az előadások »illendő módon lesznek felszerelve« s hogy a kosztümök »a jó erkölcs kívánalmainak feltétlenül megfelelnek«, a szereplőknek pedig megtiltatott, hogy túlsokat vegyenek be a jóból, nehogy valamelyikük részegségében a színpadról leguruljon. A színjátszási engedély tudniillik nem a világi hatóságok dolga volt. A rostoki és wittenbergai egyetemektől kellett a darabok felől szakértői véleményt bekérni, de ezek vizsgálata rendszerint kedvezően ütött ki. A teológusok kijelentették, hogy a szereplőknek megengedtetik, hogy az áldozáshoz járuljanak, ami eddigelé vitás volt.

Igy a derék hamburgi polgárok minden lelkiismeretfurdalás nélkül látogathatták az előadásokat. Diákok, zenetanítók és dilettáns énekesek ajánlkoztak, hogy közreműködnek és jó családból való hajadonok léptek fel, mint énekesnők. Szóval: ez a »hamburgi opera« egy igazi népopera volt! A kiállítás igen fényes volt; a kosztümök modelljei Párisból kerültek és kiváló gondot fordítottak a kosztümök korhűségére. Így például Salamon temploma 15.000 márkába került. A darabok témakörét többnyire a görög vagy római mitológiából vették, s érdekes, hogy alig akadt víg tárgyú közöttük, viszont a legsötétebb tragédiában is volt egy-egy buffó-szerep.

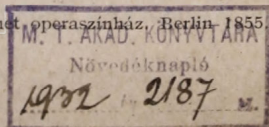
Két valóban elsőrangú zeneszerző neve kapcsolódik elválaszthatatlanul amaz idő zenei történetével, a *fiatal Händel* személyével és művelével és a hamburgi opera történetével össze. *Kusser*, aki *Pozsonyban*, született, ahol atyja neves énekes és komponista volt, energikus organizátor és a művészi személyzet kiváló nevelője volt. Nyugtalan művészvére vándorlásra készítette; Németország majdnem minden nagyobb városát meglátogatta útjában, ott megismerkedett sok olasz művésszel és műveikkel. Később Párisba ment, ahol főleg Lullyt tanulmányozta. Németországba visszatérve, nevét franciásan »Cousser«-nek írta. Bár a franciák erősen befolyásolták, mégis inkább olaszos volt a stílusa. Az ő ajánlatára került színre két olasz zeneszerző: *Pallavicini* és *Gianetti* egy-egy darabja, még pedig olasz szöveggel, ami azért említendő meg, mert ekkor énekeltek első ízben Hamburgban olaszul.

»Erindo« című operáját igazgatásának ideje alatt adták elő s 1697-ig volt műsoron. Aztán tanulmányok céljából először Itáliába, majd Angliába költözött, ahol 1727-ben meghalt.

Neki köszönhető, hogy színre került Hamburgban a zseniális hannoveri karmesternek, *Steffaninak* több operája. Ezek szövege is olasz volt, de a német szöveg kísérte. (»I rivali concordie, azaz »Atalanta« 1698-ban.)

Érdemes Steffanival foglalkozni, akinek művei ismertették meg Délnémetországgal az olasz »bel canto«-t. Úgy a hamburgi első német opera, mint amaz idők német operaszerzői igen sokat köszönhetnek Steffaninak. Steffani, aki Gastelfranco Venetóban született 1653-ban és Szent Mark templomában ministrált, annyira megérett a német Tattenbach grófnak, hogy Münchenben neveltette és mint nagyreményű ifjút, a választófejedelem különös kegyébe ajánlotta. Steffani tanulmányai befejezése céljából 1672-ben Rómába utazott, ahonnan két esztendő múltán Bajorországba visszatérve, 1675-ben udvari orgonistává nevezték ki. Később

¹⁾ Kindner: Az első állandó német operaszínház, Berlin, 1855.

matematika, filozófia és teológia tanulására vetette magát s 1680-ban pappá avatták. 1678 és 79 között Párisban élt. A következő években lépett először Münchenben a nyilvánosság elé, mint zeneszerző. »Márk Aurél« című operáját számos opera követte, melyek közül »Servius Tullius« nevét híressé tette. 1688-ban az újonnan épült hannoveri opera karmestere volt. Itt egész sor operát írt, melyek szövegírója Mauro nevű abbé, egy finom tollú literátus volt. Steffani később a híres *Leibnitz* tanítványa lett s diplomáciai szolgálatba lépett. A pápa 1708—1709-ben, mikor Steffani Rómában tartózkodott, nagyon kitüntette s püspökké nevezte ki. Itt, Rómában ismerte meg Steffani a fiatal *Händel-t* s melegen ajánlotta a hannoveriaknak mint utódját. Diplomáciai minőségben még számos utazást tett s 1728-ban Majna melletti Frankfurtban váratlanul elhunyt.

Egyházi kompozícióinak nagyrésze életének második felébe esik. Duettjei és dalai (két énekhangra és continuóra) semmiben sem hasonlíthatnak operáihoz. Nemes vokális stílusukról (Steffani kiváló énekes is volt) tanuskodik kiválasztott műveinek új kiadása »Denkmäler der Tonkunst in Bayern«. Alkotásainak kristálytisztasága és gyönyörű struktúrája nem csupán a fiatal *Händel-t* inspirálták erősen, hanem egy másik zeneszerzőt is, akit az akkori idők Mozartjának neveznek. *Keiser* volt ez, amaz idők legfényesebb tehetségű komponistája, aki Weissenfels környékén, ama szász-türingiai területen született, amely annyi nagy zeneszerzőt, mint például a *Bach-családot*, *Händel-t*, *Telemann-t*, *Schubert-t*, *Wagner-t* adta Németországnak s a zenei világnak.

Az 1675-ben született *Keiser* épúgy mint fiatalabb zeneszerzőtársai, *Händel*, *Mattheson* és *Telemann* nem csupán zenei, hanem univerzális műveltséggel bírt. A lipcei egyetemen végezte tanulmányait. Már atyja is neves zeneszerző volt.

Keiser körülbelül 120 operát írt, de ezek közül 80 vagy 90 elveszett²⁾ 1694-től 1734-ig állandóan a hamburgi opera számára dolgozott, amelynek egyideig direktora és impresszáriója is volt. Nagy könnyedséggel ontott magából kiapadhatlan vénával évente 4—5 operát. Műveit melódiagazdagság és drámai koncepció jellemzik. Mestere volt a zenekari hanghatásoknak s a dalforma változatos alakzatainak. Már »Adone« című operájában, amely legrégebbi szerzeményei közül való, kifejezésre jut egyéni stílusa és grációzus eleveisége.³⁾ Hamburgban írta a »Da capo... Ária... Recitativ... Dialog... Ugyanaz a dal változó szöveggel...« című dalsorozatot; a duett: »Komm lass' mich Dich umarmen« leírhatatlanul szép.⁴⁾ A másik két duett arról tanuskodik, hogy *Keiser* alaposan tanulmányozta *Stefanit* és pedig nagy haszonnal. Első operái közül megemlíthendők: »Claudio», »Giano« és »Marinello», »Almira« (1706-ban) egységességében és hatalmas kifejező erejében a fiatal *Händel* műveit felülmúlja. Későbbi operái közül »Jodelet« említendő még meg (1726) mint egyetlen víg operája.

Míg eleinte csakis német szövegre írt, később a német szövegbe olasz és francia szövegű ariettákat csúsztatott be; így például »A megcsalt Ariadné«-ben. A komoly operának bizonyos komikus színezetet adott, hogy az előadás közben papírszeletek lebentek a közönség közé, amelyek egyik oldalán e szavak voltak nyomtatva: »Kupido óva inti a kevélysívű dámaikat« míg a másik oldalon ugyan csak a szerelem Istene inti a megjelent hölgyeket, hogy »ne legyenek elbizakodók, nehogy Ariadne sorsára kerüljenek«.

Keiser a színpad praktikus volt, *Mattheson* ellenben a teória mestere.⁵⁾ *Mattheson*, egy előkelő hamburgi patricius-család sarja, fiatalkorában énekművész volt. A kor legkiválóbb zenészenek tartották. Nyolc operája közül csak kettő került színpadra: »Porsenna« 1702-ben és »Kleopatra« 1710-ben. Érdekes, hogy *Mattheson* egy »Boris Godunoff« című operát is szerzett, amelynek szövegét is maga írta, de ezt az operáját nem fejezte be. Igen értékesek esztétikai-történeti értekezései, amelyek a »Musikalischer Patriot« című folyóiratban láttak napvilágot. »Diadalkapu« című gyűjteményén, amely 148 neves zenész biográfiáját foglalja össze, huszonöt évig dolgozott. E mű szintén igen értékes.

A hamburgi opera prominens tagjai a tizennyolcadik század első éveiben majdnem kivétel nélkül fiatalok voltak. Különösen rajongott a publikum *Conradi* leányasszonyért, aki egy drezdai borbély leánya volt. Rendkívül hangyánya és bájos megjelenése oly híressé tették, hogy *Bordoni* Faustinahoz, a drezdai színház

²⁾ Hugo Leichtentritt *Händel* 1924 Berlin-Stuttgart Deutsche Verlagsanstalt.

³⁾ *Chrysander* (G. P.) *Händel* Leipzig Breitkopf u. Härtel

⁴⁾ *Chrysander*: Allgemeine Musikzeitung 1878.

⁵⁾ *Chrysander*: Allgemeine Deutsche Biographien Vol. 15 Leipzig Breitkopf u. Härtel.

primadonnájához hasonlították. Összes szerepeit hallás után tanulta be, mert a hangjegyeket nem ismerte. Berlinben is gyakran fellépett egyes ünnepi alkalmából. Gróf Gruzevskivel kötött házassága vetett véget színpadi karrierjének.

Keiser nagyszabású koncerteket rendezett a tél folyamán sok művész közreműködésével. A koncertet rendszeren opulens vacsora követte. Keiser nagy lábon élt, két lakájt tartott és feltűnő eleganciával öltözködött, úgy hogy, bár igen jól keresett, adóságokba verte magát, sőt egyideig eltűnt Hamburgból. De szeretetreméltó lénye és nagy művészi érdemei annyi jóbarátot szerettek neki, hogy mikor egy hamburgi patricius-család leányát feleségül vette, visszatérhetett Hamburgba, ahol elfoglalta régi állását.

Mattheson akkor még távol állott, későbbi életévének szigorú pietizmusától: fiatal, könnyűvérű gavallér módjára élt, épúgy, mint a fiatal Händel. A két elváhatatlan jó barát azonban egyszer alaposan összekoccant. Ez az összekoccanás a Mattheson operájának »Kleopatra«-nak első előadása előtt történt. Mattheson maga énekelte Antonius szerepét, amely félórával a finálé előtt befejeződött, miután Antonius meghal. Mattheson makacsul követelte, hogy — miután a színpadon meghalt — a finálét dirigálja. Händel erről hallani se akart, mire Mattheson öt fiúl fogta és a cembalo mellől, ahol Händel a kíséretet játszotta, el akarta taszítani. Erre mindketten kardot rántottak s a piactéren rögtön párviadalra került a sor, de szerencsére Mattheson pengéje Händel egy nagy kabátgombján lepattant s a két jó barátot Keiser még ugyanazon este kibékítette.

Mattheson 1705-ben végleg búcsút mondott a színpadnak, s jogi tanulmányoknak szentelte magát. Később mint Niedersachsén követte Angliában élt, ahol 1718 kezdve a katedrális karmestere volt. Nyolcvankét évet élt ez a zseniális zenész, akinek annyi csodálója és annyi ellensége volt.⁶⁾ Későbbi éveiben teljesen elvesztette hallását.⁷⁾

Händel 1706-ban tanulmányai befejezése céljából Itáliába utazott. Első operája »Almira« erősen emlékeztet Keiserre.

A közönség azonban lassan-lassan megúnta a komoly vagy tragikus operát. 1721-ben került előadásra Telemann a »A türelmes Szokratesz« című operája. Telemann először vitte bele e műbe a buffoelemet, amit a közönség nagy elragadtatással fogadott. Telemann olasz és francia mintára még számos víg intermezzot írt. 1735-ből származik »Don Quichotte«-ja. Operái közül nyolc maradt fenn; a drámai elem ezekben oly kevésbé dominál, hogy életrajzírója, Ottzenn se tud vele mit kezdeni.⁸⁾ A darab gyönyörű áriákat és meglepően modern korusokat tartalmaz (Sokrates, 11-ik felvonása).

Telemann zsenialitása azonban főleg oratóriumaiban és drámai kantetéjaiban jut kifejezésre. Alig volt tizenkét éves, mikor komponálni kezdett és több mint nyolcvan esztendő volt, mikor két legjobb operáját, »Ino«-t és az »Ítélet napja«-t írta. 1767-ben, nyolcvanhat esztendő korában halt meg s úgyszólván élete utolsó percéig dolgozott vas szorgalommal. Munkájának összege óriási volt; míg egyrészt az opera direktora volt, a város öt legnagyobb templomát látta el állandóan kompozícióival; az iskolai zenetanítást vezette; dirigense volt az állandó nyilvános koncerteknek és 1728-tól kezdve kiadója az első német zenei folyóiratnak.⁹⁾ Életében általános elismerésnek örvendett, de később túlnagy termékenysége rossz hírbe hozta. Romain Rolland nagy büzgősséggel harcol Telemann rehabilitációjáért.¹⁰⁾

1734-ben adatott elő »Circe« című operája, de ebben csak néhány árietta valóban az ő szerzeménye, a többi rész más zeneszerzők műveiből foldoztatott össze. A »Neuberin« még egyszer előadta sorozatosan Keiser operáit. Keisert 1739-ben bekövetkezett halálakor a legszelebb körben gyászolták. Mattheson versbeszedett búcsúztatóval siratta meghalt barátját.

1740-ben aztán Hamburgba is bevonult a diadalmas olasz opera s korlátlanul uralkodott ott, amíg fel nem tűnt Gluck és a csodálatos német lángelme: Mozart.

LIPA EHRENS

Barta Irén fordítása (Berlin)

⁶⁾ Voigt Vierteljahrsschrift 1890 Verzeichnis der erhaltenen Werke Keiser.

⁷⁾ Wilhelm Guttmann, neves Händel-énekes a Keiser műveinek felelevenítését kívánja.

⁸⁾ Ottzenn, Telemann als Opernkomponist, Berlin 1902, két függeléssel.

⁹⁾ Függelék Ottzenn művéhez.

¹⁰⁾ Romain Rolland: Voyage musical au pays du passé, Ruttal & Löhring (német fordítás).

MÁGYAR ZENEI MÚFORDÍTÁS

Már a költői műfordítás maga voltakép megoldhatatlan probléma. A két nyelv egymásnak idegen szó- és hanganyaga, szerkezete, az egymást keresztező tartalmi, ritmikai és stílusbeli követelmények és nehézségek tömege, az árnyalatok kényessége és csak a költő érzékeinek megnyilvánuló számtalan imponderabilia mindig többé-kevésbé hiú erőlködéssé teszik a műfordító költő törekvését, hogy az eredetinek a másik nyelvben tartalmilag és muzsikában, hangulatban, ritmusban és belső lelki motilitásban hű mását, tükörképét alkossa meg. Nagyon tanulságosak erről a tárgyról kitűnő műfordító költőink (Babits, Kosztolányi) műhelytitkokat táró vallomásai. Az eredmény mindig csak több-kevesebb megközelítés lehet, hol ennek, hol amannak, hol a »tartalomnak«, hol a spontán szörendnek, hol a hangulat, az árnyalat hűségének, hol a természetes folyamatosságnak, hol a zeneiségnek rovására. A műfordító mindig »meghamisítja« az eredetit.

Mennyire sokszorozódnak ezek a nehézségek, ha ennek a tükörképnek mind-ezekben felül még egy megadott, másíthatatlan ritmikájú, határozott tagozódású, jellemző lejtésű melódia keretében kell megjelennie. Azaz, ha megzenésített szöveget, kvalitásaival együtt olyan más nyelvű ekvivalenssel kell pótolnunk, melynek a melódiához úgy kell simulnia, mintha eredetileg reá írták volna a dallamot. Valósággal elszédít az egymás ellen ágaskodó követelmények hálózata, — aki megpróbálta, beszélhet róla. Világos, hogy aminek a költői műfordítás sem tud soha százszázalékosan megfelelni, azokat a követelményeket a zenei műfordítás, más, még sürgetőbb parancsok nyomása alatt, csak sokkal korlátozottabban elégítheti ki.

A költői műfordítás legfőbb törekvése a költői hatás keltése: minél nagyobb fantáziabeli, hangulatbeli hűség, minél tökéletesebb s az eredetivel rokonabb művészi forma — verselés és nyelv — segítségével.

A zenei műfordításnak ennél még sokkal szorosabbra cövekelte útja és célja, kívülről származó megkötöttsége van. Adjon mindazokból, amennyit csak lehet, minél többet, — de mindezek fölött, sőt előtt: az eredeti szöveget elemenként kell minél hűbben vagy minél analógabb gondolatfunkciók segítségével s — anélkül, hogy a magyar nyelv természetes szörendjét, a hangsúly törvényeit s a mondat értelmét csorbítaná — az énekhez: ritmikához, melódiavonalhoz, tagozódáshoz időbelileg, súlyban, hangulatban minél tökéletesebben simulva, átültetnie.

Tudvalevő, hogy a mult század zeneköltői már szavakra és gondolatlemekhez írták a dallamot, képzetkapcsolatok szövestének akarnak a zenével mintegy mélységi — érzelmi — dimenziót adni, lelki mozgásokat tolmácsolni a hangok szimbolikájával, — nem mint a régi mesterek, akiknél (még Bach és jórészt Mozart korában is) a melódia még aránylag önálló életet élt, a szerzők egész sereg strófát húztak ugyanarra a dallamra, sőt magánál a dallam megalkotásánál sem gondoltak nagyon sokat az egyes verssorok képzetanyagának vagy érzelmi velejárójának lehető kifejezésével.

A modern szerzőnek beláthatatlan lehetőségei vannak a költői szövegben foglalt képzetek, lelki mozgalmak és érzelmi feszültségek sugalmazására és érzékeltetésére: a hangfestésnek, a szimbolikának, az analógiáknak, a szintézisnek jórészt ösztönös, hogy divatos szóval szóljunk: »tudatalatti« erői diktálják neki a dallam-szövest. Modern szerzőnél valahogy minden szó és képzet szervesen összeforrt az őt hordozó és tolmácsoló melódia-hanggal vagy hangcsoporttal. Tehetünk-e hát átültetésekor egészen más jelentőségű, más funkciójú és érzelmi átítatottságú szót és fogalmat a helyébe, anélkül, hogy a dallamot is kiforgatnánk értelméből?

Így hát éppen nem elég, ha az új szöveg szavai a legtökéletesebben egybevágnak az énekhangok ritmusával és nagyjában a tartalmat is tolmácsolják. Az eszményi ének-szöveg-átköltés az volna, amely amellett, hogy a természetes hangsúly és szörend iránt való érzékünket nem sérti, az eredeti szöveget szinte szótagról-szótagra tudná követni a magyarban. Ehhez járulna még az a ritkán megvalósítható igyekezetünk, hogy magában a hangzásban is lehetőleg közel maradjunk az eredetihez. S ekkor még a szavak, hangok énekelhetőségének és jóhangzásának sajátos feltételeiről nem is szoltunk.

Hogy a dallam újabbkori zeneköltőknél mennyire a szövegben foglalt képzeteknek és lelki mozgalmaknak szülötte, azt inkább érezzük, semhogy pontosan be tudnánk számolni róla. Hogy a dallam emelkedése a léleknek is valami lendületét, föltornyosulását fejezheti ki, míg lehanyatlása lelki alómlást: az szinte vérünkben

van, nem is tudunk róla. Hivatkozhatnánk a kromatikus hangfűzések gyöngéd, simogató vagy fájdalmas természetére, némely kísértetés és váltóhang kéjesen édes, mások tragikus és sajtó színezetűre, a kvart- és kvintlépések férfias, aktív, »tetterkész« jellegére és még sok másra.

A dallam mellett a ritmika és tempó ábrázoló és kifejező természete még inkább nyilvánvaló.¹⁾ Hogy a szaggatottság, a gyorsulás vagy a vontatottság, az akadozás stb. mennyire mind lelkünk, sőt fizikumunk »ritmusát« ábrázolják, az egészen ösztönösen él bennünk: egyikünk sem jut addig, hogy eszével is »észrevegye«. Hiszen alig kétkedhetünk benne, hogy a ritmika jelensége voltaképp testünk állandó, egyenletes legfőbb belső életfunkcióinak, a szívverésnek és lélekzésnek a »színezett« képe, sőt, hogy ebben kell keresnünk egyáltalában a zene eredetét és ősi lényegét is.

Könnyű elgondolni, hogy a számtalan, egymást keresztező követtelmény közepette (csak a rímelés nehézségére gondoljunk, vagy az idegen szórendre s hozzá szigorú ritmikai megkötöttségünkre) milyen szinte lehetetlen feladat a szövegbeli képzetet, az eredeti tudatelemeket »megtakarítani«, vagy valami hasonlóval pótolni. A lényeges azonban a gondolatnak, képzetnek, lelki attitűdenek a színezete, valami belső dinamikája. Sokszor nagyon hasonló hatást érhetünk el egészen más szóval és képzetrel is, ha a vele keletkező kapcsolatban valami analóg funkció, rokon érzelmi potenciális energia jut neki. *Brahms* híres »Immer leiser« dalának (*Hermann Lingg* verse) ebben a sorában:

Eine | andre wirst du küssen

az érzelmileg legerősebben átítatott szónál, a fájdalmas váddal teli s ütemélre jutó andre-nál veti ez a dallamfrázis egyetlen, lankadtan felcsapódó hullámát, hogy aztán ernyedten ereszkedjen alá. A szövevényes rímelés arra kényszerítette a fordítót, hogy némileg más és többet mondjon, mint a költő, de az egész sor eredeti jelentőségének és hangulatának megóvásáért. A dallamcsúcspontra jutó, érzelmileg nyomatékos szót más szó pótolja, de analóg hatást keltő:

Ajkam | forróbbal cseréled.

Mint hogy semmiképp sem lehet meghagyni (csak a ritmika és szórend miatt sem) az eredeti képzetet²⁾, olyan szóval kellett helyettesíteni, amely a keletkező mondatban épügy magában hordja a szenvedély, panasz, vád, féltékenység, tehetetlen elhanyaglás amaz érzelmi feszültségét, mint az eredeti szöveg megfelelő szava.

Bár szó és gondolat szerint mást mond az új sor, mégis kielégítőn helyettesíti az eredetit, mert ugyanazt a hangulatot kelti és ugyanazt a funkciót teljesíti a vers felépítésében.

Műfordítók jól tudják, mennyire megvannak a strofák és sorok érzékeny és döntő pontjai, amelyeket mintegy előre kell biztosítani, olykor akár a többi, kevésbé kényes rész rovására is. Még fontosabb ez a dalfordításnál, hol nem terhelhetem és módosíthatom a hangsúlyt és frazírozást úgy, mint az (olvasott vagy előadott) versnél.

Itt az értelemre, hangulatra kényes elemek szorosan helyhez is vannak kötve és ritmikai testük szigorúan élénk szabva. Tessék betölteni ezt a pontosan tagolt űrt úgy, hogy valamennyi »fogós« föltételt kielégítsük! Itt a fordítónak igazán tojástáncot kell járnia. Sokszor valóban egy bonyolult keresztretjtvény megfejtéséhez hasonlít a munka, mely — száz próbálkozás és az egymásra utalt szavak ide-oda tologatása után — a »megoldáshoz«, a legkielégítőbb fogalmazáshoz vezet. Legyőzhetetlen nehézségek adódhatnak (pl. rímelésben, ritmikában, mondatszerkesztésben). Egy kis hangsúlybicsaklás, ritmikus sérelem, ügyetlenül beélt szótag, félszeg jelző, lapos kifejezés, triviális szókapcsolás, kétértelműség könnyen nevetségessé teheti az egész alkotást.

Minden igényünket kielégíteni sohasem sikerül. Inkább szenvedje meg mégis a szószerinti hűség és főleg a versforma (a tulajdonképpen csak lappangó, eredeti — emelkedő vagy ereszkedő — versritmus, valamint a rímelés), esetleg a nyelv eleganciája és stiláris szépségek, (szóval az eredetinek tisztán költői, művészi kvalitásai, melyek a megzenésítésben úgysem érvényesülnek többé); de vigyázzunk, hogy a

¹⁾ Ugyanitt kellene emlitenünk a dinamikát is, de ez az éneknel annyira a szöveg menetét követi, hogy a fordítónak semmi külön gondot nem okoz.

²⁾ Milyen hibás volna pld. efféle megoldás: »Másé | lesz a csókid akkor,« ahol a semmitmondó »lesz« jutna ütemélre és a dallam hullámcsúcsára.

tartalmi analógiát, a tagolást, a hangsúlyt, a zenei ritmikát, a magyar szórendet, a mondat egyensúlyát, valamint a hangulat-színezetet se sértsük, mert tönkretesszünk vele minden művészi hatást és nemcsak meghamisítjuk, hanem el is torzítjuk a műalkotást.

Megkövetelik az eredetihez elemenként való simulást pl. a gyakran szereplő töredékes ismétlések is. Ez sokszor újabb, — egyébként „fölösleges” — szigorított megkötöttséget és nehézséget támaszt, főként a tagolásban és értelmi egybevágásban. Világos, hogy nem ismételhünk mellékes, nyomatékaltan elemeket, sallangokat, közömbös névmásokat vagy kötőszókat, sem magukban értelmetlen, kifejezésellen szókat, vagy éppen véletlenül egymás mellé torlódott mondatrészeket. De nem pótolhatjuk az eredetitől független, más szerepű elemekkel sem, a melódia szimbólikus értelmére vonatkozó felismerésünk alapján. Más szóval: itt az eredetihez való szoros értelmi ragaszkodás (vagy legalább az említett »funkcionális« analógia) szigorított parancs.

Mahler Gusztáv *Lied von der Erde*-je utolsó költeményének, a búcsúzásnak végszavaiból: »*Allüberall und ewig blauen licht die Fernen! Ewig!*«, az »*Ewig!*« szót megismételheti. Ábrányi Emilünk fordítása, inkább akusztikus rokonságot szolgálva s a tartalmi ragaszkodást meglehetősen elhanyagolva, a »forró, fényes Élet...Élet« szavakkal s az »Élet« ismétlésével zárja le a szöveget. Ezzel tartalmat, hangulatot s a melódia szimbólikus értelmét elég önkényesen hamisítja meg. Ezt persze oly kiváló mesternél, mint Ábrányi, csak az eredetivel összevetve vehetjük észre.

Avatott műfordítóknál a muzikális tagolásban nem is találunk hibát, de a tartalmi simulást gyakran annál önkényesebben veszik.

Ismeretes, hogy a tagozódásnál keletkező hibák milyen förtelmes hatásúak lehetnek. Dilettánsoknak itt tág terük van a rombolásra és bizony nem egyszer jeles művészek ajkáról is hallhatjuk az »átköltés« e torzszülöttait.

Különösen figyelnie kell a fordítónak a nagyon expresszív, nyomatékos megnyújtott, »festő« hangokra: ezeknek az érzelenterhelte hangoknak az eredeti képzetet kell tolmácsolniok, megfelelő vagy szorosan »analóg« s érzelematitatta szóval kell egyesülniök. Ha ez a képzet elsikkad tőle és a fordító mást csempész bele, nemcsak eltorzítja, hanem könnyen kómikussá is teszi az éneket. Szükség esetén átveheti szerepét más szó, sőt másféle mondatrész is: ha rokonhangulat színezetű, ha analóg funkciót teljesít.

Mint a hangnyújtások, úgy voltaképp a *hangmegtörések* (melodizált szótagok) is csak érzelematitatta, hangulatos, jelentős szókra juthatnak. Nemigen fogja a zeneköltő a névelőt, a hangsúlytalan névmást, a viszonyiszót (vagy éppen ragot, névutót a magyarban) hanghajtással *melodizálni*. Persze, vannak kivételek is ebből. Pl. Brahms-nál is akadnak melodizált »im« és »die« szók (Liebestreu, op. 3, No. 1.). Így a magyarban is megengedhetjük indokolt esetben, az »a, az én, te« melódikus megtörését, de ha raggal, képzővel, névutóval tennénk meg, nevetségessé válnánk. Ez legfeljebb akkor képzelhető el, ha a szótagmelodizálás (meghajlítás) következetesen *végig van vezetve* a szövegen vagy legalább egy során (Schubert-nél pl. *Auf dem Wasser zu singen*-ben, Brahms: *Schön war, das ich dir weihte*: op. 95. dalban).

Persze az operaiáriák és a régi klasszikusok koloraturáinak idevágó jólmisert példái nem fognak sem fejtörést okozni, már csak a szöveg csenevész, művészietlen volta folytán sem.

A tartalmi simulást nehezíti, sőt lépten-nyomon lehetetlenné is teszi a két nyelv eltérő alkata (elsősorban német és magyarra gondolok, de elmondhatjuk bármelyik két nyelvről, még rokonnyelvekről is), főként 1. különböz (s gyakran szigorúan szabott) szórendjük, 2. a szinonim szavak eltérő hossza és ritmusa; még inkább az összetett mondatrészeknél, ragos alakoknál, kifejezéseknél; 3. a rimelés kényszere és fogós nehézségei.

Súlyos mondatrész helyére, az ütem nyomatékos részeire, nem tehetek be kötőszót, névmást, sőt szintelen, közömbös jelzőt, nyomatékaltan ígét sem. A fordító kikeresi a sor egy-két sarokpontját, értelmi főhangsúlyt; oda neki is — lehetőleg az analóg — nyomatékos mondatrészeket kell tennie. Brahms dalaiban a nyomatékos mondatlemek mindig szigorúan ütemében állnak. Ezt követnünk kell minden igyekezettel (olykor a rimmel való küzdelem gátol meg ebben).

Néha az ütemél kötelező nyomatékánál szinte még kényesebb és fontosabbnak érzik a melódiának egy-egy szembeszökő lépése, főleg a jellegzetesebb — és persze

»szimbólikus« színezetű — emelkedések, ugrások. Hirtelen erős emelkedésnél a felső hangra többnyire csak (jelentősebb) új szó köszönthet be. Ha csak nem alkalmazhatunk véletlenül oly szót, melynél az »emelkedés« lehetősége mintegy bennelappang már a szó értelmében és hangulatában. Főleg indulattól feszülő, »lendületes«, patétikus, erős motilitású szók lehetnek ezek. Ilyenkor maga a szó »fölugorhat« a felsőbb hangrétegba; mondjuk effélek: »remény«, »gyönyörűt«, »mindhiába«; ez pl. a tehetetlen feltornyosodást (és visszazuhanást) érzéktve:

»mindhiába hívsz szelíden« (Hugo Wolf: *Verborgenheit* 2. sora).

Amint a »fölugró«, a megnyújtott s rendszerint a nyomatókos hangjegyekre sem juthat közömbös szó(tag), úgy alig tehetünk viszont a többenél rövidebb, gyorsuló szótagokra (főként, ha viszonylag hangsúlytalanok) »fontos«, újatmondó szót, még eredetiben festő jelzőt is alig.

Így hát az értelmi hangsúly majdnem oly szorosan köti meg kezünk, mint az adott zenei ritmika. S itt tudatosabban szemügyre kell vennünk az értelmi és muzikális lüktetés — másként hangsúlyos és időmértékes ritmika — egymással vetélkedő összejátszását. Egyáltalában: időmérték vagy a beszédhangsúly lüktetése alapján fordítjuk-e hát a külföldi énekszövegeket?

Ami fülünk és szemünk számára adva van, az fellebbezhetetlen parancs: a zene elénk szabott ritmikája. A múlt század derekán még nem is töprengtek sokat operafordítóink értelmi tagolódáson és hangsúlyon. Sokszor »ráhízátk« a természetes tagolódásra, de ez nem volt tudatos náluk. A prokusztes ágyba gyömészölt szók, a tagolódás kibicsakló torzai megszokott »közkinccs«, az operaelvezet elmaradhatatlannak érzett, majd szinte zamatot (?) velejáróivá lettek és sokszor a maguk képre formálták az eredeti vokális műveket is. A fordító és a művelt zeneélvező előtt csak az időmértékes ritmus principiuma és az akusztikus ritmikai egybevágás követelménye lebegett, míg később kiváló költőink és műfordítóink (Ábrányi, Radó, Csiky Gergely) nem kezdtek operaszövegekkel foglalkozni. Végre nyilvánvaló lett az addigi nyelvgyalázás kontársága.

Be kell látnunk, hogy a helyes út és mód csak a két ritmikai elvnek óvatos és raffinált, mondhatnám ravasz kombinációja lehet. A magyar nyelv ősi természetének csak a hangsúly-lüktetés felel meg. Ez a magyar hangsúlyos verselés, hosszú, jobbra három-, négyszótagú, úgyszólván mindig »ereszkedő« természetű ütemeivel, merőben idegen a rövid ütemű, emelkedő-ereszkedő nyugati (és antik) ritmikai él, akár szótag-hosszúságon, akár beszédnyomatékon alapszik is ez. Így természetesen arra sem gondolhatunk, hogy a német hangsúlyos trocheusokat, daktylusokat, vagy éppen emelkedő lüktetéseket magyar nyomatékos ütemekkel pótoljuk valamikép.

A tisztán időmértékes metrika a magyar költészetben eredetileg a nyelv alaptermészetének idegen principium, de ügyesen becsempészett és tökéletesen meghonosodott, nélkülözhetetlen formáló eszköz lett, amely az értelmi hangsúly elvét, költészetünk egy nagy területén, látszólag ki-, valójában inkább csak erősen háttérbe szorította s tudattalanra, ösztönszerűvé tette. (Am ennek hatóerejét — Sík Sándor meglepő megállapításai alapján — végig kimutathatjuk »időmértékes« klasszikusainknál is.) Az időmérték becsempészett, a természetes nyomatékkal alternáló, konkurráló és részben »lappangó« jellege abból is nyilvánvaló, hogy az időmértékes verset másképp olvassuk, ha lüktetését akarjuk éreztetni és másképp, ha az érzelmi és gondolati tartalmat tartjuk szem előtt. Az értelmes előadás értelmi hangsúlyozása mögött a szótagritmika lüktetése valósággal tudattalan, észrevétlen csak a költő és teoretikus követi nyomon. (A sorok ily ritmikai kétértelműsége a nyugati nyelvek számára ismeretlen és érthetetlen.)

A kétféle ritmikai elv lappangó vetélkedést nyomon követhetjük mind a két verselés módjében keletkezett termékeknél. Jól tudjuk, hogy az ősi hangsúlyos ütemekben is mennyi szerepe van a szótagok hosszának. Az időmértékes versek latens ritmikai kétértékűségére már utaltunk. Részben a lüktetés ily szövevényes labilitása és »ösztönössége« tette lehetővé korunkban az úgynevezett »szabadversek« föltalálását, hol a két alternáló ritmuselv foszlányainak meghatározhatatlan konglomerátuma bár nem ad szabályos ismétlődést, de mégis elhitheti az olvasóval, hogy ritmust hall.

Nincs hátra más számunkra a zenei műfordításnál sem, mint a »lehetetlenség«, hogy két úrnak egyszerre szolgáljunk. Az »időmértékes« ritmika kottafejekbe leszőgezve előttiünk. Ha a szöveget csak a hangjegyek »időmértékére« szabjuk rá, vagy

ha a versbeli tisztán szótagritmika a zenei jegyekké jegecedik előttünk : a természetes akcentust végleg agyonütöttük. Így a mult századi operafordításoknál. Természetes, hogy intelligens énekes ilyenkor is azon fog iparkodni, hogy kidomborítsa az értelmi tagolódást, a természetes nyomatékokat, de ez az erőfeszítés többnyire kudarcot fog vallani a zenei ütem és a zenei súlyviszonyok szigorú megszabottságán (különösen, ha ezeket még — mint a legtöbbször — támogató zenei szólamok és kíséret is aláhúzzák), vagy legfeljebb a zenei iktus és a gúzsbatört értelmi tagolódás kínos, bukdácsoló oscillálására fog vezetni.

Képzett zeneköltőink rég megszabadultak attól a tévedéstől, hogy az idő-mértékes versrimust tegyék az énekszólalm ütemezésének alapjává is. De mit kezdjünk a nyugateurópai énekszövegekkel, melyek ritmikáját — emelkedő vagy ereszkedő, rövid versütemeivel és szabadabb frazeológiai tagolódásával — annyira nem pótolhatják az ősi magyar hangsúlyos, hosszú ütemek!

Egyszerre kell tehát megfelelnünk énekszöveg átültetésénél a zene ritmusának s a természetes nyomatéknak is. Ez oly feladat, amit csak kedvező esetben sikerül teljesíteni. Gyakran meg kell kerülnünk a kettős parancsot. A zenei ritmikával szemben szabadabb a kezünk, ha több az egyenlő tartamú hangjegy egymás mögött ; ilyenkor a verslábak lüktetése (jambus, trochaeus) visszanyerheti eredeti jogait. A beszéd tagolódását is megpróbáljuk kijátszani bizonyos alkalmas pontokon, alkalmas (többnyire jambikus lüktetésű) szavaknak hangsúlytalanról hangsúlyos részre való átkötésével. Emennek sok kényes csínja-bínja van.

A cél természetesen az, hogy a beszédnyomaték eltolódása »ne vevődjek észre«, hogy a figyelem elsikoljék fölőtte. Leginkább a vesszorok, illetve mondatok »szélső« tagjait sikerül (ha ezek 1—2 szótagú »csonkok«) a szomszéd szótaghoz átkötni, azaz *egyszóvá* dolgozni. Gondolok egyrészt a gyakori kurta »auftakt«-okra : ha ezeket mindig önálló és nyomatéktalan rövid szócskával akarjuk kitölteni, mely mindig nyomatékos fő-szót előzzen meg : teméntelen galibánk lesz vele. Ellenben óvatosan átköthetünk itt olyan szót, amely ritmikailag a legpontosabban simul a kottához és értelmében vagy funkciójában valami motilitás »crescendo«, erősebb indulat vagy legalább festő jelleg érződik. Lehet ez kötőszó, határozószó is, vagy például mozgást, hangot jelentő ige vagy melléknév, ritkábban főnév. Rendszerint rövidről hosszúra ugrik át a hang, szóval *jambikus* lüktetésű az átkötött szó. Ilyenkor a hosszú második szótag mintegy magába szívja az elsőnek természetes nyomatékát is. Fontos azonban, hogy a rákövetkező szótagok is szorosán simuljanak a kottához, mert egyébként a zökkenő menthetetlen.

Hosszabb sorok persze maguktól válnak cezuráikkal két vagy három részre s ezek »szélein« megint szerepelhet, ha szükséges, ilyen óvatos átkötés súlytalan ütemvégről iktusra. Sor vagy gondolati egység *közepén* — de különösen az összetettebb *ütem* közepén — nem tanácsos próbálkozni vele, mert ott kerül a figyelem gyújtópontjába s az ütem szigorú egyensúlytörvényeivel nem tudván mérközni, többnyire kínos döccenőt okozna. Ilyen helyen legfeljebb akkor »köthetünk át«, ha a dallamnak valami markáns ugrása mintegy ellenkező cezurát hoz létre s emerről eltereli a figyelmet. Például Hugo Wolf *Verborgenheit*-jének ezt a sorát : »Oft bin ich mir | kaum bewusst« — ahol az első öt hang mind f, a »kaum« után azonban felugrik c-re — megengedhetőnek tartottam, hogy e szavakkal pótoljam : Olykor észre | sem veszem« stb. Könnyű a németnek, teheti a »kaum«-ot ütemélre, hiszen trochaeusról van szó! Magyarban a hangsúlyos »sem« csak úgy csúszik el, hogy az utána hirtelen felugró melódia a zeneileg »hangsúlytalan« *»veszem«*-nek is ad valami megtévesztő, látszólagos nyomatékokat (különösen ilyen esetben, ha a hirtelen felszökő dallam odafent megmarad 2—3 szótagon át ugyanazon a hangon.).

Az auftakt-okon kívül az esetleg »csonka« utolsó ütemek szótagja vagy szótagjai is könnyen egyesülhetnek előző ütemvégi szótagokkal.

Ilyen, a főntieken körülírt, szóátkötésekkel próbálkoztam például *Brahms Feldeinsamkeit*-jében :

»A | sűrű fű su- | sogva bebo- | rít«
vagy alább :

»A | fellegraj fe- | héren, neszte- | len
su- | han fönt el« stb.

Az »Immer leiser wird mein Schlummer«-bai :

»Nem si- | et | le senki- | sem,
serke- | nek és | könnyek omla- | nak.«

(A melódia egy-egy hirtelen lépésre bekövetkező »egyhangon« maradó jambikus két szótag — a »nem siet« és »senkisé« szavaknál — itt is hozzásegít egy-egy látszólagos nyomatékhoz s így alkalomhoz is, hogy a szókezedet az ütemről előre toljuk.)

A »Der Tod, das ist die kühle Nacht«-ban :

»Ha- | lál, te néma, | hűvös Éj!
Az Élet : | Nappal, fülle- | teg.«

Összetett szókat persze könnyebben megtörhetünk ütemvonallal.

További veszélye az ilyen szóátvonásnak, hogy a szóra középtűt beköszöntő zenei ütemhangsúly esetleg magában kómikusan ható szócsonkot talál ott, olyat, amelyhez más értelmet is lehetne fűzni, vagy groteszkül hangzik ; de legrosszabb volna, ha rag vagy éppen egyetlen mássalhangzóhoz tapadó rag vagy képző tolódná ütemélre (effélék : »gában«, »góra«, »ményes« stb.). Ez a csonk leginkább tőszócsonk lehet, olyan, amely néha — csodálkozás, túlzás, ecsetelés vagy izgatottság esetén — a beszédben is megnyúlhatik és némi »rendkívüli« nyomatékot kaphat (például »sö-tétben«, »fe-héren«). Nem ajánlatos ellenben a szóátkötés, ha az ütemeli hang különösebben elnyújtott (érzelemfestő) kotta, mert erre már igazán bajos lenne valamely szó második, harmadik tagját énekeltetnünk.

Melódia (frázis) utolsó hangjára, még ha ütemén van is (csonka ütem), kerülhet rag is, akármi : az már csak afféle zárópont (például *Der Tod das ist...* második sora végén : »fülle- teg«).

*

Még néhány útjelző elvet a »hangzást« illetőleg. Az emberi hang sajátos természetéből folyik az az ismert megállapítás, hogy a magas nyelvéllással képzett vokálisok (u, ü, i) rosszabbul énekelhetők, fásasztóbbak és nem olyan zengők, mint a mélyvel létrejövő o, a, á, e, é, ö. Mássalhangzóknál a torlódásra, főleg a zöngétlen explozívák nyelvbottató ütközésére (k+t, k+p, t+p stb.) kell ügyelnünk.

Ha tehetjük, utánozzuk az eredetit hangzásban is, legalább vokálisaiában. Ezzel hatalmas lépéssel közeledtünk ahhoz a célunkhoz, hogy az eredetinek valamiféle tükörképét alkossuk meg.

A kottában adott ritmustól eltérhetünk, sőt gyakran el is kell térnünk, ahol sok az egyenlő hosszú kotta egymás után, főleg, ha egyazon hangon szólnak. Ilyenkor az eredeti (emelkedő, ereszkedő) verslüktetés törjön elő, mert folytonos egyhangú spondaeust (vagy pirichiust) nem bír el a fül s nem is érzi ritmusnak. Ilyenkor maguk a hangjegyértékek is önkéntelen követik a szövegritmikát. Nem is kell félnünk a zenemű ily észrevétlen, spontán és lényegtelen módosításától. De sőt, hitem szerint, valamivel tovább is mehetünk s ahol a magyar szöveg egészsége megköveteli, nem kell visszariadnunk egy kis ritmikai megnyújtástól, pontozástól (o.) a következő hang rovására, sőt ha szükség van rá, némi hangjegyaprózás (ritmikai megtörés) is elsiklik. Jogosult lehet, indokolt esetben, csekély és észrevétlen (!) »kiegészítés«, hanghozzátoldás is, például valamely figuránál, ha az előzményekből és a kíséretből önként adódik s a magyar szövegen segíthetünk vele. *Brahms : Am Sonntag Morgen*-jének utolsó sorában :

»s titkon a szörnyű | kínban fuldo- | koltam.«

jogosultnak éreztem — egy előző rokon, analóg tizenhatodos figura és az egybevágó zongorakiséret alapján — az ü vokálisra még egy tizenhatodos físz-hangnak a betoldását, a szövegsor épsége javára. Néha majdnem arra kell gondolnunk, nem valami zenei szabadságban, ritmikus »átdolgozási« lehetőségben találánk-e meg indogermán nyelvű vokális művek szövegei egészséges átültetésének talányos kulcsát, olyan féle szabadságban, amellyel például Bartók Béla dalszövegeinek avatott német fordítója kezelte a zeneköltő hangjegyeit, olyképen nyújtva és módosítva őket, hogy egy ép és költői német Ady-szöveg hordozóivá lehettek. Külön kottasort kellett írni a német fordításhoz, de a műalkotás lelkét éppen ez úton-módon mentették meg egy prokuszeszágy gyötrelmeitől.

BOROS REZSŐ

VIDÉKI ZENEÉLET

Debrecen. A MÁV filharmonikus zenekar május hó végén tartott szezonzáró hangversenyével kilencedik évadját rekesztette be. Városunk e nagyszerűen működő kultúrtényezőjére most, a jubiláris 10. év küszöbén, joggal lehetünk büszkéek. A kezdet nehézségein túlvirgódva, ma már megerősödve és meggyarapodva, e kitűnően vezetett filharmonikus zenekar a legkomolyabb feladatokra hívott. *Abányi Emil*, a pesti Opera egykori igazgatója lelkesedéssel, önzetlen ambícióval nevelte, fejlesztette zenekarát. Verdi, Mozart, Sibelius, Järnefelt művei szerepeltek a legutóbbi igen sikerült koncert gazdag műsorán. Az egybevágó, gondal kidolgozott előadás minden tételét lelkesen tapsolta meg a Bika-szálló dísztermében egybegyűlt közönség. Öröndetes, hogy soraikba ma már olyan társadalmi rétegek is szívérogna be, melyek eddig közönnyel fogadtak minden klasszikus muzsikát. Hangos ováció középpontjába került az est vendége: *Báthy Anna*, a M. kir. Opera tagja, ki lenyűgöző művészetével már az első ütemek után meghódította közönségét. Az elmúlt évek fokozódó sikerei bizalommal töltenek el filharmonikus zenekarunk jövőjének sorsa tekintetében.

Győr. Csonka-Magyarország vidéki zeneiskoláinak tekintélyes sorában a 86. tanévet befejező *Győri Ének- és Zeneegylet* városilag segélyezett zeneiskolája tíz kitűnően sikerült igen magas színvonalú hangversenyt rendezett az 1931/32-es tanévben. A legutolsó három hangverseny gazdag műsorán *Hermann László*, *Helényi Gyula*, *Halmos László*, *Metzker Károly*, *H. Szanyi Irma*, *Opitz Lujza*, *Faber Anna* és *Molnár Margit* növendékei léptek dobogóra. Játékukból jóleső meglepéssel állapíthattuk meg a kitűnően vezetett intézet pedagógiai szerveztségének jelentős színvonalát. Bár minden hangversenyen öröndetes százalékarányban jutottak szóhoz a magyar komponisták, az utolsó (10.) hangverseny műsorát *Hermann* igazgató kizárólag magyar szerzők műveiből állította össze. *Hubay*, *Zsolt*, *Hermann I.* és *Kodály* hegedűdarabjai, *Popper* gordonkaművei, *Bartók*, *Poldini*, *Siklós*, *Radnai*, *Molnár* és *Weiner* zongoradarabjai színes változatosságukkal joggal szorították ki az utóbbi években a külföldi hasonló célzatú irodalmat.

Miskolc. *Haydn* születésének kétszázadik évfordulója az egész zenei világ ünnepe. Részt kért ebből az ünnepből *Miskolc* városa is, amikor a »*Miskolci Hangversenyzenekar*« *Koller* Ferenc zeneiskolai igazgató-karnagy vezetésével mellett nagy és fényes zenekari est keretében előadta az oxfordi G-dur szimfóniát. A nagy esti hangversenyt megelőzően a középiskolai tanulmányi részére tartott próbán dr. *Valentényi Gáspár* tanár esztétikailag méltatta *Haydn* zenetörténelmi jelentőségét, munkásságát s kiváló szakértelemmel taglalta az előadott szimfónia egyes tételeit. A műsoron szerepelt még *Liszt* magyar fantáziája, melyet *Thurzó N. Lászlóné* zongoraművész, a zeneiskola táanárnője adott elő művészi értelmezéssel, ragyogó technikával és *Rákos Arnold* zeneiskolai h. igazgató *Memento* című háromtételű elégikus költeménye. E mű lenyűgöző szépsége, de különösen III. tétele, »A megdicsőülés himnuszá«-nak meleg invenciója, bravúros hangszerelése, lendülete, elragadta a hallgatóságot. A zenepalota dísztermét zsufolásig megtöltö előkelő közönség az egész est folyamán melegen ünnepelte *Koller* Ferenc igazgatót, mint a miskolci zenei élet fellendítőjének legjelentősebb faktorát, a zenekar művészi teljesítményét, valamint *Thurzó N. Lászlóné* és *Rákos Arnold*ot. A zenekari hangversenyt egyébként hasonló nagy sikerrel ismételték meg a *Diósgyőri Vasgyárban*.

Nagykanizsa. *Haydn* emlékének hódolt az a nagyon nívós hangverseny, melyet a Nagykanizsai Városi Zeneiskola tanári kara rendezett a szezon végén. *Vannay* János igazgató, aki fáradhatatlanul dolgozik a vidéki zeneélet fejlesztése érdekében, tartalmas bevezető konferálás keretében ismertette *Haydn* stílusának hatását századunk zenei irányainak kialakulására. Ugyancsak *Vannay* igazgató vezényelte a Városi Női-kar előadásában kitűnően megszólaltatott két *Haydn*-kórust. *I. Weber Margit*, *F. Pásztor Irma*, *F. Garai Margit* és *Honti Ilona* előadásában hallottuk a nagy osztrák mester G-dur hegedű-zongora szonátáját és E-moll zongoratrióját — tökéletes, stílusos kidolgozásban. *Flittner Rózi* skót népdaloknak és a »Teremtés« egyik áriájának bensőséges, nagy ének-kultúrával való megszólaltatásával aratott zajos tapsokat. A város hatodik évfolyamát betöltött zeneiskolájának évadzáró növendékhangversenyét kizáróan magyar szerzők műveiből állította össze *Vannay* igazgató. A gazdag műsorból emeljük ki *Szabados*, *König* és *Hollósy*

dalait, *Dohnányi, Radnai, Siklós, Bartók, Kazacsay, Poldini, Gessler és Horváth A.* zongoradarabjait, végül *Bloch, Hubay, Vannay, Kőszegi és Gajdó* hegedűkompozícióit. A zeneiskola nagytermét zsúfolásig megtöltő közönség lelkes ovációval jutalmazta a kitűnő tanári kart, odaadó, nagysikerű munkásságáért.

Szeged. Ha egy pillantást vetünk az elmúlt évad zenei eseményeire, már felületes áttekintés után is meg kell állapítanunk, hogy a gazdasági és kulturális szempontból egyaránt rendkívül nehéz viszonyok ellenére Szegeden intenzív és eseményekben gazdag zenei élet folyik, amit annál inkább értékelni kell, mert Szegedet, az ország második városát a trianoni békeszerződés igen nehéz helyzetbe hozta. Igaz ugyan, hogy a Kolozsvárról menekült Ferenc József tudományegyetem ennek a városnak falai közt talált új otthonra, ami óriási, szinte felbecsülhetetlen kulturális nyereséget jelent; ugyanakkor azonban Szeged határváros lett, melynek normális, egészséges vérkeringését a délfelé és keletfelé ágazó ütőerek erőszakos elmszélése csaknem katasztrófálisan érintette és új, igen nehéz gazdasági problémák elé állította. Hogy csak egy példát említsék, a zenét tanulók száma megcsappant. Kevesebb lett azáltal, hogy az elszakított területekről elmaradtak a növendékek, de megfogott közvetve is, amennyiben sok szegedi iparos és kereskedő, akik anyagilag megéreztek elszakított területről való vásárlói elmaradását, kénytelen volt lemondani arról, hogy gyermekét zeneileg továbbképeztesse. A nehéz gazdasági viszonyok mindenütt megzavarták a koncerttermek publikumát. Szegeden, a fentebb említett oknál fogva különösen visszatükrözött a hangversenytermek képe a súlyos gazdasági válságot. Ha mindezeket a körülményeket figyelembe vesszük, jóleső megnyugvással kell megállapítanunk, hogy Szeged intenzív küzdelmet folytat azért, hogy a nehéz viszonyok ellenére kulturális javait zenei téren is megmentsse, sőt továbbfejlessze.

Most pedig vegyük sorra a zenei élet egyes területeit.

Szeged legnagyobb zenei nevezetességénél kell kezdenünk, a Fogadalmi templom világhírű orgonájánál. A Fogadalmi templomban havonta rendszeresen orgonahangversenyeket tartanak, melyeken hazai és külföldi orgonaművészek szólistatják meg a hatalmas hangszert. Az elmúlt évadban az orgonahangversenyek sorát Prof. Franz Schütz, a bécsi Zeneművészeti Főiskola kiváló tanára nyitotta meg, október 9-én tartott hangversenyével, melyet a budapesti rádió is közvetített. Novemberben e sorok írója adott orgonahangversenyt, mely alkalommal először játszotta Liszt Ferenc két — eredetileg zongorára írt — legendáját (Szent Ferenc a madaraknak prédikál és Szent Ferenc a hullámokon jár), melyeket a Fogadalmi templom orgonájára írt át, ahol a programzenei művek színbeli aláfestésére, a hullámzó tenger illusztrálására, valamint a madarak csicsérgésének ecsetelésére egyszerű lehetőségek nyíltak. A következő művész *Németh István* volt, a pozsonyi székesegyház orgonistája, kinek hangversenyét szintén közvetítette a rádió. Mikor a kemény tél beköszöntött, az orgonahangversenyek sorozatában kényszerű szünet állott be, mivel a Fogadalmi templom fűtőberendezése még nem készült el. Májusban volt a legközelebbi hangverseny, melyen *Zaldánfy Aladár*, a budapesti Zeneművészeti Főiskola kitűnő orgonatanára tartalmas, komoly műsort játszott végig. Júniusi szezonzáró hangversenyre Prof. Alfred Sittard, a hamburgi Szent Mihály-templom orgonistája látogatott el Szegedre, hogy értékes művészetét a kitűnő hangszere juttassa érvényre. Sajnálatos baleset akadályozta meg ebben: közvetlenül a hangverseny előtt oly szerencsétlenül esett el, hogy nem tarthatta meg koncertjét. Helyette, tekintettel a rádióközvetítésre, cikkirő adott rögtönzött orgonahangversenyt. Sittard professzor felépülése után, július 2-án szerzett felejthetetlen estét a szegedieknek. Ezeken az orgonahangversenyeken kívül számos orgonabemutató volt; minden filléres vonat utasainak, azonkívül Szegedre érkező vendégeknek, iskoláknak és más kiránduló csoportoknak alkalmuk nyílt, hogy a Fogadalmi Templom orgonájában gyönyörködjenek.

A szegedi »Harmónia« hangversenyrendező vállalat fáradozásának köszönhető, hogy a lefolyt szezonban Szegeden több vendégművészt hallhattunk. A hangverseny-sorozatot összel *Dohnányi* mester zongoraestje vezette be, hallottuk még többek között *Zathureczky Edét, Szigeti Józsefet, Ada Sarit, Kubeliket*. Egy jótékony célú hangversenyen *Szefániai Imre* kiforrott művészetét élveztük, ki műsorát Liszt műveiből állította össze.

A zeneileg műveltebb közönség magasabb igényeit mult nyárig a Szegedi Filharmonikus Zenekar elégítette ki, mely *Fichtner Sándor* zeneszerző, karnagy vezetésével alatt évről-évre rendszeres hangversenysorozatot rendezett, magas művészi színvonalon álló műsorokkal. A mult nyáron beállott gazdasági összeomlás ezt a kitűnő testületet sem kímélte meg; anyagiak híján filharmonikusaink sem kezdhették meg a szezont, azonban mégsem voltunk kénytelenek nélkülözni a zenekari

hangversenyeiket, mert akadtak az ügynek pártfogói és támogatói, akik életrehívták a Szegedi Szimfónikus Zenekart, mely négy hangversenyt adott ez évadban, kar-nagynak, Fichtner Sándornak vezényletével. Ezeken a hangversenyeken több újdonság is szerepelt, miknek országos bemutatója volt a szegedi előadás. Szegedi szólisták is szerepeltek, így dr. *Baranyi János* zongoraművész, továbbá Dr. *Belle Ferenc* hegedűművész, *Kollár Pál* zongoraművész (mindketten a Városi Zeneiskola tanárai).

Szeged zenei életében tevékenyen résztvesznek a város területén működő különböző dalárdák és énekkarok. Mindegyik testület évenként önálló hangverseny keretén belül mutatja be a közönségnek fejlődését. A dalárdák által rendezett hangversenyek közül kiemelkedett a Szegedi Dalárda hatvanéves jubileumi díszhangversenye, melyen Liszt Ferenc egyik leggrandiózusabb műve, a »Szent Erzsébet legendája« című oratórium került előadásra e cikk írójának vezényletével. A jubiláló testület 80 tagú vegyeskarán kívül a Szegedi Polgári Dalárda 60 tagú férfikara is szerepelt, továbbá a Szegedi szimfónikus Zenekar. A magánszólamokat szegedi művészek, részben a Szegedi Dalárda tagjai énekelték: Erzsébet nehéz, de hálás szerepét *T. Szent-Tamási Alma* hangversenyénekesnő, ki erre az alkalomra az oratórium szövegét mesterien újrarendezte, *Zsófiát Felsmann Emilia* okl. énektanárnő, *Lajost Kapossy Gyula*, a többi magánszerepeket *Piukovich József* és *Rott Nándor*. Ezt a díszhangversenyt szintén közvetítette a budapesti rádió, miáltal dicséretes módon alkalmat nyújtott a szegedieknek arra, hogy zenei készségüket az egész világ előtt bemutassák. Április 10-én Szeged legrégebbi dalegyesülete, a Szegedi Polgári Dalárda rendezett jölsikerült hangversenyt, melynek fényét nagyban emelte nagybaconi *Bardócz Margit* hegedűművésznő értékes közreműködése. Erre a hangversenyre el látogatott Szegedre az Országos Magyar Dalosszövetség ügyvezető elnöke, *Frühwirth Mátyás* országgyűlési képviselő is. Az említett dalárdákon kívül a vasutasok »Hazánk« dalköre, a dolánygyári »Honszeretet« dalkör (vegyeskar), az ifjúiparosokból álló »Szegedi Visszhang Dalkör« és a református énekkar szerepel sűrűn a hangversenydobogón, részben önálló hangversenyek keretén belül, részben pedig közreműködik különféle alkalmakkor. Így a Fogadalmi Templomban rendezett orgonahangversenyeken több ízben szerepelt a Szegedi Vokálkar, továbbá a Fogadalmi Templom énekkara és a Szegedi Dalárda vegyeskara. A Szegedi Katolikus Kör által rendezett ú. n. adventi kultúrdélutánokon a Szegedi Polgári Dalárda, a Honszeretet dalkör, a Hazánk dalkör, a Szegedi Vokálkar és a Szegedi Dalárda vegyeskara is közreműködött. Ezeken a kultúrdélutánokon fővárosi művészek — nagybaconi *Bardócz Margit* hegedűművésznő és *Szollás Magda* zongoraművésznő — játékában is gyönyörködöttünk, egyik alkalommal pedig *Harmat Artúr* főiskolai tanárnak értékes előadását hallgattuk régi magyar egyházi énekeinkről.

Szegeden sok jövevű művész él, kinek nevével gyakran találkozunk hangversenyek és előadások, továbbá a rádió műsorain. Az énekszólisták közül *Cholnoky Margit*, *Felsmann Emilia*, *Ocskayné Hilbert Janka*, *T. Szent-Tamási Alma*, *Kapossy Gyula*, *Kertész Lajos* és *Ocskay Kornél*, a hangszerjátszó művészek közül dr. *Baranyai János* (zongora), dr. *Belle Ferenc* (hegedű), *Erdélyi János* (hegedű), *Kertészné Káin Kató* (zongora), *Kollár Pál* (zongora) és *Telbisz István* (gordonka) nevét említjük meg.

Tevékeny részt vesz Szeged zenei életének fejlesztésében a városi zeneiskola, mely *König Péter* zeneszerzőnek, az intézet igazgatójának vezetése alatt mind nagyobb mértékben fejlődik és az idei évadban is 8 nyilvános hangversenyen számolt be munkásságáról. A közönség szívesen látogatja a zeneiskola hangversenyeit, melyek úgy műsorösszeállítás, mint a nyújtott produkció szempontjából határozottan emelkedő vonalat mutatnak. Az idei évnek kétségkívül legértékesebb hangversenye az a kamaraest volt, melyen *Fiedler Walter* professzornak, a kamarazene tanárának növendékei mutatták be képességeiket. Ez a koncert bármely fővárosi intézetnek dicséretére vált volna. Az intézet egyébként ezidén ünnepelte fennállásának ötvenéves fordulóját, mely alkalommal szintén igen nívós hangversenyt tartott, melyen az intézet énekkara is közreműködött. Érdekes újítást vezetett be *O. Hilbert Janka*, a magánénekes-tanára. Növendékeivel a Városi Színház színpadán előadatta Offenbachnak bájos »Fortunio Dalá«-t. Ez volt a Szegedi Városi Zeneiskola első színpadi estje, mely igen öröndetes haladás és további ilyenirányú munkára bizdít.

Ezzel elérkeztünk a színpadi zene birodalmába. Szegeden egészen a múlt évig a Városi Színházban évenként átlag 25—30 operaelőadást tartottak. Tekintettel arra, hogy opera-apparátus fenntartása viszonylag igen költséges volt, ezzel szemben a produkció márcsak a kevésszámú jó énekes miatt is a kívánatos

magas színvonalat elérni nem tudta, lemondtak az állandó operaelőadásokról és inkább a pesti Operaház vendégjátékát vették kombinációba. Az első vendégszereplés januárban még is történt. A pesti Operaház teljes felszereléssel, 40 tagú zenekarral leutazott Szegedre és három operát adott elő (Turandot, A Tenor és Massenet Manon-ja), telt házak mellett. Felejthetetlen élmény marad a jelen voltak számára a pesti művészek minden szempontból értékes, magasszínvonalú produkciója. Szeretnők remélni, hogy az Operaház még többször gyönyörködtetni fogja a szegedieket. A Szegedi Városi Színház a zenés műfajok közül kizárólag az operettet kultiválja, főleg az új jazzoperetteket, melyek mellett dicsérrel kell megemlékezni egy-egy régebbi értékes műnek felújításáról, így pl. a Denevér reprizéről.

Beszámolónk nem volna teljes, ha a hangversenydobogó és színpad mellett nem emlitenénk meg az egyházi zenét, mely Szegeden gondos, szeretetteljes ápolásban részesül. Kisebb templomokban is találunk vegyeskarokat, melyek alkalmmal szép készletséggel emelik az istentisztelet fényét. A Fogaalmi Templomban állandó, jó erőkből álló énekkar működik, azonkívül évenként 25 zenekari misét adnak elő, köztük nagyszabású műveket. Így pl. ezévbén többzbén előadásra került Kőnig Péter Szegedi Miséje, Csomák Elemér vezényletével. A Fogaalmi Templom felszentelésének első évfordulóján a Szegedi Dalárda vegyeskara *Cholnoky Margit, Felsmann Emilia, Kertész Lajos és Kapossy Gyula* magánénekeseik közreműködésével, cikkrő vezénylete alatt előadta Dohnányi Ernő pályadíjnyertes Szegedi Miséjét, mit ezúttal is közvetített a rádió.

Az évad utolsó zenei eseménye az Országos Magyar Dalosszövetség IX. (szegedi) kerületének dalosversenye volt, melyet Makón tartottak július 3-án. Ezen a versenyen a két legnehezebb csoportban Szeged vitte el a pálmát: a férfikari nehéz műdal-csoportban a szegedi »Hazánk« dalkör kapta az első díjat, melynek Magyar Rezső tanár a karnagya, ki ugyancsak sok érdemet szerzett a szegedi dalosügy fejlesztése körül; a nehéz vegyeskari csoportban a Szegedi Dalárda vegyeskara lett első.

Antos Kálmán

VEGYES HÍREK

....

Gobbi Alajos, a Nemzeti Zenede ny. főigazgatója, 90 éves korában elhunyt. A régi muzsikuskörökben igen népszerű »Gobbi-bácsika«-ja még az elmúlt tavasszal is korát meghazudtoló elevenességgel vett részt úgy a hegedűtanár-vizsgálobizottság ülésein, mint az Országos Dalosszövetség művészi bizottságának konferenciáin. Érdeklődése mindenre kiterjedt és józan észlátásának sok esetben adta, még a legutóbbi időkben is, bizonyítékát. Olasz hegedűművészcsaládból származott. Dédapja is hangversenymestere volt egy felsőolaszországi staggione társaságnak. 1842 december 20-án született Pesten. Minthogy már ötéves korában tanujelét adta nagy muzikalitásának, előbb otthon tanították hegedűlni, majd a Nemzeti Zenedébe írták be, hol oly kiváló mesterek osztályainak díszje volt éveken át, mint Huber Károly és Ridley-Kohne. Zeneszerzéstanál is foglalkozott és Thern Károly — a negyvenes évek végén több sikeres opera és népszimni nagytudású komponistája — a húszéves Gobbinak nagy jövőt jósolt egy vonós-negyeseinek bemutatása alkalmával. Még nem töltötte be harmincadik életévét,

midőn a Nemzeti Zenede megbízta az előkészítőosztályok vezetésével. Kitűnő pedagógusnak bizonyult, de a kezdő hegedűgenerációval való lélekölő munka nem elégítette ki ambícióját. 1863-ban beül a Nemzeti Színház zenekarába, hol nemsokára a hangversenymesteri pultig küzd fel magát. 1885-ben az Opera zenekarának egyik primadonnája. A nyolcvanas évek végén nyugdíjaztatta magát és a Nemzeti Zenede zenekarának élére került. Ettől kezdve állandóan növekszik népszerűsége. Nagy pedagógiai adottságával, szorgalmával, önzetlen lelkességgel és fegyelmező készségével pár esztendő alatt olyan nívóra emelte zenekarát, hogy a Zenede zenekari hangversenyei komoly tényezői lettek a főváros zenei életének. A kilencvenes években Gobbi tüzte ki állandóan műsorára Schubert, Brahms, Liszt szimfóniáit, oly időkben, mikor ezeket még hosszadalmasnak és unalmasnak bélyegezte meg a napisajtó. Felkarolta a magyar komponistákat is. 1901-ben az intézet igazgatói székét foglalta el. Helyéről a forradalmak alatt távozott. Halálát az egykori növendékek beláthatatlan serege gyászolja. A magyar zenekultúra pedig hálával őrzi emlékét, nagyszerű pedagógiai eredményeire.

Temetésén testületileg vettek részt: a Nemzeti Zenede, a Zeneművészeti Főiskola, a Dalosszövetség, az Opera, a Zenészek Nyugdíjintézete. Dalokkal közreműködött az operaházi férfikar és a Dalosszövetség egyesített énekkara *Szégő* Sándor országos karnagy vezetésével. A gyászszertartás után a ravatalazó csarnok előtt felállított koporsó mellett három beszéd hangzott el: *Melly* Béla, a Nemzeti Zenede alelnöke a Zenede nevében, a Zeneművészeti Főiskola nevében *Siklós* Albert és a Dalosszövetség nevében *Purébl* Győző búcsúztatták el az elhunytat.

Dámit András, a m. kir. Opera és a Filharmóniai Társulat tagja, a Zeneművészeti Főiskola tanára váratlanul 48 éves korában elhunyt. Nagyzsámon született 1884 aug. 14-én. Tanára *Böhme*, korán felfedezte benne a hivatott trombitaművészt. Nyugdíjbavonulásával Dámitot, kedvenc növendékét ajánlotta utódjául. Így került Dámit még egészen fiatalon 1908 őszén a Zeneakadémia trombita-tanszakának katedrájára. Fénykorában egyike volt hangszere legideálisabb mesterének. Olyan meleg, lágy és mégis érces hangot, biztos magasságot ritkán hallani, mint az övé. Kétféle pedagógus is volt, aki nagy ambícióval nevelte az utóbbi két évtized trombitás-generációját. Temetésén a Zeneművészeti Főiskola nevében *Siklós* Albert, a Filharmóniai Társaság nevében pedig *Temesváry* János búcsúztatta meleg szavakkal a magyar zenekultúra derék harcosát.

Psenyeczky Nagy Zoltánt, a Debreceni Városi Zeneiskola érdemes igazgatóját vasárnap (31-én) kísérte utolsó útjára a város zenei társadalma. 1873-ban született Debrecenben. Tanulmányait szülővárosában kezdte meg, majd Budapesten fejezte be. Koessler és Thomán növendéke volt a zeneakadémián 1894–1899. Egyidejig mint tanítóképezdei tanár működött és 1915-ben telepedett meg Debrecenben, hol a Zeneiskola átszervezésével bízták meg. Mint zeneszerző zongoradarabjaival, daljaival és férfikórusaival aratott sikert. Írt egy operettet is (*Murányi Vénusz*), valamint néhány igen jól bevált zeneelméleti tankönyvet és karénekkiskolát kezdők számára.

Sztára József egyházi zeneszerző és karnagy, Kalocsán hetvenöt éves korában hirtelen elhunyt. 1857-ben született. Húszéves korában Párisba költözött, hol orgonaművészi és egyházzenei tanul-

mányait fejezte be. Bruckernél is tanult Bécsben. 1883-ban honvágya haza hajtotta és Kalocsán telepedett meg, hol a Tanítóképzőn zeneelméletet és karéneket tanított. 1924-ben a párisi egyházzenei díj nyertese lett. Kompozíciói szolid képzettségű, áhitatos inspirációjú muzsikusként alkotásai. Mint pedagógust a növendékek tekintélyes tábora gyászolja.

Dötsch Károly az Országos Cecilia Egyesület alelnöke 63 éves korában halt meg Budapesten. Az elhunynak különösen nagy érdemei voltak a magyar dalosság felvirágoztatása körül: 35 éven át vezette a Budapesti Férfidalegyletet és tíz év óta országos társakarnagya volt a Magyar Dalosszövetség budapesti kerületének. Részt vett a katolikus Kántorszövetség alapításában is. Érdemei elismerésül a szövetség díszelnökül választotta meg és a Szentsek a »Pro Ecclesia et Pontifice« érdemkeresztel tüntette ki.

Kubelik a világhírű hegedűs anyagi zavarokkal küzd, holott nagybirtokos és villája van Abbáziában. De azért ő sem kívánja, hogy két keze valamely baleset útján munkaképtelen legyen — pedig jobb kezét 829.000, balját 111.000 francra biztosította... Itt megemlíthetjük, hogy a lengyelek még mindig nagy zongoraművésze, Paderewski u. a. amerikai biztosítótársaságnál 8.700.000 francra biztosította két kezét; biztosítási díja évente 250.000 franc.

Schrecker új operát fejezett be. Címe: *A genfi kovács*. Októberben kerül színre a berlini Staatsoperben.

Sopronban Haydn »Teremtését« szabadteri ünnepi játékok keretében adják elő augusztus 14-én és 15-én.

Jones császár, O'Neill híres drámája *Louis Grünbaum* kísérőzenéjével kerül bemutatóra a newyorki Metropolitanban.

PÁLYÁZATI HÍREK

...

Az Országos Magyar Dalosszövetség az alant felsorolt vegyescsoportok részére a jelen hirdményben foglalt feltételek mellett hét pályázatot hirdet.

Férfikari pályázatok.

I. Nehéz műdalcsoporthoz részére: Miután ezen verseny győztese a királydíjra pályázni jogosult, ennek megfelelő nehézségű, 6–10 percig tartó, komoly vagy derűs szövegre írt férfikar kompozícióra.

II. Könnyebb műdalcsoporthoz részére: Középnehézségű, 4—8 percig tartó férfiak kompozícióra vagy megfelelő nehézségű népdalfeldolgozásra.

III. Nehezebb népdalcsoporthoz részére: Népdal vagy népdalok művészi feldolgozására.

IV. Könnyebb népdalcsoporthoz részére: Népdal vagy népdalok feldolgozására, azonban a könnyen énekelhetőség szemeltartásával.

A csoportok sorrendje egyszersemind a művek nehézségi fokát is jelenti.

V. Kormányzói díjcsoporthoz részére: Közepes nehézségű, legfeljebb 6 percig tartó férfiak népdalfeldolgozásra.

Vegyeskari pályázatok.

VI. Nehéz vegyeskari csoport részére: Az I. számú férfiak pályázat mintájára 6—10 percig tartó, komoly vagy derűs szövegre írt nehéz vegyeskari kompozícióra.

VII. Könnyebb vegyeskari csoport részére: Középnehézségű, 4—8 percig tartó, vegyeskari népdalfeldolgozásra.

A pályadíjak a következők:

Nehéz műdalra	300 P
Könnyebb műdalra	240 «
Nehezebb népdalra	200 «
Könnyebb népdalra	160 «
Kormányzói díjcsoporthoz	240 «
Nehezebb vegyeskarra	200 «
Könnyebb vegyeskarra	160 «

Abban az esetben, ha a beküldött pályázatok között megfelelő értékű művek nem volnának, a bírálóbizottság a díjat nem adja ki.

Magánénekészolamok mellőzendők.

Az összes pályázatokon csak nyilvánosan eddig még elő nem adott művek vehetnek részt. Mind a hét díjnyertes mű az Országos Magyar Dalosszövetség 1933. évben Budapesten tartandó Országos Dalosversenyén, mint kötött versenykerül bemutatásra. A pályázat titkos, tehát az idegen kézzel írott és jellegű levéllel ellátott pályaművek vezérkönyv alakban leírva 1932. évi október hó 1-én déli 1 óráig az Országos Magyar Dalosszövetség elnökségének (Budapest, VI., Reáltanoda-utca 7.) átadandók, illetőleg címére vidéken ezen időpontig feladandók. A pályadíjat nyert szerző köteles a szövegeket az eredmény kihirdetésének napjától számított 8 napon belül pótlólag beküldeni. A »Kormányzói díj«-csoportban pályadíjat nyert mű szerzője köteles a pályázat eldölte után 8 nappal a pályadíjat nyert kórus

vezérkönyvét vegyeskarra is átírni és a fentemlített határidőn belül a Szövetségnek beszolgáltatni. A beküldött műveket a Szövetség művészi bizottsága részéről delegált zsűri fogja megvizsgálni.

Könyves Károly pályadíjat nyert »Balatoni Himnusz« a szövegére irandó ünnepi hangulatú, négy szöveges férfiakra, 1932. augusztus hó 15-én lejáró határidővel hirdet pályázatot a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter. A bíráló bizottság, melynek tagjai Harmat Artúr, Koudela Géza, Siklós Albert, Szegő Sándor és Szilágyi Sándor — a pályázat eredményét augusztus hó 20-án hirdeti ki. A legjobbnak ítélt pályamű 300 pengő jutalomban részesül. A szöveg az Írók Gazdasági Egyesülete helyiségében (Budapest, VIII., Észterházy-utca 4.) délelőtt 9—11 óra között átvethető. Kívánatra a szövetség az Írók Gazdasági Egyesülete posta útján is elküldi, megadott címre. A pályaművek jellegével, legkésőbb 1932. augusztus hó 15-én délelőtt 12 óráig, a külső borítékon *Balatoni Himnusz-pályázat* jelzéssel, a Magyar Dalosszövetség helyiségébe (Budapest, IV., Reáltanoda-utca 7.) küldendők el.

KÓTÁK—KÖNYVEK

...

A Magyar Kórus legújabb száma most jelent meg két-háromszöveges magyar miseénekekkel, melyek úgy az egyén, mint a vegyeskaroknak kitűnő anyagot adnak az egyházi ének műveléséhez. A könnyen betanítható és művészi letételeket Brantl Ernő, Vizi János, Kertész Gyula és Bárdos Lajos írták. Néhány klasszikus vegyeskari motettán kívül (Mozart, Arcadelt művei) még az ország-szerte egyre többfelé énekel gregorián *Missa de Angelis* misének orgonakíséretét is tartalmazza az értékes kargyűjtemény. A harmóniumon is játszható praktikus kíséretet Halmos László győri székes-egyházi karnagy írta. A szokottnál gazdagabb szövegrész az Országos Magyar Cecilia Egyesület esztergomi vándorgyűléséről ad tudósítást, melyből az egyházi zene művelésére alakult egyesületnek sokoldalú úttörő munkásságáról kapunk lelkesítő képet, teljes egészében közli dr. Serédi Jusztinián bíbornok-hercegprímás feltűnésteltető szövegét is az egyházi zenével szemben való kötelességekről.